

WELZIJSBAROMETER

Brussels Armoederapport

2020

De inhoud van het Brussels armoederapport werd vastgelegd in de ordonnantie “betreffende het opstellen van het armoederapport van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest” van 20 juli 2006. Het Observatorium voor Gezondheid en Welzijn van Brussel-Hoofdstad werd belast met de uitwerking ervan.

Deze ordonnantie bepaalt de publicatie van een armoederapport in vijf onderdelen: de Welzijnsbarometer (jaarlijks), het Thematisch rapport, de Gekruiste blikken (bestaande uit externe bijdragen), het Brussels actieplan armoedebestrijding en de Synthese van de rondetafel.

Al deze publicaties kunnen geraadpleegd worden op de website van het Observatorium (<http://www.ccc-ggc.brussels/nl/observatbru/accueil>) of kunnen verkregen worden door te mailen naar: observat@ggc.brussels.

De Welzijnsbarometer wordt sinds 2005 jaarlijks gepubliceerd. De Welzijnsbarometer 2020 is beschikbaar in een papieren en een elektronische versie. Elk rapport mag worden gekopieerd, mits vermelding van de bron.

Gelieve op volgende wijze naar deze publicatie te verwijzen:
Observatorium voor Gezondheid en Welzijn van Brussel-Hoofdstad (2020). *Welijnsbarometer 2020*.
Brussel: Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie.

Observatorium
voor Gezondheid en Welzijn
Brussel

Observatoire
de la Santé et du Social
Bruxelles

WELZIJNSBAROMETER

Brussels armoederapport

2020

COLOFON

Deze Welzijnsbarometer maakt deel uit van het Brussels Armoederapport 2020.

Dit armoederapport bestaat uit vijf delen:

- de Welzijnsbarometer (jaarlijks),
- het Thematisch rapport (tweejaarlijks),
- de Gekruiste blikken (tweejaarlijks),
- het Brussels actieplan armoedebestrijding (tweejaarlijks),
- de Synthese van de rondetafel (tweejaarlijks).

Coördinatie:

Marion ENGLERT

Auteurs:

Marion ENGLERT, Sarah LUYTEN, Sarah MISSINNE, Elise MENDES DA COSTA,
Dalia FELE, Déogratias MAZINA, Peter VERDUYCKT

Nalezing:

Olivier GILLIS, Bénédicte SCHEEN

Dankwoord:

We bedanken graag iedereen die vanuit diverse instellingen en diensten er mee voor zorgde dat de indicatoren beschikbaar waren en op maat van deze Welzijnsbarometer berekend werden.

Lay-out: Idealogy

Depotnummer: D/2021/9334/14

Voor meer informatie:

Marion Englert
Tel.: 02/552 01 55
menglert@ccc.brussels

Observatorium voor Gezondheid en Welzijn van Brussel-Hoofdstad
Belliardstraat 71, bus 1 – 1040 Brussel
Tel.: 02/552 01 89
observat@ggc.brussels
<http://www.ccc-ggc.brussels/nl/observatbru/accueil>

I. Inleiding	7
1.1. De gegevens.....	7
1.2. De onzichtbaarheid van bepaalde groepen in de statistieken.....	8
1.3. De Covid-19-crisis	9
2. Demografische context.....	11
2.1. Bevolkingsdichtheid.....	11
2.2. Bevolkingsevolutie.....	12
2.3. Een internationale bevolking.....	15
2.4. Een jonge bevolking	17
2.5. Samenstelling van de huishoudens.....	20
2.6. Impact van de Covid-19-crisis.....	21
3. Inkomens	23
3.1. De brusselse “paradox”: economische rijkdom, armoede van de inwoners	24
3.2. Risico op armoede of sociale uitsluiting.....	24
3.3. Inkomens en inkomensbronnen	27
3.4. Inkomens uit de sociale zekerheid en sociale bijstand	30
3.5. Mensen met recht op een verhoogde tegemoetkoming voor geneeskundige verzorging	44
3.6. Overmatige schuldenlast.....	45
3.7. Gevolgen van de Covid-19-crisis.....	49
4. De arbeidsmarkt	53
4.1. Mensen die deel uitmaken van een huishouden met een zeer lage arbeidsintensiteit	53
4.2. De activiteits-, tewerkstellings - en werkloosheidsgraad.....	54
4.3. “Administratieve” werkloosheidsgraad in de grote steden en naar gemeente	63
4.4. Werkende armen en loonongelijkheid	65
4.5. Gevolgen van de Covid-19-crisis	67
5. Onderwijs en vorming.....	76
5.1. Het opleidingsniveau van de bevolking van 25-64 jaar: evoluitie en vergelijking tussen gewesten.....	76
5.2. Schoolachterstand.....	79

5.3. Jongeren (18-24 jaar) zonder diploma van het hoger secundair onderwijs	80
5.4. Volwassenen (25 jaar en ouder) zonder diploma van het hoger secundair onderwijs	81
5.5. Gevolgen van de Covid-19-crisis	83
6. Gezondheid	84
6.1. De Covid-19-epidemie in het Brussels Gewest	84
6.2. Gevolgen van de Covid-19-crisis voor de geestelijke gezondheid.....	91
6.3. Sociale ongelijkheden in gezondheid in het Brussels Gewest	93
6.4. Sociale ongelijkheden in de toegang tot zorg in het Brussels Gewest	96
6.5. Invaliditeit	100
7. Huisvesting	102
7.1. Aantal huishoudens en aantal woningen	102
7.2. Een meerderheid is huurder.....	103
7.3. Kwaliteit van de huisvesting en woonomgeving	104
7.4. Kosten van huisvesting op de private huurmarkt	107
7.5. Sociale huisvesting en aanverwante.....	110
7.6. Een moeilijke toegang tot eigendom.....	112
7.7. Gevolgen van de Covid-19-crisis	112
8. Maatschappelijke integratie en participatie	121
8.1. Sociale contacten.....	121
8.2. Maatschappelijke en culturele participatie	121
8.3. Gebruik van een computer en internet	121
8.4. Gevolgen van de Covid-19-crisis	122
9. Besluit en samenvatting	126
10. Woordenlijst	132
11. Lijst van de acroniemen	139
12. Referenties.....	141
Voor meer informatie	146

01

Inleiding

Het jaar 2020 stond in het teken van de Covid-19-crisis en de aanzienlijke gevolgen daarvan op sociaal en gezondheidsgebied (zie de laatste sectie van deze inleiding). Deze gevolgen komen transversaal in elk hoofdstuk van deze editie van de Barometer aan bod.

De Welzijnsbarometer, die jaarlijks wordt gepubliceerd, is het kwantitatieve deel van het Brussels Armoederapport¹. De Barometer verzamelt, beschrijft en becommentarieert een reeks indicatoren die betrekking hebben op verschillende aspecten van armoede in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Het doel is om de sociaaleconomische situatie van de Brusselaars en de evolutie ervan te beschrijven en dit transversaal over verschillende levensdomeinen. De Barometer richt zich tot iedereen die op enigerlei wijze betrokken is bij beleidsbeslissingen of acties ter bestrijding van armoede, door een beschrijving te geven van de algemene context waarin deze beleidsmaatregelen functioneren en van de uitdagingen waarvoor zij staan.

Armoede wordt bestudeerd als een multidimensionaal fenomeen, gekenmerkt door deprivatie op verschillende levensdomeinen: inkomen, werk, opleiding, gezondheid, huisvesting en maatschappelijke participatie. Deze deprivaties kunnen zowel oorzaak als gevolg zijn van uitsluitingen op andere domeinen. De Welzijnsbarometer beoogt, aan de hand van een selectie van de meest recente kerncijfers op het moment van de analyse, aan te tonen hoe armoede zich inschrijft en tot uiting komt in alle levensdomeinen.

De cijfers van het Brussels Gewest worden, waar mogelijk, vergeleken met de cijfers voor Vlaanderen, Wallonië, de grote Belgische steden en/of heel België. Dit laat toe om het Brussels Gewest te situeren in de nationale context.

De Welzijnsbarometer verzamelt de meest recente indicatoren over de Brusselaars doorheen verschillende levensdomeinen die met armoede verbonden zijn. De barometer richt zich tot al wie op een of andere manier meewerkt aan het beleid of betrokken is bij acties in de strijd tegen armoede.”

1.1. De gegevens

De gegevens zijn zowel afkomstig uit administratieve bronnen als verzameld door middel van enquêtes, al naargelang de kwaliteit en de beschikbaarheid op Brussels niveau.

De administratieve gegevens zijn afkomstig van het Rijksregister, Actiris, de POD Maatschappelijke integratie, het Rijksinstituut voor ziekte en invaliditeitsverzekering (RIZIV), het Intermutualistisch Agentschap (IMA), de Kruispuntbank Sociale Zekerheid (KSZ)², de statistische formulieren voor geboorte en overlijden, enz. Deze administratieve gegevens worden meestal verzameld door de administraties in het kader van hun dagelijkse werking, maar ze worden ook voor onderzoeksdoeleinden gebruikt³. Ze zijn in principe volledig omdat ze alle personen bevatten die aan een bepaald

1. Zie ordonnantie van 20/07/2006 betreffende het opstellen van het armoederapport van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, te raadplegen op <https://www.ccc-ggc.brussels/fr/observatbru/accueil>

2. Het Datawarehouse Arbeidsmarkt en Sociale Bescherming, beheerd door de KSZ aggregiert de sociaaleconomische data komende van de instellingen van de Sociale Zekerheid.

3. Bron: FOD Sociale Zekerheid: <https://socialsecurity.belgium.be/nl>

administratief criterium voldoen (bijvoorbeeld alle personen die zijn ingeschreven in het Rijksregister, alle personen die zijn ingeschreven als werkzoekende, alle personen die een bepaalde uitkering ontvangen, ...) en ze laten vaak analyses toe op gemeentelijk niveau.

De gegevens op basis van enquêtes (bv. het Observatiecentrum van de Huurprijzen, de Gezondheidsenquête, enz.) worden voornamelijk gebruikt om indicatoren te berekenen die niet beschikbaar zijn via andere bronnen, of om deze te berekenen in functie van bepaalde individuele kenmerken (zoals het opleidingsniveau, de gezondheidstoestand, enz.), wat niet altijd mogelijk is op basis van administratieve bronnen.

Europese enquêtes zoals de “European Union - Statistics on Income and Living Conditions” (EU-SILC) en de “Arbeidskrachtenenquête”(EAK) die op Belgisch niveau georganiseerd worden door de FOD Economie - Statistics Belgium, laten toe om bepaalde indicatoren die op Europees niveau zijn bepaald te berekenen en vergelijkingen te maken tussen de lidstaten van de EU.

Elke indicator verschaft essentiële informatie maar heeft uiteraard ook bepaalde beperkingen bij het meten van armoede, onder meer omdat bepaalde bevolkingsgroepen niet opgenomen zijn. Dit geldt zowel voor administratieve gegevens, als voor gegevens afkomstig uit enquêtes (zie verder).

De EU-SILC-enquête vormt een belangrijke bron om vanuit een multidimensionale benadering verschillende indicatoren van sociale integratie van huishoudens en individuen te berekenen. Tot 2018 was het door de omvang van de steekproef en de verwerkingsmethode niet mogelijk om op het niveau van het Brusselse Gewest betrouwbare indicatoren te berekenen (te grote betrouwbaarheidsintervallen). In het kader van de EU-SILC-enquête 2019 (beschikbaar in 2020) is in België een nieuwe methode van stratificatie van de steekproef ingevoerd, waardoor de betrouwbaarheidsintervallen voor subnationale statistieken, en dus ook voor het Brussels Gewest, enigszins kunnen worden verkleind. Daarom worden in deze Welzijnsbarometer 2020, naast het armoederisicocijfer, ook nieuwe indicatoren gepresenteerd die zijn berekend op basis van de EU-SILC-enquête.

1.2. De onzichtbaarheid van bepaalde groepen in de statistieken

Onder de meest kwetsbaren zijn er groepen die niet of slechts zelden in de gangbare statistieken voorkomen. De inkomens en levensomstandigheden van deze mensen zijn derhalve moeilijk te bestuderen en blijven grotendeels onbekend.

Wat betreft de administratieve gegevens, bestaat er een groep personen die is ingeschreven in het Rijksregister maar die zich in geen enkele databank bevindt van een van de instellingen van de sociale zekerheid. Zij worden in de Kruispuntbank Sociale Zekerheid weergegeven als personen met een onbekend statuut. Deze groep bevat personen met een zeer verschillend profiel (van diplomaten tot personen die geen enkel eigen inkomen hebben dat gekend is door de instellingen van de sociale zekerheid in de brede betekenis). Deze groep is niet onbelangrijk in het Brussels Gewest en bevat een aanzienlijk aantal personen in armoede. De laatstgenoemden zijn niet of niet meer opgenomen in heel wat indicatoren gebaseerd op administratieve gegevens (zoals de mensen die werkloos zijn maar uitgesloten zijn voor een werkloosheidsuitkering en geen beroep doen op andere rechten) (Observatorium voor Gezondheid en Welzijn Brussel, 2017).

De administratieve databanken bevatten ook geen gegevens over personen die geen wettelijke verblijfplaats hebben (noch officieel werk noch toegang tot de sociale zekerheid of bijstand). Dit is het geval voor bepaalde mensen die maatschappelijk erg kwetsbaar zijn, zoals de dak- en thuislozen (zonder referentieadres) en mensen zonder wettig verblijf (die geen officiële asiel-aanvraag of aanvraag tot regularisatie hebben lopen).

De enquêtes die gebruikt worden in deze Welzijnsbarometer hebben dezelfde beperking: ze bereiken bepaalde groepen van de samenleving niet (of nauwelijks). De steekproeftrekking, meestal gebaseerd op het Rijksregister, sluit bij voorbaat die personen uit die daarin niet zijn opgenomen⁴.

Afgezien van het probleem van de steekproef, blijkt het ook zeer moeilijk om de meest arme bevolking te bereiken en te bevragen. De non-respons bij maatschappelijk kwetsbare personen ligt vaak hoger (Schokaert et al., 2012).

4. Daarenboven bevragen de EU-SILC enquête, de Arbeidskrachtenenquête en de Gezondheidsenquête per definitie enkel personen in private huishoudens, waardoor er geen informatie verzameld wordt over bijvoorbeeld mensen in een rusthuis of in een gevangenis.

Waarschijnlijk ligt het aandeel van daklozen en mensen zonder papieren in de bevolking van het Brussels Gewest - als een groot, stedelijk centrum en toegangspoort voor internationale immigratie - hoger dan in de andere twee gewesten. De tellingen van de dak- en thuislozen door Bruss'help geven wel een beeld van de omvang en het profiel van deze doelgroep, die anders vaak onzichtbaar blijft (zie hoofdstuk 7).

Deze vaststelling bevestigt de nood aan de ontwikkeling en verbetering van de statistieken in het algemeen en duidt op het belang van de inzameling van bijkomende informatie op het terrein om een zicht te krijgen op de levensomstandigheden van de mensen die in de meeste statistieken niet opgenomen zijn.

1.3. De Covid-19-crisis

Het jaar 2020 werd gekenmerkt door grote beroering als gevolg van de Covid-19-pandemie. De snelle verspreiding van het coronavirus en de gevolgen daarvan voor de gezondheid van de bevolking en de bezettingsgraad van de ziekenhuizen hebben de autoriteiten ertoe aanzet om in maart 2020 een algemene lockdown in te voeren: opschorting van lessen en activiteiten in de scholen (maar wel kinderopvang), afstandsonderwijs in het hoger onderwijs, sluiting van de zogenoemde “niet-essentiële” winkels en bedrijven, sluiting van instellingen in de culturele, feest-, ontspannings-, sport- en (ho)reca-sector (en verbod op dergelijke activiteiten, ook in de privésfeer), strikte beperking van sociale contacten en reizen en verbod op niet-essentiële reizen naar het buitenland. Telewerken wordt verplicht gesteld in de zogenoemde “niet-essentiële bedrijven” (en overheidsdiensten) en aan andere bedrijven worden gezondheidsveiligheidsmaatregelen opgelegd. Al deze maatregelen hebben ingrijpende gevolgen gehad voor de bevolking en nog meer voor de preciaire bevolkingsgroepen en degenen die in collectieve structuren leven (met name bejaarden in rusthuizen). De eerste algemene lockdown duurde tot mei.

Tussen mei en oktober 2020 wordt een stapsgewijze opheffing van de lockdown uitgevoerd. Maar in oktober wordt België geconfronteerd met een tweede golf van de epidemie die aanleiding zal geven tot nieuwe beperkingen van de activiteiten die opnieuw scholen, de culturele, feest-, ontspannings-, sport- en (ho)reca-sectoren treft en beperkingen van de sociale contacten, een avondklok, enz. tot gevolg hebben. Vanaf oktober worden bepaalde sectoren afwisselend geopend en

gesloten, afhankelijk van de schommelingen van de epidemiecijfers, die worden gekenmerkt door het afnemen van de tweede golf en vervolgens, in maart 2021, een duidelijke heropleving van het aantal ziekenhuisopnames laten zien. Andere sectoren zullen globaal genomen gedurende de hele periode gesloten blijven, zij het met nuances voor bepaalde openluchtactiviteiten. In het voorjaar van 2021 vindt er opnieuw een geleidelijke opheffing van de lockdown plaats.

Als gevolg van deze lockdownmaatregelen en activiteitsbeperkingen zagen heel wat mensen hun inkomen dalen of volledig verloren gaan (ook nu nog). Voor deze mensen betekende de inkomensdaling, naargelang zij al dan niet over een spaarbuffer beschikten en/of al dan niet voldoende sociale bescherming hadden, soms een opeenstapeling van betalingsachterstanden en een toename van problemen met schuldoverlast, zowel wat betreft huurschulden (en dus het risico op uitzetting), energie- en waterrekeningen, telecommunicatie, gezondheidszorg, enz.

Omgekeerd ondervond een deel van de meer bevoorrechte bevolking geen inkomensdaling en groeide hun spaargeld zelfs aanzienlijk als gevolg van lagere recreatieve uitgaven.

Zoals uit deze Barometer blijkt, hebben de Covid-19-crisis en de daarmee gepaard gaande beperkende maatregelen in het algemeen geleid tot een toename van de ongelijkheid op de verschillende gebieden van welzijn, ondanks een reeks maatregelen die zijn genomen om de sociale schade te beperken; in het bijzonder het inkomensverlies dat door de crisis getroffen personen hebben geleden.

Op federaal niveau zijn er versterkte sociale beschermingsmaatregelen genomen om de omvang van de sociale schade voor bepaalde groepen te beperken: “verhoogde” en vergemakkelijkte economische werkloosheid, bevrozing van de degressiviteit van werkloosheidsuitkeringen, verruimde overbruggingsrechten, enz. Bovendien zijn extra middelen toegekend aan de OCMW's om aan de vraag te kunnen voldoen. Ook in Brussel werden talrijke maatregelen genomen. Het gaat onder meer om de oprichting van een sociale noodlijn, een opschorting van uithuiszettingen en water-, gas- en elektriciteitsafsluitingen, enz. De meeste specifieke maatregelen of aanpassingen in verband met de crisis, of zij nu op federaal of op gewestelijk niveau zijn genomen, zijn van tijdelijke aard. Ook de maatregelen ter ondersteuning van het bedrijfsleven die door de verschillende overheidsniveaus werden genomen, hebben bijgedragen tot een vermindering van de schade aan inkomen en werkgelegenheid.

De Covid-19-crisis genereert uitzonderlijke behoeften op het gebied van sociale bescherming en hulp, zowel wat betreft het beroep moeten doen op sociale voorzieningen (werkloosheid, overbruggingsrechten, enz.), als sociale hulp van het OCMW, hulp bij huisvesting, voedselhulp, schuldbemiddeling, enz. In het algemeen nemen de behoeften sterk toe, in een context van drastische vermindering van rechtstreekse en persoonlijke contacten met de overheidsdiensten ten voordele van contacten op afstand en digitale procedures (via computer, smartphone, enz.).

Er moet rekening mee worden gehouden dat het Brussels Gewest bijzonder zwaar getroffen is door de crisis, niet alleen door zijn sectorale structuur, maar ook en vooral door de ongunstige sociale situatie van een groot deel van de bevolking. Hoewel de ingevoerde maatregelen de sociale gevolgen van de crisis grotendeels hebben kunnen opvangen voor degenen die er beroep op konden doen, zijn er ook veel Brusselaars die door de mazen van het sociale vangnet vallen.

Voor deze editie van de Barometer is aan elk hoofdstuk een specifiek punt over de gevolgen van de Covid-19-crisis toegevoegd. Het hoofdstuk Gezondheid (hoofdstuk 6) beschrijft de epidemiologische aspecten van Covid-19 en de indirecte gezondheidseffecten die aan de crisis worden toegeschreven. Voor verscheidene aspecten zijn echter (nog) geen indicatoren beschikbaar. Ten slotte is het mogelijk dat sommige effecten van de crisis zich pas in de komende maanden zullen manifesteren of nog zullen toenemen (met name door de economische gevolgen van de crisis en de beëindiging van bepaalde beschermingsmaatregelen).

02

Demografische context

Dit hoofdstuk schetst de demografische context van het Brussels Gewest op 1 januari 2020, zijnde voor de Covid-19-crisis. Op het moment van schrijven was de totale bevolking op 1 januari 2021 nog niet beschikbaar. De gevolgen van deze pandemie voor de demografie worden aan de hand van de Bevolkingsvooruitzichten (2019-2070) in de sectie aan het einde van dit hoofdstuk gepresenteerd.

Op 1 januari 2020 telde het Brussels Gewest officieel 1 218 255 inwoners, waaronder 597 706 mannen (49%) en 620 549 vrouwen (51%). Dit is een bevolkingstoename van 0,8% (+9 713 inwoners) ten opzichte van 1 januari 2019. In de loop van het daaraan voorafgaande jaar kende Brussel eenzelfde relatieve bevolkingsaan groei van 0,8%, wat hoger is dan in 2017 (+0,6%) en 2016 (+0,3%) maar lager dan in de jaren daarvoor (+1,1% in de loop van 2015 en +1,0% in 2014)⁵.

Naast de officiële bevolking telt het Brussels Gewest ook een aantal personen dat er wel woont, maar niet tot de officiële bevolking wordt gerekend (studenten die niet in een van de Brusselse gemeenten gedomicilieerd zijn, asielzoekers, vreemdelingen in een onregelmatige verblijfs-situatie, diplomaten en hun gezinsleden, ...). Het Wachtregister bevat enkel een aantal gegevens over kandidaat-vluchtelingen die niet in het bevolkingsregister staan. Op 1 januari 2020 telde het Brussels Gewest 6 563 personen ingeschreven in het Wachtregister, en op 1 januari 2021 zijn dit er 7 015. Daarnaast woonden er op 1 januari 2020 in het Brussels Gewest 4 959 personen met een diplomatiek statuut; samen met hun gezinsleden komt dit neer op 11 355 personen, en op 1 januari 2021 zijn dit er respectievelijk 4 989 en

11 144 (Federale Overheidsdienst Buitenlandse Zaken). Voor de overige bevolkingsgroepen die niet in de officiële cijfers voorkomen en in het bijzonder voor illegaal verblijvende personen kan er bij gebrek aan cijfers geen schatting gemaakt worden van hun aantal. Hoewel het aantal personen in een onregelmatige situatie niet bekend is, wijzen sommige indicatoren (bijvoorbeeld het aantal keer dat er dringende medische hulp werd verleend) erop dat deze bevolkingsgroep in ons land het meest aanwezig is in het Brussels Gewest, zowel wat het aantal als het aandeel in de totale bevolking betreft (zie hoofdstuk 3).

Op 1 januari 2020 woonden er officieel 1 218 255 personen in het Brussels Gewest. Daarnaast telt het Brussels Gewest nog heel wat inwoners die niet in het bevolkingsregister voorkomen, maar hun aantal is onbekend."

2.1. Bevolkingsdichtheid

De bevolkingsdichtheid in het Brussels Gewest bedraagt in 2020 7 500 inw./km². Er zijn op dit vlak belangrijke verschillen tussen de gemeenten en buurten van het Brussels Gewest. Op niveau van de gemeenten is de bevolkingsdichtheid in 2020 twaalf keer hoger in Sint-Joost-ten-Node, de dichtst bevolkte gemeente van heel het land (23 358 inw./km²), dan in Watermaal-Bosvoorde (1 952 inw./km²)⁶.

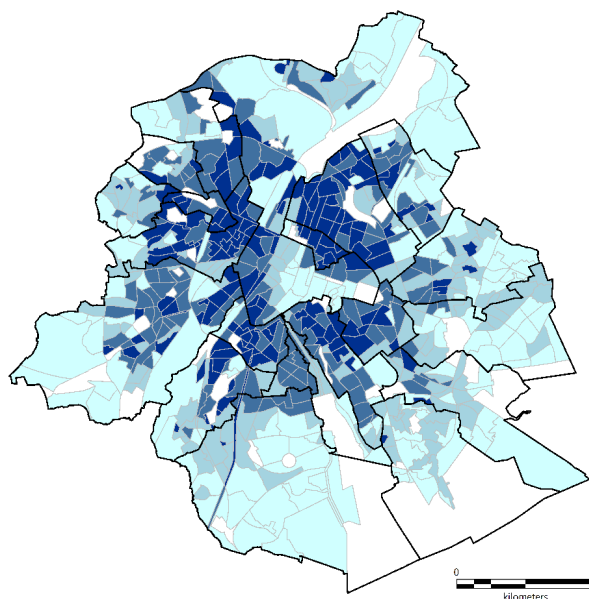
5. Bron: FOD Economie - Statistics Belgium; berekeningen Observatorium voor Gezondheid en Welzijn Brussel.

6. Bron: BISA, bisa.brussels kerncijfers gemeenten.

Kaart 2-1: Bevolkingsdichtheid (aantal inwoners per km²), per statistische sector, Brussels Gewest, 2020

Bevolkingsdichtheid
(inw./km²) 2020

- 18 000 - 45 900
- 12 000 - 18 000
- 6 000 - 12 000
- < 6 000
- < 20 inwoners

Bron: Brussels Instituut voor Statistiek en Analyse, wijkmonitoring.
Cartografie: Observatorium voor Gezondheid en Welzijn Brussel.

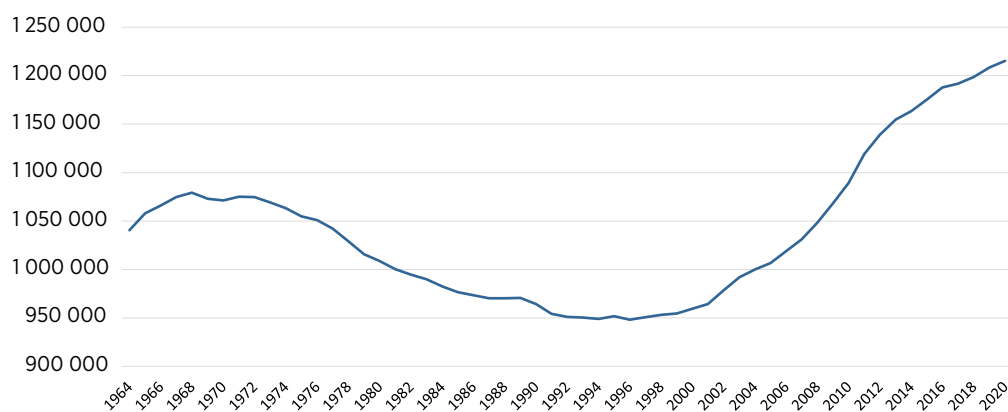
Op een kleinere ruimtelijke schaal valt op dat de statistische sectoren van de eerste kroon in het algemeen een hogere bevolkingsdichtheid kennen. Deze dichtheid neemt af naarmate men zich verder van het centrum bevindt (➤ kaart 2-1). Enkele statistische sectoren in het centrum van

het gewest of in de eerste kroon onderscheiden zich doordat ze een hoge kantoordichtheid kennen (zoals de Europese wijk of de Noordwijk).

2.2. Bevolkingsevolutie

Figuur 2-1: Evolutie van de officiële bevolking in het Brussels Gewest, 1 januari 1964-2020

Aantal inwoners
op 1 januari

Bron: FOD Economie- Statistics Belgium.

Algemene tendens

Na een dalende trend tussen 1970 en het midden van de jaren '90, neemt het Brusselse bevolkingsaantal sinds de tweede helft van de jaren '90 sterk toe (➤ [figuur 2-1](#)).

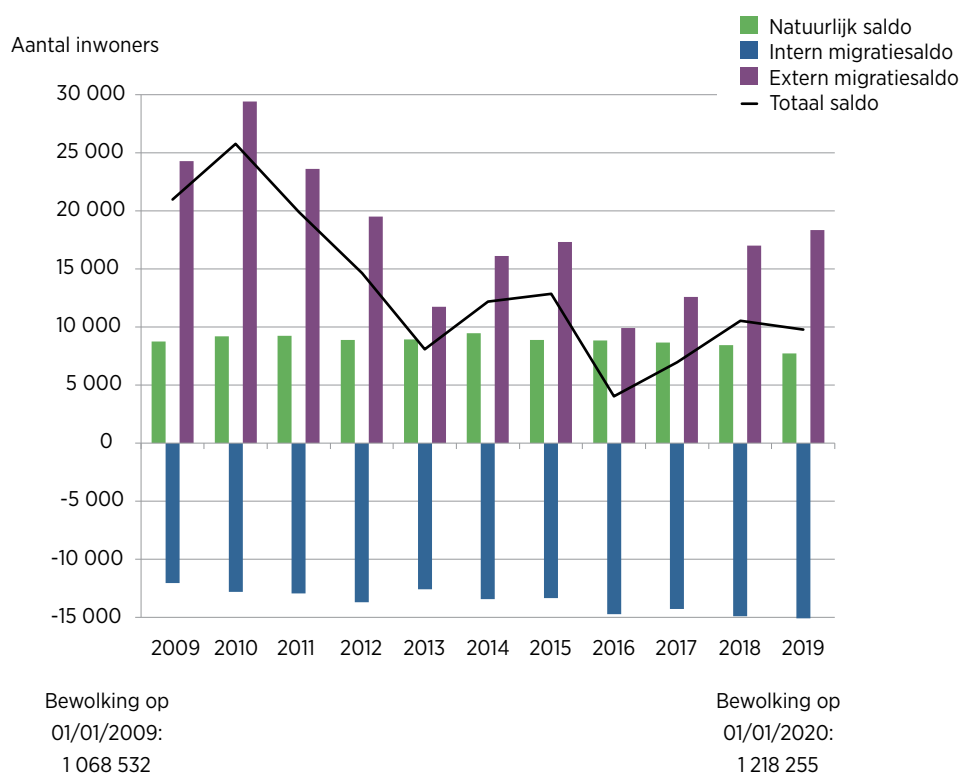
Tussen 2019 en 2020 kende het Brussels Gewest een hogere relatieve bevolkingstoename (+0,8%) dan Vlaanderen (+0,6%) en Wallonië (+0,3%). Ook in vergelijking met de grote Belgische steden was de bevolkingstoename procentueel groter in het Brussels Gewest (Antwerpen +0,6%, Gent +0,7%, Charleroi +0,2% en Luik -0,1%)⁷.

Wat bepaalt de evolutie van het bevolkingsaantal?

De evolutie van het bevolkingsaantal wordt bepaald door de combinatie van drie factoren: het intern migratiesaldo, het extern migratiesaldo en het natuurlijk saldo⁸ (➤ [figuur 2-2](#)).

Door een groter aantal geboortes (16 635) dan sterfgevallen (8 916) was het natuurlijk saldo in het Brussels Gewest in 2019 positief (+7 719), net als de voorgaande jaren⁹. Dit komt ongeveer overeen met twee geboortes voor elk sterfgeval. Dit positief saldo wordt verklaard door de bevolkingsstructuur van het Brussels Gewest met relatief weinig ouderen en een relatief groot aandeel inwoners op vruchtbare leeftijd (zie onder).

Figuur 2-2: Evolutie van het natuurlijk saldo en de migratiesaldi, Brussels Gewest, 2009-2019

Bron: FOD Economie – Statistics Belgium;
 berekeningen Observatorium voor Gezondheid en Welzijn Brussel.

7. Bron: FOD Economie – Statistics Belgium; berekeningen Observatorium voor Gezondheid en Welzijn Brussel.

8. Voor meer informatie over dit onderwerp, zie ook BISA (2020), Demografische Barometer 2019 van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, Focus van het BISA n°34.

9. Ter herinnering: het gaat hier om de officiële bevolking uit het Rijksregister. Wat specifiek de geboortes en sterfgevallen betreft, zijn de Statistische formulieren voor geboortes en overlijdens een nuttige aanvulling op de gegevens van de officiële bevolking. Deze vermelden immers alle geboren en overleden personen en niet enkel de geboortes en overlijdens van de personen die er officieel verblijven.

Voor meer informatie zie: <http://www.ccc-ggc.brussels/nl/observatbru/accueil>

Ook het extern migratiesaldo blijft in 2019 positief (+17 799). Dit saldo is het verschil tussen het aantal personen die zich vanuit het buitenland in het Brussels Gewest komen vestigen (54 317) enerzijds, en het aantal Brusselaars die naar het buitenland vertrokken zijn (36 518) anderzijds¹⁰. Het ligt hoger dan de voorgaande jaren, maar blijft wel onder de saldi die in het begin van de beschouwde periode werden opgetekend (figuur 2-2). Het Brussels Gewest vangt hiermee ongeveer een derde (31%) van de migranten op die vanuit het buitenland naar België komen.

Het intern migratiesaldo blijft op zijn beurt negatief in 2019 (-15 722), als gevolg van een groter aantal mensen dat het Brussels Gewest verliet om in Vlaanderen of Wallonië te gaan wonen (40 811) dan het aantal mensen uit Vlaanderen of Wallonië dat in het Brussels Gewest is komen wonen (25 089).

Het negatieve interne migratiesaldo wordt zoals in de meeste afgelopen jaren (met uitzondering van 2016 en 2017), gecompenseerd door het positieve externe migratiesaldo: het Brussels Gewest

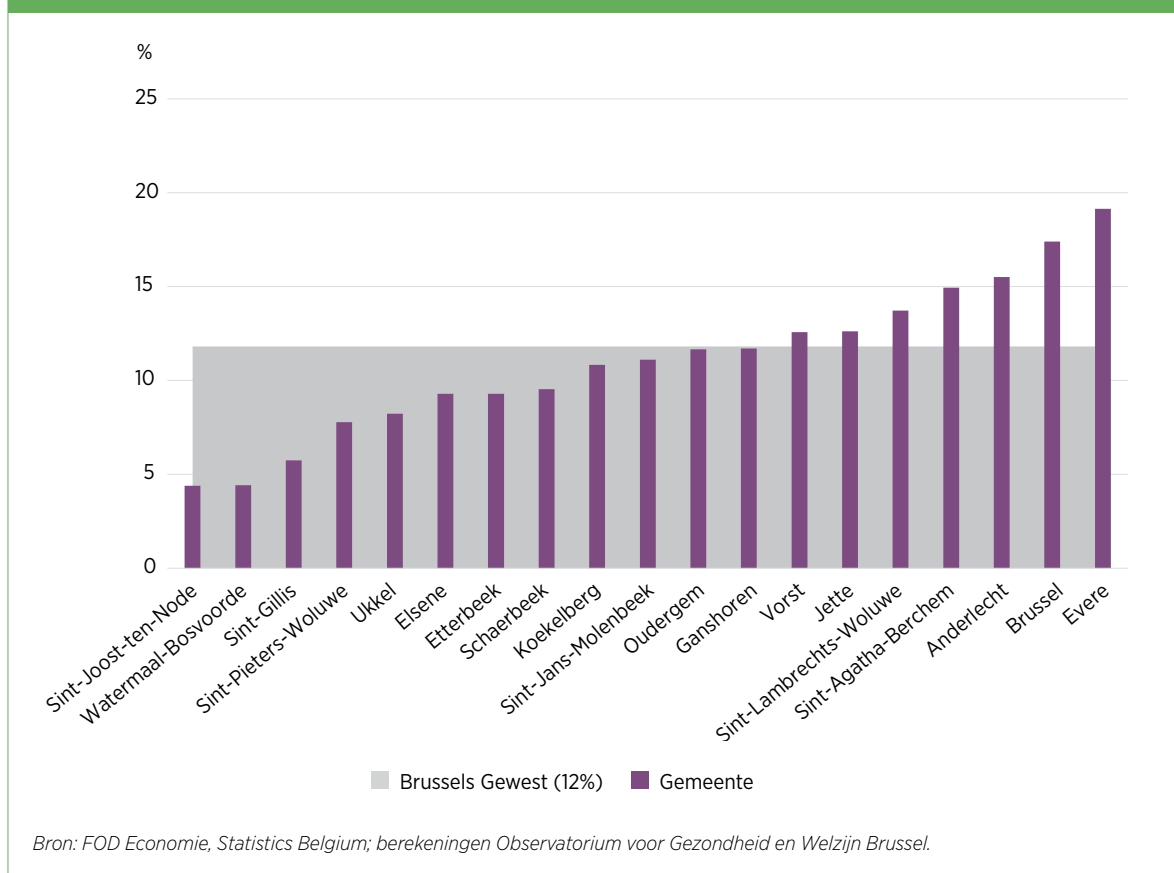
kent bijgevolg een positief totaal migratiesaldo in 2019 (+2 636) (figuur 2-2).

Het totaal saldo, dit is de som van het migratiesaldo en het natuurlijk saldo, is eveneens positief (+9 796) wat resulteert in de verdere bevolkingstoename tussen 1 januari 2019 en 1 januari 2020¹¹. Deze toename is ongeveer even groot als in het voorgaande jaar (figuur 2-2).

Verschillen in bevolkingsdynamiek tussen de wijken

Als de bevolkingsdynamieken binnen het Brussels Gewest bekeken worden zien we opvallende verschillen op het grondgebied. Tussen 2010 en 2020 steeg de bevolking in het Brussels Gewest met 12%. Deze bevolkingsgroei varieert echter van 4% in Sint-Joost-ten-Node en Watermaal-Bosvoorde tot 19% in Evere. Op gemeentelijk niveau is de relatieve bevolkingsgroei het grootst in de gemeenten Evere, Brussel-Stad, en Anderlecht, gevolgd door Sint-Agatha-Berchem, Sint-Lambrechts-Woluwe en Jette (➤ figuur 2-3).

Figuur 2-3: Bevolkingsgroei voor de Brusselse gemeenten, 2010-2020

10. Voor de internationale migratie werd rekening gehouden met de verandering van register, ambtshalve schrapping en herinschrijving na schrapping. Van de 36 518 personen die werden geteld bij de internationale emigratie (vertrekkers), waren er 18 358 ambtshalve geschrapt.

11. Rekening houdende met een statistische aanpassing.

De migratiedynamiek beïnvloedt ook de samenstelling van de bevolking (wat niet automatisch gepaard gaat met een verandering van het totaal aantal inwoners). In sommige gemeenten (zoals Sint-Joost-ten-Node) is de bevolking heel mobiel, regelmatig hersamengesteld door aanzienlijke migratiebewegingen, terwijl in andere gemeenten (zoals Watermaal-Bosvoorde) de bevolking veel stabiel blijft.

Over het algemeen worden de wijken in het centrum (vijfhoek en eerste kroon) van het Gewest en in het bijzonder de “arme sikkel”, gekenmerkt door een grote migratie-intensiteit.

De meer achtergestelde buurten zijn inderdaad vaak de aankomstplek voor mensen die vanuit armere landen immigreren. Daartegenover vertrekt een belangrijk deel van de bevolking van deze buurten naar andere gemeenten, met name naar de tweede kroon in het noordwesten van het Gewest, maar ook naar gemeenten buiten het Gewest. De periurbanisatie gaat dus niet enkel meer om de middenklasse die de stad verlaat: ongeveer een derde van de mensen die vertrekken uit het Brussels Gewest behoren tot de lagere inkomensklassen en dit aandeel stijgt tot de helft van de mensen die vertrekken uit de centrale wijken (De Laet, 2018).

Het merendeel van de rijkere zuidoostelijke gemeenten van het Gewest kennen een veel minder uitgesproken migratiedynamiek. Zij ontvangen

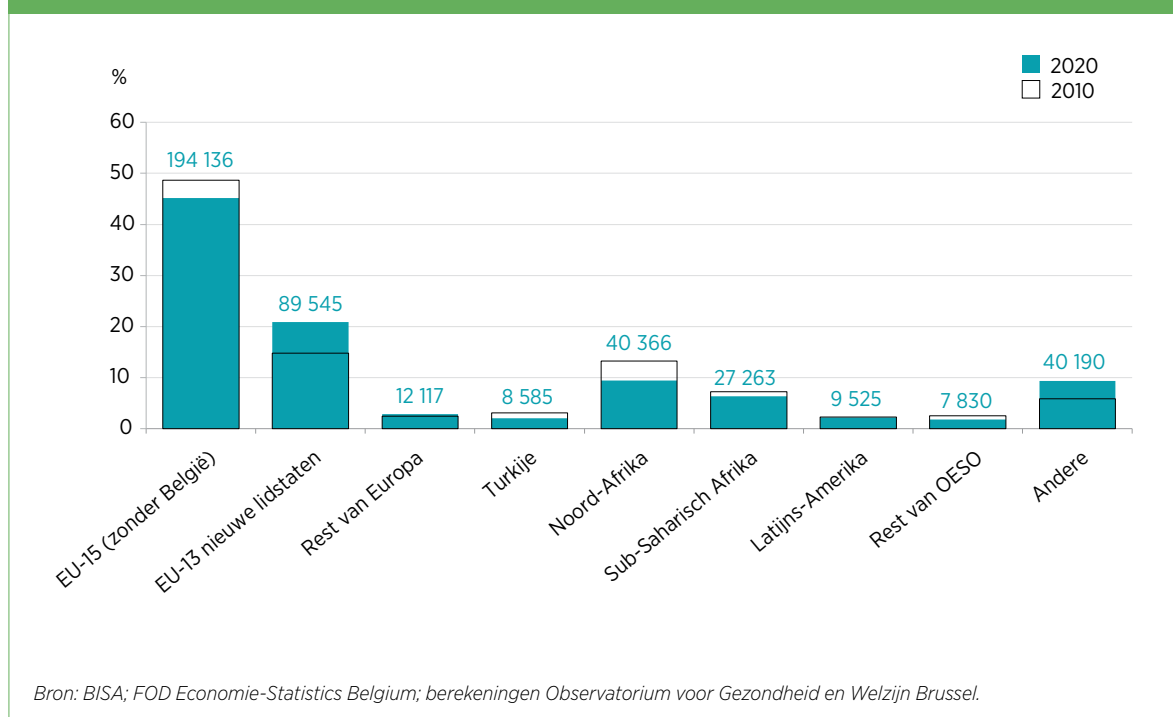
slechts weinig nieuwkomers en hebben slechts een beperkte instroom van bewoners die de achtergestelde buurten van het Gewest verlaten. Het is echter eveneens belangrijk op te merken dat de arme buurten niet gereduceerd mogen worden tot “buurten met een transitfunctie”. Een belangrijk deel van hun bevolking blijft immers wel stabiel en verhuist niet (Van Hamme et al, 2016).

2.3. Een internationale bevolking

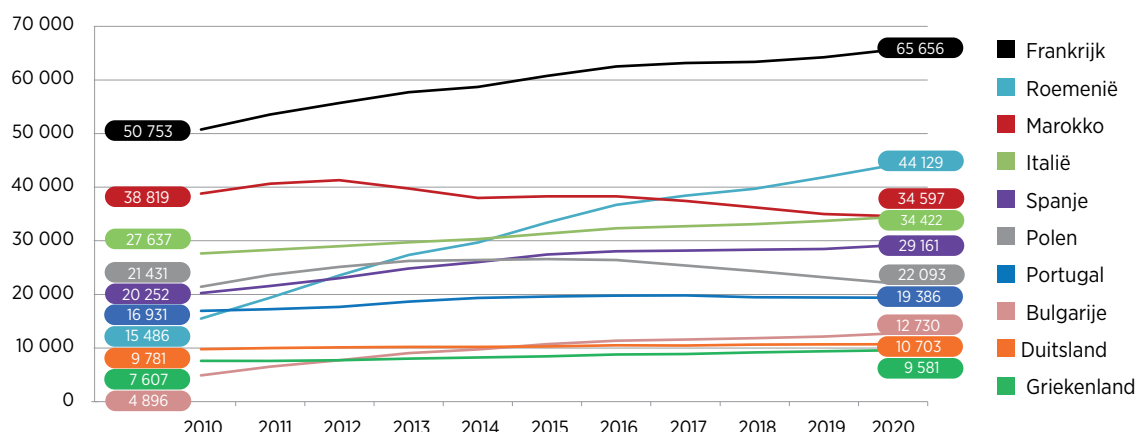
Het Brussels Gewest is een “stadsgewest” met een sterk internationaal karakter. Een groot aandeel bewoners heeft een buitenlandse nationaliteit: op 1 januari 2020 had meer dan een derde (35%) van de Brusselse bevolking, namelijk 429 557 personen, niet de Belgische nationaliteit (tegenover 9% in Vlaanderen en 10% in Wallonië).

Onder de niet-Belgische bevolking is in 2020 twee derde (66%) afkomstig uit een van de 28 lidstaten van de Europese Unie (EU28). Het aandeel personen met een nationaliteit van de EU15 is in de afgelopen tien jaar kleiner geworden (45% in 2020 tegenover 49% in 2010), net zoals het aandeel onderdanen uit Noord-Afrika (9% in 2020 tegenover 13% in 2010) en uit Turkije (2% in 2020 tegenover 3% in 2010). Het aandeel onderdanen uit een van de nieuwe lidstaten van de Europese Unie (EU13) nam daarentegen toe (21% in 2020 tegenover 15% in 2010) (➤ figuur 2-4).

Figuur 2-4: Verdeling van de niet-Belgische bevolking in het Brussels Gewest naar nationaliteit, 1 januari 2010 en 1 januari 2020

Figuur 2-5: Evolutie van het aantal onderdanen van de 10 meest vertegenwoordigde buitenlandse nationaliteiten, Brussels Gewest, 1 januari 2010-2020

Bron: BISA; FOD Economie - Statistics Belgium.

In 2020 blijven de Fransen veruit het sterkst vertegenwoordigd onder de personen van buitenlandse nationaliteit in het Brussels Gewest, gevolgd door de Roemenen, Marokkanen en Italianen (> figuur 2-5).

Sinds 2006 zijn in het Brussels Gewest de Fransen de grootste groep van mensen met een buitenlandse nationaliteit en door hun continu toenemend aantal situeren zij zich vandaag ver boven de andere nationaliteitsgroepen. In 2020 vertegenwoordigen ze 15% van de buitenlandse bevolking in Brussel. Verschillende factoren kunnen de aantrekkingskracht van het Brussels Gewest voor de Fransen verklaren, zoals de goedkopere huurprijzen in vergelijking met de Parijse regio, het aanbod aan Franstalige cultuur, de opleidingsmogelijkheden en natuurlijk ook de rol van Brussel als Europese hoofdstad (BISA, 2016a).

Daarnaast wordt in de gepresenteerde periode een snelle toename vastgesteld van het aantal Roemenen en Bulgaren. Dit wordt verklaard door de toetreding van Roemenië en Bulgarije tot de EU (in 2007). Enerzijds gaat het om de regularisatie van personen die al aanwezig waren op het Brussels grondgebied en anderzijds gaat het ook om nieuwkomers die gebruik maken van het vrije verkeer van werknemers. Daarnaast is er ook een toename van werkaanbiedingen voor de onderdanen van deze nieuwe lidstaten in Brussel als hoofdstad van de EU. Het aantal Polen (toegetroten in 2004) in het Brussels gewest kende ook een forse stijging maar in 2013 zien we een

relatieve stagnatie die wordt gevolgd door een lichte daling, wat kan samenhangen met een sterkere circulaire migratie¹² (BISA, 2015a). De mensen met een Roemeense, Poolse of Bulgaarse nationaliteit vertegenwoordigen respectievelijk 10%, 5% en 3% van de buitenlandse bevolking in Brussel in 2020.

De toename van het aantal Spanjaarden, Italianen en Portugezen in het Brussels gewest situeert zich in de onderzochte periode hoofdzakelijk voor 2015, wat kan samenhangen met de economische crisis van 2008 die in de daaropvolgende jaren de Zuid-Europese landen zwaar heeft getroffen (BISA, 2015b).

Tot slot zien we dat het aantal Brusselaars met een Marokkaanse nationaliteit licht daalt (net als in de rest van het land). Het verwerven van de Belgische nationaliteit verklaart dit fenomeen grotendeels (zie verder). Personen van Marokkaanse nationaliteit vertegenwoordigen in 2020 nog 8% van de Brusselse bevolking met een niet-Belgische nationaliteit.

Buiten de 10 sterkst vertegenwoordigde buitenlandse nationaliteiten, werd er nog een opvallende toename van het aantal Syriërs vastgesteld (niet geïllustreerd). Terwijl hun aantal in 2013 nog minder dan 1 000 personen bedroeg, steeg hun aanwezigheid in het Brussels Gewest naar 8 826 personen op 1 januari 2020 (en dit zonder het aantal asielzoekers te tellen die – nog – geen internationale bescherming hebben verkregen¹³). Daarmee is het in 2020 de elfde meest

12. Circulaire migratie verwijst naar de beweging van personen die hun leven tussen twee landen verdelen, met regelmatige contacten met de familie in het land van herkomst, terwijl ze de job in het buitenland behouden.

13. Zie Myria (2017).

vertegenwoordigde buitenlandse nationaliteit. De burgeroorlog, die al 10 jaar woedt in Syrië, heeft meer dan de helft van de bevolking daar op de vlucht doen slaan¹⁴.

Deze cijfers over de nationaliteit geven maar gedeeltelijk de grote diversiteit in herkomst en culturen van de Brusselse bevolking weer. Naast de 35% inwoners met een niet-Belgische huidige nationaliteit zijn er nog eens 23% van de Brusselaars die wel Belg zijn maar bij de geboorte een andere nationaliteit hadden. In totaal heeft dus 58% van de inwoners van het Brussels Gewest een buitenlandse geboortenationaliteit met al dan niet een huidige Belgische nationaliteit.

Op basis van de nationaliteit bij geboorte zijn door de nationaliteitsveranderingen enkele niet-Europese landen sterker vertegenwoordigd dan op basis van de huidige nationaliteit: van de 707 558 Brusselaars die niet de Belgische geboortenationaliteit hebben, had bij de geboorte 21% de Marokkaanse, 5% de Turkse en 3% de Congolese nationaliteit. De andere sterkst vertegenwoordigde geboortenationaliteiten zijn Frans (10%), Roemeens (7%), Italiaans (6%), Spaans (4%), Pools (4%), Portugees (3%) en Bulgaars (2%)¹⁵. Voor de Europese onderdanen liggen de cijfers van de huidige en geboortenationaliteit dicht bij elkaar.

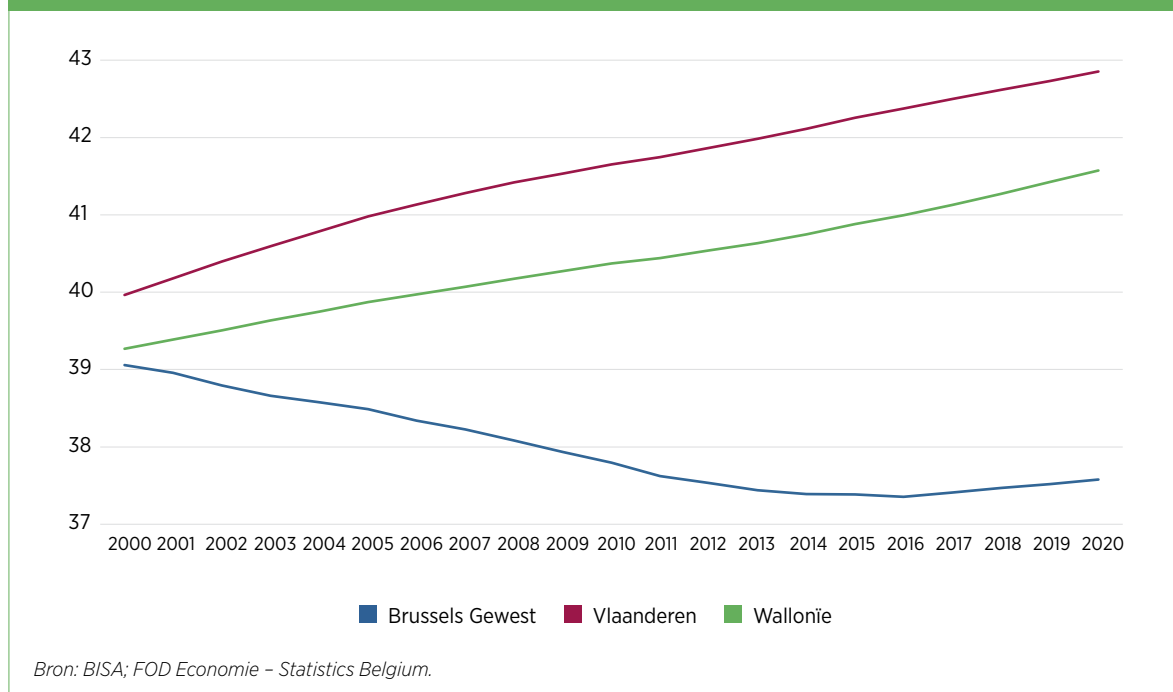
Als ook de mensen die een ouder hebben met een buitenlandse geboortenationaliteit worden beschouwd, is uiteindelijk bijna driekwart (74%) van de Brusselaars van buitenlandse origine (dit wil zeggen dat ze een buitenlandse nationaliteit hebben of geboren zijn met een buitenlandse nationaliteit of dat één van hun ouders geboren is met een buitenlandse nationaliteit)¹⁶.

2.4. Een jonge bevolking

De Brusselse bevolking onderscheidt zich van de twee andere gewesten op vlak van leeftijdsstructuur: ze is veel jonger en kende, in tegenstelling van de andere twee gewesten, gedurende lange tijd een algemene tendens van verjonging. Vanaf 2017 zien we evenwel een lichte stijging van de gemiddelde leeftijd. Op 1 januari 2020 bedroeg de gemiddelde leeftijd in het Brussels Gewest 37,6 jaar tegenover 42,9 jaar in Vlaanderen en 41,6 jaar in Wallonië (→ figuur 2-6).

De verouderingsindex (65 jaar of ouder/0-19 jaar) ligt veel lager in het Brussels Gewest dan gemiddeld in België. We zien wel dat de index van de intensiteit van de veroudering (% van de 80-jarigen en ouder onder de 65-jarigen en ouder) iets hoger is dan in de rest van het land: er zijn met andere woorden in verhouding weinig oudere

Figuur 2-6: Evolutie van de gemiddelde leeftijd per gewest, januari 2000-2020

14. <https://www.msf-azg.be/nl/dossier/10-jaar-conflict-in-syri%C3%AB-2016-2021-miljoenen-mensen-op-de-vlucht>

15. Bron: BISA, berekeningen Brussel Observatorium voor Gezondheid en Welzijn.

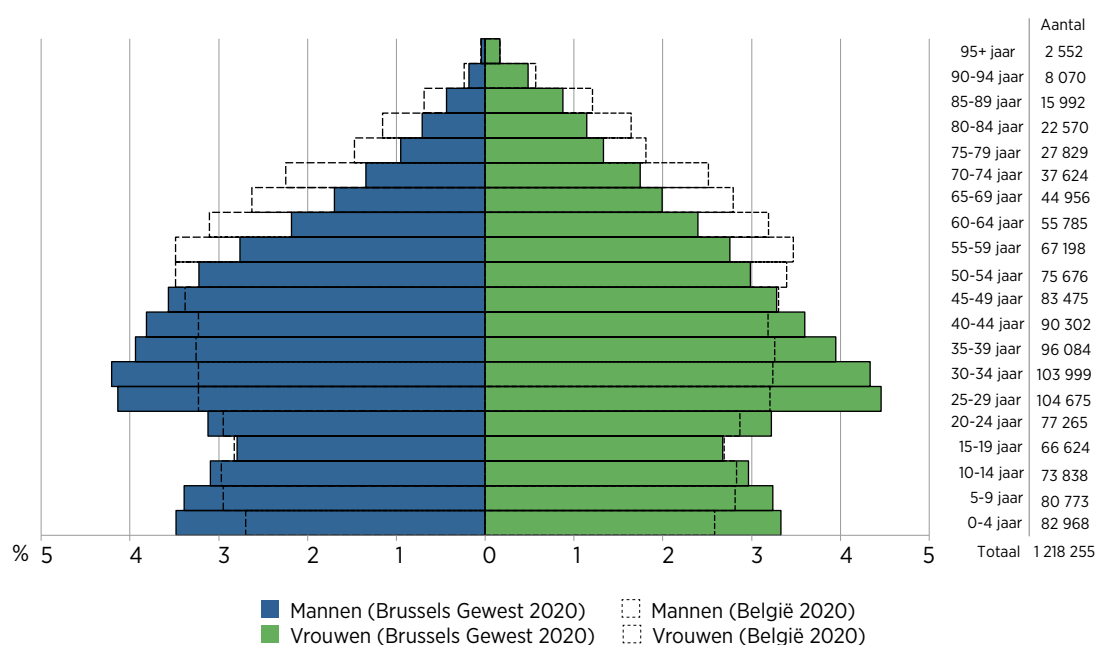
16. FOD Economie – Statistics Belgium.

Tabel 2-1: Demografische kenmerken van de bevolking van het Brussels Gewest en België, 1 januari 2020

	Brussels Gewest	België
Verouderingsindex (≥ 65 jaar/0-19 jaar)	52,5	85,8
Afhankelijkheidsindex ($((0-19 + \geq 65 \text{ jaar})/20-64 \text{ jaar})$)	61,5	71,1
index van de intensiteit van de veroudering ($\geq 80 \text{ jaar}/\geq 65 \text{ jaar}$)	30,8	29,8

Bron: FOD Economie – Statistics Belgium; Berekeningen Observatorium voor Gezondheid en Welzijn Brussel.

Figuur 2-7: Leeftijdspiramide van de bevolking, Brussels Gewest en België, per 100 inwoners (%), 1 januari 2020

Bron: FOD Economie-Statistics Belgium; berekeningen Observatorium voor Gezondheid en Welzijn Brussel.

personen (65 jaar en ouder) in het Brussels Gewest, maar deze hebben wel gemiddeld een iets hogere leeftijd dan in de andere twee gewesten (> tabel 2-1).

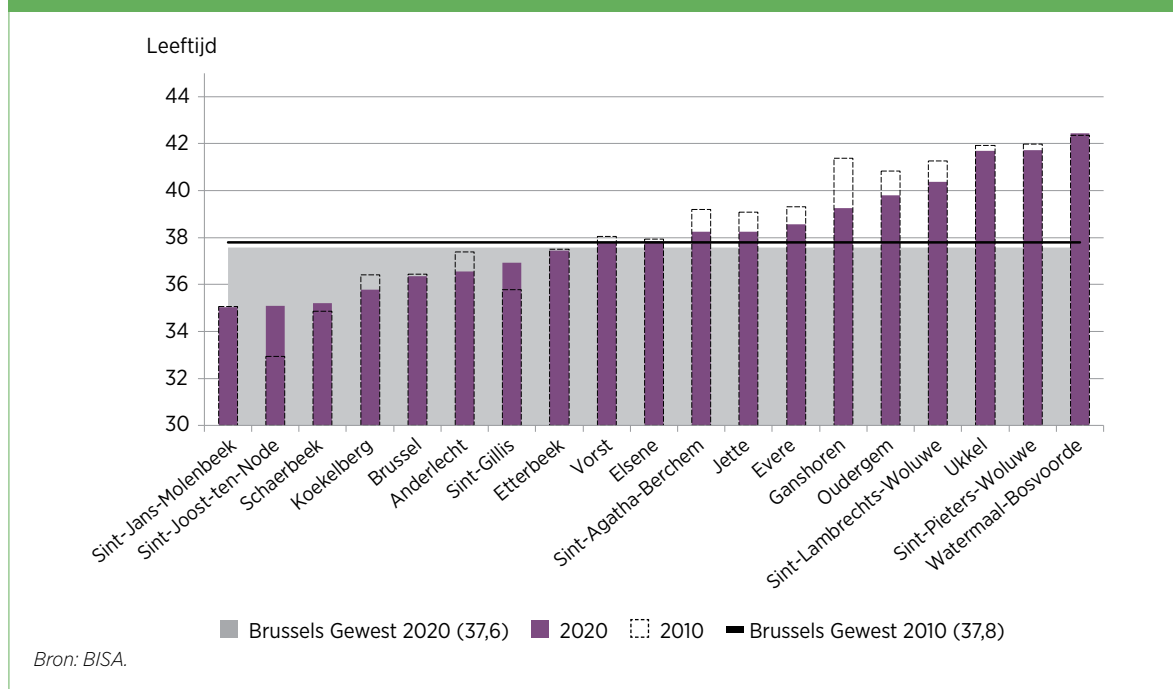
De leeftijdspiramide hieronder (> figuur 2-7) vergelijkt de verdeling van de bevolking naar leeftijd van het Brussels Gewest en van België. Ze illustreert de relatieve oververtegenwoordiging van jonge kinderen (in het bijzonder de 0-4 jarigen) en jongvolwassenen (vooral tussen 25 en 39 jaar) in het Brussels Gewest, in tegenstelling tot de ondervertegenwoordiging van de 50-89 jarigen in vergelijking met de Belgische bevolking.

Er bestaan grote demografische verschillen tussen de Brusselse gemeenten (> figuur 2-8).

Op 1 januari 2020 bedroeg de gemiddelde leeftijd in Sint-Jans-Molenbeek en Sint-Joost-ten-Node 35,0 jaar tegenover 42,4 jaar in Watermaal-Bosvoorde. We stellen onder meer vast dat, in vergelijking met 2010, de gemiddelde leeftijd (in meer of mindere mate) gedaald is in de gemeenten van het noordwesten van het Gewest (Ganshoren, Koekelberg, Sint-Agatha-Berchem) evenals in Jette, Evere, Anderlecht, Oudergem en Sint-Lambrechts-Woluwe. In Sint-Joost-ten-Node en Sint-Gillis daarentegen is de gemiddelde leeftijd aanzienlijk gestegen.

Het Brussels Gewest kent dus een opvallend jonge bevolking en gedurende verschillende jaren was er een voortdurende verjonging van de bevolkingsstructuur, maar deze verjonging lijkt

Figuur 2-8: Gemiddelde leeftijd per gemeente, Brussels Gewest, 1 januari 2010 en 2020

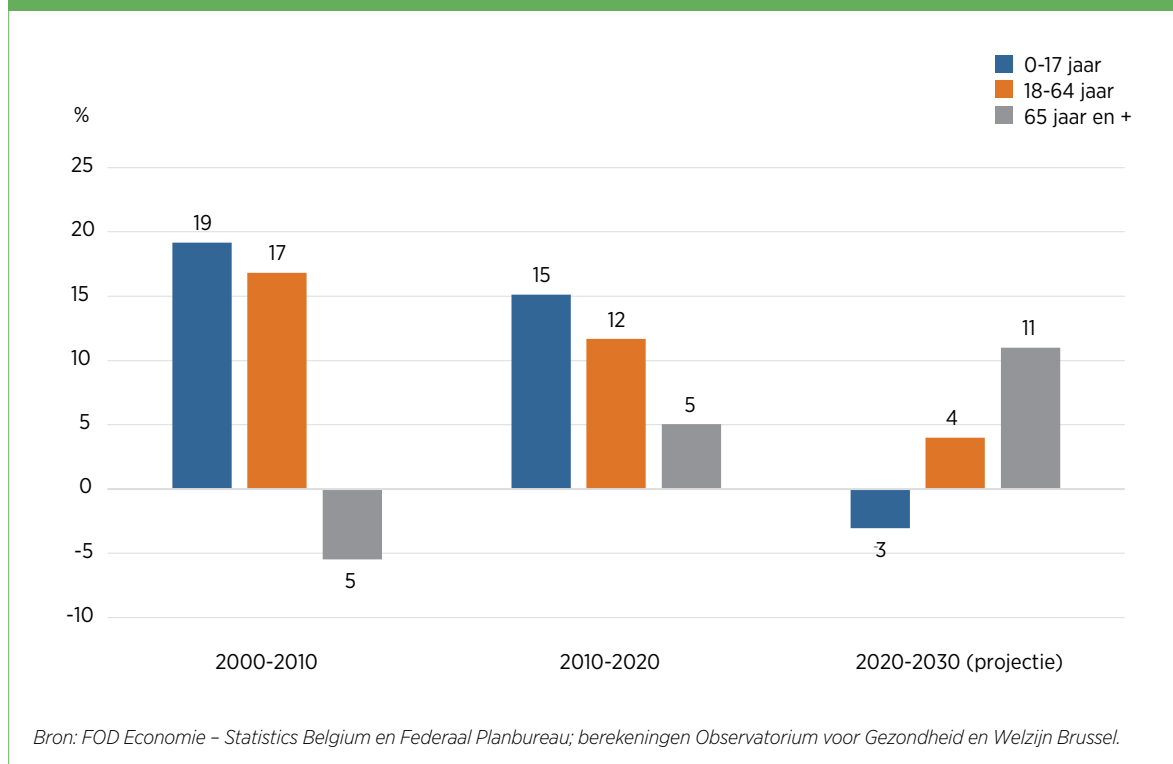

« De Brusselse leeftijdsstructuur verschilt van deze van de twee andere gewesten: gemiddeld is de Brusselse bevolking jonger. Er zijn evenwel grote verschillen tussen de Brusselse gemeenten. »

langzaam af te zwakken en het aantal bewoners van 65 jaar en ouder neemt sinds 2010 ook toe.

Figuur 2-9 geeft het groeipercentage weer van de bevolking per leeftijdsgroep over een periode van 10 jaar, respectievelijk vóór en na 2010, evenals een bevolkingsvoorzicht. We merken op dat

Figuur 2-9: Groeipercentage van de bevolking per leeftijdsgroep, Brussels Gewest, periodes 2000-2010, 2010-2020 en 2020-2030

het aantal jongeren van minder dan 18 jaar en het aantal 18-64-jarigen gedurende de eerste twee observatieperiodes sterk zijn toegenomen. Het aantal personen van 65 jaar en ouder werd echter in de periode 2000-2010 gekenmerkt door een lichte daling, hetgeen niet meer het geval is in de loop van de 10 laatste jaren.

De demografische vooruitzichten voorspellen een nog sterkere toename van het aantal personen van 65 jaar en ouder voor de komende jaren en decennia. Men voorspelt een stijging van ongeveer 11% tussen 2020 en 2030 wat een veel hoger groeiritme is dan dat van de bevolking op actieve leeftijd. Voor de jongste leeftijdsgroep voorspelt men zelfs een lichte daling (→ figuur 2-9)¹⁷.

2.5 Samenstelling van de huishoudens

Op 1 januari 2020 telde het Brussels Gewest 555 967 private huishoudens¹⁸. In vergelijking met het hele land kent het Brussels Gewest een sterkere vertegenwoordiging van alleenstaanden (46% van de huishoudens tegenover 35% in België). Het aandeel eenoudergezinnen ligt ook iets hoger in het Brussels Gewest (→ tabel 2-2). Onder de Brusselse eenoudergezinnen betreft het in 86% van de gevallen een alleenstaande moeder met kinderen¹⁹.

Op 1 januari 2020 is de gemiddelde grootte van de Brusselse huishoudens 2,17 personen, tegenover 2,28 in België. Als gevolg van het grote aandeel alleenwonenden kent het Brussels Gewest dus gemiddeld kleinere huishoudens in verhouding met de Belgische cijfers, maar er wordt de afgelopen tien jaar wel een vergroting van de huishoudens genoteerd in tegenstelling tot de evolutie in de twee andere gewesten²⁰ (→ figuur 2-10). Sinds 2018 is de gemiddelde grootte van de Brusselse huishoudens evenwel gestabiliseerd.

Tabel 2-2: Verdeling van de huishoudens naar huishoudenstype, Brussels Gewest en België, 1 januari 2020

	Brussels Gewest		België
	Aantal	%	%
Alleenstaanden	255 223	46	35
Koppels* zonder kinderen	82 570	15	25
Koppels* met kinderen	133 232	24	28
Eénoudergezinnen	64 258	12	10
Andere private huishoudenstypes	20 684	4	2

* Koppels omvatten zowel gehuwden als ongehuwd samenwonenden.

Bron: FOD Economie – Statistics Belgium; Berekeningen Observatorium voor Gezondheid en Welzijn Brussel.

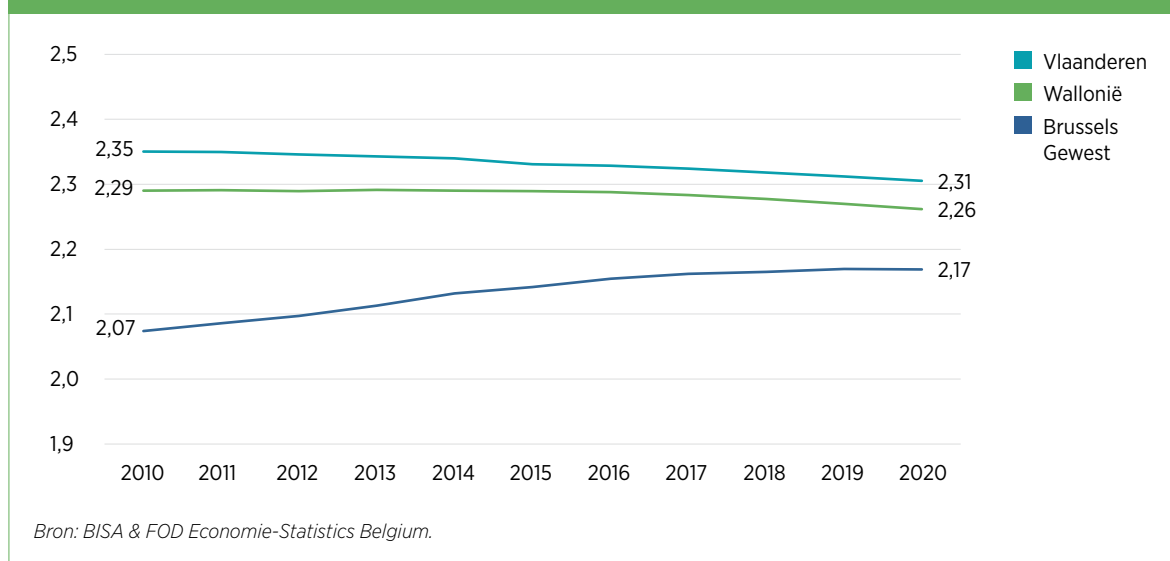
17. Bron: Federaal planbureau en FOD Economie – Statistics Belgium (2020).

18. Private huishoudens zijn alle huishoudens (bestaande uit 1 of meer personen die samen leven), uitgezonderd de collectieve huishoudens (religieuze gemeenschappen, rusthuizen, weeshuizen, studenten- en werkliehuizen, ziekenhuizen en gevangnissen) (FOD Economie – Statistics Belgium).

19. Bron: BISA, berekeningen Brussels Observatorium voor Gezondheid en Welzijn.

20. Voor meer informatie: zie Brussels Instituut voor Statistiek en Analyse (2016c).

Figuur 2-10: Gemiddelde grootte van de private huishoudens per gewest, 1 januari 2010-2020

IMPACT
COVID

2.6. Impact van de Covid-19-crisis

De Covid-19-epidemie en de gevolgen daarvan voor de mortaliteit en de oversterfte worden gedetailleerd beschreven in hoofdstuk 6 - Gezondheid van de Barometer.

Het Federaal Planbureau en Statbel (2020) hebben hun **“Bevolkingsvooruitzichten 2019-2070”** aangepast in de context van de Covid-19-epidemie.

Deze demografische vooruitzichten vertrekken van de geobserveerde bevolking op 1 januari 2020. Ze zijn gebaseerd op hypothesen over de toekomstige evolutie van de componenten van de bevolkingsgroei: geboorten, overlijdens, internationale migratie en binnenlandse migratie. De projectie houdt rekening met partiële observaties van de geboorten en overlijdens voor het jaar 2020. Naast een actualisering van de toekomstige demografische trends, is het ook een oefening gebaseerd op een specifiek met de pandemie verbonden scenario, waarbij voor het jaar 2020 rekening wordt gehouden met een oversterfte, een beduidend lager migratiesaldo en een verlaagd vruchtbaarheidscijfer ten gevolge van de pandemie.

In 2020 wordt de levensverwachting op Belgisch niveau door de demografische vooruitzichten 10 maanden lager geraamd dan in 2019, terwijl ze sinds 1992 gemiddeld 2,5 maanden per jaar was gestegen.

In dit scenario wordt er verder van uitgegaan dat de epidemie in 2021 onder controle is. Dat houdt in dat het opgemaakte plan van voortschrijden-

de vaccinatie door de overheidsinstanties wordt uitgevoerd zoals voorzien en er maatregelen genomen worden om de epidemie in te dammen. Dit scenario zal de impact van Covid-19 op de demografische groei in 2021 evenwel nog niet volledig elimineren, met name in termen van de ingeperkte internationale migratiestroom.

Voor wat de demografie van het Brusselse Gewest specifiek betreft, zal deze in 2020 in grote mate beïnvloed worden door de zeer beduidende daling van het internationaal migratiesaldo. De Covid-19-epidemie zou op relatief lange termijn ook effect kunnen hebben op de interne migratie, in het bijzonder op de keuze van de woonplaats. Het natuurlijk saldo van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest blijft (in tegenstelling tot dat van de 2 andere gewesten) positief in 2020 en 2021 maar is kleiner dan in de voorgaande jaren. “Aangezien Brussel gekenmerkt wordt door een relatief jonge bevolking, wordt de demografische groei meer beïnvloed door de impact van de gezondheidscrisis op de internationale migratiestromen dan op het sterftecijfer.” Volgens de gemaakte ramingen zou de levensverwachting bij de geboorte bij mannen bijna 2 jaar en bij vrouwen bijna anderhalf jaar gedaald zijn tussen 2019 en 2020.

Op middellange en lange termijn wordt ervan uitgegaan dat Covid-19 geen invloed zal hebben op de verdere aangroei van de bevolking en de stijging van de levensverwachting. Op middellange termijn (2022-2026) zou de bevolkingsgroei een opstoot kennen door een gedeeltelijke recuperatie van de internationale migraties die niet zijn doorgedaan tijdens de pandemie. Op lange termijn blijft de Belgische en Brusselse bevolking aangroeien,

maar in een lager tempo dan het gemiddelde van de afgelopen 30 jaar. Dit vooruitzicht van een geringere groei op lange termijn (2020-2070) wordt verklaard door: (1) een lager vruchtbaarheidscijfer; (2) de babyboomgeneratie die de leeftijd bereikt waarop de overlijdenskansen toenemen; (3) minder dynamische internationale migratiestromen (maar deze laatste variabele laat zich het moeilijkst voorspellen).

03

Inkomens

Dit hoofdstuk van de Barometer presenteert indicatoren over monetaire armoede, of met andere woorden over de inkomens van de bevolking. De gevolgen van de Covid-19-crisis voor de inkomens worden in de laatste sectie van dit hoofdstuk gepresenteerd.

De jaarlijkse Welzijnsbarometer toont al jaren aan dat de armoede in het Brussels Gewest groot blijft, groter (in aandeel van de bevolking) dan in de andere twee gewesten van het land. De trends wijzen er op dat de situatie in de loop van de tijd is verslechterd, te zien aan de evolutie van bepaalde indicatoren (met name de aanvragen bij het OCMW). Deze vaststelling is rechtstreeks verbonden met de situatie van de Brusselse bevolking op de arbeidsmarkt en met de doeltreffendheid van de sociale uitkeringen in het algemeen voor mensen die geen toegang hebben tot een vaste baan.

Er zijn ook grote **inkomensverschillen** in het Brussels Gewest, dat zowel de armste als de rijkste buurten van het hele Koninkrijk telt. Ook de loonongelijkheid tussen hoog- en laaggeschoolde werknemers is in het Brussels Gewest groter dan in de andere twee gewesten.

De kansarme inwoners van het Gewest worden daarnaast ook bijzonder getroffen door de non take-up **van rechten**. Ondanks het feit dat velen van hen in aanmerking komen voor bepaalde sociale rechten (OCMW-steun, IGO, verhoogde tegemoetkoming voor geneeskundige verzorging, maar ook steun voor huisvesting of andere...), maakt een aanzienlijk deel van hen er geen gebruik van, omdat ze niet op de hoogte zijn van hun

rechten, omdat ze er geen toegang toe hebben (met name door de administratieve complexiteit, wachttijden...) omdat ze niet aankloppen bij de hulpverlenende instellingen, of omdat hen de rechten niet worden aangeboden²¹.

Meer in het algemeen hebben veel mensen in het Gewest **helemaal** geen **sociale bescherming**, hetzij omdat zij er geen gebruik van maken, hetzij omdat zij niet aan de voorwaarden voldoen voor sociale rechten. Dit is met name het geval voor mensen zonder papieren en bepaalde daklozen-populaties.

De **Covid-19-crisis** en de maatregelen om bepaalde activiteiten te beperken, hebben een aanzienlijke impact gehad op de inkomens van de bevolking, vooral in het Brussels Gewest. Degenen die “buiten het sociale beschermingsstelsel” staan zijn het zwaarst getroffen, vooral degenen die van zwartwerk leven, of die in “normale” tijden overleven op bedelen of ondersteunende netwerken.

De bestaande ongelijkheden zijn tijdens de crisis sterk toegenomen. Ter illustratie: op Belgisch niveau is de spaarquote van de burgers (in % van het beschikbare inkomen) - globaal genomen - bijna verdubbeld in 2020²², terwijl tegelijkertijd een groot deel van de bevolking inkomensverliezen heeft geleden, waardoor zij soms hun eventuele spaarbuffer hebben uitgeput of in een situatie van overmatige schuldenlast zijn beland omdat zij hun rekeningen niet meer konden betalen om in hun basisbehoeften te voorzien. Het aandeel van de Brusselse bevolking dat niet over een spaarbuffer beschikt om zelfs maar één maand de

21. Zie Observatorium voor Gezondheid en Welzijn Brussel (2017), “Inzicht in de non take-up van de sociale rechten en sociale onderbescherming in het Brussels Gewest”.

22. Bron: Persbericht van het Federaal Planbureau van 11 februari 2021.

noodzakelijke uitgaven (huur, aankopen, enz.) te dekken en in haar levensonderhoud te voorzien, wordt in de loop van 2020 en begin 2021 op 10% à 20% geraamd²³.

3.1. De Brusselse “paradox”: economische rijkdom, armoede van de inwoners

Als men zich baseert op het Bruto Binnenlands Product (BBP) per inwoner, is het Brussels Gewest een economisch rijke stad in vergelijking met andere Europese regio's en de twee andere gewesten van het land. In 2019 bedroeg het BBP per inwoner er € 71 412, tegenover € 30 236 in Wallonië en € 42 249 in Vlaanderen²⁴. Waar in het Brussels Gewest de waarde van de geproduceerde rijkdom op het territorium hoog is, zijn de inwoners evenwel relatief arm in vergelijking met een groot aantal andere regio's²⁵.

Veel inwoners van het Brussels Gewest kunnen dus niet genieten van deze geproduceerde rijkdom en de aanwezige jobs. De helft van de jobs in het Brussels Gewest die bijdragen aan het Brusselse BBP, wordt immers ingenomen door inwoners van de twee andere gewesten (zie Hoofdstuk 4). De economische groei van het Brussels Gewest creëert daarenboven slechts weinig jobs

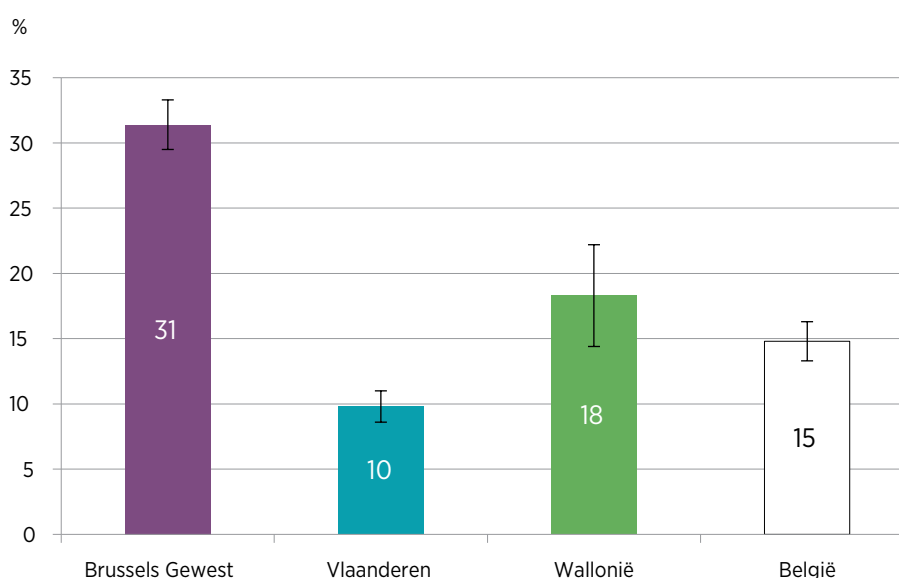
(in vergelijking met sommige andere grote Belgische steden) en de jobs die gecreëerd worden, zijn grotendeels jobs die een hoog opleidingsniveau (Van Hamme et al., 2011; Brussels observatorium voor de werkgelegenheid, 2017) en/of een grondige talenkennis vereisen.

De dichotomie tussen de economische evolutie enerzijds en de sociale evolutie anderzijds, die kenmerkend is voor grote steden, tekent zich des te sterker af in het Brussels Gewest. Een van de grootste uitdagingen van het Brussels Gewest is dan ook het feit dat een groot aandeel van haar inwoners in armoede leeft.

3.2. Risico op armoede of sociale uitsluiting

Eén van de op Europees niveau meest gehanteerde armoede-indicatoren betreft het aandeel van de bevolking dat moet rondkomen met een equivalent beschikbaar inkomen onder de armoederisicogrens. Deze armoederisicogrens werd vastgelegd op 60% van het mediaan beschikbaar inkomen op nationaal niveau. De armoederisicograad wordt jaarlijks voor elke Europese lidstaat berekend op basis van de EU-SILC-enquête.

Figuur 3-1: Armoederisicograad, België en de gewesten, inkomens 2018

Bron: FOD Economie - Statistics Belgium, EU-SILC 2019.

23. Bron: Nationale Bank van België, Consumentenenquête.

24. Bruto binnenlands product tegen lopende prijzen. Voorlopige gegevens 2019 onder voorbehoud van wijziging. Bron: Brussels Instituut voor Statistiek en Analyse. Er dient rekening mee te worden gehouden dat de regionale rekeningen zijn gewijzigd en de boekhoudkundige methode is aangepast.

25. Zie hierover Englert & Feyaerts (2018).

Voor België lag de armoederisicogrens op basis van de EU-SILC-enquête 2019 (inkomens 2018) op € 14 765 per jaar of € 1 230 per maand voor een alleenstaande. Voor een alleenstaande ouder met twee kinderen bedraagt de drempel € 1 969 per maand. Voor een echtpaar met twee kinderen is dat € 2 584 per maand²⁶.

Al sinds meerdere jaren heeft ongeveer een derde van de Brusselaars een inkomen dat onder de armoederisicodrempel, armoederisicodrempel ligt, en dat nog voor de coronaviriscrisis. Dit percentage is aanzienlijk hoger dan in de andere twee gewesten (→ figuur 3-1). In het Brussels Gewest is het aandeel van de bevolking dat moet rondkomen van een inkomen onder de armoederisicogrens (31%), wat significant meer is dan in Vlaanderen (10%) en Wallonië (ongeveer 18%)²⁷.

De **armoederisicograad voor kinderen en adolescenten (0-17 jaar)** ligt nog hoger, wat getuigt van de financiële moeilijkheden waarmee veel gezinnen met kinderen in het Brussels Gewest te kampen hebben: 41% van de kinderen in het Brussels Gewest leeft in een gezin met een inkomen onder de armoederisicodrempel, tegenover 12% in Vlaanderen en 22% in Wallonië. Eénoudergezinnen en huishoudens met drie of meer kinderen vertonen een bijzonder hoge armoederisicograad (respectievelijk 46% en 56% in het Brussels Gewest)²⁸.

Bij de interpretatie van deze cijfers moet in herinnering worden gebracht dat bepaalde bevolkingsgroepen die in grote armoede leven, weinig of niet bereikt worden door de EU-SILC-enquête (zie inleiding). In 2010 voerde het onderzoekcentrum HIVA (Schockaert et al., 2012) een enquête uit naar de levensomstandigheden van twee soorten bevolkingsgroepen van “verborgen armen”: daklozen en mensen zonder wettige verblijfsvergunning. Dit onderzoek onthult de buitengewoon moeilijke levensomstandigheden van deze mensen in grote armoede: het armoederisicopercentage is 72% onder daklozen en 96% onder de bevroegde mensen zonder wettige verblijfsvergunning (die daarenboven een grote armoede-intensiteit kennen)²⁹. Een recente studie in opdracht van de Koning Boudewijnstichting (2021) legt de resultaten voor van een telling van daklozen en slecht gehuisveste personen in verschillende Belgische steden en Bruss’help voert deze telling uit in het Brussels Gewest. De kenmerken van deze mensen in diepe armoede worden er ook in beschreven (zie het hoofdstuk Huisvesting).

« Ongeveer een derde van de Brusselse bevolking leeft van een inkomen onder de armoederisicogrens. Dit aandeel is veel hoger dan in de rest van het land. »

26. Bron: FOD Economie - Statistics Belgium, EU-SILC 2019.

27. De EU-SILC-enquête is in 2019 grondig herzien. Dit heeft een trendbreuk met de cijfers van de voorgaande jaren tot gevolg. Deze nieuwe methode heeft het mogelijk gemaakt de betrouwbaarheidsintervallen voor de indicatoren op gewestelijk niveau te verkleinen, waardoor er meer indicatoren voor het Brussels Gewest beschikbaar zijn (ondanks de beperkte omvang van de steekproef).

28. FOD Economie - Statistics Belgium, EU-SILC 2019.

29. De armoede-intensiteit (“poverty gap”) is een indicator die meet hoe ver het inkomen van de bevolkingsgroep met een armoederisico verwijderd is van de armoederisicogrens.

Kader 3-1: De budgetstandaard

Het armoederisico is enkel gebaseerd op het inkomen van de huishoudens en houdt geen rekening met andere elementen die de feitelijke levensstandaard beïnvloeden (Defeyt & Guio, 2011).

Eenzelfde inkomen impliceert immers niet noodzakelijk eenzelfde levensstandaard. Deze laatste zal variëren naargelang de specifieke situatie van een persoon (gezinssamenstelling, huurder of eigenaar, leeftijd van de kinderen, socio-economisch statuut, woonplaats, ...) en de uitgaven die hiermee gepaard gaan in een bepaalde context.

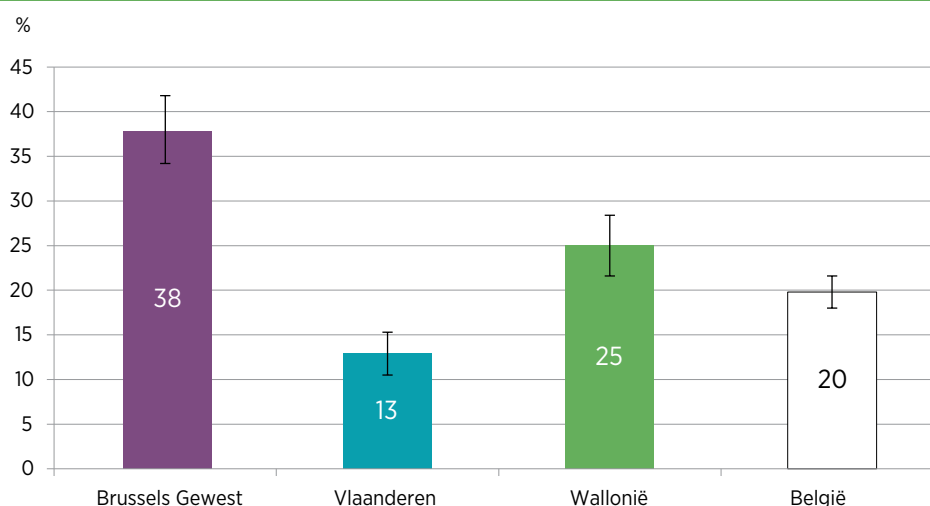
Werken met een “budgetstandaard”³⁰ laat wel toe om rekening te houden met de noodzakelijke uitgaven van de huishoudens. Hiermee wordt het budget bepaald dat specifieke huishoudens minimaal nodig hebben om op een menswaardige manier te kunnen participeren aan de maatschappij in een gegeven context. Daar waar de armoederisicogrens betrekking heeft op het beschikbare inkomen, refereert de budgetstandaard dus naar het noodzakelijke inkomen waarover een huishouden moet beschikken, rekening houdend met de samenstelling ervan en de noodzakelijke uitgaven in een bepaalde context.

De budgetstandaarden liggen hoger in het Brussels Gewest dan in de twee andere gewesten, voornamelijk als gevolg van een zwaarder doorwegende huisvestingskost (Storms, 2012). Er werden echter nog geen armoede-indicatoren berekend op basis van deze budgetstandaard voor de drie Belgische gewesten, er bestaan wel enkele studies die hier dieper op ingaan (Penne et al, 2016). Zo zijn er ook projecten, gecoördineerd door het Centrum voor Sociaal Beleid (CSB) van de Universiteit van Antwerpen, die tot doel hebben een gemeenschappelijke methodologie in verschillende landen te ontwikkelen om internationale vergelijkingen te kunnen maken (Goedemé, Storms, Stockman, et al. 2015)³¹.

Om rekening te houden met andere dimensies van armoede dan het inkomen (monetaire armoede), is in het kader van de “Europa 2020”-strategie een samengestelde indicator bepaald. De armoederisicograad of de

risicograad van sociale uitsluiting (“at risk of poverty or social exclusion”, AROPE) is het percentage mensen dat aan ten minste een van de volgende voorwaarden voldoet: (1) leeft in een gezin met een equivalent beschikbaar

Figuur 3-2: Aandeel van de bevolking met een risico op armoede of sociale uitsluiting, België en de gewesten, inkomens 2018

Bron: EU-SILC 2019; FOD Economie - Statistics Belgium.

30. Zie o.a. Storms & Van den Bosch (2009 & 2010).

31. Voor meer informatie, zie:

- ImPROvE (Poverty Reduction in Europe: Social Policy and Innovation)
- Europees netwerk voor referentiebegrotingen: <https://www.referencebudgets.eu/>

inkomen onder de armoederisicogrens, (2) is tussen 0 en 59 jaar en leeft in een gezin met een lage werkintensiteit (low work intensity, LWI)³² en (3) kent ernstig materiële deprivatie (“severe material deprivation” (SMD))³³.

In het Brussels Gewest bedraagt het aandeel van de bevolking met risico op armoede of sociale uitsluiting 38%, bijna het dubbele van het aandeel dat in België als geheel wordt waargenomen (> figuur 3-2).

3.3. Inkomens en inkomensbronnen

3.3.1. Belastbaar inkomen

De fiscale statistieken laten toe om het belastbaar inkomen van een deel van de bevolking te analyseren, maar hierbij moet wel rekening worden gehouden met enkele beperkingen (> zie kader 3-2).

Meer bepaald zijn zeer lage inkomens en sommige zeer hoge inkomens in de belastingstatistieken ondervetegenwoordigd of onderschat. Belastingaangiften met een netto belastbaar inkomen van nul worden uit de analyse verwijderd. Het aandeel aangiften van een netto belastbaar inkomen nul, ligt echter veel hoger in het Brussels Gewest (17% van de aangiften) dan in Vlaanderen (5%) en Wallonië (9%)³⁴. Een deel van deze aangiften heeft betrekking op welstellende mensen die in de internationale instellingen werken, en een ander deel, aan het andere uiteinde, op mensen die geen eigen inkomen hebben, vooral vrouwen die in de arme sikkelen wonen, en die financieel afhankelijk zijn van andere leden van het huishouden (BISA, 2020; Observatorium voor Gezondheid en Welzijn Brussel, 2015).

In 2018, de aangiften van een netto belastbaar inkomen van nul uitgesloten, ligt het mediaan netto belastbaar inkomen van de aangiften in het Brussels Gewest (€ 19 723 euro) lager dan in de andere

Kader 3-2: De fiscale statistieken en het netto belastbaar inkomen

Alle inwoners van België zijn onderworpen aan de personenbelasting (PB). In dit kader moeten zij een belastingaangifte invullen met vermelding van de belastbare inkomsten die zij in het voorgaande jaar hebben ontvangen. De FOD Financiën verwerkt deze aangiften en stelt voor elk van hen een totaal netto belastbaar inkomen vast dat als basis zal dienen voor de berekening van de verschuldigde belasting (BISA, 2016b).

Het netto belastbaar inkomen is het inkomen na aftrek van sociale premies, lasten en aftrekbare kosten. Dit inkomen verschilt op twee manieren van het beschikbare inkomen. Enerzijds wordt de inkomstenbelasting niet afgetrokken van het netto belastbaar inkomen. Anderzijds worden sommige inkomsten niet of niet correct in aanmerking genomen in de belastingaangifte - omdat ze slechts gedeeltelijk, forfaitair of niet worden gedeclareerd (IWEPS³⁵).

Sommige soorten inkomens zijn ook niet belastbaar en worden dus niet opgenomen in de fiscale statistieken. Zo zijn meerdere sociale uitkeringen (o.a. leefloon, equivalent leefloon en kinderslag) vrijgesteld van belastingen en worden dus niet mee opgenomen in het belastbaar inkomen. Er zijn ook een aantal mensen met een hoog inkomen dat niet belastbaar is via het nationaal systeem, zoals buitenlandse diplomaten of internationale ambtenaren. De mensen met een van deze verschillende soorten niet belastbare inkomens zijn bijgevolg terug te vinden in de aangiften waarvan het belastbaar inkomen nul is (waarmee dus geen rekening wordt gehouden in de meeste fiscale statistieken) of in de lage inkomensklassen. Daarenboven worden in de fiscale statistieken de inkomens uit kapitaal (roerende en onroerende goederen) ernstig onderschat.

Voor meer informatie zie Brussels Instituut voor Statistiek en Analyse (BISA), 2016d en 2021.

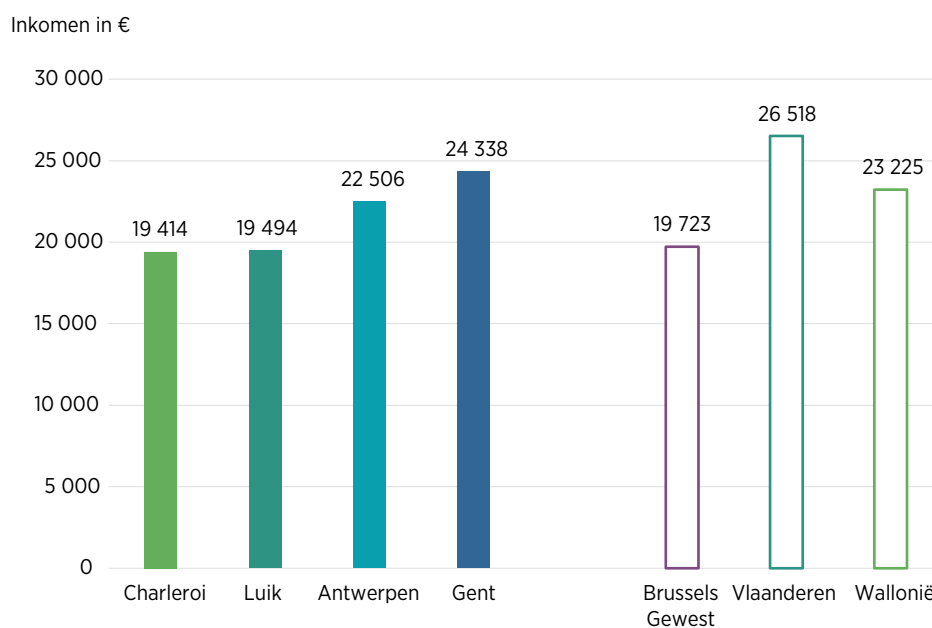
32. Een huishouden kent een lage werkintensiteit wanneer de personen van het huishouden op actieve leeftijd (tussen 18 en 59 jaar) tijdens het afgelopen jaar minder dan 20% van de potentiële werktijd effectief werkten.

33. Een persoon is ernstig materieel gedepriveerd wanneer hij/zij van een lijst van negen items er minstens drie niet kan veroorloven omwille van financiële redenen: onverwachte uitgaven, om de twee dagen vlees, vis of een proteïnerijk alternatief eten, de woning degelijk verwarmen, éénmaal per jaar één week vakantie buitenshuis nemen, een eigen wagen hebben (indien gewenst), een televisie hebben (indien gewenst), een telefoon bezitten (indien gewenst), een wasmachine hebben (indien gewenst), hypothecaire lening, huur of andere courante rekeningen op tijd betalen (bron: Eurostat en Task force duurzame ontwikkeling van het Federaal Planbureau).

34. Bron: Belastingstatistieken 2019; FOD Economie-Statistics Belgium.

35. <https://www.iweps.be/indicateur-statistique/revenu-imposable-net-declaration/>

Figuur 3-3: Mediaan jaarlijks totaal netto belastbaar inkomen van de aangiften, grote steden en gewesten van België, inkomen 2018

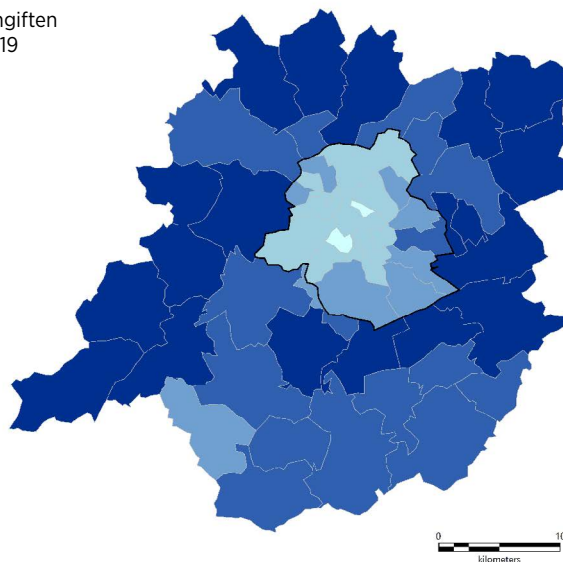

Bron: FOD Economie - Statistics Belgium, Fiscale statistieken 2019.

Kaart 3-1: Mediaan totaal netto belastbaar inkomen van de aangiften, per gemeente, Brussel “stedelijk gewest”, inkomen 2018

Mediaan inkomen van de aangiften
inkomens 2018, aangiften 2019

- > € 28 000
- € 25 000 - € 28 000
- € 21 000 - € 25 000
- € 18 000 - € 21 000
- < € 18 000

Bron: FOD Economie - Statistics Belgium, Fiscale statistieken. Cartografie: Observatorium voor Gezondheid en Welzijn Brussel.

twee gewesten. Bovendien is het inkomen van de Brusselse inwoners de afgelopen tien jaar globaal genomen minder gestegen dan in Vlaanderen en Wallonië (BISA, 2021). In vergelijking met andere grote Belgische steden ligt het mediaan inkomen van de aangiften in het Brussels Gewest iets hoger dan in Luik en Charleroi, maar lager dan in Antwerpen en Gent (› figuur 3-3).

Kaart 3-1 geeft het mediaan inkomen van de aangiften weer op het niveau van de gemeenten, en dit voor het “stadsgewest”³⁶ Brussel. Met uitzondering van enkele gemeenten in het zuidoosten van het Brussels Gewest, zijn de mediane inkomens over het algemeen lager in het Brussels Gewest dan in de perifere gemeenten van het “stadsgewest”.

Binnen het Brussels Gewest varieert het mediaan (jaarlijks) inkomen van de aangiften aanzienlijk tussen de gemeenten: het bedraagt € 15 633 in Sint-Joost-ten-Node en € 26 197 in Sint-Pieters-Woluwe. De 7 gemeenten met het laagste mediaan inkomen van de aangiften in België zijn Brusselse gemeenten (in volgorde: Sint-Joost-ten-Node, Sint-Gillis, Sint-Jans-Molenbeek, Anderlecht, Brussel-Stad, Schaarbeek en Koekelberg).

Binnen het Brussels Gewest, maar ook binnen de Brusselse gemeenten zelf, zijn er aanzienlijke verschillen in het inkomen van de inwoners naargelang de statistische sectoren (kaart 3-2). De gebieden met de laagste mediane inkomens liggen grotendeels in de “arme sikkels”, maar ook - onder andere - in enkele sectoren met veel sociale huisvesting.

De geografie van de mediane inkomens in Brussel is sterk gestructureerd, is de laatste jaren erg stabiel gebleven, en kan worden samengevat door de volgende zones (BISA, 2021):

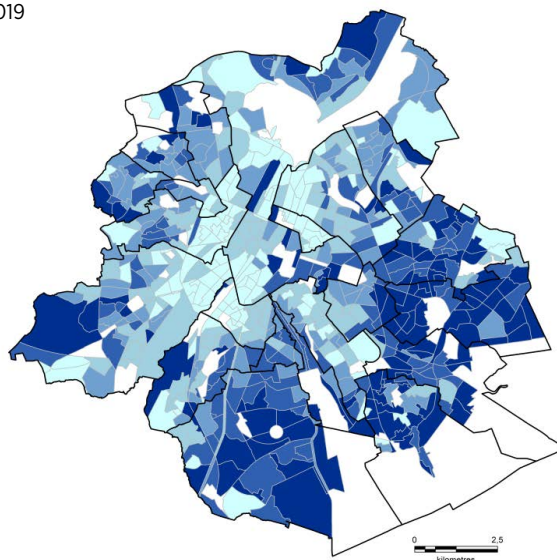
- De arme sikkels, waar de buurten met de laagste inkomens geconcentreerd zijn;
- Het zuidoostelijk kwadrant, waar de inkomens het hoogst zijn, vooral in de tweede kroon;
- Buurten in de westelijke tweede kroon, met tussenliggende waarden.

In de focus van het BISA (2021) wordt evenwel aangetoond dat de inkomens zijn gestegen, vooral in de buurten met een laag mediaan inkomen in de arme sikkels. Anderzijds stagneert of daalt het mediane inkomen, vooral in de gebieden met

Kaart 3-2: Mediaan totaal netto belastbaar inkomen van de aangiften, per statistische sector, Brussels Gewest, inkomen 2018

Mediaan inkomen van de aangiften
inkomens 2018, aangiften 2019

- € 25 500 - € 42 300
- € 22 700 - € 25 500
- € 19 800 - € 22 700
- € 17 100 - € 19 800
- € 16 000 - € 17 100
- < 50 aangiften

Bron: FOD Economie - Statistics Belgium, Fiscale statistieken. Cartografie: Observatorium voor Gezondheid en Welzijn Brussel.

36. Een “stadsgewest” is een geografische term om het geheel van de dichtbebouwde stedelijke agglomeratie en haar omliggende gemeenten (de banlieue) aan te duiden. De banlieue bestaat uit die gemeenten die sterk verbonden zijn met de “centrumstad”, hier het Brussels Gewest. Ze worden bepaald door verschillende indicatoren zoals de grootte van de school- en werkpandelen en de migraties (voor meer informatie zie: Verstraeten & Van Hecke, 2019).

een middelmatig/laag inkomen, ten westen en noorden van de arme sikkels (van Anderlecht tot Neder-Over-Heembeek). *“We kunnen dus stellen dat de verschillen in mediaan inkomen tussen de arme sikkels en de noordelijk en westelijk aangrenzende wijken tussen 2006 en 2016 kleiner lijken te worden.”* De inkomensstijging in de arme sikkels kan wijzen op een mogelijke verbetering van de inkomenssituatie van de oorspronkelijke bewoners, en/of op de vervanging van een aantal van hen door nieuwkomers met hogere inkomens.

3.3.2. Inkomensongelijkheid

De Ginicoëfficiënt op basis van de fiscale statistieken³⁷ is een indicator van inkomensongelijkheid. Hij kan een waarde aannemen van 0 (perfecte gelijkheid) tot 1 (extreme ongelijkheid). De inkomensongelijkheid is het grootst in het Brussels Gewest. In 2018 bereikte de Ginicoëfficiënt, berekend op basis van het netto-inkomen na belastingen, 0,41 in het Brussels Gewest, tegenover 0,38 in België (vóór belastingen respectievelijk 0,48 en 0,44). In de andere grote steden liggen de Ginicoëfficiënten lager en bereiken na belastingen 0,36 in Antwerpen, 0,38 in Gent, 0,37 in Luik en 0,33 in Charleroi³⁸.

De inkomensongelijkheid in het Brussels Gewest wordt mogelijk nog onderschat gezien ze gemeten wordt aan de hand van de fiscale statistieken waarbij zeer lage inkomens en sommige zeer hoge inkomens buiten beschouwing worden gelaten, waardoor er geen rekening mee wordt gehouden (zie kader 3-2). Deze categorieën zijn evenwel oververtegenwoordigd in het Brussels Gewest in vergelijking met de andere twee gewesten. Daarnaast worden inkomsten uit roerende en onroerende goederen onderschat in de fiscale inkomens.

Ook de loonongelijkheid is groter in het Brussels Gewest (zie hoofdstuk 4).

Inkomensongelijkheden zijn meer uitgesproken in het Brussels Gewest dan in het land als geheel.”

3.4. Inkomens uit de sociale zekerheid en sociale bijstand

- De **sociale zekerheid** (het basisverzekeringstelsel) voorziet in de eerste plaats verschillende vervangingsinkomens (pensioenen, werkloosheidsuitkeringen, arbeidsongeschiktheids- en invaliditeitsuitkeringen) voor mensen die niet werken wanneer bepaalde door het stelsel erkende sociale risico's zich voordoen. Om een beroep te kunnen doen op een dergelijk vervangingsinkomen moet men vooraf voldoende sociale bijdragen hebben betaald. Over het algemeen is het bedrag van het vervangingsinkomen afhankelijk van het laatst verdiende loon, althans voor een bepaalde tijd.

De kinderbijslag, die vroeger deel uitmaakte van ons socialezekerheidstelsel, werd recentelijk gedefederaliseerd. In het geval van kinderbijslag opent het kind het recht, op basis van zijn of haar inschrijving in het bevolkingsregister, en worden sociale toeslagen toegekend op basis van het jaarlijks belastbaar inkomen, het aantal kinderen en de gezinssituatie, alsook voor kinderen met een medische aandoening (zie Welzijnsbarometer 2019, p. 23-24 voor meer info).

- Mensen die niet of slechts een korte periode gewerkt hebben en aldus onvoldoende rechten hebben opgebouwd en zo door de mazen van het beschermingsnet van de sociale zekerheid vallen, of zij die uitgesloten werden uit een recht van de sociale zekerheid, kunnen - onder bepaalde voorwaarden - een beroep doen op sociale **bijstandsuitkeringen** (bijstandstelsel) in de vorm van een leefloon (of equivalent) van het OCMW of een inkomensgarantie voor ouderen (IGO). Tegemoetkomingen voor personen met een handicap zijn ook voorzien in dit systeem. In tegenstelling tot het vervangingsinkomen uit de sociale zekerheid zijn de bedragen forfaitair en afhankelijk van de middelen van alle leden van het huishouden.

37. De hier voorgestelde Ginicoëfficiënt is door het BISA berekend op basis van de fiscale statistieken en verschilt van de Ginicoëfficiënt berekend door FOD Economie-Statistics Belgium op basis van de gegevens van de SILC-enquête.

38. BISA, FOD Economie - Statistics Belgium, Fiscale statistieken 2019.

Kader 3-3: Het effect van sociale transfers op het armoederisicopercentage in België

Sociale transfers in ruime zin verwijzen naar vervangingsinkomens en sociale bijstand (zie hierboven), maar omvatten ook overheidssteun die wordt verstrekt door federale, regionale of lokale instellingen, waaronder met name onderwijs- of huisvestingstoelagen³⁹ of andere diverse toelagen. Voor België als geheel bedraagt de armoederisicograad in 2019 voorafgaand aan sociale transfers 25% tegenover 15% na transfers.

We merken op dat, in het algemeen voor België, de effectiviteit van de sociale transfers de laatste jaren een dalende tendens vertoont voor de bevolking op actieve leeftijd (FOD Sociale Zekerheid, 2021). Nog steeds op het niveau van België: waar in 2005 de sociale transfers het percentage mensen dat het risico loopt in armoede te vervallen met 48% verminderden, is dat in 2018 nog maar 35%. Het armoederisico voor (quasi) werkloze huishoudens is in België gestegen van 58% in 2005 tot 72% in 2018⁴⁰. De toename van de armoede bij gezinnen zonder werk is het gevolg van enerzijds een combinatie van factoren die verband houden met het profiel van de werklozen die meer blootgesteld zijn aan diverse obstakels (laaggeschoolden, eenoudergezinnen, alleenstaanden, niet-Europese migranten, ...) en anderzijds van de toegankelijkheid en de toereikendheid van de sociale uitkeringen (FOD Sociale Zekerheid, 2021).

3.4.1. Minimumbedrag van de vervangingsinkomens en bijstandsuitkeringen

Het aantal mensen dat een vervangingsinkomen of bijstandsuitkering ontvangt, is een indicator voor het aantal mensen dat met een beperkt inkomen moet leven (zie sectie 3.4.2). De minimumbedragen van deze vervangingsinkomens en bijstandsuitkeringen, weergegeven in [tabel 3-1](#), liggen immers onder de armoederisicogrens, met uitzondering van pensioenen en arbeidsongeschiktheidsuitkeringen (afhankelijk van de gezinssituatie). In de tabel worden de bedragen die boven de armoederisicogrens liggen in het vet weergegeven.

De bedragen van de tijdelijke werkloosheid en de overbruggingsrechten die in het kader van de COVID-19-crisis zijn toegekend, worden in punt 3.7.2 van dit hoofdstuk besproken.

Sinds 2005 is de automatische koppeling van de sociale uitkeringen en vervangingsinkomens aan de algemene welvaartsstijging (naast een automatische indexering via de gezondheidsindex) in België wettelijk verankerd⁴¹. Deze regelmatige aanpassingen bleken echter niet altijd toereikend om de armoederisicogrens te overstijgen, in het bijzonder in het geval van het leefloon.

« De minimumbedragen van verschillende vervangingsinkomens en van de bijstandsuitkeringen liggen onder de armoederisicogrens. Ze bieden bijgevolg onvoldoende bescherming tegen armoede. »

39. Bron: Eurostat, Statistics explained, Thematic Glossaries.

40. Methodologische veranderingen in de EU-SILC-enquête 2019 veroorzaken een breuk in de tijdreeksen, waardoor de cijfers niet vergeleken kunnen worden met voorgaande jaren.

41. Het mechanisme voor een aanpassing van de uitkeringen aan de welvaartsstijging werd in de wet van 23 december 2005 omtrent het Generatiepact voorzien. Het is de bedoeling om een aanpassing van de levensstandaard van uitkeringsgerechtigden te verzekeren, die a priori de evolutie van de algemene levensstandaard volgt, terwijl indexering het mogelijk maakt om de koopkracht te handhaven bij inflatie (Federaal Planbureau, 2011).

Tabel 3-1: Armoederisicogrens en het bedrag van de minimumuitkeringen (per maand) in België op 01/01/2021

	Alleenstaand	Samenwonend	Koppel met twee kinderen (1)	Eénoudergezin met twee kinderen
<i>Armoederisicogrens (EU-SILC 2019, inkomens 2018)</i>	€ 1 230	€ 923	€ 2 584	€ 1 969
Leefloon (OCMW)	€ 984,68	€ 656,45	€ 1 330,74	€ 1 330,74
Inschakelingsuitkering (RVA) (2)	€ 984,88	€ 489,32	€ 1 322,36	€ 1 322,36
		€ 541,84 (3)		
Minimale werkloosheidsuitkering (4)	€ 1 111,76	€ 579,02	€ 1 357,20	€ 1 357,20
		€ 790,92 (3)		
Maximale (5) inkomensvervangende tegemoetkoming voor personen met een handicap (IVT) (6)	€ 985,00	€ 656,66	€ 1 331,16	€ 1 331,16
Uitkering voor arbeidsongeschiktheid (7)	€ 1 291,68	€ 1 107,6	€ 1 614,08	€ 1 614,08
Minimumpensioen (voor een effectieve volledige loopbaan)	€ 1 325,92		€ 1 656,88	
Overlevingspensioen (voor een effectieve volledige loopbaan)	€ 1 308,20			
Inkomensgarantie voor ouderen	€ 1 184,20	€ 789,47		

(1) Deze tabel toont de bedragen voor een situatie waarin de partner van het gezinshoofd geen inkomen ontvangt.

(2) Bedragen vanaf 21 jaar voor alleenstaanden en vanaf 18 jaar voor samenwonenden met of zonder gezin ten laste. Jonger dan deze leeftijden zijn de bedragen beduidend lager.

(3) Bevoorrecht samenwonend: dit gaat om een verhoging van de uitkering als de partner eveneens een werkloosheids- of integratietoeslag ontvangt die lager ligt dan een bepaald grensbedrag.

(4) De bedragen van de werkloosheidsuitkering zijn degressief en nemen dus af na verloop van tijd. De hier gepresenteerde minimumbedragen betreffen de forfaitaire bedragen, over het algemeen na 49 maanden.

(5) Men ontvangt niet noodzakelijk het maximumbedrag dat met de gezinssituatie overeenkomt. Er wordt een bedrag bepaald nadat de inkomsten van het huishouden onderzocht zijn.

(6) Naast de inkomensvervangende tegemoetkoming (IVT) kunnen personen met een handicap tussen 21 en 65 jaar ook een integratietegemoetkoming (IT) ontvangen, waarvan het bedrag varieert naargelang de mate van het autonomieverlies, en die bedoeld is ter compensatie van de extra kosten die de persoon met een handicap moet maken om aan het sociale leven te kunnen deelnemen (zie glossarium). Er moet nog worden gezegd dat (alleen) voor de IT de "prijs van de liefde" sinds 01/01/2021 is afgeschaft, wat betekent dat de toegekende bedragen niet langer afhankelijk zijn van het inkomen van de partner.

(7) Minimumbedrag vanaf de 7^e maand arbeidsongeschiktheid.

Bron: EU-SILC 2019, Rijksdienst voor Arbeidsvoorziening, Federale Pensioendienst, FOD Sociale Zekerheid, POD Maatschappelijke Integratie, Rijksinstituut voor ziekte- en invaliditeitsverzekering.

3.4.2. Evolutie van het aantal personen op actieve leeftijd die een vervangingsinkomen of een sociale bijstandsuitkering ontvangen

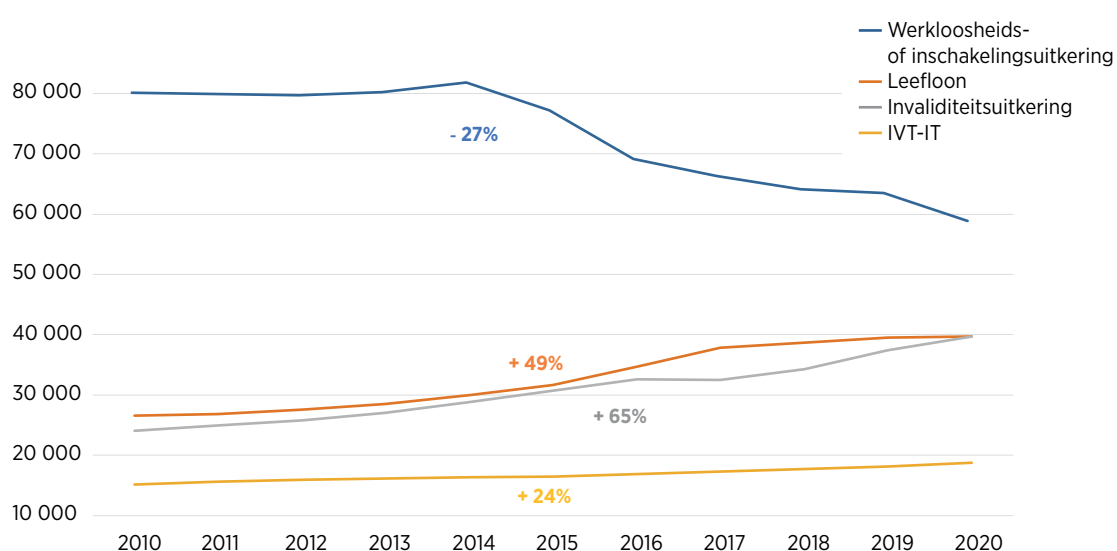
De figuren 3-4 en 3-5 tonen de evolutie van het aantal en het percentage mensen op actieve leeftijd dat een vervangingsinkomen (werkloosheidsuitkering, invaliditeitsuitkering) of bijstandsuitkering (leefloon, inkomensvervangende tegemoetkoming voor personen met een handicap) ontvangt. De evolutie van het aantal mensen dat een equivalent leefloon ontvangt, wordt apart gepresenteerd (→ figuur 3-6).

In het Brussels Gewest leeft ongeveer een vijfde van de bevolking op actieve leeftijd (18-64 jaar) van een bijstandsuitkering of een vervangingsin-

komen⁴². Hoewel dit totale aandeel de afgelopen jaren relatief weinig is veranderd, zijn er toch belangrijke veranderingen geweest in de aard van de ontvangen uitkeringen: het aantal en het percentage mensen met een werkloosheidsuitkering en met een inschakelingsuitkering (RVA) is gedaald, terwijl het aantal en het percentage mensen met een andere soort uitkering is gestegen.

Er zijn verschillende factoren die de evolutie van het aantal uitkeringsgerechtigden kunnen verklaren, zoals conjuncturele schommelingen en veranderingen in de praktijk of de wetgeving. De evolutie van het gemiddeld jaarlijks aantal werklozen dat een **uitkering van de RVA** ontvangt, met name onder jongeren (zie hieronder), vertoont een zeer sterke daling. Deze daling kan

Figuur 3-4: Aantal begunstigden van een werkloosheids- of inschakelingsuitkering, een invaliditeitsuitkering, een leefloon en een inkomensvervangende tegemoetkoming (IVT) en/of integratietegemoetkoming (IT), Brussels Gewest, 2010-2020*

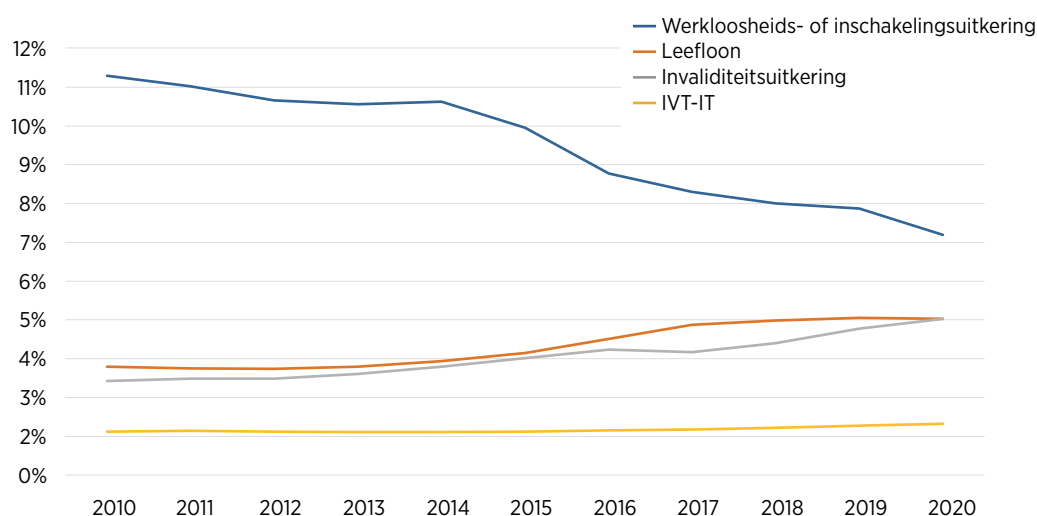
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Leefloon	26 588	26 876	27 594	28 479	29 951	31 654	34 736	37 870	38 728	39 525	39 712
Werkloosheid	77 772	77 576	77 298	77 856	79 468	74 885	66 754	63 916	61 744	61 136	56 468
Invaliditeit	24 075	25 000	25 775	27 057	28 862	30 687	32 625	32 503	34 265	37 383	39 701
IVT-IT	15 167	15 672	15 948	16 179	16 387	16 519	16 927	17 337	17 704	18 184	18 778

* Observatiedatum voor leeflonen, werkloosheids- of inschakelingsuitkering: 01/01 van het jaar in kwestie (voorafgaand aan de covid-19-crisis); aantal IVT-IT: 31/12 van het voorgaande jaar; aantal invaliden: 30/06 van het jaar in kwestie.

Bron: POD Maatschappelijke Integratie, views.brussels, RIZIV, BISA-FOD Sociale Zekerheid.

42. Hierbij moet opgemerkt worden dat dit totale percentage mensen met een uitkering enigszins overschat kan zijn omdat het mogelijk is om een combinatie van deze verschillende uitkeringen te ontvangen (bijvoorbeeld een werkloosheidsuitkering met een aanvullend leefloon), wat kan leiden tot dubbeltellingen.

Figuur 3-5: Percentage van de bevolking van 18-64 jaar dat een werkloosheids- of inschakelings-uitkering, een invaliditeitsuitkering, een leefloon, een inkomensvervangende tegemoetkoming (IVT) en/of een integratietegemoetkoming (IT) ontvangt, Brussels Gewest, 2010-2020*

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Leefloon	3,9%	3,9%	3,8%	3,9%	4,0%	4,3%	4,6%	5,0%	5,1%	5,2%	5,1%
Werkloosheid	11,4%	11,1%	10,8%	10,7%	10,7%	10,1%	8,9%	8,4%	8,1%	8,0%	7,3%
Invaliditeit	3,5%	3,6%	3,6%	3,7%	3,9%	4,1%	4,3%	4,3%	4,5%	4,9%	5,1%
IVT-IT	2,2%	2,2%	2,2%	2,2%	2,2%	2,2%	2,3%	2,3%	2,3%	2,4%	2,4%

* Observatiedatum voor leeflonen, werkloosheids- en inschakelingsuitkering: 01/01 van het jaar in kwestie (voorafgaand aan de covid-19-crisis); aantal IVT-IT: 31/12 van het voorgaande jaar; aantal invaliden: 30/06 van het jaar in kwestie.

Bron: POD Maatschappelijke Integratie, views.brussels, INAMI, BISA; FOD Sociale Zekerheid; berekeningen Observatorium voor Gezondheid en Welzijn Brussel.

gedeeltelijk verklaard worden door een toename van de tewerkstelling, maar is eveneens het gevolg van de verstrenging van de toegang tot de werkloosheids- en inschakelingsuitkeringen (zie hieronder). Deze verstrenging kan, parallel aan een daling van het aantal mensen dat een werkloosheids-/inschakelingsuitkering ontvangt, onder meer leiden tot een stijging van het aantal begunstigden van het leefloon (en mogelijk andere vormen van vervangingsinkomen of sociale bijstand) maar ook van het aantal mensen dat geen eigen inkomen meer heeft en dus niet in deze statistieken voorkomt (zie Observatorium voor Gezondheid en Welzijn, 2017).

In het algemeen stegen de afgelopen jaren het aantal en het aandeel **leefloongerechtigden** in België en in het bijzonder in het Brussels Gewest, en stegen nog sterker tussen 2015 en 2017. De evoluties tijdens het jaar 2020 in de context van de covid-19-crisis worden gepresenteerd in sectie 3.7.3 aan het eind van dit hoofdstuk. De Covid-19-crisis buiten beschouwing gelaten, kan de opwaartse trend in het aantal leefloongerechtigden in de afgelopen jaren worden verklaard door een aantal verschillende factoren, waaronder:

- de uitvoering in 2015 van het “einde van het recht” op inschakelingsuitkeringen

Kader 3-4: Leefloon en equivalent leefloon - RMI en RMH?

Het leefloon dat door het OCMW wordt toegekend (laatste financiële vangnet) maakt deel uit van het **Recht op Maatschappelijke Integratie** (RMI). Hiervoor beschikt het OCMW over drie belangrijke instrumenten: tewerkstelling (o.a. via artikel 60§7), een inkomen maatschappelijke integratie (leefloon) en een geïndividualiseerd project voor maatschappelijke integratie (GPMI)⁴³. Sinds 2016 is de GPMI verplicht voor alle ontvangers van een leefloon. De RMI-begunstigden (ongeacht de vorm) moeten voldoen aan bepaalde voorwaarden op vlak van gebrek aan middelen en uitputting van sociale rechten, maar ook wat betreft werkbereidheid, nationaliteit, verblijfplaats en leeftijd.

Personen die niet in aanmerking komen voor het RMI omdat niet voldaan is aan de voorwaarden inzake nationaliteit, leeftijd of inkomen, kunnen eventueel beroep doen op het recht op maatschappelijke hulp. Het **recht op maatschappelijke hulp** (RMH) kan verschillende vormen aannemen (hulp in natura, financiële hulp, begeleiding, ...). De belangrijkste elementen zijn: financiële hulp (equivalent leefloon), tewerkstelling (voor de personen die legaal in het land verblijven, hoofdzakelijk kandidaat-vluchtelingen of vreemdelingen met een verblijfsvergunning die niet in de bevolkingsregisters zijn ingeschreven) of en tussenkomst in de dringende medische hulp (voor mensen zonder wettig verblijf)⁴⁴.

(beperkt tot drie jaar), als gevolg van een hervorming die past in de tendens om de voorwaarden voor het behoud van en de toegang tot werkloosheidsuitkeringen aan te scherpen. De verlenging van de beroepsinschakelingstijd, de ingevoerde leeftijds- en diplomavooraanwaarden voor het recht, de uitsluitingen van werkloosheid in het kader van de activeringscontroles, enz. zijn andere maatregelen die een transfer van personen naar de OCMW's met zich mee kunnen brengen.

- de toename van het aantal erkende vluchtelingen dat toetreedt tot het OCMW, met name in 2015 en 2016, evenals de overheveling van personen in subsidiaire bescherming van het recht op sociale bijstand naar het recht op maatschappelijke integratie sinds 1 december 2016 (POD Maatschappelijke Integratie 2017a, 2017b en 2019).
- Ten slotte kan in het algemeen over de hele periode, naast de economische situatie, ook de toenemende bestaansonzekerheid van bepaalde groepen bijdragen tot een toename van de hulpvragen van de OCMW's (POD Maatschappelijke Integratie, 2017a en 2019).

Het aantal en het aandeel begunstigden van het equivalent leefloon volgen een heel andere trend dan die van het leefloon (> figuur 3-6). Na een lichte daling tot 2009 (die al ingezet werd in het begin van de jaren 2000) en die te wijten was aan verschillende factoren (niet geïllustreerd)⁴⁵, volgt er een sterke stijging tot 2011 die verband hield met de stijging van het aantal regularisaties en de verzadiging van de opvangstructuren in deze periode. Vervolgens wordt sinds 2013 een duidelijke daling vastgesteld. Naast het einde van de opvangcrisis die de voorgaande jaren heerste, wordt deze dalende tendens van equivalent leefloon-gerechtigden grotendeels verklaard door bepaalde federale maatregelen inzake asiel en migratiebeleid⁴⁶, die tijdens deze periode hebben geleid tot een daling van het aantal asielzoekers en vreemdelingen die niet in het bevolkingsregister ingeschreven zijn en die aanspraak kunnen maken op financiële hulp (POD Maatschappelijke Integratie, 2017a).

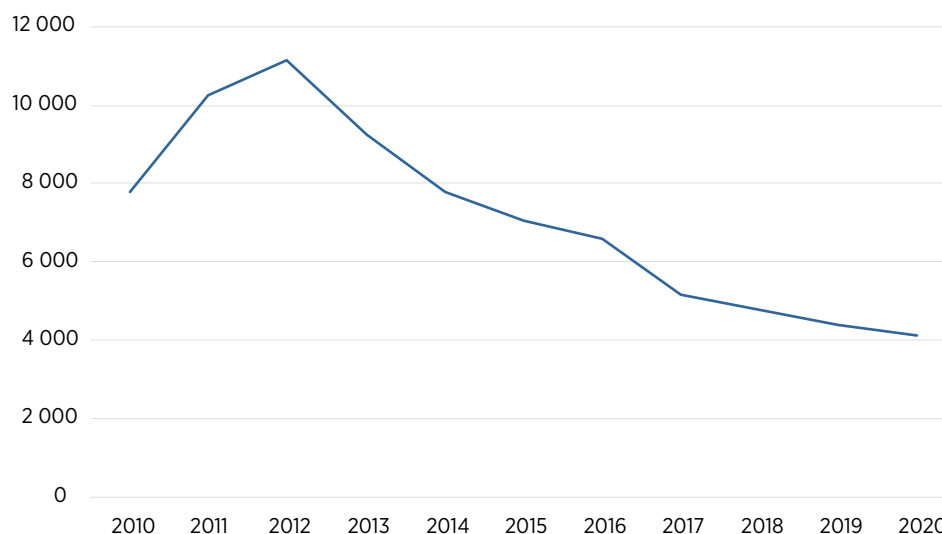
Tussen 2016 en 2017 werd er over het algemeen een veel sterkere daling van het aantal gerechtigden op het equivalent leefloon opgetekend. Dit wordt verklaard door de transfer van 4 589 personen met subsidiaire bescherming naar het Recht op Maatschappelijke Integratie voor heel België (POD Maatschappelijke Integratie, 2019).

43. Het GPMI is een contract tussen het OCMW en de hulpvrager. In dit contract engageert de hulpvrager zich om bepaalde stappen te ondernemen die zijn/haar maatschappelijke integratie bevorderen en het OCMW engageert zich om de persoon bij te staan in deze acties. Het contract heeft eveneens tot doel de hulpvrager hierin meer verantwoordelijkheid te geven.

44. www.ocmw-info-cpas.be en www.mi-is.be

45. De afschaffing van het equivalent leefloon voor nieuwe asielaanvragers met in de plaats een materiële hulp die wordt aangeboden door de opvangstructuren. Dit trad in werking met de RMI-wet van 2002 die het RMI uitbreidde naar de vreemdelingen ingeschreven in het bevolkingsregister terwijl ze daarvoor vielen onder het RMH (POD Maatschappelijke Integratie, 2018).

46. Zoals de versnelling van de procedures, de verstrenging van de voorwaarden inzake gezinshereniging, het gebruik van een "filter" voor de regularisatieaanvragen voor medische redenen, de promotie rond de terugkeer, enz.

Figuur 3-6: Aantal gerechtigden op het equivalent leefloon, Brussels Gewest, januari 2010-2020

Bron: POD Maatschappelijke Integratie.

Zoom op jongvolwassenen van 18-24 jaar

De uitkeringen die werkloze jongvolwassenen ontvangen zijn hoofdzakelijk het leefloon (of equivalent leefloon) en de werkloosheids- en inschakelingsuitkeringen. De veranderingen in het aantal en het percentage ontvangers van deze twee soorten uitkeringen zijn weergegeven in [tabel 3-2](#) en [figuur 3-7](#).

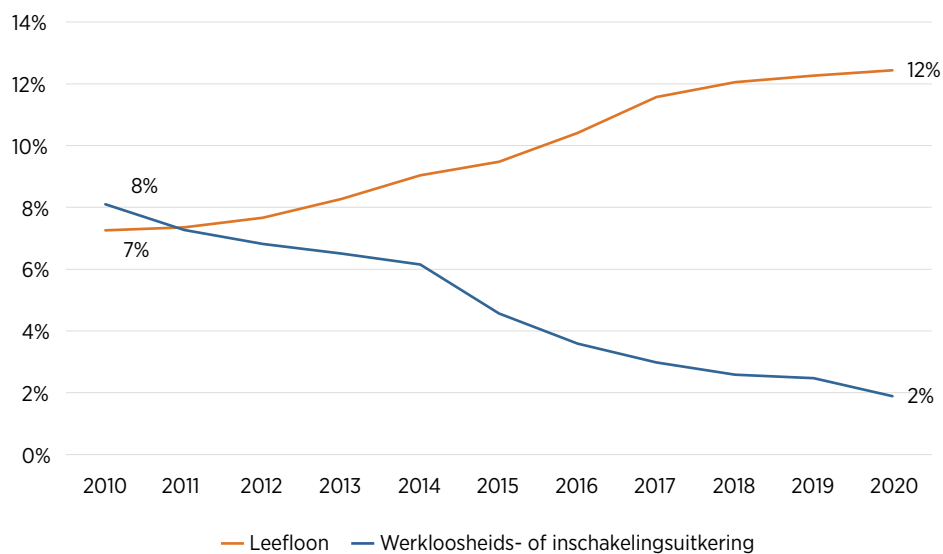
Bijzonder opvallend is de neerwaartse trend van het aantal ontvangers van een werkloosheids- of inschakelingsuitkering onder jongvolwassenen (-75% tussen 2010 en 2020) en de opwaartse trend van het aantal ontvangers van een leefloon in deze leeftijdsgroep (+83% over de hele periode). De hervormingen van de wetgeving, met strengere voorwaarden voor het ontvangen van inschakelingsuitkeringen, verklaren ten dele dit verschijnsel (verlenging van de beroepsinschakelingstijd vooraleer recht te hebben op een uitkering, toevoeging van leeftijds- en diplomavoorwaarden aan het recht, beperking in de duur van de toekenning, enz.) Sommige jongvolwassenen zonder financiële middelen hebben zich daarom tot de OCMW's moeten wenden. Wat de toename van het aantal jongvolwassenen in het OCMW betreft, moet ook onderlijnd worden dat een groot deel van deze groei studenten betreft ([figuur 3-8](#)).

Tabel 3-2: Aantal gerechtigden op een leefloon en ontvangers van een werkloosheids- of inschakelingsuitkering, bevolking van 18-24 jaar, Brussels Gewest, januari 2010-2020

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	Groei percentage 2010-2020
Leefloon	7 092	7 457	7 846	8 519	9 260	9 754	10 719	11 797	12 343	12 650	12 988	+83%
Werkloosheid	7 917	7 359	6 975	6 700	6 299	4 707	3 700	3 042	2 651	2 551	1 975	-75%

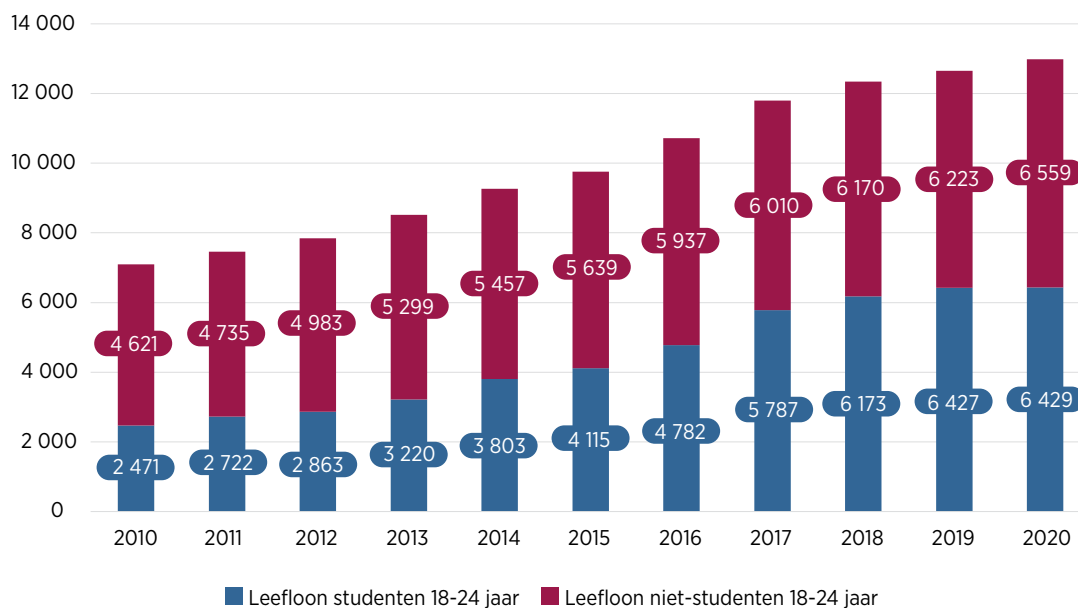
Bron: POD Maatschappelijke Integratie en [view.brussel](#).

Figuur 3-7: Percentage gerechtigden op een leefloon en ontvangers van werkloosheids- of inschakelings-uitkeringen in de bevolking van 18-24 jaar, Brussels Gewest, januari 2010-2020

Bron: POD Maatschappelijke Integratie en view.brussels; FOD Economie-Statistics Belgium; berekeningen Observatorium voor Gezondheid en Welzijn Brussel.

Figuur 3-8: Aantal gerechtigden op een leefloon van 18-24 jaar, studenten en niet-studenten, Brussels Gewest, januari 2010-2020

Bron: POD Maatschappelijke Integratie.

Kader 3-5: Non take-up van sociale rechten en sociale onderbescherming

Een aantal mensen in armoede ontvangen geen enkele uitkering. Een deel van hen komt niet (meer) in aanmerking voor een sociale zekerheidsuitkering of sociale bijstand naar aanleiding van de verscherpte voorwaarden om deze sociale rechten te behouden of te verkrijgen. Anderen die niet over een eigen inkomen beschikken, bevinden zich in een situatie van non take-up of niet-gebruik van rechten en diensten waarop ze wel aanspraak kunnen maken.

Het rapport “Inzichten in non take-up van de sociale rechten en in sociale onderbescherming in het Brussels Gewest” (Observatorium voor Gezondheid en Welzijn Brussel, 2017) identificeert tal van factoren die kunnen leiden tot non take-up (niet kennen, niet vragen, geen toegang en niet voorstellen van rechten) en documenteert concrete situaties van non take-up van rechten en diensten in het Gewest. Non take-up raakt mensen in bestaansonzekerheid harder en vormt een risicofactor voor verdere verarming.

Het rapport illustreert onder meer dat, bij het opvolgen van de sociaaleconomische situatie van mensen die op een bepaald moment leefloongerechtigd waren, een aanzienlijk aantal onder hen na een bepaalde tijd van de radar van de sociale zekerheid verdwijnt (ze ontvangen geen andere uitkering en zijn ook niet aan het werk). Het is waarschijnlijk dat een deel van deze groep zich in een situatie van extreme armoede bevindt.

De overgang van een leefloon naar een onbekende situatie kan worden verklaard door vele factoren, zoals ontmoediging door alle procedures die gevolgd moeten worden om een recht te behouden, wachttijden, administratieve moeilijkheden, een sanctie, een onvolledig dossier, enz. Het kan ook het gevolg zijn van andere gebeurtenissen, zoals een verandering in de gezinssituatie van de uitkeringsgerechtigde en de inkomenssituatie van andere leden van het huishouden.

3.4.3. Kenmerken van de ontvangers van een leefloon (of equivalent) in het Brussels Gewest en in België

Territoriale vergelijking

Het percentage leefloon en equivalent leefloon-gerechtigden onder de bevolking van 18-64 jaar is hoger in het Brussels Gewest (5,6%) dan in Vlaanderen (1%) en Wallonië (3,4%). In vergelijking met de grote steden van het land liggen deze percentages evenwel nog hoger in Luik en Charleroi (› [figuur 3-9](#)).

Net als bij de andere indicatoren variëren de percentages begunstigden van leefloon en equivalent leefloon in de beroepsbevolking aanzienlijk tussen de Brusselse gemeenten: ze liggen over het algemeen veel hoger in de gemeenten van de arme sikkels van het Gewest (› [figuur 3-10](#)).

Demografische kenmerken van (equivalent) leefloongerechtigden

Naar leeftijd

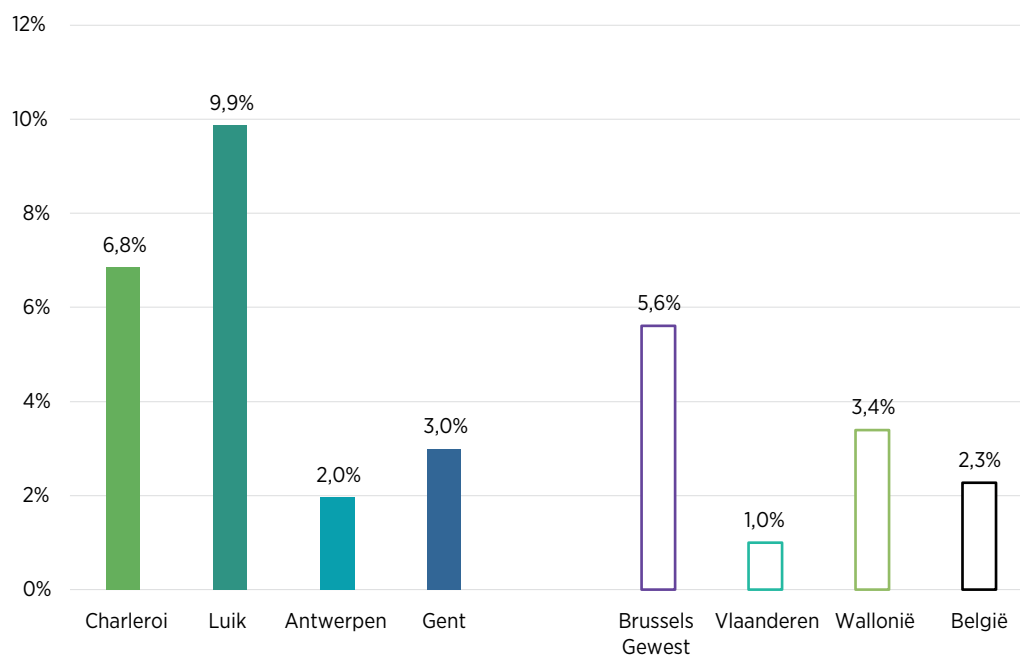
Het aandeel jongvolwassenen dat een leefloon of equivalent leefloon ontvangt is bijzonder groot in vergelijking met andere leeftijdscategorieën, met een aandeel dat meer dan drie keer zo groot is als dat van de gehele bevolking op actieve leeftijd in het Brussels Gewest (› [figuur 3-11](#)).

Naar nationaliteit en geslacht

Het aandeel (equivalent) leefloongerechtigden in de Brusselse bevolking is iets groter bij vrouwen dan bij mannen (6,2% t.o.v. 5,0% in januari 2020). Dit aandeel varieert ook sterk naargelang de nationaliteit: in het Brussels Gewest is het percentage begunstigden het laagst bij de mensen met de Europese nationaliteit (EU-28) en het hoogst bij de mensen met een niet-Europese nationaliteit (› [figuur 3-12](#)).

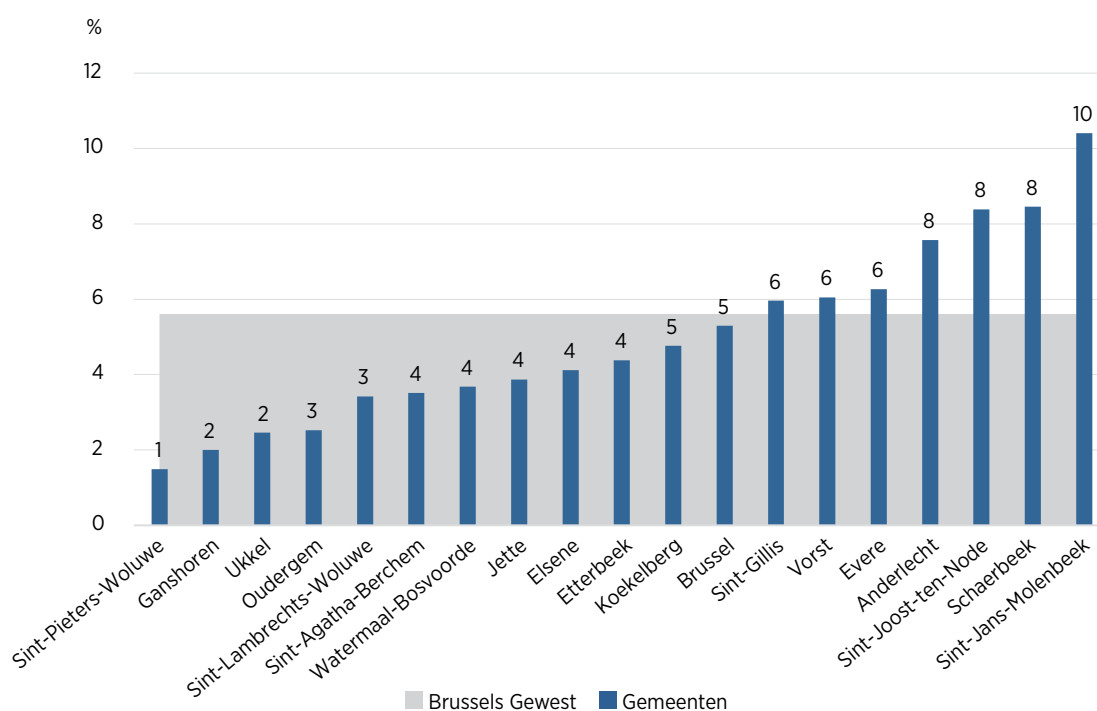
Het lagere aandeel (equivalent) leefloongerechtigden bij inwoners met de Europese nationaliteit (EU-28) in vergelijking met de Belgen is een bevinding die specifiek is voor het Brussels Gewest en wordt deels verklaard door hun situatie op de arbeidsmarkt (zie hoofdstuk 4).

Figuur 3-9: Aandeel gerechtigden op het leefloon en equivalent leefloon in de bevolking van 18-64 jaar, grote steden, gewesten en België, januari 2020

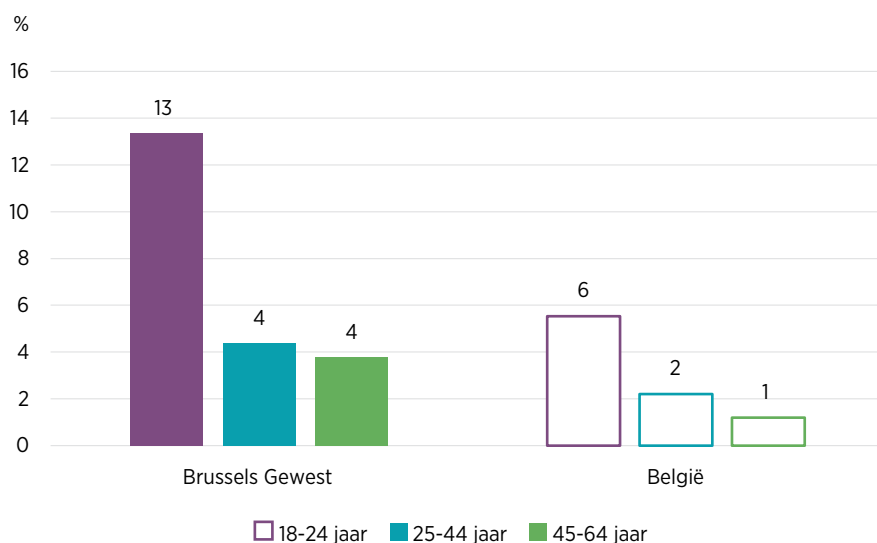
Bron: POD Maatschappelijke Integratie en FOD Economie-Statistics Belgium; berekeningen Observatorium voor Gezondheid en Welzijn Brussel.

Figuur 3-10: Aandeel gerechtigden op het leefloon en equivalent leefloon in de bevolking van 18-64 jaar, Brusselse gemeenten, januari 2020

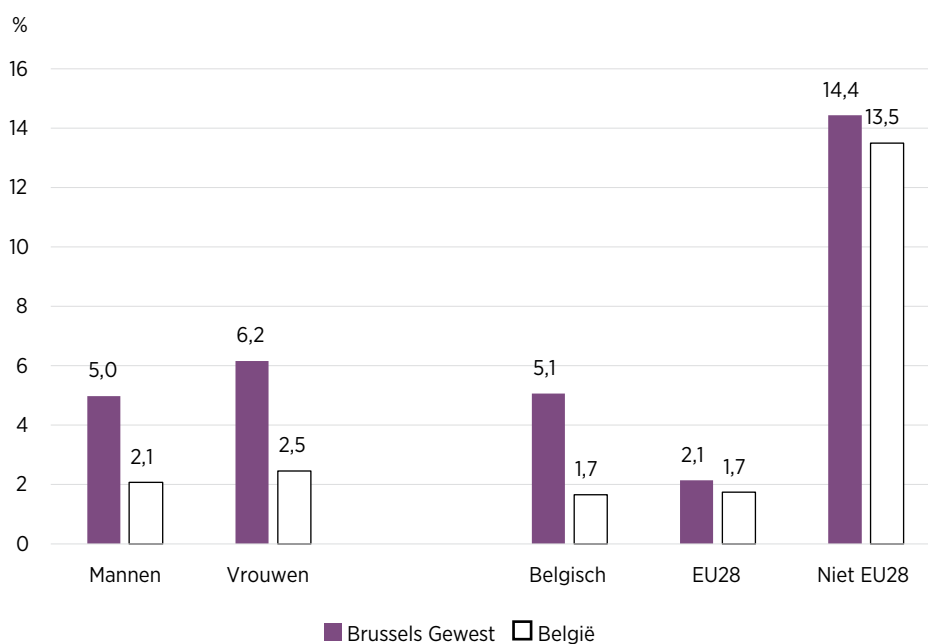
Bron: POD Maatschappelijke Integratie en FOD Economie-Statistics Belgium; berekeningen Observatorium voor Gezondheid en Welzijn Brussel.

Figuur 3-11: Aandeel gerechtigden op het leefloon en equivalent leefloon in de bevolking, naar leeftijd, Brussels Gewest en België, januari 2020

Bron: POD Maatschappelijke Integratie & FOD Economie - Statistics Belgium; berekeningen Observatorium voor Gezondheid en Welzijn Brussel.

Figuur 3-12: Aandeel gerechtigden op het leefloon en equivalent leefloon, in de bevolking van 18-64 jaar, naar geslacht en nationaliteit, Brussels Gewest en België, januari 2020

Noot: het aandeel (equivalent) leefloongerechtigden onder de inwoners met een niet-Europese nationaliteit (niet-EU28) wordt overschat. Een groot aandeel van de begunstigden van een equivalent leefloon hebben een niet-Europese nationaliteit. De bevolkingscijfers die in de noemer gebruikt worden, komen evenwel van het Rijksregister waarin een meerderheid van de begunstigden van een equivalent leefloon niet zijn opgenomen.

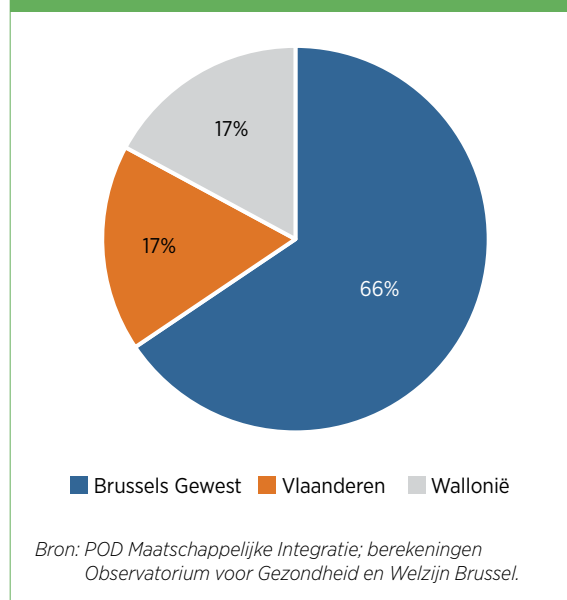
Bron: POD Maatschappelijke Integratie & FOD Economie - Statistics Belgium; berekeningen Observatorium voor Gezondheid en Welzijn Brussel.

3.4.4. Dringende medische hulp

Onrechtmatig verblijvende inwoners hebben geen sociale rechten omdat zij administratief gezien “niet bestaan”. Alleen dringende medische hulp (DMH), een door de OCMW's verleende tussenkomst in dringende medische kosten, wordt onder bepaalde voorwaarden en als het wordt aangevraagd, verleend aan personen die onrechtmatig in België verblijven.

In de loop van januari 2020 werd in België 9 365 keer DMH toegekend, waarvan 6 140 keer in het Brussels Gewest, 1 622 keer in Vlaanderen en 1 603 keer in Wallonië. DMH werd dus in twee derde van de gevallen toegekend in het Brussels Gewest⁴⁷ (> figuur 3-13).

Figuur 3-13: Verdeling van dringende medische hulp (DMH) per gewest, België, januari 2020

Uit de verdeling van het aantal DMH per gewest blijkt dat het aantal migranten zonder papieren in het Brussels Gewest veel hoger ligt dan in de andere twee gewesten van het land. Dit weerspiegelt onder meer het feit dat het Brussels Gewest een “stadsgewest” is, en de toegangs- en uitgangspoort is voor internationale migratie. Bovendien zijn de instellingen die de aanvragen tot asiel en regularisatie beheren hoofdzakelijk in het Brussels Gewest gevestigd: Fedasil, de Dienst Vreemdelingenzaken, het Commissariaat-Generaal voor Vluchtelingen en Staatlozen (CGVS)... het grootste aankomstcentrum voor migranten

dat door Fedasil wordt beheerd bevindt zich ten andere ook in het Brussels Gewest (het “Klein Kasteeltje”).

We onderstrepen dat er een grote **non take-up** is van de DMH, aangezien mensen die hier onrechtmatig verblijven bij het OCMW moet gaan aankloppen om er beroep op te kunnen doen. Het wantrouwen tegenover de instellingen is, gezien hun onrechtmatige status, bij deze mensen evenwel groot. Bovendien is uit een enquête gebleken dat 50% van de mensen die hier onrechtmatig verblijven niet op de hoogte is van de procedure (recht niet gekend)⁴⁸.

Deze non take up wordt nog versterkt door het feit dat men, om recht te hebben op DMH, normaliter een medisch attest moet hebben⁴⁹. Artsen zijn echter niet altijd op de hoogte van de procedures voor toegang tot de DMH, wat het verkrijgen van zo een attest kan bemoeilijken. Bovendien zijn er verschillende modellen van attesten, afhankelijk van het OCMW.

Daarbij komt nog dat de administratieve last voor de OCMW's bij het toekennen van DMH aanzienlijk is. Voor alle aanvragen, DMH inbegrepen, wordt het OCMW belast met de uitvoering van een sociaal onderzoek dat complex is om uit te voeren, vooral bij mensen in onrechtmatig verblijf. De voorwaarden voor het recht op DMH kunnen restrictief zijn en verschillen van OCMW tot OCMW. Dit kan de toegang tot DMH verder beperken, tot weigeringen leiden en ongelijke behandeling in de hand werken.

Het territorialiteitsbeginsel is hierbij eveneens problematisch, net als voor de toekenning van andere vormen van steun aan daklozen. Het bevoegde OCMW is dat van de gemeente waar de persoon woont. Voor mensen die hier onrechtmatig verblijven kan dit net als voor daklozen leiden tot weigeringen door OCMW's die zich territoriaal gezien niet bevoegd achten. Zo zijn er bijvoorbeeld drie OCMW's die instaan voor de mensen die in het station Brussel-Noord slapen. Het gebeurt dat OCMW's er achter proberen te komen of de persoon op een bepaalde plaats in het station slaapt, of een bepaalde trap gebruikt, om na te gaan wie bevoegd is.

Uit de analyse per stad/gemeente blijkt dat sommige Brusselse gemeenten tot de gemeenten behoren waar de meeste DMH wordt toegekend. Dit is ook het geval voor grote steden zoals

47. POD Maatschappelijke Integratie; berekeningen Observatorium voor Gezondheid en Welzijn Brussel. Vaststelling naar voor gebracht door Medimmigrant.

48. Bron: Groenboek over de toegang tot zorg in België (zie blz. 48-60 over DMH).

49. In het kader van de covid-19 -crisis is de verplichting om een DMH-atteest te schrijven tijdelijk opgeschort om de zorgverleners niet te overbelasten.

Antwerpen, Gent, Luik... Maar Brussel-Stad is de gemeente in België met veruit het grootste aantal toegekende DMH's.

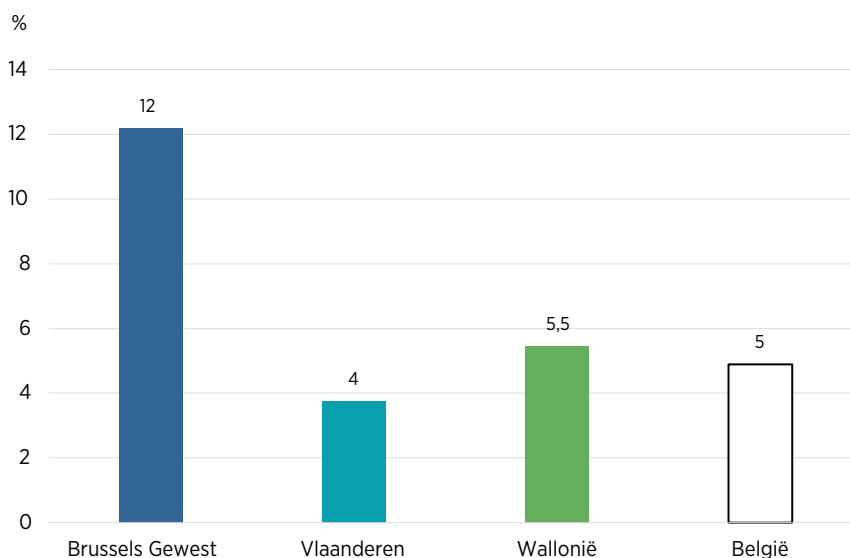
Wat de verdeling van de DMH binnen het Brussels Gewest betreft, zijn in januari 2020 de vier gemeenten met het hoogste aandeel toegekende DMH: Brussel-Stad (27%), Sint-Jans-Molenbeek (17%), Anderlecht (14%) en Schaarbeek (11%)⁵⁰.

3.4.5. Inkomensgarantie voor ouderen (IGO)

De Inkomensgarantie voor Ouderen (IGO) is een uitkering die toegekend wordt door de Federale Pensioendienst aan 65-plussers die niet over voldoende financiële middelen beschikken. Op 1 januari 2020 ontvingen 19 457 mensen een IGO in het Brussels Gewest, waarvan 61% vrouwen en 39% mannen⁵¹.

De controles op de effectieve woonplaats van de IGO-gerechtigden zijn sinds juli 2019 versterkt, onder meer door de postbode te betrekken bij de controle. De oudere met een IGO die de FOD Pensioenen niet heeft geïnformeerd over een vertrek naar het buitenland of over een verblijf verschillend van zijn of haar domicilie (zelfs indien men in België blijft) van meer dan 21 opeenvolgende dagen kan gesanctioneerd worden (schrapping IGO gedurende één maand). Dit kan een grote impact hebben op ouderen die zich reeds in een situatie van armoede en bestaansonzekerheid bevinden. Er dient wel opgemerkt te worden dat de controle van de IGO-verblijfsvereisten tijdelijk werd opgeschort in het kader van de Covid-19-crisis.

Figuur 3-14: Aandeel gerechtigden op een Inkomensgarantie voor ouderen (IGO) in de bevolking van 65 jaar en ouder, België en gewesten, januari 2020

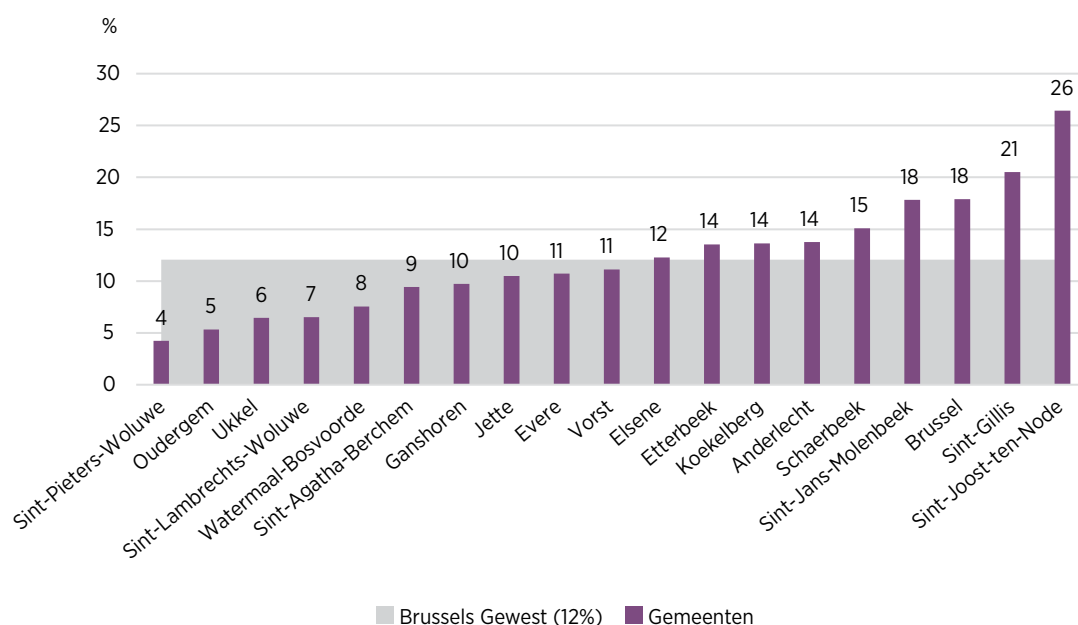

Bron: Federale Pensioendienst & FOD Economie-Statistics Belgium; berekeningen Observatorium voor Gezondheid en Welzijn Brussel.

50. Bron: POD Maatschappelijke Integratie; berekeningen Observatorium voor Gezondheid en Welzijn Brussel.

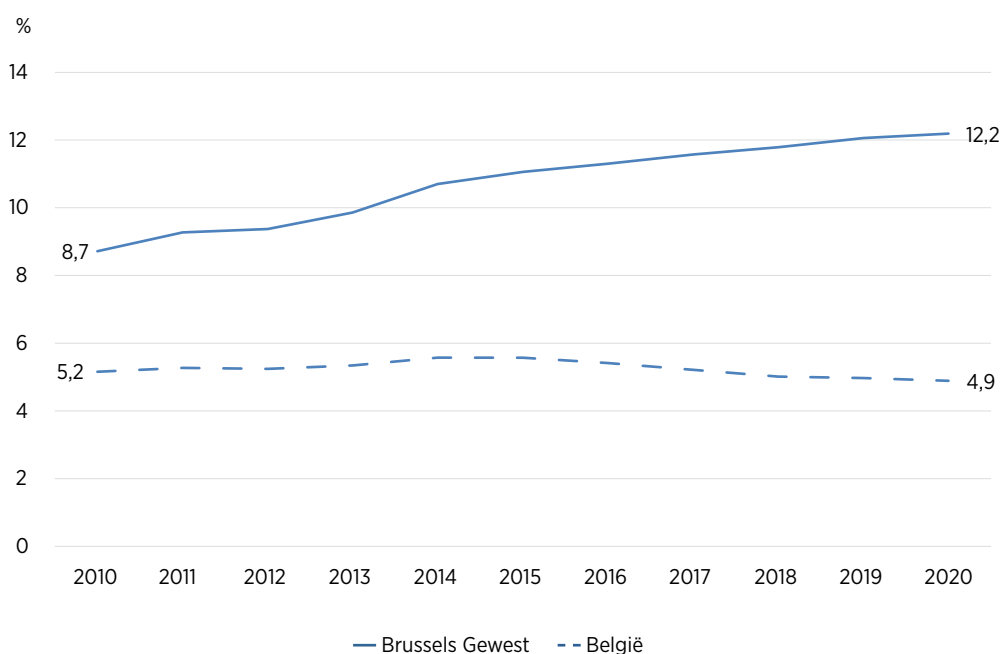
51. Bron: Federale Pensioendienst & FOD Economie-Statistics Belgium; berekeningen Observatorium voor Gezondheid en Welzijn Brussel. Het grotere aantal vrouwen dat IGO ontvangt, hangt grotendeels samen met hun grotere aandeel in de bevolking van 65 jaar en ouder. Als percentage van de bevolking op die leeftijd ontvangt 11,7% van de mannen van 65 jaar en ouder en 12,5% van de vrouwen van 65 jaar en ouder de IGO (zijnde relatief dicht bij elkaar liggende verhoudingen).

Figuur 3-15: Aandeel gerechtigden op een Inkomensgarantie voor ouderen (IGO) in de bevolking van 65 jaar en ouder per gemeente, Brussels Gewest, januari 2020

Bron: Federale Pensioendienst & FOD Economie-Statistics Belgium; berekeningen Observatorium voor Gezondheid en Welzijn Brussel.

Figuur 3-16: Evolutie van het aandeel gerechtigden op een Inkomensgarantie voor ouderen (IGO) in de bevolking van 65 jaar en ouder, Brussels Gewest en België, 2010-2020

Bron: Federale Pensioendienst & FOD Economie-Statistics Belgium; berekeningen Observatorium voor Gezondheid en Welzijn Brussel.

Waar het aandeel personen van 65 jaar en ouder in de totale bevolking in het Brussels Gewest kleiner is dan in de twee andere gewesten, ontvangen zij in verhouding wel vaker een IGO (12% in het Brussels Gewest in 2019, wat drie keer meer is dan in Vlaanderen en meer dan dubbel zoveel als in Wallonië) (➤ [figuur 3-14](#)).

Binnen het Brussels Gewest varieert het aandeel personen van 65 jaar en ouder met een IGO sterk tussen de gemeenten: het gaat van 4% in Sint-Pieters-Woluwe naar 26% in Sint-Joost-ten-Node (➤ [figuur 3-15](#)).

Het aandeel personen met een IGO is tussen 2010 en 2020 sterk toegenomen in het Brussels Gewest, terwijl dit op het niveau van België relatief stabiel bleef (➤ [figuur 3-16](#)).

3.5. Mensen met recht op een verhoogde tegemoetkoming voor geneeskundige verzorging

Het aantal rechthebbenden op een verhoogde tegemoetkoming voor geneeskundige verzorging (RVV) kan dienstdoen als indicator voor het aantal mensen dat in financieel moeilijke omstandigheden leeft. Er zijn drie mogelijke voorwaarden die recht geven op deze verhoogde tegemoetkoming: (1) rechthebbende zijn van bepaalde uitkeringen (leefloon, equivalent leefloon, IGO, verhoogde kinderbijslag voor kinderen met een handicap); (2) het statuut van wees of niet-begeleide minderjarige vreemdeling; of (3) een laag inkomen. Voor de eerste twee categorieën wordt het recht op een verhoogde tegemoetkoming automatisch toegekend aan de gerechtigden en hun personen ten laste. Mensen met een laag inkomen die geen automatisch recht op een verhoogde tegemoetkoming hebben, moeten een aanvraag indienen en krijgen dit recht na een onderzoek van de inkomens van het huishouden.

Tabel 3-3: Aantal en aandeel rechthebbenden op een verhoogde tegemoetkoming voor geneeskundige verzorging (RVV), per leeftijdscategorie, Brussels Gewest, 1 januari 2020

Leeftijdsklassen	Aantal gerechtigden en personen ten laste			Aandeel gerechtigden en personen ten laste		
	Mannen	Vrouwen	Totaal*	Mannen	Vrouwen	Totaal
0-17 jaar	50 959	48 378	99 337	36%	36%	36%
18-24 jaar	15 767	16 581	32 348	30%	32%	31%
25-64 jaar	68 735	83 392	152 127	20%	25%	22%
≥ 65 jaar	18 612	31 653	50 265	29%	34%	31%
<i>Totaal</i>	<i>154 073</i>	<i>180 004</i>	<i>334 077</i>	<i>26%</i>	<i>29%</i>	<i>27%</i>

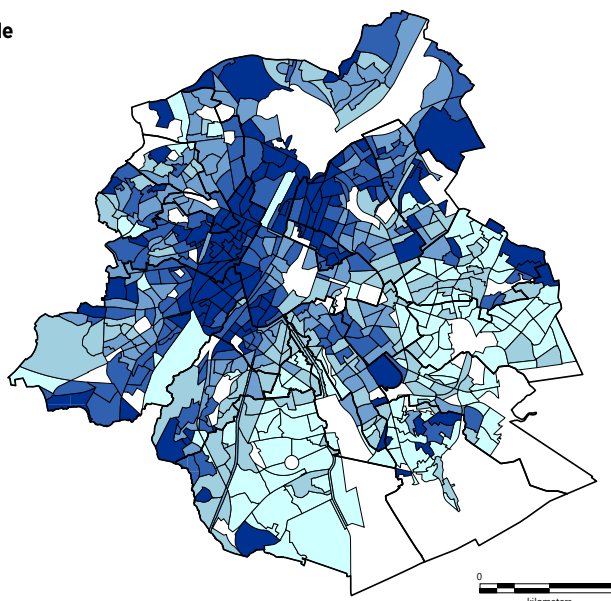
* Het totaal kan licht verschillen van de som van mannen en vrouwen omdat van een aantal mensen het geslacht ontbreekt in de databank.

Bron: Kruispuntbank Sociale Zekerheid, FOD Economie - Statistics Belgium; berekeningen Observatorium voor Gezondheid en Welzijn Brussel.

Kaart 3-3: Aandeel rechthebbenden op een verhoogde tegemoetkoming voor geneeskundige verzorging, per statistische sector, Brussels Gewest, 2018

% Rechthebbenden Verhoogde Tegemoetkoming

- 44,4 - 85,6
- 30,7 - 44,4
- 21,4 - 30,7
- 13,2 - 21,4
- 3,1 - 13,2
- geen gegevens

Bron: IMA Atlas. Cartografie : Observatorium voor Gezondheid en Welzijn.

In januari 2020 hebben 334 077 Brusselaars recht op een verhoogde tegemoetkoming (> tabel 3-3), wat 1 050 personen meer is dan in januari 2019. Dit betekent dat 27% van de Brusselse bevolking recht heeft op een verhoogde tegemoetkoming, als gerechtigde of als persoon ten laste. Dit aandeel bereikt meer dan een derde (36%) bij kinderen en jongeren onder de 18 jaar.

Kaart 3-3 geeft het aandeel RVV per statistische sector weer. Dit percentage is bijzonder hoog in de arme sikkels. Ook andere statistische sectoren vertonen hoge percentages, vooral sectoren met een hoog aandeel sociale huisvesting.

3.6. Overmatige schuldenlast

Overmatige schuldenlast is een belangrijk fenomeen in het Brussels Gewest en treft veel mensen die in armoede leven. De gevolgen ervan zijn groot op allerlei gebieden van het leven en leiden tot een snelle verslechtering van de levensomstandigheden, veel leed en een strijdparcours door het rechtssysteem. Loonbeslag, inbeslagname van eigendommen, afsluitingen van water en elektriciteit, uithuiszettingen... allemaal gevolgen die de toch al precare leefsituaties nog verergeren.

Helaas zijn er, met uitzondering van de krediet-schulden (zie verder), geen officiële gegevens

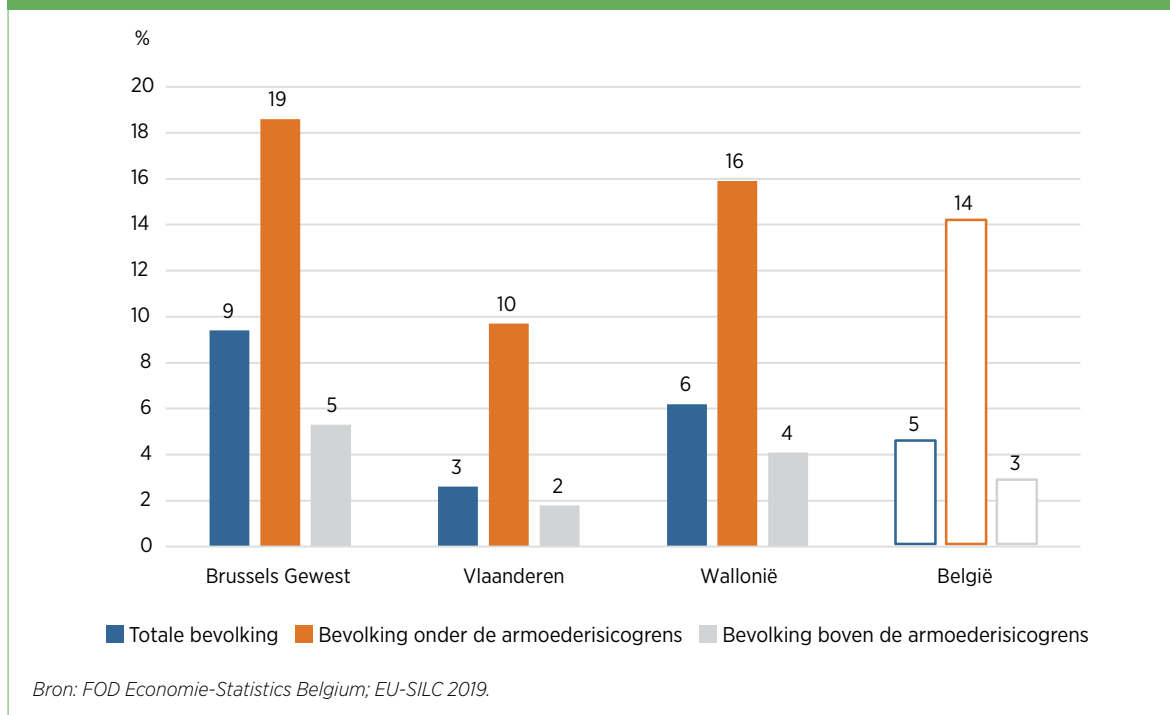
over deze problematiek in het Brussels Gewest en zijn de beschikbare gegevens te partieel om de omvang van het probleem van overmatige schuldenlast globaal in te schatten, wat bijdraagt aan de onzichtbaarheid van het fenomeen.

De SILC-enquête levert echter wel enkele globale indicatoren over dit onderwerp. Op basis hiervan (EU-SILC 2020) kan gesteld worden dat 11% van de Brusselse bevolking zijn rekeningen niet op tijd kan betalen (tegenover 3,5% in Vlaanderen en 8% in Wallonië), en dat 44% financieel niet in staat is het hoofd te bieden aan een onverwachte uitgave (tegenover 13% in Vlaanderen en 36% in Wallonië)⁵².

En tot slot bedraagt in het Brussels Gewest het percentage personen in een huishouden met ten minste twee achterstallige betalingen voor een of meer basisbehoeften (elektriciteits-, water- of gasrekeningen, huur, hypothecaire lening, gezondheidszorg, enz.) in 2019 bijna een vijfde (19%) van de mensen die in een huishouden leven met een inkomen onder de armoederisicodrempel, wat bijna vier keer zoveel is als bij personen in een huishouden met een inkomen boven deze drempel. In de totale bevolking bedraagt het percentage personen in een huishouden met ten minste twee achterstallige betalingen voor een of meer basisbehoeften 9% in het Brussels Gewest, tegenover 3% in Vlaanderen en 6% in Wallonië (> figuur 3-17).

52. Bron: SILC 2020, FOD Economie-Statistics Belgium.

Figure 3-17 : Percentage personen in een huishouden met minstens twee achterstallen voor een of meer basisbehoeften (elektriciteits-, water- of gasfacturen, huur, hypothecaire lening, gezondheidszorg), totale bevolking, bevolking onder de armoederisicogrens en bevolking boven de armoederisicogrens, 2019

3.6.1. Analyse van de gegevens van schuldbemiddelingsdiensten

Het Observatorium voor Gezondheid en Welzijn van Brussel-Hoofdstad heeft, in samenwerking met het Steunpunt voor de Diensten Schuldbeïndeling van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest en enkele schuldbemiddelingsdiensten, een dossier gepubliceerd waarin de bestaande gegevens in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest onder de loep worden genomen om een beter inzicht te krijgen in het profiel van mensen met een overmatige schuldenlast, de algemene aard van hun schulden, de factoren die een overmatige schuldenlast in de hand werken, enz. Dit dossier "Overmatige schuldenlast in het Brussels Gewest, gevolg en verzwarende factor van armoedesituaties" is beschikbaar op de website van het Observatorium⁵³.

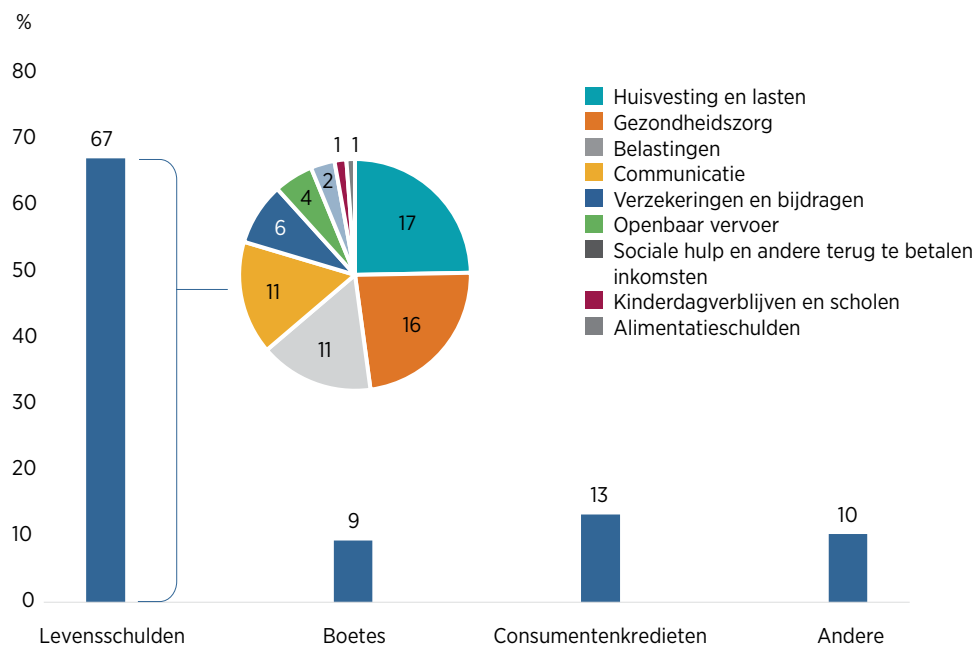
De analyse van de gegevens van enkele schuldbemiddelingsdiensten (SBD) - van het OCMW van Brussel-Stad, Vorst, Sint-Lambrechts-Woluwe en Etterbeek - heeft verschillende vaststellingen aan het licht gebracht, waarvan de belangrijkste hieronder worden opgesomd.

- Wat het profiel van mensen met een overmatige schuldenlast betreft, vallen de problemen van overmatige schuldenlast meestal samen met situaties van armoede. Mensen met een laag opleidingsniveau, mensen die in een sociale woning wonen en werklozen zijn duidelijk oververtegenwoordigd onder de gebruikers van de onderzochte schuldbemiddelingsdiensten. Ook eenoudergezinnen zijn sterk oververtegenwoordigd (een kwart van de mensen die contact hebben opgenomen met de onderzochte schuldbemiddelingsdiensten verkeert in deze situatie). De inkomens van huishoudens met een te grote schuldenlast zijn bijzonder laag: **het armoedepercentage van de populatie die door de onderzochte schuldbemiddelingsdiensten wordt opgevolgd bedraagt 65%.**

Er zij echter ook op gewezen dat meer dan een kwart van de betrokkenen een baan heeft en dat een derde van hen een inkomen heeft dat boven de armoederisicodrempel ligt, wat betekent dat men, zelfs als men een baan heeft (die over het algemeen onzeker is) of een inkomen dat boven de armoederisicodrempel ligt, in grote moeilijkheden kan komen.

53. <https://www.ccc-ggc.brussels/nl/observatbru/publications/overmatige-schuldenlast-het-brussels-hoofdstedelijk-gewest-gevolg-en>

Figuur 3-18: Verdeling van de schulden volgens hun aard, schuldbemiddelingsdiensten (SBD) van de OCMW's van Brussel-Stad, Vorst en Sint-Lambrechts-Woluwe, 2018

Bron: Schuldbemiddelingsdiensten van de OCMW's van Brussel-Stad, Vorst en Sint-Lambrechts-Woluwe; berekeningen Observatorium voor Gezondheid en Welzijn Brussel.

- Wat de aard van de schulden van mensen met overmatige schuldenlast betreft, blijkt dat **de effectiviteit van fundamentele rechten, zoals huisvesting en gezondheidszorg, over het algemeen niet is gegarandeerd voor de burgers die gebruikmaken van de diensten schuldbemiddeling** : de onmogelijkheid om huisvestingskosten, met name nutsvoorzieningen, en gezondheidszorg te betalen, zijn de eerste triggers van overmatige schuldenlast. Meer in het algemeen zijn de “leefschulden” (samen beschouwd) het vaakst de oorzaak van de overmatige schuldenlast bij de mensen die zich tot de in de studie opgenomen schuldbemiddelingsdiensten wenden: twee derde van de schulden zijn “leefschulden”, d.w.z. schulden voor huisvesting en nutsvoorzieningen, gezondheidszorg, belastingen, communicatiekosten, verzekeringen en bijdragen, vervoer, uitstaande schulden die moeten worden terugbetaald, crèches en scholen of alimentatie. Schulden uit krediet of andere leningen of aankopen maken 13% uit van de schulden van het betreffende publiek (> figuur 3-18).
- De mensen die zich tot een SBD wenden, zitten op dat moment over het algemeen al zeer diep in de overmatige schuldenlast, meestal zijn ze hieromtrent al in gerechtelijke procedures verwikkeld. **60% van de mensen die naar de diensten schuldbemiddeling komen, zijn al verwikkeld in een gerechtelijke procedure.** Het gemiddelde aantal schuldeisers van de personen die zich tot de beschouwde schuldbemiddelingsdiensten wenden is 11 en dit aantal kan oplopen tot meerdere tientallen schuldeisers (tot 70). De gemiddelde schuld per persoon bedraagt meer dan 20 000 euro en de mediaan meer dan 10 000 euro.
- Hoewel “leefschulden” vaker voorkomen dan kredietschulden bij mensen in armoede, blijft **krediet** wel een van de elementen die overmatige schuldenlast kunnen bevorderen of uitlokken. In de praktijk stellen schuldbemiddelaars vast dat mensen in bestaanonzekerheid bijzonder kwetsbaar zijn voor consumentenkrediet om in hun basisbehoeften te kunnen voorzien of om hun achterstallige rekeningen te betalen.

3.6.2 Moeilijkheden bij de terugbetaling van kredieten

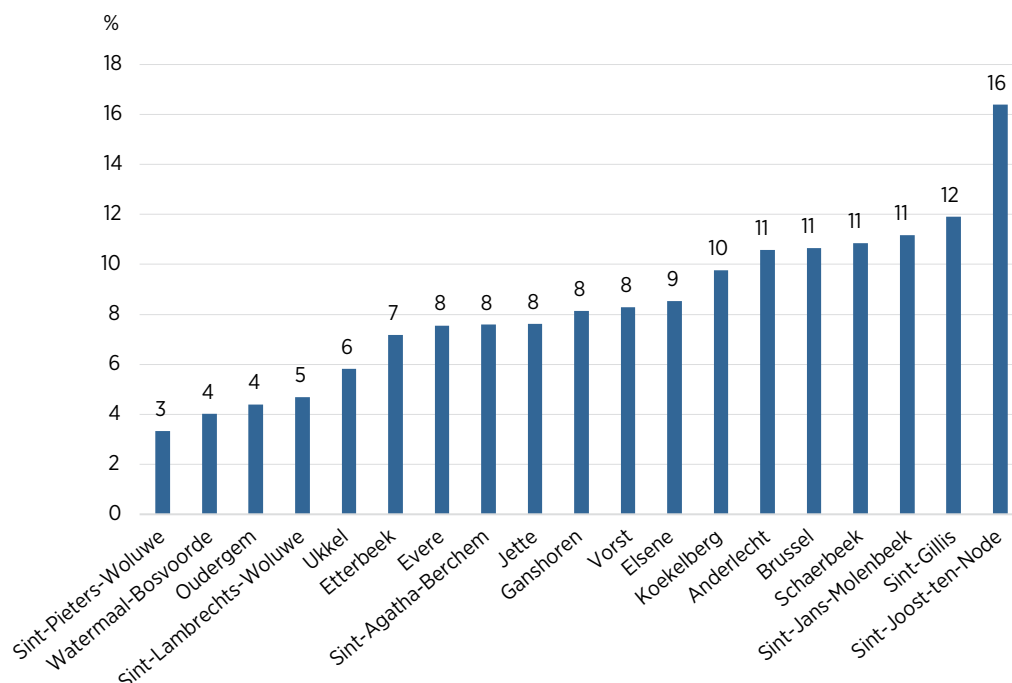
De Centrale voor kredieten aan particulieren van de Nationale Bank van België is een van de instrumenten die door de Belgische overheid is ingericht om overmatige schuldenlast van particulieren te bestrijden. De Centrale registreert alle consumentenkredieten en hypothecaire kredieten die in België door natuurlijke personen om private redenen worden afgesloten. De Centrale registreert eveneens de eventuele achterstallen die uit deze kredieten voortvloeien.

Uit een analyse van de gegevens van de Centrale voor kredieten aan particulieren (in februari 2021) blijkt dat er in het Brussels Gewest verhoudingsgewijs minder kredietnemers zijn (54% van de volwassen bevolking) dan elders in België (67%)⁵⁴, maar dat ze vaker in moeilijkheden verkeren (9% van de kredietnemers in moeilijkheden tegenover 5% in België). Jongeren worden over het algemeen vaker getroffen door problemen met de aflossing van kredieten.

Het aandeel van de kredietnemers met een betalingsachterstand voor ten minste één lening in het totale aantal kredietnemers (met ten minste één lening) verschilt aanzienlijk tussen de Brusselse gemeenten en toont het nauwe verband aan tussen de aflossingsmoeilijkheden en de omvang van de armoede in de gemeente: dit aandeel varieert van 3% in Sint-Pieters-Woluwe tot 16% in Sint-Joost-ten-Node (→ figuur 3-19).

We benadrukken dat dit probleem als gevolg van de veelvuldige effecten van de Covid-19-crisis en de activiteitsbeperkende maatregelen die zijn genomen om de epidemie in te dammen, waarschijnlijk nog zal toenemen en een groter aantal Brusselaars zal treffen. In het algemeen heeft de inkomensdaling (zie volgende hoofdstuk) in deze crisisperiode geleid tot een opeenstapeling van betalingsachterstallen, waardoor de problemen van overmatige schuldenlast waarschijnlijk zullen toenemen, zowel wat betreft huurschulden (en dus het risico van uitzetting) en schulden voor energie- en waterrekeningen (zie hoofdstuk 7 - Huisvesting), als schulden voor telecommunicatie, gezondheidszorg, enz.

Figuur 3-19: Het aandeel kredietnemers met minstens één niet-geregulariseerd achterstallig krediet naar gemeente, Brussels Gewest, 2020

Bron: Nationale bank van België, Centrale voor kredieten aan particulieren; berekeningen Observatorium voor Gezondheid en Welzijn Brussel.

54. De gegevens van de Centrale hebben betrekking op de maand februari 2021. Op het moment dat dit verslag wordt geschreven, zijn er nog geen bevolkingsgegevens naar leeftijd beschikbaar voor 2021; de noemer die voor de berekening van dit aandeel wordt gebruikt, is de bevolking die op 1 januari 2020 de meerderjarige leeftijd had bereikt.

3.7. Gevolgen van de Covid-19-crisis

Als gevolg van de lockdown(s) en de beperking(en) van de activiteiten tijdens de Covid-19-crisis heeft een aanzienlijk aantal mensen hun inkomen zien dalen of zijn zij zonder inkomen komen te zitten (en is dat ook nu nog het geval). Het aantal werklozen in het statuut van tijdelijke werkloosheid heeft in België een historisch record bereikt. Daarbij is het aantal mensen dat een beroep doet op diverse hulpdiensten en instellingen voor maatschappelijk welzijn (b.v. OCMW's) sterk toegenomen. Deze diensten, die in het Brusselse Gewest vaak al voor de crisis verzadigd waren, worden hierdoor vaak overstelpt en zijn niet in staat om aan alle verzoeken te voldoen en te beantwoorden aan de hoogdringendheid ervan.

Een Brussels groen nummer “Hallo? Welzijnswerk” werd op 30 maart 2020 gelanceerd door de sociale verenigingssector en is sindsdien permanent operationeel geweest. Ter illustratie: de verzoeken om voedselhulp zijn bijzonder talrijk (één op de vier verzoeken in de periode oktober 2020-januari 2021 betreft voedselhulp), wat getuigt van de aanzienlijke financiële moeilijkheden van Brusselaars tijdens deze crisisperiode, en het voor hen soms onmogelijk wordt om in de primaire levensbehoeften te voorzien⁵⁵. De (Franstalige) Federatie van Sociale Diensten (FDSS) stelt vast dat veel mensen zich in een bestaansonzekere

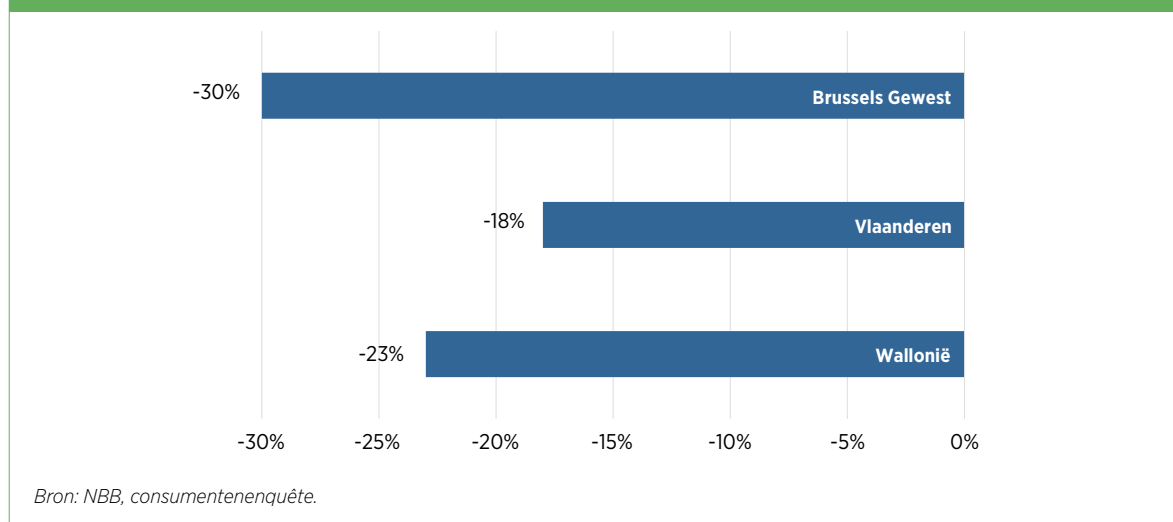
situatie bevinden omdat zij wachten op een inkomen (leefloon, vervangingsinkomen) en financiële steun en moeilijk de diensten kunnen bereiken die de verwachte steun of inkomsten verstrekken. Vragen/verzoeken in verband met het inkomen, de financiële situatie en werkgelegenheid/werk/opleiding zijn samen ook goed voor bijna een ander kwart van de vragen op het groene nummer.

3.7.1. Inkomensverlies als gevolg van de crisis

Via de maandelijkse consumentenenquête meldde 34% van de Brusselaars een inkomensverlies in mei 2020, en 30% in maart 2021 (tegenover 18% in Vlaanderen en 23% in Wallonië) (➤ [figuur 3-20](#)). In het bijzonder de mensen die in zogenaamde “atypische” banen werken, zoals tijdelijke werknemers in de kunstsector, uitzendkrachten of zwartwerkers (met of zonder papieren), zijn zwaar getroffen en vallen vaak door de mazen van de sociale vangnetten die in de context van de crisis zijn opgezet.

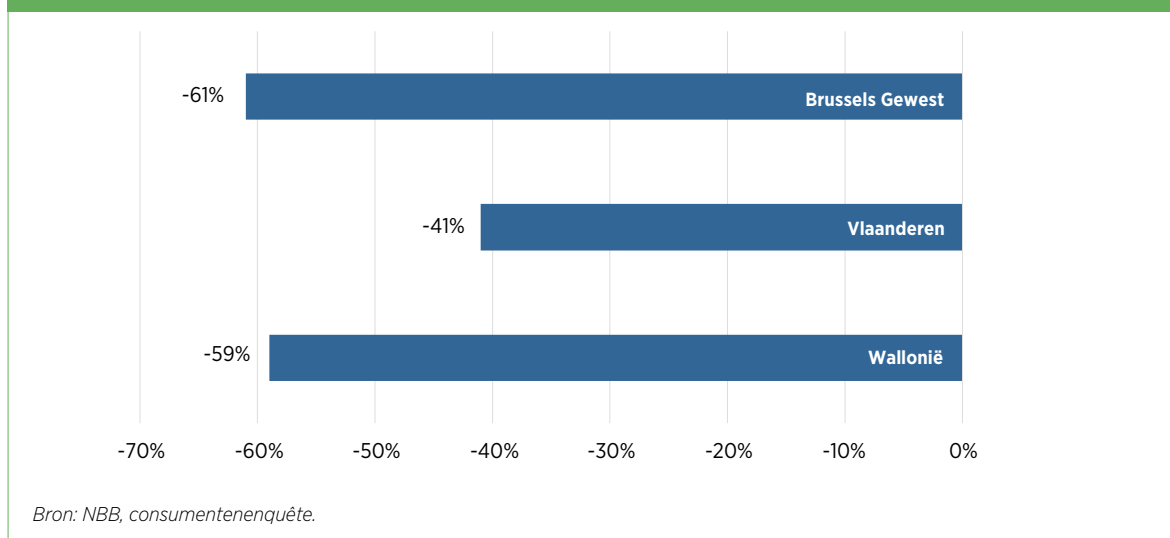
Ook de zelfstandigen worden bijzonder hard getroffen door de crisis: in het Brussels Gewest verklaart niet minder dan 61% van de zelfstandigen een verslechtering van hun financiële situatie in maart 2021 (dit was 68% in mei 2020), tegenover 41% in Vlaanderen en 59% in Wallonië (➤ [figuur 3-21](#)).

Figuur 3-20: Aandeel mensen met inkomensverlies als gevolg van de Covid-19-crisis, per gewest, maart 2021

55. Voor meer informatie, zie FDSS (2021), Bilan des appels reçus 26 octobre 2020 au 29 janvier 2021.

Figuur 3-21: Aandeel zelfstandigen met inkomensverlies als gevolg van de Covid-19-crisis, per gewest, maart 2021

3.7.2 Tijdelijke werkloosheid en overbruggingsrecht

Als gevolg van de maatregelen ter beperking van de activiteiten werden versterkte sociale beschermingsmaatregelen genomen, waardoor de omvang van de sociale schade voor bepaalde groepen die er toegang toe hadden werd beperkt. Zo werden er onder meer twee speerpuntmaatregelen ingevoerd om banenverlies te voorkomen: “verhoogde” en vergemakkelijkt tijdelijke werkloosheid voor loontrekkenden en een uitgebreid overbruggingsrecht voor zelfstandigen.

Tijdelijke werkloosheid

In het kader van de lockdownmaatregelen en in het algemeen van de beperkingen van de activiteiten ten gevolge van de crisis, hebben sectoren die niet op telewerk konden overschakelen, hun toevlucht genomen tot tijdelijke werkloosheid voor loontrekkenden, waarvan de toegang werd vergemakkelijkt omwille van de Covid-19-crisis. In het Brusselse Gewest werd een piek in het aantal werknemers met tijdelijke werkloosheid bereikt in april 2020 (tijdens de eerste lockdown), toen 92 390 werknemers zich in deze situatie bevonden. In januari 2021 zaten nog altijd 36 832 werknemers in dit statuut⁵⁶ (zie hoofdstuk 4).

In normale omstandigheden bedraagt de tijdelijke werkloosheidsuitkering 65% van het gemiddelde loon van de werknemer (tot een maximum van 2 754,76 euro per maand), ongeacht de gezinssituatie. In de context van de crisis wordt dit percentage voor de periode van februari 2020 tot en met juni 2021 verhoogd tot 70% van

het gemiddelde geplafonneerde brutosalaris van de werknemer. Normaal wordt op deze bedragen een bedrijfsvoorheffing van 26,75% ingehouden, maar voor de uitkeringen van de maanden mei 2020 tot en met juni 2021 wordt deze voorheffing teruggebracht tot 15% (het verschil zal a posteriori worden teruggevorderd bij de jaarlijkse belastingaangifte). Boven op de werkloosheidsuitkering wordt door de RVA een supplement van 5,63 euro per dag betaald.

Tabel 3-4 Bruto minimum- en maximumbedrag van de tijdelijke werkloosheidsuitkering (ongeacht de gezinssituatie) vanaf 1 maart 2020

	Minimum	Maximum
Per dag	€ 55,59	€ 74,17
Per maand	€ 1 445	€ 1 928

Bron: RVA.

Het is belangrijk te benadrukken dat deze bedragen, in tegenstelling tot de “traditionele” werkloosheidsuitkeringen en andere uitkeringen, niet afhankelijk zijn van de gezinssituatie: zij zijn hetzelfde ongeacht of de betrokkene alleenstaand is, samenwoont of een gezin heeft. Het beginsel van de individualisering van de sociale rechten wordt dus, in het geval van tijdelijke werkloosheidsuitkeringen, geëerbiedigd.

56. Bronnen: RVA, NSSO, BISA-berekeningen en view.brussels.

Overbruggingsrecht

Zelfstandigen (en in het bijzonder kleine zelfstandigen) zijn zwaar getroffen door de crisis. In het geval van een verplichte onderbreking van de activiteit of onderbreking wegens omstandigheden is het “overbruggingsrecht” de voornaamste maatregel. In april 2020 hebben 48 829 zelfstandigen een overbruggingsrecht gekregen, tegenover 14 902 in december 2020⁵⁷ (zie hoofdstuk over de arbeidsmarkt).

De volledige maandbedragen van het “corona”-overbruggingsrecht zijn als volgt⁵⁸ :

- of 1 296,69 euro in geval van een zelfstandige zonder gezinslasten;
- of 1 614,10 met een gezin ten laste.

De ontvangen bedragen zijn brutobedragen voorafgaand aan belastingen en zonder enige bedrijfsvoorheffing. De fiscale regeling van het crisioverbruggingsrecht verschilt naargelang de categorie van de zelfstandigen.

We merken op dat het armoederisico voor zelfstandigen groter is dan voor loontrekkenden. De kleine zelfstandigen bevinden zich zeer dikwijls in een situatie van sociale onderbescherming die te wijten is aan hun statuut en, voornamelijk, aan een gebrek aan kennis van hun rechten. Bovendien moeten zelfstandigen, om in aanmerking te komen voor het volledige overbruggingsrecht, zelfstandige zijn in hoofdberoep en aan de sociale zekerheid onderworpen zijn. Dienstverleners die zijn vrijgesteld en dus geen bijdragen moeten betalen omdat hun inkomen onder een bepaalde drempel ligt, beschikken bijgevolg over geen enkele dekking. Dit is bijvoorbeeld het geval voor de koeriersdiensten van Deliveroo of UberEats, waarvan de activiteit nochtans aanzienlijk is verminderd tijdens de lockdown (bron: Daniel Dumont, april 2020).

Relatief efficiënte bescherming (afhankelijk van de situatie), maar velen hebben er geen recht op

In het algemeen moet worden onderlijnd dat een aantal groepen buiten alle vangnetten van sociale zekerheid of bijstand vallen, en dus ook ontsnappen aan de meeste van de ingevoerde beschermingsmaatregelen.

Een studie van het Federaal Planbureau⁵⁹ heeft het beschermende effect van deze maatregelen voor de betrokkenen aangetoond, met name in termen van herverdeling. Hoewel de meeste mensen hun levensstandaard hebben zien dalen, ligt het meest acute probleem bij de mensen -veeltalig in het gewest- die door de mazen van het sociaalezekerheidsnet vallen. Dit geldt voor sommige zelfstandigen (zie hierboven), heel wat kunstenaars, werknemers in onzekere banen, studenten, zwartwerkers, daklozen en mensen zonder papieren. Met uitzondering van dringende medische hulp, hebben zij geen rechten. Mensen die niet in aanmerking komen voor tijdelijke werkloosheid of overbruggingsrecht blijven ook vaak verstoken van de talrijke vormen van crisishulp, waarvoor deze statuten een voorwaarde zijn.

3.7.3. Toename van aanvragen bij het OCMW

Als gevolg van de verarming van een aanzienlijk deel van de bevolking is het aantal aanvragen bij talrijke sociale diensten toegenomen. Er wordt onder meer steeds meer beroep gedaan op de OCMW's, en dat in een context waarin de Brusselse OCMW's al voor de crisis overbevraagd waren, met een groot aantal mensen dat reeds een beroep op hen deed (cf. supra). Tussen januari en november 2020 is het aantal toegekende leeflonen in het Brussels Gewest met bijna 9% gestegen, tegenover -0,2% en +1,5% in dezelfde periode van de twee voorgaande jaren (→ figuur 3-22).

Als gevolg van de crisis zien de OCMW's dat er door de inkomensdaling van veel mensen een nieuwe doelgroep bij hen komt aankloppen. Onder de nieuwe bijstandsaanvragen is er een sterke stijging van het aantal aanvragen van mensen die hun baan zijn kwijtgeraakt (d.w.z. die voorafgaand aan hun aanvraag een statuut van “werkende” hadden). De toename van het aantal aanvragen voor diverse sociale bijstandsuitkeringen, waaronder voedselhulp, is ten andere nog groter dan de toename van het aantal leefloongerechtigden (POD Maatschappelijke Integratie, 2021). Het aantal aanvragen bij de OCMW's dreigt in de komende maanden nog verder toe te nemen, evenals het aantal vragen om hulp aan de verenigingssector (onder andere ook voor voedselhulp), de schuldbemiddelingsdiensten in het algemeen, eerstelijns rechtshulpdiensten, enz.

57. Bron: RSVZ, BISA-berekeningen en view.brussels.

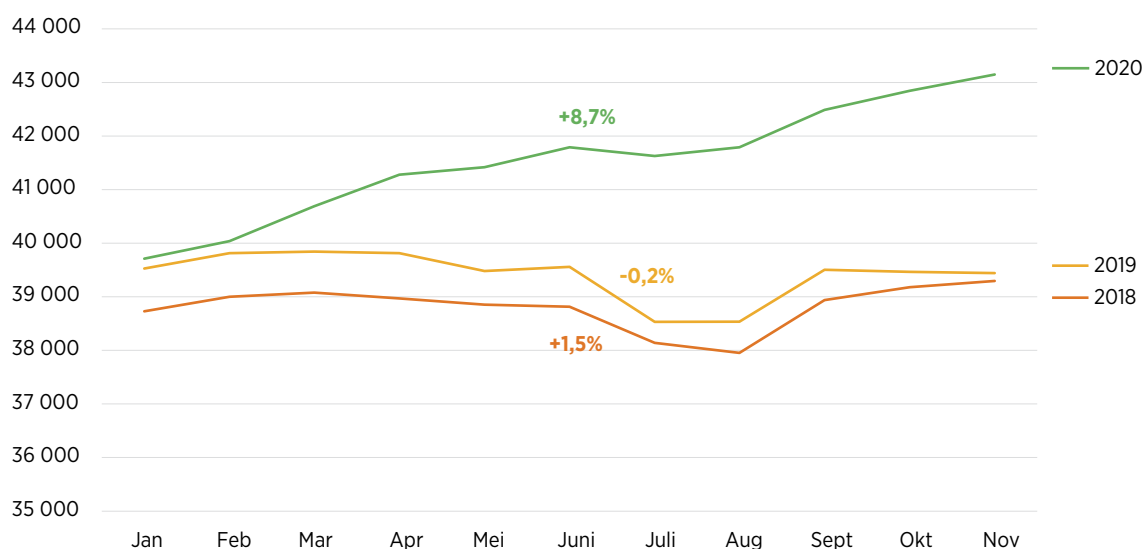
58. Bron: “Covid-19-crisis: simulatie impact van het loonverlies bij tijdelijke werkloosheid in geval van overmacht en het inkomensverlies in geval van overbruggingsrecht”, FPB Webinar van 08-10-2020. Guy Van Camp & Dieter Vandelannoote. Voor zelfstandigen bedraagt het overbruggingsrecht ten hoogste de helft van het volledige maandbedrag, dat verschilt naargelang er al dan niet personen ten laste zijn, en rekening houdt met een eventuele vervangingsinkomens. Bemerkt dat de dossiers met gedeeltelijke rechten zeer weinig voorkwamen: wat de zelfstandigen in bijberoep betreft, werd voor 2% van hen een betalingsdossier verwerkt in maart, 3% in april en 2% in mei 2020.

59. Covid-19-crisis: simulatie impact van het loonverlies bij tijdelijke werkloosheid in geval van overmacht en het inkomensverlies in geval van overbruggingsrecht, FPB Webinar van 08-10-2020 Guy Van Camp & Dieter Vandelannoote.

In vergelijking met de andere twee gewesten is het aantal leefloongerechtigden tussen januari en november 2020 in het Brussels Gewest het snelst gestegen (→ tabel 3-5).

Het aantal aanvragen bij de OCMW's - naast andere sociale diensten - is de laatste maanden gestaag toegenomen en zal dat waarschijnlijk blijven doen, gezien de sociale gevolgen van de crisis.

Figuur 3-22: Evolutie van het aantal leefloongerechtigden in het Brussels Gewest, januari-november 2018, 2019, 2020

NB: over het algemeen is de evolutie van het aantal mensen dat een leefloon aanvraagt seizoensgebonden, met een piek in maart/april en een dal in juli/augustus.

Bron: POD Maatschappelijke Integratie (administratieve gegevens).

Tabel 3-5: Aantal leefloongerechtigden per gewest, januari-november 2020

	20 jan.	20 feb.	20 maart	20 apr.	20 mei	20 juni	20 juli	20 aug.	20 sept.	20 okt.	20 nov.	Groei-percentage jan-nov 2020
Brussels Gewest	39 712	40 042	40 692	41 280	41 415	41 791	41 628	41 792	42 487	42 841	43 148	+8,7%
Vlaanderen	36 452	36 887	38 317	39 584	39 295	39 050	37 803	37 970	38 575	38 763	39 165	+7,4%
Wallonië	71 433	71 804	72 765	73 452	73 290	73 131	72 232	72 308	73 314	73 894	74 008	+3,6%

Bron: POD Maatschappelijke Integratie (administratieve gegevens).

04

De arbeidsmarkt

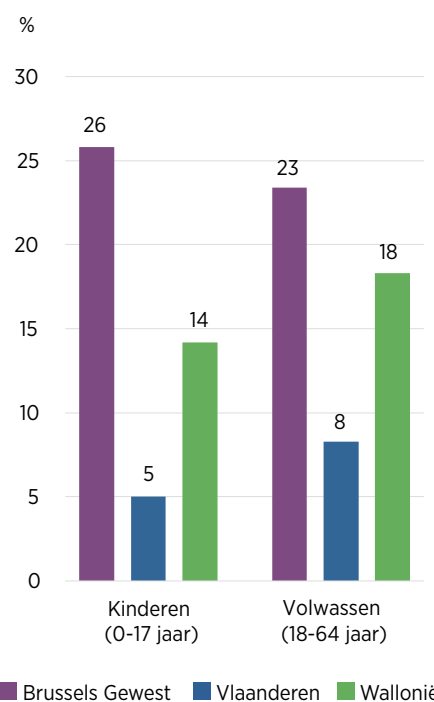
Een fatsoenlijk en regelmatig inkomen uit werk vormt een van de eerste verdedigingslijnen tegen armoede, aangezien sociale bijstandsuitkeringen en de meeste minimum vervangingsinkomens onder de armoederisicodrempel liggen (zie hoofdstuk 3).

Het is een feit dat in het Brusselse Gewest het armoederisicopercentage zes keer hoger ligt bij werklozen (67%) dan bij werkenden (11%). Globaal gesproken bereikt het armoedecijfer 79% bij personen die leven in een huishouden met een zeer lage werkintensiteit (0-0,2), tegenover slechts 5% onder leden van huishoudens met een zeer hoge werkintensiteit (0,85-1)⁶⁰. Bovendien neemt de armoede van huishoudens met een zeer lage werkintensiteit de afgelopen decennia aanzienlijk toe in België, waardoor de kloof met huishoudens met een hoge werkintensiteit steeds groter wordt⁶¹.

4.1. Mensen die deel uitmaken van een huishouden met een zeer lage arbeidsintensiteit

In het Brussels Gewest leeft meer dan een op de vijf volwassenen (18-59 jaar) en meer dan één op de vier kinderen (0-17 jaar) in een huishouden met een zeer lage werkintensiteit (> figuur 4-1). Deze aandelen zijn veel groter dan in de andere twee gewesten: een kind in het Brussels Gewest heeft vijf keer zo veel kans om in deze situatie te verkeren dan in Vlaanderen en bijna twee keer zo veel dan in Wallonië.

Figuur 4-1: Percentage van de bevolking van 18-59 jaar en jonger dan 18 jaar dat in een huishouden met zeer lage arbeidsintensiteit woont, Belgische gewesten, 2019

Bron: FOD Economie-Statistics Belgium, EU-SILC 2019.

60. Een huishouden heeft een werkintensiteit die als zeer laag wordt gedefinieerd wanneer de leden ervan die op actieve leeftijd zijn (tussen 18 en 59 jaar) minder dan 20% presteren van hun potentiële arbeidstijd in de loop van het jaar, terwijl de leden van huishoudens met een zeer hoge werkintensiteit tussen 85% en 100% van hun potentiële werktijd realiseren. Op Belgisch niveau bedraagt het armoedepercentage voor deze twee groepen respectievelijk 63% en 3% (bron: FOD Economie - Statistics Belgium, EU-SILC 2019)

61. Zie in dit verband Cantillon B. (2018) en FOD Sociale Zekerheid (2019).

4.2. De activiteits-, tewerkstellings- en werkloosheidsgraad

De activiteitsgraad, de tewerkstellingsgraad en de werkloosheidsgraad worden samen gebruikt om de situatie op de arbeidsmarkt te beschrijven

(voor de definities, zie kader 4-1). Het is belangrijk op te merken dat de definitie van werkloosheid verschilt naargelang de gebruikte bronnen. Het verschil tussen 'werkloosheid' zoals beschouwd door het Internationaal Arbeidsbureau (IAB) en 'administratieve werkloosheid' wordt verduidelijkt in kader 4-2.

Kader 4-1: Definitie van de activiteits-, tewerkstellings-, en werkloosheidsgraad

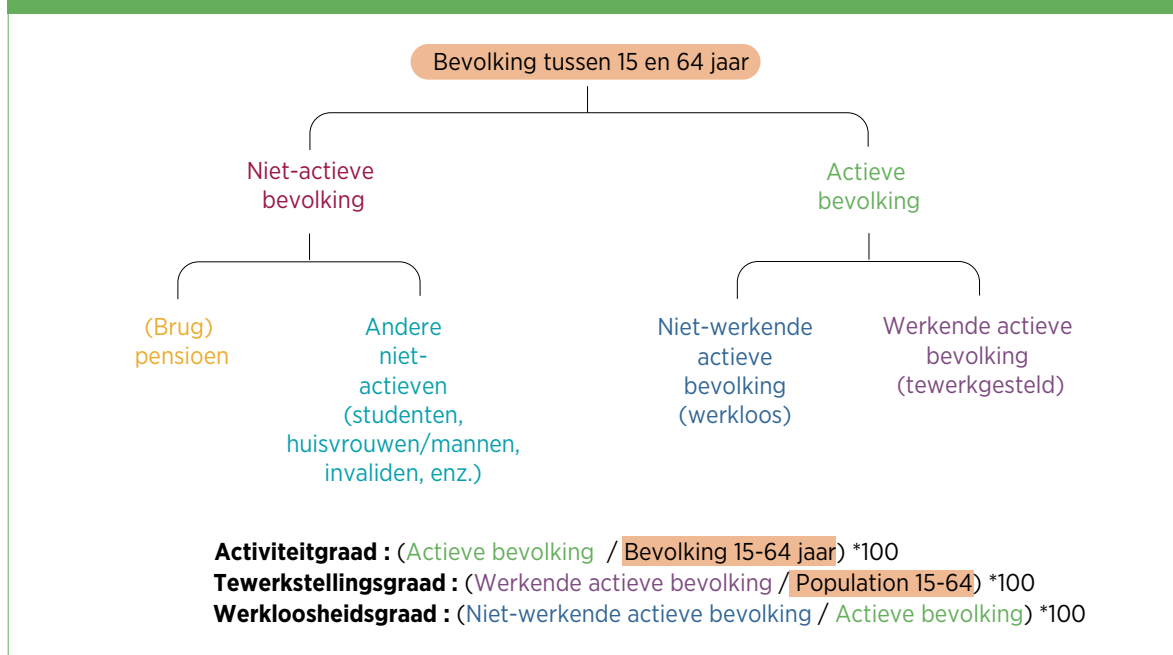
De activiteits-, tewerkstellings- en werkloosheidsgraad in het Brussels Gewest worden berekend op basis van de bevolking die in het Brussels Gewest woont, ongeacht of deze Brusselaars in het Brussels Gewest werken of elders. Onderstaand schema (> figuur 4-2) toont de verdeling van de bevolking op actieve leeftijd (tussen 15 en 64 jaar) in categorieën op basis waarvan deze verschillende graden berekend worden.

De **activiteitsgraad** is het percentage zogeheten "actieve" mensen, d.w.z. beschikbaar op de arbeidsmarkt - ongeacht ze werkend (werkende actieve bevolking) of werkloos zijn (niet werkende actieve bevolking) - in de totale bevolking op beroepsactieve leeftijd (gewoonlijk 15-64 jaar). Een lage activiteitsgraad komt dan bijvoorbeeld overeen met een groot aandeel van de 15- tot 64-jarige bevolking dat zogenoemd "inactief" is, of met andere woorden, niet beschikbaar is op de arbeidsmarkt (bijvoorbeeld studenten, bruggepensioneerden, huismannen/-vrouwen, invaliden, ...).

De **tewerkstellingsgraad** is het percentage mensen met een baan (werkende actieve bevolking) op de totale bevolking op beroepsactieve leeftijd (gewoonlijk 15-64 jaar). De tewerkstellingsgraad zal dus stijgen als het aantal werkenden sneller groeit dan de bevolking op beroepsactieve leeftijd.

De **werkloosheidsgraad** is het percentage werklozen (niet werkende actieve bevolking) in de actieve bevolking. In tegenstelling tot de noemer van de tewerkstellingsgraad omvat de noemer die wordt gebruikt voor de berekening van de werkloosheidsgraad dus alleen de zogenaamde "actieve" bevolking van 15-64 jaar, d.w.z. degenen die beschikbaar zijn op de arbeidsmarkt (en niet de gehele bevolking van 15-64 jaar). De werkloosheidsgraad kan op twee heel verschillende manieren dalen: ofwel door een toename van het aantal werkenden, ofwel door een kleiner wordende actieve bevolking (bijvoorbeeld als gevolg van mensen die van statuut wijzigen van werkloos naar die van inactief), of beide. De werkloosheidsgraad kan bijgevolg onafhankelijk van de tewerkstellingsgraad variëren. Deze twee indicatoren geven dus andere informatie.

Figuur 4-2: De verschillende categorieën van de bevolking op actieve leeftijd

Kader 4-2: Werkloosheid volgens het Internationaal Arbeidsbureau (IAB) en het begrip “administratieve werkloosheid”

Al naargelang de gebruikte gegevensbron worden werkloosheid, tewerkstelling en activiteit op een andere manier gedefinieerd. We onderscheiden hier meer bepaald de cijfers voortkomend uit de Enquête naar de Arbeidskrachten (EAK)⁶², waarvoor de definities met betrekking tot de status op de arbeidsmarkt (zie sectie 4.2) zijn opgesteld door het Internationaal Arbeidsbureau (IAB), en de cijfers voortkomend uit administratieve gegevens (zie sectie 4.3 en 4.5).

Volgens de **definitie van het IAB**, wordt iemand als werkloos beschouwd als hij of zij voldoet aan drie voorwaarden: geen werk hebben (niet gewerkt hebben, al is het maar een uur, gedurende een referentieweek), beschikbaar zijn voor de arbeidsmarkt (de persoon kan binnen een termijn van twee weken beginnen met werken) en actief op zoek zijn naar werk. Om te voldoen aan dit laatste criterium moet de werkzoekende persoon in de loop van de laatste vier weken voorafgaand aan het gesprek met de enquêteur bepaalde “actieve” methoden gebruikt hebben om werk te vinden. Er moet hierbij onderstreept worden dat een werkloze volgens het IAB dus niet noodzakelijk hoeft ingeschreven te zijn in een gewestelijk arbeidsbemiddelingskantoor (Actiris, Forem, VDAB of ADG). Omgekeerd wordt een persoon die wel als werkzoekende is ingeschreven in een arbeidsbemiddelingskantoor maar niet voldoet aan de drie bovenvermelde criteria, niet bij de werkloze bevolking gerekend. In dit laatste geval wordt die persoon volgens het IAB als inactief beschouwd.

De **“administratieve werkloosheid”** is gebaseerd op gegevens van de gewestelijke arbeidsbemiddelingsdiensten en telt alle niet-werkende werkzoekenden (NWWZ) die zijn ingeschreven bij deze arbeidsbemiddelingsdiensten (Actiris in het Brussels Gewest). De keuze voor het gebruik van administratieve gegevens of gegevens uit enquêtes hangt voornamelijk af van de beschikbaarheid.

De werkloosheidsgraad per gemeente kan bijvoorbeeld enkel berekend worden op basis van administratieve gegevens, terwijl de werkloosheidsgraad (net zoals de activiteits- en tewerkstellingsgraad) opgedeeld volgens bepaalde kenmerken (onderwijsniveau, nationaliteit, ...) enkel berekend kan worden op basis van de EAK (met de definities van het IAB). Deze enquête maakt het ook mogelijk om een aantal van de op Europees niveau gedefinieerde indicatoren te berekenen en om internationale vergelijkingen uit te voeren.

4.2.1. Algemeen

De activiteitsgraad van de Brusselse bevolking tussen 15 en 64 jaar bedraagt 65% in 2019 (> figuur 4-3). 35% is dus inactief op de arbeidsmarkt: het gaat dan om studenten (onder de jongeren), huismannen en -vrouwen, (brug)gepensioneerden (onder de ouderen), enzovoort. De activiteitsgraad in het Brussels Gewest ligt onder het niveau van Vlaanderen (73%) maar is wel iets hoger dan

in Wallonië (64%). De tewerkstellingsgraad ligt op zijn beurt veel lager in het Brussels Gewest (57%) dan in Vlaanderen (70%) en is gelijkaardig aan deze van Wallonië (59%). Tot slot ligt de werkloosheidsgraad opvallend hoger in het Brussels Gewest (13% tegenover 3% in Vlaanderen en 7% in Wallonië). Vooral deze laatste twee indicatoren getuigen van de minder gunstige arbeidsmarktsituatie van de Brusselse bevolking.

62. Houd er rekening mee dat sinds 2017 de cijfers gebaseerd op de Enquête naar de Arbeidskrachten (EAK) niet rechtstreeks vergelijkbaar zijn met deze van de voorafgaande jaren; In 2017 werd de Enquête naar de Arbeidskrachten immers grondig hervormd. Zo wordt vanaf dit jaar met een roterend panel gewerkt, worden verschillende methoden voor de gegevensverzameling gebruikt en werd de weegmethode herzien. Dit zorgt voor een trendbreuk in de resultaten. De cijfers verkregen met de oude methode zijn niet meer vergelijkbaar met deze voortkomende uit de nieuwe methode.

Figuur 4-3: Activiteitsgraad, tewerkstellingsgraad en werkloosheidsgraad IAB (15-64 jaar), België en de gewesten, 2019

Bron: FOD Economie - Statistics Belgium, Enquête naar de Arbeidskrachten.

Kader 4-3: Interne werkgelegenheid

Interne werkgelegenheid komt overeen met alle jobs van mensen die in een bepaald gebied werken, ongeacht de woonplaats van de werknemers. Ondanks de hoge werkloosheid in het Brussels Gewest, is de interne werkgelegenheid hoog in de hoofdstad. Deze schijnbare paradox kan verklaard worden door het feit dat de helft van de personen die in Brussel werken, in Vlaanderen of Wallonië wonen.

In 2019 telde het Brussels Gewest op haar grondgebied 759 046 tewerkstellingsplaatsen (interne werkgelegenheid), waarvan 50% wordt ingenomen door pendelaars. Van deze pendelaars die in Brussel werken, woont 63% in Vlaanderen en 37% in Wallonië. Omgekeerd werkt 18% van de 469 065 actieve werkende Brusselaars buiten het Brussels Gewest (onder hen werkt 65% in Vlaanderen, 29% in Wallonië en 6% in het buitenland)⁶³.

63. Bron: FOD Economie - Statistics Belgium, Enquête naar de Arbeidskrachten.

4.2.2. Ongelijkheden naargelang de sociodemografische kenmerken

Binnen de Brusselse bevolking bestaan er tussen verschillende bevolkingsgroepen (naargelang geslacht, gezinstype, leeftijd, diploma of nationaliteit) grote ongelijkheden op het vlak van participatie aan en toegang tot de arbeidsmarkt.

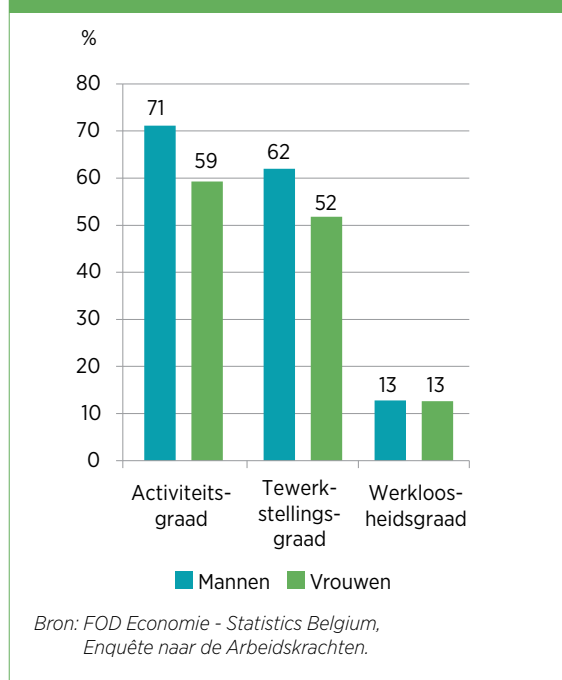
Naar geslacht

Binnen de Brusselse bevolking manifesteert er zich genderongelijkheid op vlak van deelname aan de arbeidsmarkt⁶⁴: de activiteitsgraad bij vrouwen ligt aanzienlijk lager dan bij mannen (59% tegen 71% in 2019) (→ figuur 4-4). Daarnaast ligt de activiteitsgraad bij vrouwen in het Brussels Gewest ook lager dan bij vrouwen in België (59% tegen 65%), terwijl deze bij mannen veel dichter bij elkaar liggen (71% tegen 73%). De ongelijkheid tussen mannen en vrouwen op het vlak van activiteitsgraad zijn dan ook iets groter in het Brussels Gewest dan in het hele land (niet geïllustreerd).

Anderzijds wordt er in het Brussels Gewest bij vrouwen, eenmaal ze op de arbeidsmarkt aanwezig zijn, wel eenzelfde werkloosheidsrisico vastgesteld als bij hun mannelijke tegenhangers (13%).

« Er is voornamelijk een *genderverschil* op het vlak van *arbeidsmarktparticipatie*: de *activiteitsgraad* bij vrouwen ligt *beduidend lager* dan deze bij mannen. De *Brusselse activiteitsgraad* bij vrouwen ligt *bovendien lager* dan deze op *niveau van het hele land*. »

Figuur 4-4: Activiteitsgraad, tewerkstellingsgraad en werkloosheidsgraad (IAB), naar geslacht (15-64 jaar), Brussels Gewest, 2019

64. Voor een gedetailleerdere analyse van de ongelijkheid tussen mannen en vrouwen op de Brusselse arbeidsmarkt, zie Observatorium voor Gezondheid en Welzijn Brussel en Brussels Observatorium voor de werkgelegenheid (2015).

Naar huishoudenstype

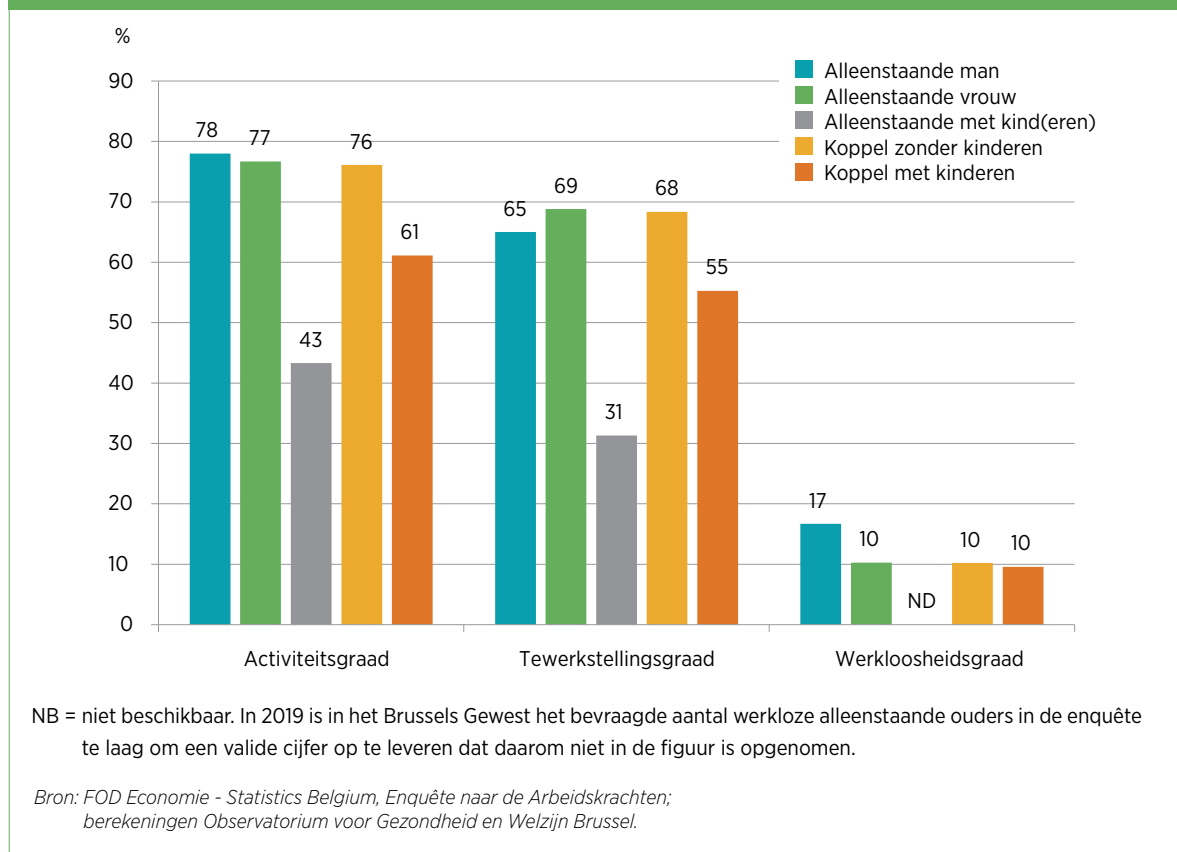
De arbeidsmarktsituatie varieert eveneens naar gelang het huishoudenstype (> figuur 4-5). De bijzonder kwetsbare situatie van eenoudergezinnen (meestal alleenstaande moeders) is in deze grafiek duidelijk te zien: hun activiteitspercentage (43%) en werkgelegenheidsgraad (31%) liggen bijzonder laag.

De analyse van de invloed van het huishoudenstype op de arbeidsmarktsituatie legt beduidende genderverschillen bloot: de relatief lage activiteitsgraad en tewerkstellingsgraad van koppels met kinderen wordt verklaard door het feit dat veel vrouwen zich bij het krijgen van een kind terugtrekken uit de arbeidsmarkt, een fenomeen dat sterker wordt naarmate het aantal kinderen in het gezin toeneemt (niet geïllustreerd).

Bij de mannen is er geen, of zelfs een positieve impact van de aanwezigheid van kinderen in hun gezin op hun arbeidsmarktparticipatie (Observatorium voor Gezondheid en Welzijn Brussel & Brussels Observatorium voor de Werkgelegenheid, 2015). Anderzijds ligt de werkloosheidsgraad van alleenstaande mannen wel hoger dan deze van alleenstaande vrouwen (zonder kinderen) (17% tegenover 10%, cf. figuur 4-5).

«Eénoudergezinnen zijn bijzonder kwetsbaar: minder dan één op de drie alleenstaande ouders in het Brussels Gewest heeft een job.»

Figuur 4-5: Activiteitsgraad, tewerkstellingsgraad en werkloosheidsgraad (IAB) naar huishoudenstype (15-64 jaar), Brussels Gewest, 2019

Naar leeftijd, opleidingsniveau en nationaliteit

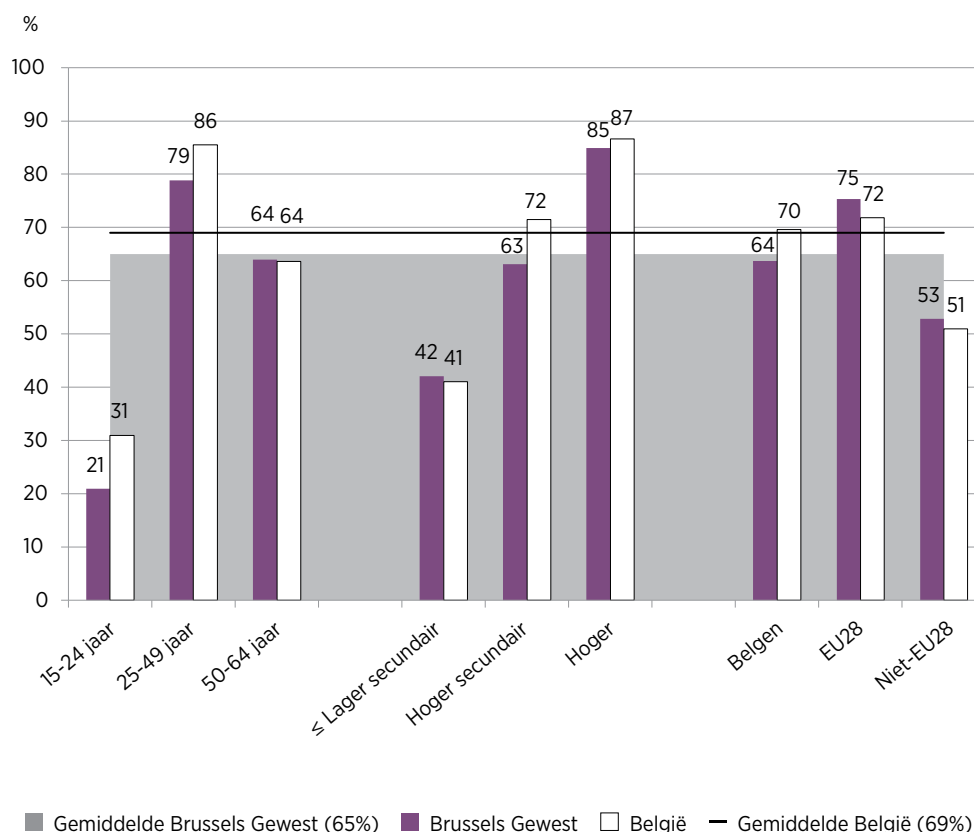
Naast het geslacht en het huishoudenstype, zijn er ook belangrijke ongelijkheden wat betreft leeftijd, opleidingsniveau en nationaliteit. De jongeren, laagopgeleiden en de onderdanen uit een niet-Europees land kennen in het Brussels Gewest een bijzonder ongunstige arbeidsmarktsituatie.

In vergelijking met de gegevens voor België zijn de activiteits- en werkgelegenheidscijfers in het Brussels Gewest lager voor de meeste **leeftijdsgroepen**, met uitzondering van de 60-64-jarigen. Voor deze oudere bevolking is de activiteitsgraad (45%) beduidend hoger in het Brussels Gewest dan op het niveau van België (34%), wat samenhangt met het kleinere aandeel (brug)gepensioneerden in het Gewest. De tewerkstellingsgraad van 60-64-jarigen bedraagt 39% in het Brussels Gewest, tegenover 33% in België (niet geïllustreerd)⁶⁵.

« De activiteitsgraad en tewerkstellingsgraad liggen in het algemeen lager in het Brussels Gewest dan in de rest van het land, met uitzondering van de oudere bevolking (60-64 jaar) waarvan het aandeel actieven en tewerkgestelde actieven hoger ligt dan in de rest van het land. »

Het is belangrijk op te merken dat de tewerkstellings- en activiteitsgraad bij de jongeren tussen 15-24 jaar sterk beïnvloed wordt door het grote aandeel studenten, wat het aandeel inactieven doet toenemen. Wanneer we deze groep buiten beschouwing laten, stijgt de tewerkstellingsgraad van de Brusselse jongeren (15-24 jaar) van 15% naar 51%⁶⁶. Maar ook dan nog heeft slechts iets meer dan de helft van de Brusselse jongeren die niet meer studeren een baan (tegen 80% in Vlaanderen en 61% in Wallonië).

Figuur 4-6: Activiteitsgraad naar leeftijd, opleidingsniveau en nationaliteit, België en Brussels Gewest, 2019

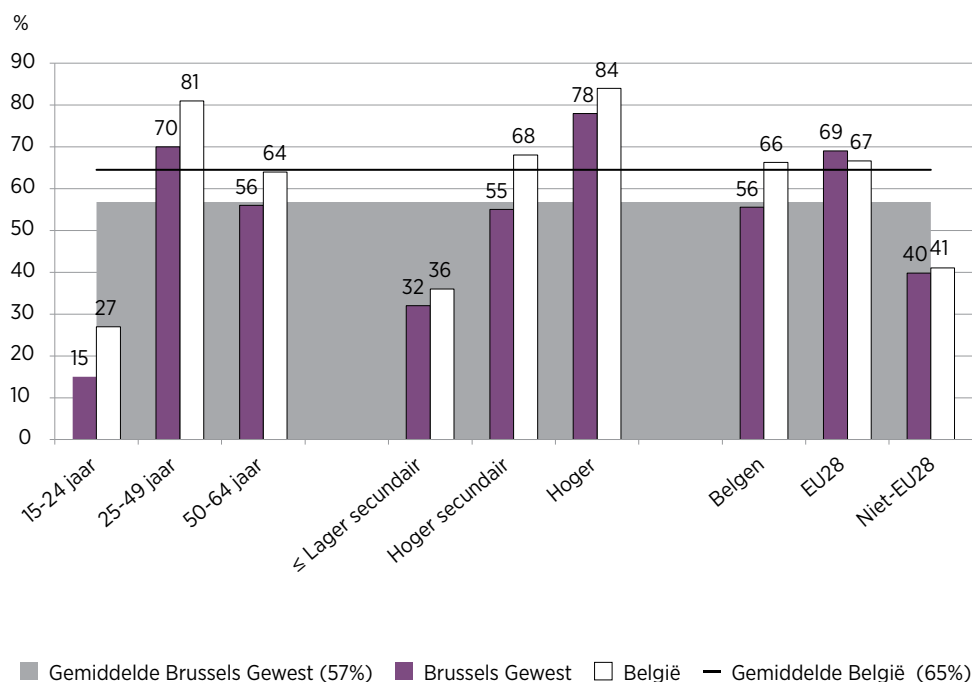

Bron: FOD Economie - Statistics Belgium, Enquête naar de Arbeidskrachten; berekeningen Observatorium voor Gezondheid en Welzijn Brussel voor de nationaliteit.

65. Bron: FOD Economie - Statistics Belgium, Enquête naar de Arbeidskrachten 2019.

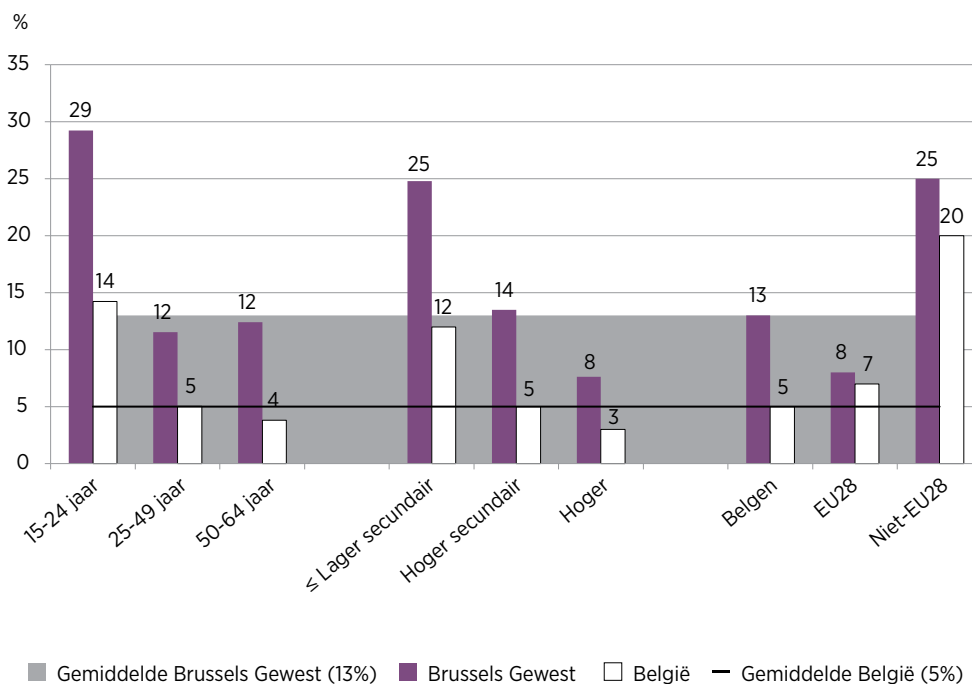
66. Bron: FOD Economie - Statistics Belgium, Enquête naar de Arbeidskrachten 2019.

Figuur 4-7: Tewerkstellingsgraad naar leeftijd, opleidingsniveau en nationaliteit, België en Brussels Gewest, 2019

Bron: FOD Economie- Statistics Belgium, Enquête naar de Arbeidskrachten; berekeningen Observatorium voor Gezondheid en Welzijn Brussel voor de nationaliteit.

Figuur 4-8: Werkloosheidsgraad (IAB) naar leeftijd, opleidingsniveau en nationaliteit, België en Brussels Gewest, 2019

Bron: FOD Economie- Statistics Belgium, Enquête naar de Arbeidskrachten; berekeningen Observatorium voor Gezondheid en Welzijn Brussel voor de nationaliteit.

De werkloosheidsgraad ligt bij de Brusselse jongeren (15-24 jaar) bijzonder hoog: van de actieven in deze leeftijdsgroep die voor de arbeidsmarkt beschikbaar zijn, is bijna drie op de tien (29%) werkloos⁶⁷ (➤ figure 4-8).

« Van de Brusselse jongeren van 15 tot 24 jaar die beschikbaar zijn op de arbeidsmarkt, is bijna drie op de tien werkloos. »

Er zijn ook aanzienlijke ongelijkheden op de arbeidsmarkt naargelang het **opleidingsniveau**, en dit ongeacht de beschouwde indicator: zowel de deelname aan de arbeidsmarkt (➤ figuur 4-6) als de kans op het vinden van een baan (➤ figuren 4-7 en 4-8) nemen toe bij het verhogen van het opleidingsniveau. In 2019 is 25% van de actieve Brusselaars met hoogstens een diploma van het lager secundair onderwijs **werkloos**, in vergelijking met 14% van de Brusselaars met een diploma van het hoger secundair onderwijs (als hoogste diploma) en 8% van de Brusselaars met een diploma van het hoger onderwijs. Over het algemeen nemen in België de ongelijkheden tussen mensen met een laag opleidingsniveau en meer geschoolde actieven op het gebied van toegang tot werk toe (FOD Sociale Zekerheid, 2019).

Het is belangrijk te benadrukken dat de werkloosheidsgraad hoger ligt in het Brussels Gewest dan gemiddeld in heel België, en dit ongeacht het opleidingsniveau (en in het algemeen ook ongeacht andere sociaal-demografische kenmerken). Deze vaststelling doet vermoeden dat er specifieke factoren bestaan die de hoge werkloosheid in het Gewest kunnen verklaren, zoals bijvoorbeeld de vereisten op het vlak van tweetaligheid, een groot aandeel personen met een buitenlands diploma dat niet erkend wordt in België of discriminatie bij de aanwerving (Englert, 2013).

De cijfers die we hier presenteren werden berekend op basis van de Enquête naar de Arbeidskrachten, waarin het opleidingsniveau wordt bepaald op basis van de verklaring van de geïnterviewde persoon zelf en houden dus geen rekening met het feit of het behaalde diploma al dan niet erkend wordt in België. Veel werklozen in het Brussels Gewest hebben evenwel een diploma op zak dat in België niet wordt erkend (➤ zie kader 4-4).

« Een op de vier laagopgeleide actieven in Brussel is werkloos, tegenover minder dan een op de tien onder de hoogopgeleiden. De werkloosheidscijfers liggen ook ongeacht het opleidingsniveau hoger in het Brussels Gewest dan in de andere twee gewesten. »

De **ongelijkheden tussen mannen en vrouwen op het vlak van de activiteitsgraad** zijn het grootst bij de laagst opgeleiden en nemen geleidelijk af (maar blijven aanwezig) naarmate het opleidingsniveau stijgt. De activiteitsgraad bij vrouwen met een laag opleidingsniveau bedroeg in 2019 in het Brussels Gewest 32% tegenover 52% bij mannen, terwijl vrouwen met een diploma hoger onderwijs een activiteitsgraad van 81% kenden tegenover 89% voor de mannen (niet geïllustreerd)⁶⁸.

Wat **nationaliteit** betreft hebben de niet-Belgische onderdanen uit een Europees land (EU28) globaal genomen de meest gunstige positie op de arbeidsmarkt, gevolgd door personen met de Belgische nationaliteit en ten slotte door onderdanen afkomstig uit landen buiten de EU28 (➤ figuur 4-6, 4-7 en 4-8).

Onderdanen van landen buiten de EU28 bevinden zich in een bijzonder zorgwekkende situatie: een kwart van de niet-Europese actieve Brusselaars is **werkloos**. Een recente studie van view.brussels (2019), waarbij gegevens van Actiris werden gekruist met KSZ-gegevens, wees op een belangrijke problematiek van ondertewerksstelling van personen van niet-Europese origine in het Brussels Gewest.

Een deel van die vaststelling wordt verklaard door verschillen qua opleidingsniveau of door diploma's die niet erkend zijn, maar dit verklaart niet alles: "met hetzelfde diploma op zak hebben mensen van niet-Europese origine meer moeite om een job te vinden" (view.brussels, 2019). Andere studies toonden aan dat er een belangrijke aanwervingsdiscriminatie bestaat op de Brusselse arbeidsmarkt (zie bijvoorbeeld Martens et al., 2005).

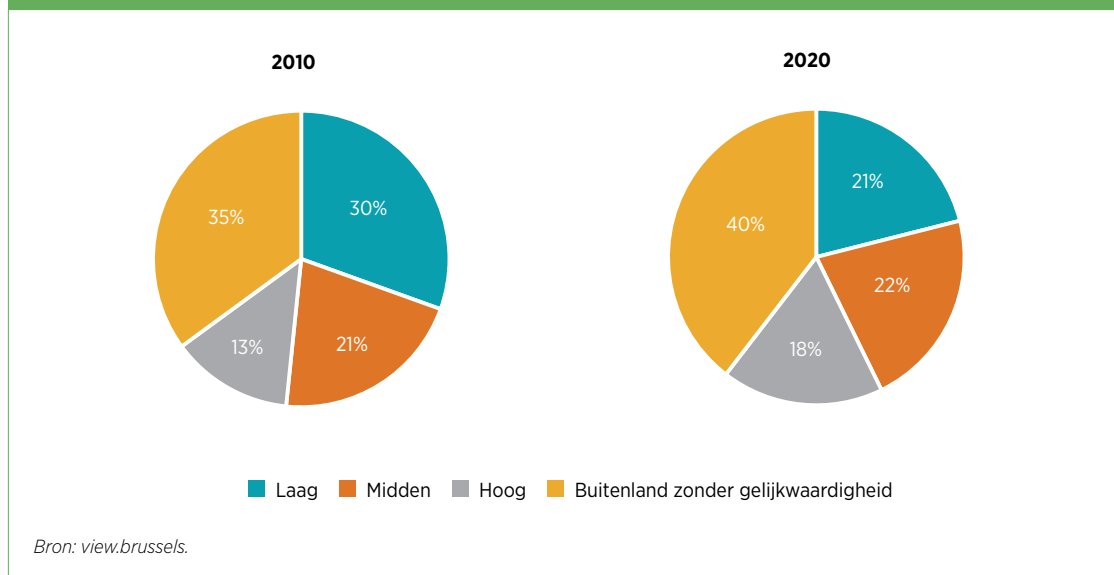
67. Bron: FOD Economie - Statistics Belgium, Enquête naar de Arbeidskrachten.

68. Bron: Eurostat, Enquête naar de Arbeidskrachten.

Kader 4-4: Het opleidingsniveau van de niet-werkende werkzoekenden (NWWZ)

Op basis van administratieve gegevens beschikt 40% van de bij Actiris ingeschreven niet-werkende werkzoekenden over een diploma dat niet erkend is in België, behaalde 21% maximaal een diploma lager secundair onderwijs, heeft 22% een diploma hoger secundair onderwijs en is 18% afgestudeerd in het hoger onderwijs⁶⁹.

Figuur 4-9: Verdeling van niet-werkende werkzoekenden naar opleidingsniveau, Brussels Gewest, 2010 en 2020

Wat de evolutie betreft, blijkt dat het aandeel van NWWZ met een niet-erkend diploma en het aandeel van hooggekwalificeerde NWWZ over het algemeen toeneemt, in tegenstelling tot het aandeel laaggeschoolden (die maximaal een diploma lager secundair bezitten).

We merken ook op dat de **activiteitsgraad van vrouwen uit niet-EU28-landen** bijzonder laag ligt: 36% tegenover 71% voor mannen in 2019. Deze lage activiteitsgraad voor niet-Europese vrouwen geldt eveneens in de twee andere gewesten (38% in Vlaanderen en 30% in Wallonië)⁷⁰ (niet geïllustreerd). De studie van view.brussels (2019) toont onder andere aan dat vrouwen van Maghrebijnse en Turkse afkomst minder vaak werk hebben dan hun mannelijke evenknieën, ook al hebben ze een hoger onderwijsniveau dan deze mannen.

De relatief gunstigere situatie van Europese onderdanen (EU-28) op het vlak van werkloosheid in vergelijking met personen met de Belgische nationaliteit is een Brusselse bijzonderheid. Op basis van een steekproef met een zeer beperkt aantal

mensen, en dus cijfers die met grote voorzichtigheid moeten worden geïnterpreteerd, kan het lagere werkloosheidscijfer voor EU28-onderdanen teruggevonden worden bij alle opleidingsniveaus, maar de kloof is beduidend groter voor mensen met een laag tot gemiddeld opleidingsniveau. Voor deze twee groepen is het werkloosheidspercentage bij mensen uit een Europees land ongeveer twee keer zo laag als dat bij mensen met de Belgische nationaliteit⁷¹. De bevolking met Belgische nationaliteit in Brussel is heterogeen en bestaat uit mensen van verschillende herkomst, waaronder genaturaliseerde mensen uit niet-Europese landen. Het is dus mogelijk dat onder meer verschijnselen van discriminatie ook een bepaald deel van mensen met de Belgische nationaliteit treffen.

69. Bron: view.brussels, Actiris; berekeningen Observatorium voor Gezondheid en Welzijn Brussel.

70. Bron: Eurostat, Enquête naar de Arbeidskrachten.

71. Bron: FOD Economie - Statistics Belgium, Enquête naar de Arbeidskrachten 2019.

«Onderdanen van landen buiten de EU28 bevinden zich in een bijzonder zorgwekkende situatie: in Brussel is hun werkloosheidsgraad (25%) tweemaal zo hoog als dat van mensen met de Belgische nationaliteit en driemaal zo hoog als dat van onderdanen uit EU28-landen.»

4.2.3. Langdurige werkloosheid

In een context van een tekort aan beschikbare en geschikte jobs, blijkt het voor werkloze Brusselaars bijzonder moeilijk om zich te (re-)integreren op de arbeidsmarkt, ongeacht de voorafgaande situatie – werkloosheid, studies of andere vormen van inactiviteit (Englert, 2013). Daarnaast verhoogt het feit dat men op een gegeven moment een periode van werkloosheid heeft doorgemaakt het risico om in de toekomst in dezelfde situatie te verkeren (het fenomeen van hardnekkige werkloosheid). Dit kan onder andere verklaard worden door de hoge vereisten van werkgevers op het vlak van werker-
varing en een neiging om langdurige werklozen te stigmatiseren (Ganji, 2008).

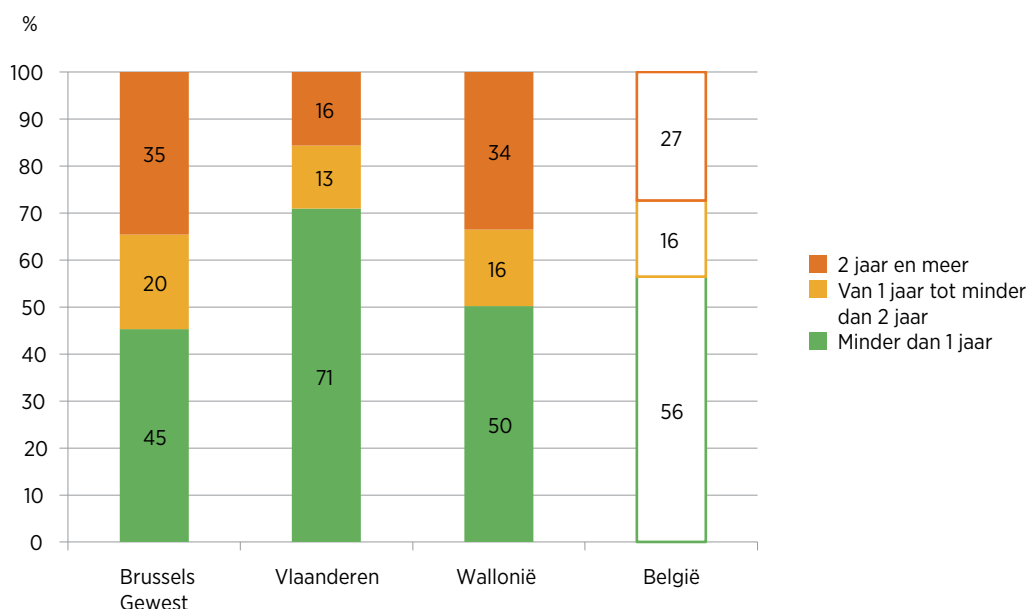
Geen werk hebben heeft bovendien een grote invloed op de motivatie en de mentale gezondheid van mensen (Herman en Bourguignon, 2008). Langdurige werkloosheid ten slotte, verhoogt het risico om nadien in meer onzekere en slechter betaalde jobs terecht te komen (Gangji, 2008).

De langdurige werkloosheidsgraad (minstens één jaar) (IAB) bedraagt 7% in het Brussels Gewest in 2019, tegenover 0,9% in Vlaanderen en 3,6% in Wallonië (2,4% voor heel België) (niet geïllustreerd)⁷². In het Brussels Gewest is de meerderheid van de werklozen (IAB) (55%) al minstens één jaar werkloos en 35% is al langer dan twee jaar werkloos (→ figuur 4-10).

4.3. “Administratieve” werkloosheidsgraad in de grote steden en naar gemeente

Op basis van administratieve gegevens bedraagt de werkloosheidsgraad in het Brussels Gewest in 2020 gemiddeld 16%⁷³. Dit ligt hoger dan de werkloosheidsgraad in de grote Vlaamse steden Antwerpen (13%) en Gent (10%)⁷⁴, en ligt lager dan in de Waalse grote steden Luik (24%) en Charleroi (22%)⁷⁵.

Figuur 4-10: Verdeling van de werklozen (IAB) naar werkloosheidsduur, België en de gewesten, 2019

Bron: FOD Economie - Statistics Belgium, Enquête naar de Arbeidskrachten; berekeningen Observatorium voor Gezondheid en Welzijn Brussel

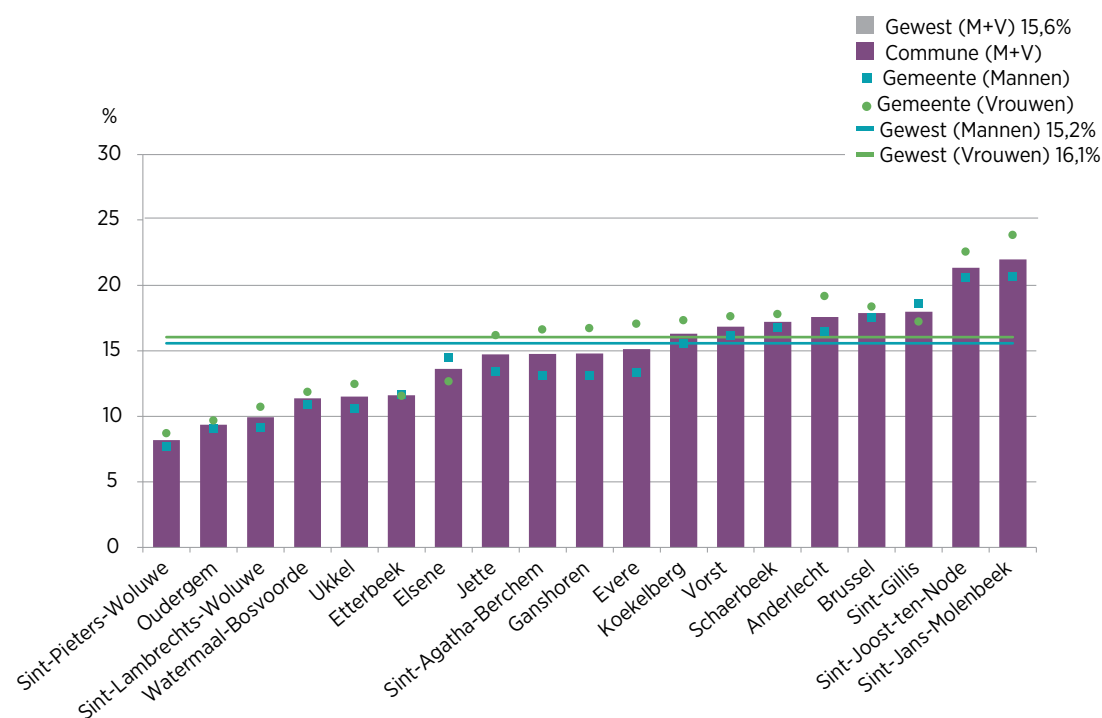
72. Bron: FOD Economie - Statistics Belgium, Enquête naar de Arbeidskrachten 2019.

73. Bron: view.brussels, Actiris.

74. Bron: VDAB.

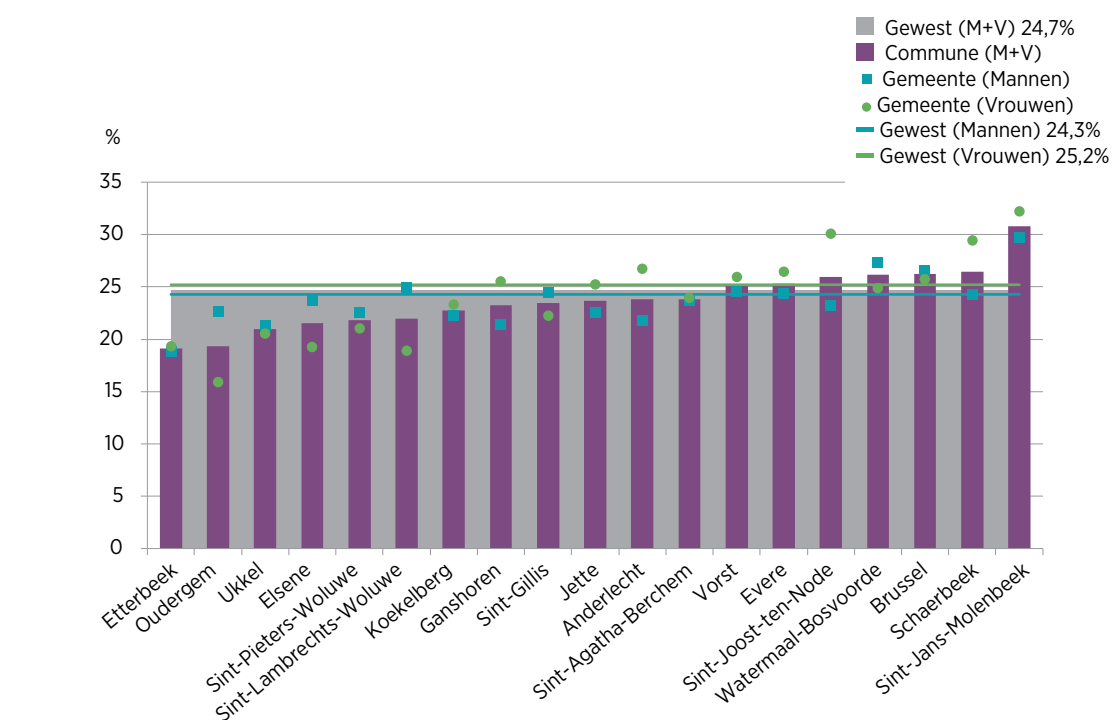
75. Bron: Forem; berekeningen Observatorium voor Gezondheid en Welzijn Brussel.

Figuur 4-11: “Administratieve” werkloosheidsgraad, naar gemeente en geslacht, Brussels Gewest, gemiddelde 2020

Bron: view.brussels - Actiris.

Figuur 4-12: Administratieve werkloosheidsgraad bij jongeren (jonger dan 25 jaar), naar gemeente en geslacht, Brussels Gewest, gemiddelde 2020

Bron: view.brussels - Actiris.

De werkloosheidsgraad varieert ook sterk tussen de Brusselse gemeenten. **Figuur 4-11** rangschikt de gemeenten in oplopende volgorde volgens hun “administratieve” werkloosheidsgraad (op basis van Actiris-gegevens): het laagste cijfer wordt waargenomen in Sint-Pieters-Woluwe (8%) en het hoogste in Sint-Jans-Molenbeek (22%). Voor alle gemeenten is het administratieve werkloosheidscijfer voor vrouwen hoger dan dat voor mannen, behalve in Elsene en Sint-Gillis waar het hoger is voor mannen, en in Etterbeek waar het bijna gelijk ligt.

« De werkloosheidsgraad verschilt sterk tussen de Brusselse gemeenten. Deze varieert van 8% in Sint-Pieters-Woluwe tot 23% in Sint-Jans-Molenbeek. »

In 2020 was de “administratieve werkloosheidsgraad” van de jonge Brusselaars (jonger dan 25 jaar) gemiddeld 25% (> **figuur 4-12**). Deze varieert van 19% in Etterbeek tot 31% in Sint-Jans-Molenbeek.

In sommige gemeenten ligt het werkloosheidscijfer van jonge mannen in 2020 veel hoger dan dat van jonge vrouwen, zoals in Oudergem of Sint-Lambrechts-Woluwe. In andere gemeenten, zoals Schaarbeek, Sint-Joost-ten-Node of Anderlecht, ligt het werkloosheidscijfer van jonge vrouwen daarentegen aanzienlijk hoger dan dat van jonge mannen.

4.4. Werkende armen en loonongelijkheden

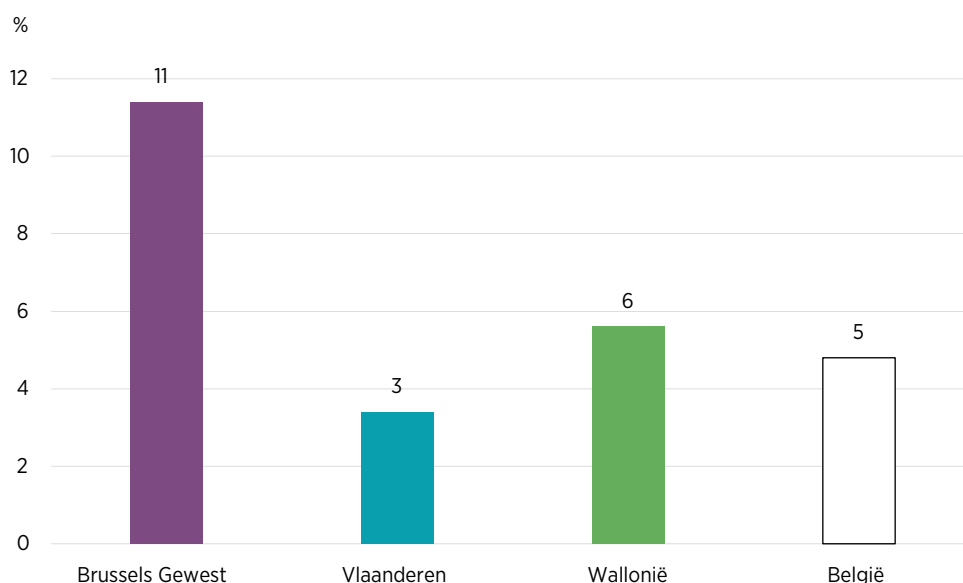
Een job hebben biedt op zich niet altijd voldoende bescherming tegen armoede. Een laag loon, een contract met een beperkt aantal arbeidsuren, onstabiele omstandigheden omwille van contracten van korte duur of meerdere personen in het gezin ten laste hebben, zijn factoren die werkenden in de armoede kunnen houden.

Op basis van de EU-SILC-enquête-2019 is de armoederisicograad van werkenden in het Brussels Gewest wel degelijk verre van verwaarloosbaar: meer dan één werknemer op tien leeft van een inkomen dat onder de armoederisicodrempel ligt (11%), tegenover 3% in Vlaanderen en 6% in Wallonië (> **figuur 4-13**).

De Enquête naar de Arbeidskrachten (EAK) geeft ook informatie over (onvrijwillige) deeltijdse tewerkstelling en tijdelijke tewerkstelling.

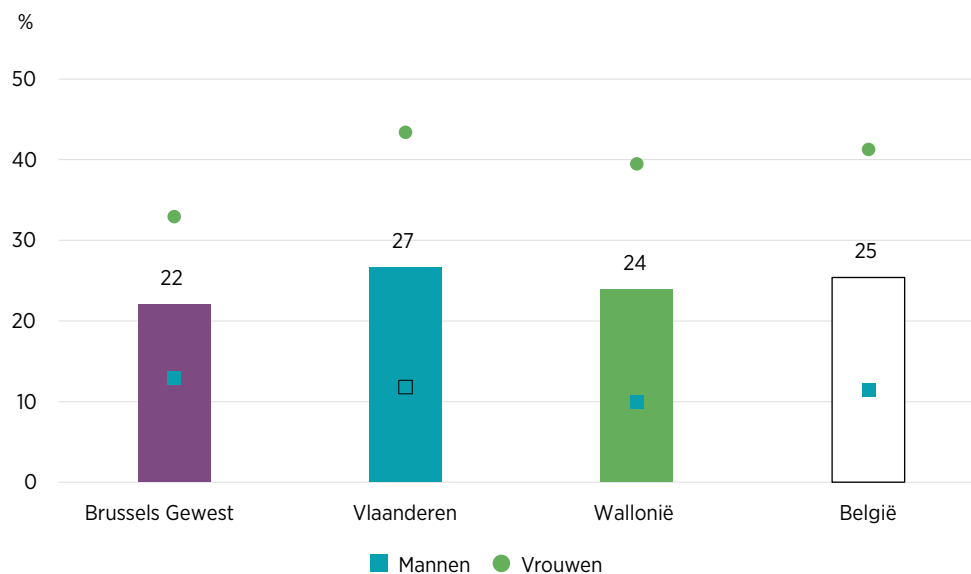
Deeltijds werk komt onder werkende Brusselaars (22%) gemiddeld iets minder vaak voor dan in de twee andere gewesten (27% in Vlaanderen en 24% in Wallonië in 2019). Over het algemeen komt deeltijds werk heel wat vaker voor bij vrouwen (3 tot 4 keer meer, afhankelijk van het gewest). In Brussel is het aandeel van vrouwen die deeltijds werken (een derde) lager dan deze aandelen in de andere twee gewesten.

Figuur 4-13: Armoederisicograad van werkenden, gewesten en België, 2019

Bron: FOD Economie-Statistics Belgium, EU-SILC.

Figuur 4-14: Aandeel deeltijds werk in de totale tewerkstelling per geslacht, België en de gewesten, 2019

Bron: FOD Economie - Statistics Belgium, Enquête naar de Arbeidskrachten.

Bij de mannen ligt dit aandeel daarentegen iets hoger in Brussel (› figuur 4-14).

« In het Brussels Gewest geven de deeltijds werkenden vaker dan in Vlaanderen en Wallonië aan dat ze zich in deze situatie bevinden omdat ze geen voltijds werk vinden. »

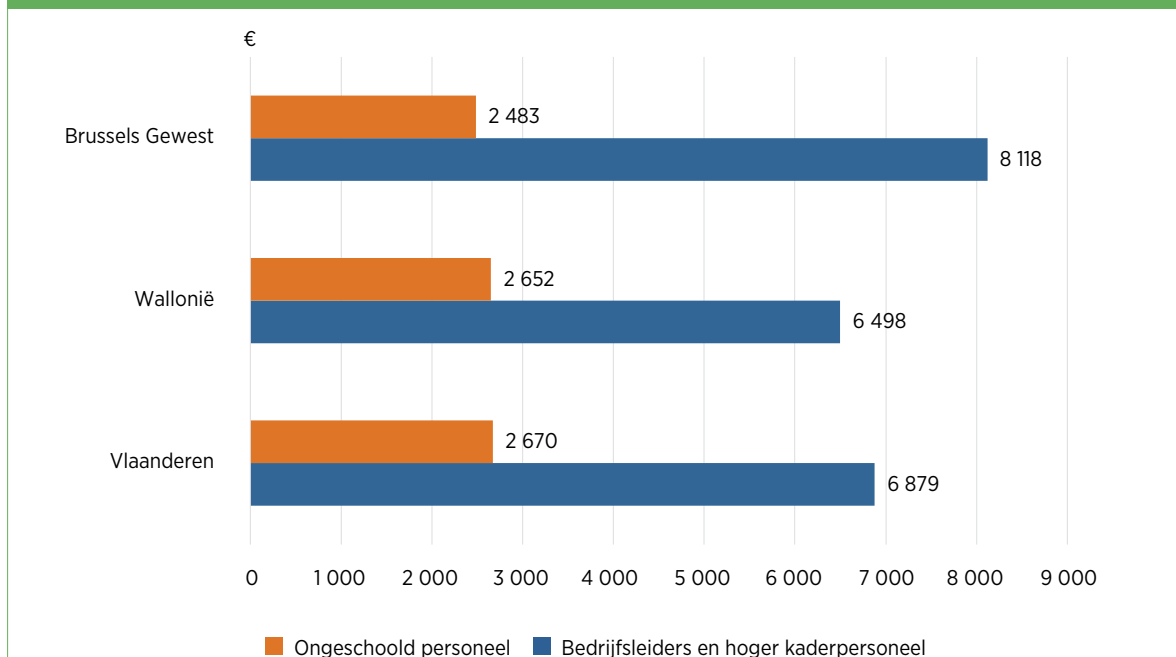
Hoewel deeltijds werk in het Brussels Gewest iets minder vaak voorkomt bij mensen met een job dan in de andere twee gewesten, gaat het wel vaker om “ongewild” deeltijds werk. In 2019 gaf 16% van de deeltijds werkenden in het Brussels Gewest aan dat ze zich in deze situatie bevonden omdat ze geen voltijdse baan hadden gevonden, tegenover 4% in Vlaanderen en 8% in Wallonië⁷⁶.

Daarnaast is het aandeel van tijdelijke banen (contracten van bepaalde duur, uitzendarbeid, occasioneel werk, enz.) in het Brussels Gewest het grootst: bijna een op de zes Brusselse werknemers (16%) had een tijdelijke baan in 2019, tegenover 10% in Vlaanderen en 12% in Wallonië. Bijna acht op de tien werkende Brusselaars met tijdelijk werk geven aan zich in deze situatie te bevinden omdat ze geen werk gevonden hebben met een contract van onbepaalde duur⁷⁷.

76. FOD Economie - Statistics Belgium, Enquête naar de Arbeidskrachten.

77. FOD Economie - Statistics Belgium, Enquête naar de Arbeidskrachten; berekeningen Observatorium voor Gezondheid en Welzijn Brussel.

Figuur 4-15: Gemiddeld bruto maandloon van voltijdse ongeschoolde arbeiders en bedienden tegenover bedrijfsleiders en hoger kaderpersoneel, 2018

Bron: FOD Economie, Statistics Belgium, Enquête over de structuur en de verdeling van de lonen.

Er is ook sprake van een grotere loonongelijkheid in het Brussels Gewest dan in de andere twee gewesten. Het gemiddelde loon van laaggeschoolde werknemers in het Brusselse Gewest is immers lager dan in de twee andere Gewesten, en aan het andere uiterste ligt het gemiddelde loon van bedrijfsleiders en hogere kaderleden hoger (> figuur 4-15).

IMPACT
COVID

4.5. Gevolgen van de Covid-19-crisis

De Covid-19-crisis heeft grote gevolgen voor de situatie van de mensen op de arbeidsmarkt, gezien de beperkingen van de activiteit, die een omvangrijke economische crisis met zich meebrengen. De sectoren en de verschillende categorieën van werknemers werden in dit verband op verschillende manieren getroffen (zie Perspective.brussels, 2020 en view.brussels, 2021a). Voor sommige groepen zijn de evoluties op de arbeidsmarkt ongunstiger dan voor andere, onder meer in bepaalde groepen die om te beginnen al benadeeld zijn op de arbeidsmarkt, zoals jongeren, mensen met een laag of middelhoog opleidingsniveau en mensen met een niet-EU-nationaliteit⁷⁸.

De Covid-19-crisis heeft de reeds bestaande kloven op de arbeidsmarkt, deze tussen mannen en vrouwen inbegrepen, nog verder

verdiept: naast andere ongelijkheidsfactoren zijn meer vrouwen tijdens de eerste lockdown uit de arbeidsmarkt teruggetrokken, waardoor de verschillen in arbeidsparticipatie nog groter zijn geworden. Vrouwen zijn ook vaak sterk vertegenwoordigd in de essentiële beroepen van hulp- en zorgverlening, die tijdens de crisis onder grote druk zijn komen te staan en die laag worden gewaardeerd in termen van beloning (Adviesraad voor gendergelijkheid, 2021).

In het algemeen hebben de maatregelen om de activiteiten te beperken een grote invloed gehad op de situatie van de Brusselaars op de arbeidsmarkt, waardoor hun relatief ongunstige situatie in vergelijking met de twee andere gewesten nog is verergerd. De situatie op de arbeidsmarkt heeft daarbij ook een directe invloed op het inkomensniveau (zie hoofdstuk 3).

Er zijn verschillende maatregelen genomen om de sociale bescherming te versterken, om zo de omvang van de sociale schade door de activiteitsbeperkingen voor bepaalde groepen te temperen en om het banenverlies tot op zekere hoogte (en zolang ze van kracht zijn) in te perken. De twee belangrijkste maatregelen daarbij zijn de "verhoogde" en vergemakkelijkte tijdelijke werkloosheid voor loontrekkenden en het uitgebreid overbruggingsrecht voor zelfstandigen (zie hoofdstuk 3).

78. FOD Economie, Statistics Belgium; Enquête naar de Arbeidskrachten.

<https://statbel.fgov.be/nl/themas/werk-opleiding/arbeidsmarkt/werkgelegenheid-en-werkloosheid>

De meeste mensen hebben weliswaar een daling van hun levensstandaard ondervonden, maar de meest acute problemen worden ondervonden door degenen, veeltalig in het gewest, die voorafgaand aan de crisis wel een inkomen uit arbeid hadden, maar niettemin toch door het vangnet van de sociale zekerheid vallen. Dit is het geval voor sommige zelfstandigen, heel wat kunstenaars, mensen met onzeker werk, studenten en zwartwerkers.

De toekomstige evolutie van de arbeidsmarktsituaties van de inwoners is nog onzeker, gezien de onzekerheden in verband met de epidemiologische situatie, de maatregelen die zullen worden genomen en het herstel van de economische activiteit.

4.5.1. Loontrekkenden in tijdelijke werkloosheid

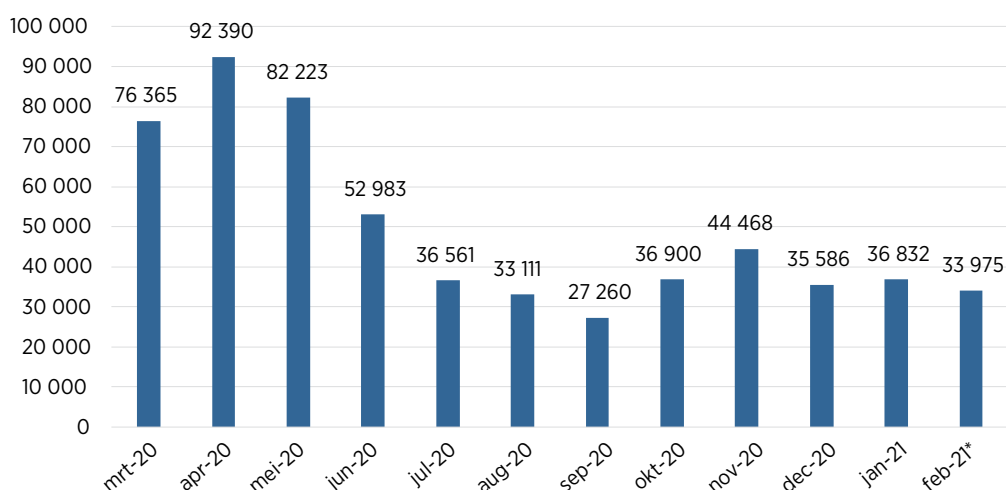
In het kader van de lockdownmaatregelen en de verminderde activiteiten als gevolg van de crisis in het algemeen, hebben sectoren waarin thuiswerk niet mogelijk is, hun toevlucht genomen tot **tijdelijke werkloosheid voor werknemers in loondienst**, waartoe de toegang is vergemakkelijkt naar aanleiding van de Covid-19-crisis. Het aantal tijdelijk werklozen heeft in België een historisch hoog niveau bereikt, ongezien tijdens

voorgaande economische crises. In het Brusselse Gewest werd een eerste piek in het aantal tijdelijk werkloze werknemers bereikt in april 2020 (tijdens de eerste lockdown), toen 92 390 werknemers zich in deze situatie bevonden. Daarna, met het stapsgewijze hernemen van de activiteiten tijdens de zomer, daalde dit aantal geleidelijk tot in september 2020. Met de komst van de tweede golf van de epidemie en de nieuwe maatregelen ter beperking van de activiteiten die daarop volgden, werd in oktober en november opnieuw een stijging van het aantal tijdelijke werklozen geregistreerd, gevolgd door een lichte daling. In januari 2021 zijn nog altijd 36 832 werknemers tijdelijk werkloos (→ [figuur 4-16](#)).

Als we kijken naar het gemiddelde aantal tijdelijk werklozen in de periode van maart tot december 2020 en het gemiddelde aantal loontrekkenden⁷⁹, zien we dat het aandeel tijdelijk werklozen gemiddeld doorheen het jaar het grootst was in het Brussels Gewest (→ [figuur 4-17](#)).

Het BISA (2021)⁸⁰ geeft aan dat de Brusselse ondernemingen tijdens de strikte lockdown in maart en april nochtans minder gebruik hebben gemaakt van deze maatregel dan de ondernemingen in de twee andere gewesten van het land. Maar toen de lockdown werd opgeheven en de economie vanaf mei geleidelijk terug werd

Figuur 4-16: Evolutie van het aantal tijdelijke werklozen in het Brussels Gewest, maart 2020-februari 2021

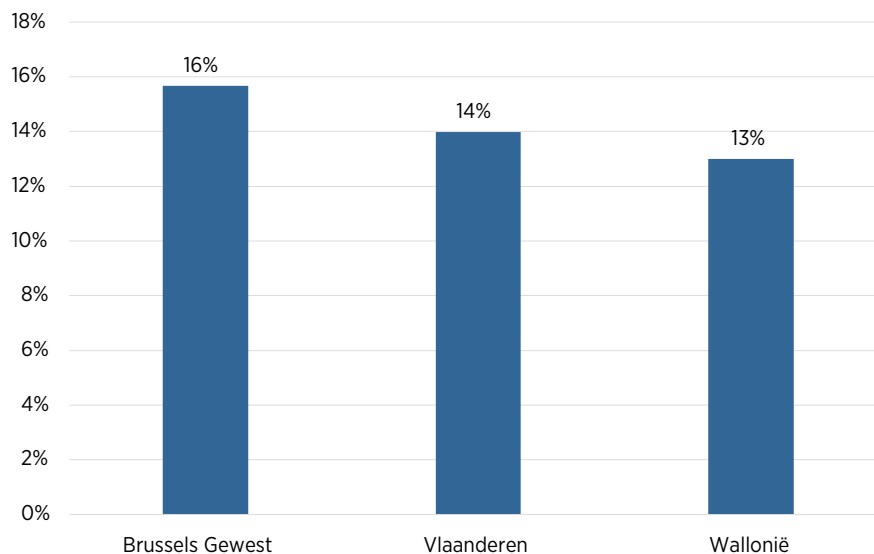
*het aantal voor februari is voorlopig en onderschat.

Bronnen: RVA, RSZ, berekeningen BISA en view.brussels.

79. Gemiddelde over de eerste drie kwartalen van 2020 (het vierde kwartaal is op het moment van schrijven nog niet beschikbaar).

80. BISA (2021), FOCUS N°40 Tijdelijke werkloosheid Covid-19: redenen voor een tragere terugkeer naar werk in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, februari 2021.

Figuur 4-17: Percentage werknemers met tijdelijke werkloosheid (raming), per gewest, gemiddelde 2020

Bron: RSZ voor het aantal werknemers in loondienst en RVA, RSZ, berekeningen BISA en view.brussels voor het aantal tijdelijk werklozen. Berekeningen Observatorium voor Gezondheid en Welzijn Brussel.

herstart, hebben de loontrekkenden in het Brusselse Gewest hun werkzaamheden niet even snel hervat.

Werknemers met het statuut van arbeider zijn veruit in de meerderheid onder de tijdelijk werklozen. Administratieve en ondersteunende diensten (waaronder de schoonmaaksector), groot- en detailhandel, accommodatie en gastronomie (hotels en restaurants) en industrie zijn in het Brussels Gewest de sectoren met de meeste tijdelijk werklozen.

Het zwakkere herstel dat in het Brusselse Gewest is waargenomen, kan onder meer worden verklaard door de voor de hoofdstad specifieke kenmerken van de vraag in de horeca en de detailhandel. Het clientèle van deze sectoren in Brussel is immers niet beperkt tot de inwoners van het gewest, maar omvat ook en in grote mate, pendelaars en toeristen. De gezondheidsmaatregelen die zijn genomen om de verplaatsingen van de bevolking tot het strikte minimum te beperken, namelijk telewerken en de stopzetting van het internationale toerisme, blijven een grote invloed hebben op de vraag in de horecasector en de handel in het Brussels Gewest⁸¹.

View.brussels (2021b)⁸² zoomde in op de gevolgen van de crisis voor de horecasector. Hun conclusie luidt dat het late hernemen van de bedrijvigheid en het trage herstel dat in het begin van de zomer is waargenomen, een voorbode kan zijn van een aanzienlijke toename van het aantal

faillissementen en ontslagen in deze sector. Er is nu al een toename van banenverlies en werkloosheid te zien. Het gaat hier evenwel om een sector die veel werkgelegenheid biedt aan de Brusselaars. Die laatstgenoemden bezetten bijna driekwart van de banen in de sector en hun profiel is vaak laaggeschoold, van buitenlandse afkomst en jong. Aangezien net deze groepen een meer precair statuut hebben, zijn zij over het algemeen de eersten die te lijden hebben onder de gevolgen van economische crises. *“De COVID-19-crisis riskeert eveneens de kwaliteit van de werkgelegenheid nog meer aan te tasten in een sector waar deze kwaliteit voordien al werd gekenmerkt door vrij onzekere arbeidsovereenkomsten en weinig aantrekkelijke werkomstandigheden, met name vanwege de uurroosters, de werklast en het salarisoniveau.”*

View.brussels (2020) heeft ook de gevolgen van de crisis voor de handelssector bestudeerd. De handelssector is heterogeen en werd op verschillende manieren getroffen, afhankelijk van de aard van de betreffende handel (die al dan niet als “essentieel” is aangemerkt). Ook hier onderstreept view.brussels het belang van deze sector voor de Brusselse economie en de kwetsbaarheid van veel van zijn werknemers voor de ups en downs van de economie (zoals vrouwen, jongeren, laaggeschoolden of werknemers van buitenlandse afkomst). De sector telt ook heel wat tijdelijke jobs, contracten voor bepaalde duur en studentenjobs: allemaal statuten die minder bescherming bieden tegen de crisis.

81. Idem.

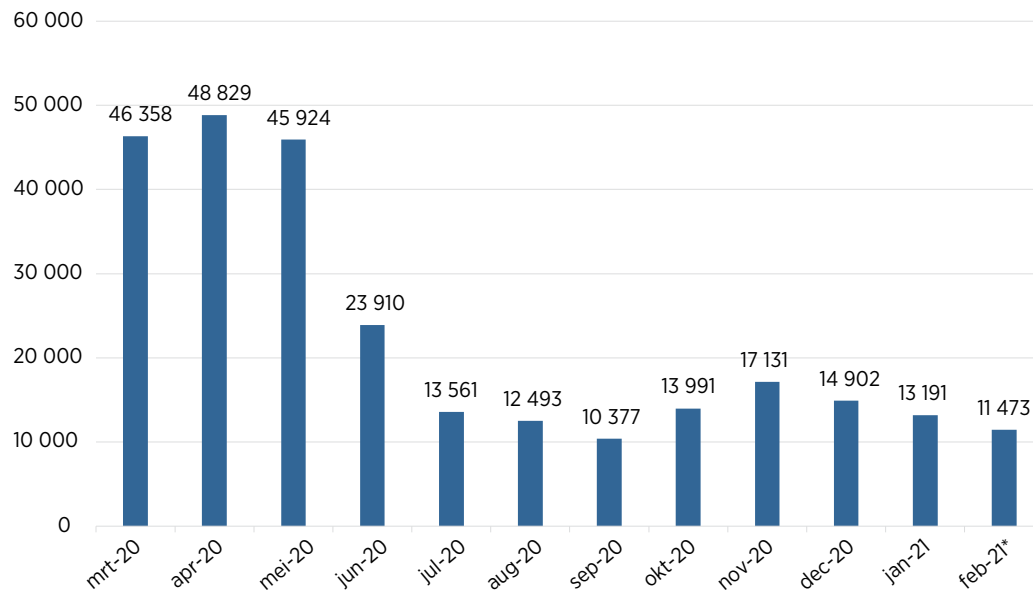
82. Covid-19 - Focus Horeca, 15 maart 2021, Observatie van de arbeidsmarkt.

4.5.2. Zelfstandigen met overbruggingsrecht

Zelfstandigen (en in het bijzonder kleine zelfstandigen) zijn zwaar getroffen door de crisis. Als de activiteiten verplicht of wegens omstandigheden

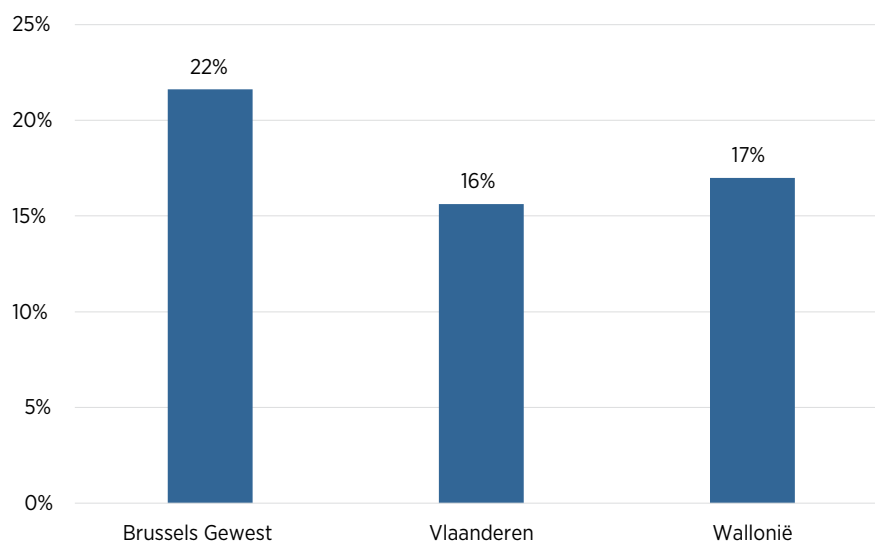
onderbroken moesten worden, is het “overbruggingsrecht” (zie hoofdstuk 3) de voornaamste ondersteuningsmaatregel. Op 31 december 2019 telde het Brussels Gewest 114 482 zelfstandigen en zelfstandige helpers aangesloten bij de sociaal

Figuur 4-18: Maandelijks evolutie van het aantal zelfstandigen die een overbruggingsrecht toegekend kregen, Brussels Gewest, maart 2020-februari 2021

Bron: RSVZ, berekeningen BISA en view.brussels.

Figuur 4-19: Percentage zelfstandigen met toegekend overbruggingsrecht (raming), per gewest, gemiddelde 2020

NB: de noemer komt overeen met het aantal zelfstandigen op 31 december 2019 en de teller met het gemiddelde aantal zelfstandigen met een overbruggingsrecht tussen maart en december 2020.

Bron: RSVZ voor het aantal zelfstandigen en RSVZ, berekeningen BISA en view.brussels voor het aantal zelfstandigen dat een overbruggingsrecht heeft gekregen. Berekeningen Observatorium voor Gezondheid en Welzijn Brussel.

verzekeringsfondsen, voornamelijk in de industrie, handel of vrije beroepen. De piek in het aantal zelfstandigen met overbruggingsrecht wordt waargenomen in april 2020 (48 829 personen); vervolgens daalt dit aantal in de periode tussen de golven, om in oktober en november 2020 weer te stijgen, zij het dan in mindere mate. In februari 2021 werd aan 11 473 zelfstandigen een overbruggingsrecht toegekend (› figuur 4-18).

Over het jaar 2020 (maart tot december) is het aandeel van de zelfstandigen die een overbruggingsrecht kregen toegekend, gemiddeld hoger in het Brussels Gewest dan in de andere twee gewesten (› figuur 4-19).

Ten slotte herinneren we er aan dat tijdelijke werkloosheid en het overbruggingsrecht bedoeld zijn om mensen vervolgens hun werk te laten hervatten. Als gevolg van de Covid-19-crisis zullen sommige mensen waarschijnlijk in structurele werkloosheid terechtkomen en zullen een aantal zelfstandigen failliet gaan. Deze tendens is nu reeds waarneembaar, hoewel het nog te vroeg is om cijfers te geven over de omvang van dit effect op middellange en lange termijn, omdat dat van een groot aantal factoren afhangt.

4.5.3. Werkzoekenden (gebruikers en niet-gebruikers van het OCMW)

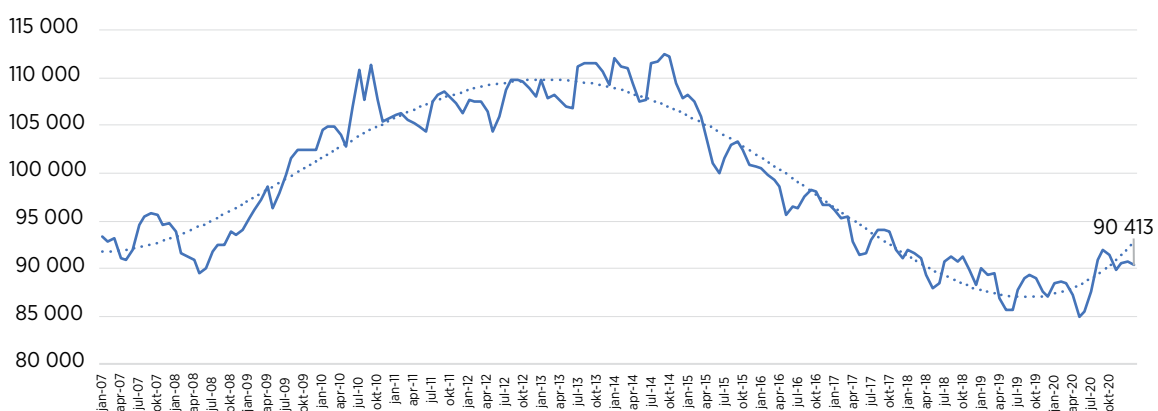
In februari 2021 telde het Brussels Gewest 90 413 niet-werkende werkzoekenden (NWWZ) ingeschreven bij Actiris.

Figuur 4-20 toont de maandelijkse evolutie van het aantal NWWZ sinds 2007. Na een aanzienlijke stijging als gevolg van de economische crisis van 2008 vertoont de evolutie van het aantal niet-werkende werkzoekenden tussen 2015 en begin 2020 een duidelijk dalende trend, die onder meer kan worden verklaard door een conjuncturele verbetering op nationaal niveau, door bepaalde werkgelegenheidsstimulerende maatregelen die in het Gewest genomen zijn, maar ook door een gewijzigde regelgeving met strengere toegangsvoorwaarden voor werkloosheids- en inschakelingsuitkeringen (federale maatregelen, zie hoofdstuk 3)⁸³.

Uiteindelijk kwam er een einde aan deze neerwaartse trend vanaf de zomer van 2020: het aantal NWWZ neemt in de context van de Covid-19-crisis terug toe. Deze stijging in 2020 en begin 2021 wordt waargenomen is wel nog vrij beperkt gebleven, enerzijds dankzij de tijdelijke crisismaatregelen die genomen werden om het banenverlies te beperken (tijdelijke werkloosheid, overbruggingsrecht of nog het moratorium op faillissementen), en anderzijds dankzij een aanzienlijke daling van het aantal OCMW-gebruikers die bij Actiris zijn ingeschreven (zie hieronder).

Gezien de economische crisis is het mogelijk dat het aantal NWWZ de komende maanden verder zal blijven toenemen.

Figuur 4-20: Maandelijkse evolutie in het aantal niet-werkende werkzoekenden (NWWZ), januari 2007 - februari 2021

Bron: view.brussels, Actiris.

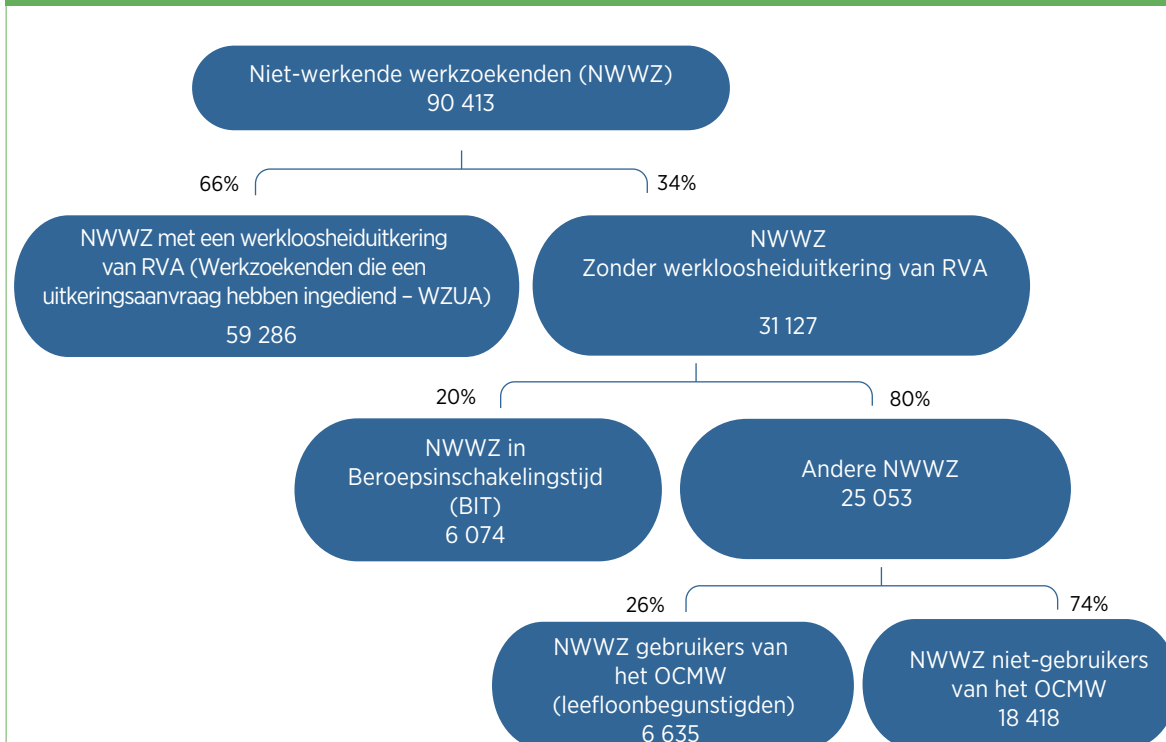
83. Deze veranderingen leiden tot een daling van het aantal werkzoekenden met een uitkering van de RVA, maar ook van het aantal bij Actiris ingeschreven personen (door schrapping of niet-inschrijving).

Kader 4-5: De verschillende categorieën van niet-werkende werkzoekenden (NWWZ) en hun bron van inkomsten

Het is belangrijk om op te merken dat niet alle werkzoekenden een werkloosheidsuitkering krijgen. Meer dan een derde (34%) van de NWWZ in Brussel (zijnde 31 127 NWWZ in februari 2021) ontvangt geen werkloosheidsuitkering van de RVA: een deel (20%) daarvan zijn jongeren in een beroepsinschakelingstijd (BIT) en een groter deel (80%) zit in de categorie “andere NWWZ” (➤ [figuur 4-21](#))⁸⁴.

In de categorie “andere NWWZ” is 26% (zijnde 6 635 personen in februari 2021) een gebruiker van het OCMW en ontvangt dus een leefloon (of equivalent). De “andere NWWZ” die geen OCMW-gebruikers zijn, zijn onder meer mensen die wachten op een beslissing van de RVA over hun recht op een werkloosheidsuitkering, mensen die zijn uitgesloten van een werkloosheidsuitkering en die zich opnieuw hebben ingeschreven bij Actiris, of mensen met geen enkel vervangingsinkomen.

Figuur 4-21: De verschillende categorieën niet-werkende werkzoekenden, februari 2021

Bron: [view.brussels](#); berekeningen Observatorium voor Gezondheid en Welzijn Brussel.

We merken op dat er ook OCMW-gebruikers zijn (2 670 personen in februari 2021) in de andere categorieën van NWWZ (WZUA en BIT). In totaal zijn dus 9 305 NWWZ-gebruikers van het OCMW in februari 2021 (niet weergegeven).

Tussen februari 2020 en februari 2021 worden er nog 1 728 NWWZ meer geregistreerd. Deze toename bestaat vooral uit jongeren tussen 20 en 30 jaar. De toename van het aantal NWWZ is in deze periode relatief gering in vergelijking met wat in de context van de crisis zou kunnen verwacht worden.

Deze stijging werd in feite afgezwakt door een aanzienlijke daling van het aantal OCMW-gebruikers dat in de loop het jaar 2020 bij Actiris als NWWZ werd ingeschreven (➤ [tabel 4-1](#)).

84. Bron: [view.brussels](#).

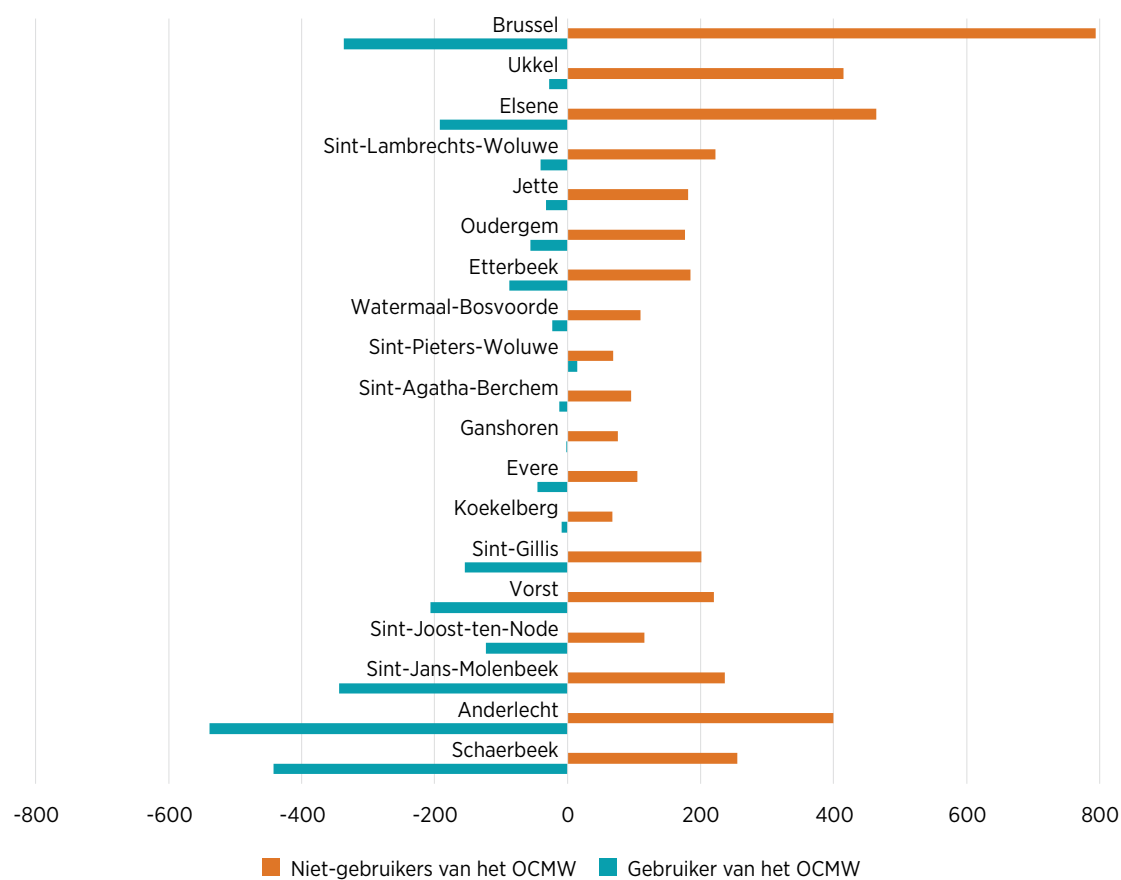
Tabel 4-1: Evolutie van het aantal niet-werkende werkzoekenden (NWWZ) per categorie, februari 2020-2021

	20 feb.	21 feb.	Groei 2020-2021	Groeiperc. 2020-2021
WZUA (met RVA-uitkering)	56 677	59 286	+2 609	+5%
NWWZ in beroepsinschakelingstijd (BIT)	5 365	6 074	+709	+13%
Andere NWWZ: OCMW-gebruikers	9 102	6 635	-2 467	-27%
Andere NWWZ: niet-gebruikers van OCMW	17 541	18 418	+877	+5%
Totaal NWWZ	88 685	90 413	+1 728	+2%

NB: er zijn ook OCMW-gebruikers in de categorie WZUA en BIT (2 670 personen), maar daar zijn ze veel minder vertegenwoordigd dan in de categorie "andere NWWZ".

Bron: view.brussels, Actiris; berekeningen Observatorium voor Gezondheid en Welzijn Brussel.

Figuur 4-22: Variatie in het aantal niet-werkende werkzoekenden (NWWZ) per gemeente tussen februari 2020 en februari 2021, OCMW-gebruikers en niet-OCMW-gebruikers

Bron: view.brussels, Actiris; berekeningen Observatorium voor Gezondheid en Welzijn Brussel;

Tabel 4-2: Variatie in het aantal niet-werkende werkzoekenden (NWWZ) per gemeente tussen februari 2020 en februari 2021, OCMW-gebruikers en niet-OCMW-gebruikers, totaal NWWZ

	Gebruiker van het OCMW	Niet-gebruikers van het OCMW	Totaal NWWZ
Schaarbeek	-442	+255	-187
Anderlecht	-538	+400	-138
Sint-Jans-Molenbeek	-344	+236	-108
Sint-Joost-ten-Node	-123	+115	-8
Vorst	-206	+220	+14
Sint-Gillis	-154	+201	+47
Koekelberg	-9	+67	+58
Evere	-45	+105	+60
Ganshoren	-2	+76	+74
Sint-Pieters-Woluwe	+15	+68	+83
Sint-Agatha-Berchem	-12	+95	+83
Watermaal-Bosvoorde	-23	+110	+87
Etterbeek	-88	+185	+97
Oudergem	-56	+177	+121
Jette	-33	+181	+148
Sint-Lambrechts-Woluwe	-41	+222	+181
Elsene	-192	+464	+272
Ukkel	-28	+415	+387
Brussel Stad	-337	+794	+457
Totaal Brussels Gewest	-2 658	+4 386	+1 728

Bron: view.brussels, Actiris; berekeningen Observatorium voor Gezondheid en Welzijn Brussel.

Figuur 4-22 en tabel 4-2 tonen de variatie tussen februari 2020 en februari 2021 in het aantal NWWZ per gemeente, waarbij een onderscheid wordt gemaakt tussen gebruikers van een OCMW en niet-OCMW-gebruikers. Het valt op dat in alle gemeenten het aantal NWWZ die geen gebruik maken van het OCMW dit jaar is toegenomen. Anderzijds is het aantal gebruikers van een OCMW dat bij Actiris is ingeschreven, in bijna alle gemeenten drastisch gedaald. In vier gemeenten,

namelijk Schaarbeek, Anderlecht, Sint-Jans-Molenbeek en Sint-Joost-ten-Node (waar het aandeel van leefloon-begunstigden hoog is), heeft de daling van het aantal OCMW-gebruikers dat bij Actiris als NWWZ-gebruiker geregistreerd staat de stijging van het aantal NWWZ dat geen OCMW-gebruiker is gecompenseerd, wat in het totaal resulteerde in een daling van het aantal NWWZ-gebruikers in de loop van het beschouwde jaar.

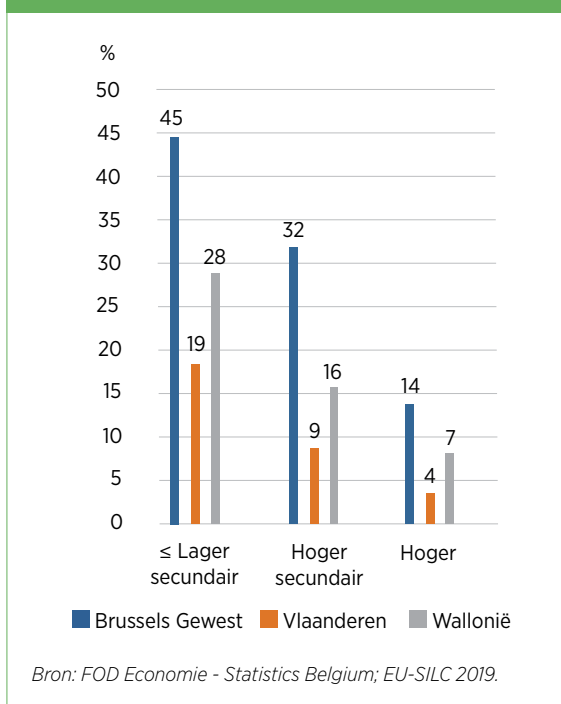
View.brussels schuift verschillende verklaringen naar voor om deze daling van het aantal OCMW-gebruikers dat bij Actiris is ingeschreven te verklaren:

- het beperkte belang van de gebruikers van het OCMW om zich in te schrijven of hun inschrijving te verlengen, gezien de slechte vooruitzichten op werk, de onderbreking van de beroepsopleiding en de begeleiding op afstand tijdens deze crisisperiode.
- Inschrijving als NWWZ bij Actiris wordt over het algemeen vereist door maatschappelijk werkers op het moment van inschrijving om een leefloon te kunnen ontvangen. Deze verplichting werd evenwel versoepeld tijdens de gezondheidscrisis. In normale omstandigheden moeten de gebruikers van het OCMW die door de tewerkstellingscellen worden opgevolgd, bij Actiris worden geregistreerd. De tewerkstellingscellen van de OCMW's waren tijdens de lockdown echter vaak niet in levende lijve raadpleegbaar gezien de OCMW's zich prioritair toelegden op dringende sociale hulpverlening.
- de beperkte lijfelijke toegankelijkheid van de diensten van Actiris en de Actiris-partners is nadeliger voor de meest kwetsbare NWWZ: zij die worden getroffen door de digitale kloof, die het Frans of het Nederlands niet machtig zijn, of werkzoekenden die te kampen hebben met analfabetisme. Het moet worden benadrukt dat het bij de digitale kloof niet alleen gaat om de fysieke toegang tot ICT (bv. toegang tot internet), maar ook om welke mate er gebruik wordt gemaakt van deze technologieën, onlinediensten en -informatie. Het is bijgevolg waarschijnlijk dat dit meer kwetsbare profiel in grotere mate vertegenwoordigd is bij werkzoekende gebruikers van het OCMW.
- ten slotte heeft de beperkte face-to-face toegankelijkheid van de partners van Actiris (lokale opdrachten, OCMW's, ...) ten gevolge van de verschillende gezondheidsmaatregelen in verband met de Covid-crisis geleid tot een afname van de begeleiding van werkzoekenden. Deze lokale partners spelen evenwel een belangrijke rol, niet alleen bij de ondersteuning van deze werkzoekenden, maar ook bij de (her-)inschrijving bij Actiris. De werkzoekenden in de categorie "andere NWWZ", waartoe de meeste gebruikers van een OCMW behoren, worden immers na 3 maanden automatisch uitgeschreven bij Actiris.

Onderwijs en vorming

Het opleidingsniveau van iemand hangt nauw samen met diens socio-economische positie. In 2019 bedroeg de armoederisicograad van laag opgeleiden (maximum een diploma van het lager secundair) in het Brussels Gewest 45%, tegenover 32% van de gemiddeld geschoolden (hoger secundair) en 14% onder de gediplomeerden van het hoger onderwijs⁸⁵. We wijzen er ook op dat de armoedecijfers van het Brussels Gewest hoger liggen dan deze in Vlaanderen en Wallonië, ongeacht het opleidingsniveau (› figuur 5-1).

Figuur 5-1: Armoederisicograad per opleidingsniveau, Belgische gewesten, 2019

De afgelopen jaren werd er onder de laaggeschoolden in België een toename van de armoede vastgesteld die de kloof in levensstandaard tussen hoog- en laaggeschoolden almaar verder verdiept⁸⁶. Daarnaast is het aandeel van de mensen op actieve leeftijd die niet over een diploma van het hoger secundair onderwijs beschikken het grootst in het Brussels gewest.

De cijfers in dit hoofdstuk (sectie 5.1, 5.3 en 5.4) zijn gebaseerd op de Arbeidskrachtenenquête en geven het opleidingsniveau weer zoals dit door de ondervraagde zelf werd opgegeven, ongeacht of het diploma al dan niet erkend is in België.

Het is belangrijk op te merken dat een groot deel van de geïmmigreerde bevolking in het buitenland studeerde en in België geen als equivalent erkend diploma heeft.

Hoewel een diploma nog geen garantie biedt op een job, verkleint deze niet-erkenning van een buitenlands diploma, net zoals het niet beschikken over een diploma van het secundair onderwijs, wel de kans op een toetreding tot de arbeidsmarkt (zie hoofdstuk 4). Dit geldt in het bijzonder voor de Brusselse arbeidsmarkt die hoge eisen stelt op het vlak van kwalificaties (Van Hamme et al., 2011 en Brussels observatorium voor de werkgelegenheid, 2017).

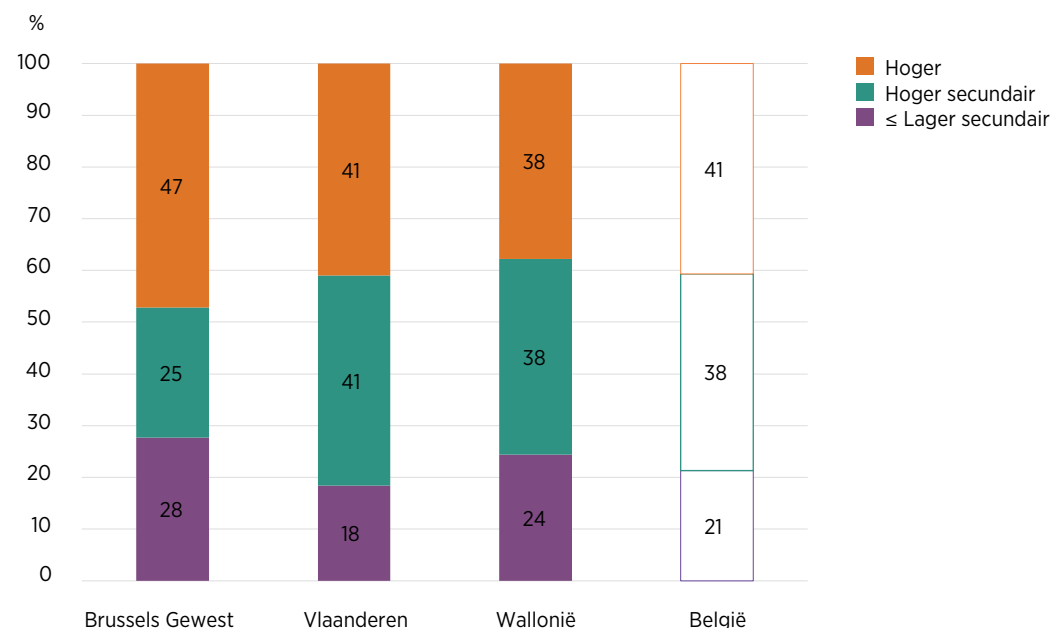
5.1. Het opleidingsniveau van de bevolking van 25 - 64 jaar: evolutie en vergelijking tussen gewesten

Over het algemeen kenmerkt Brussel zich ten opzichte van het Belgische gemiddelde door

85. Bron: FOD Economie-Statistics Belgium, EU-SILC 2018.

86. Idem.

Figuur 5-2: Verdeling van de bevolking van 25-64 jaar per opleidingsniveau, België en gewesten, 2019

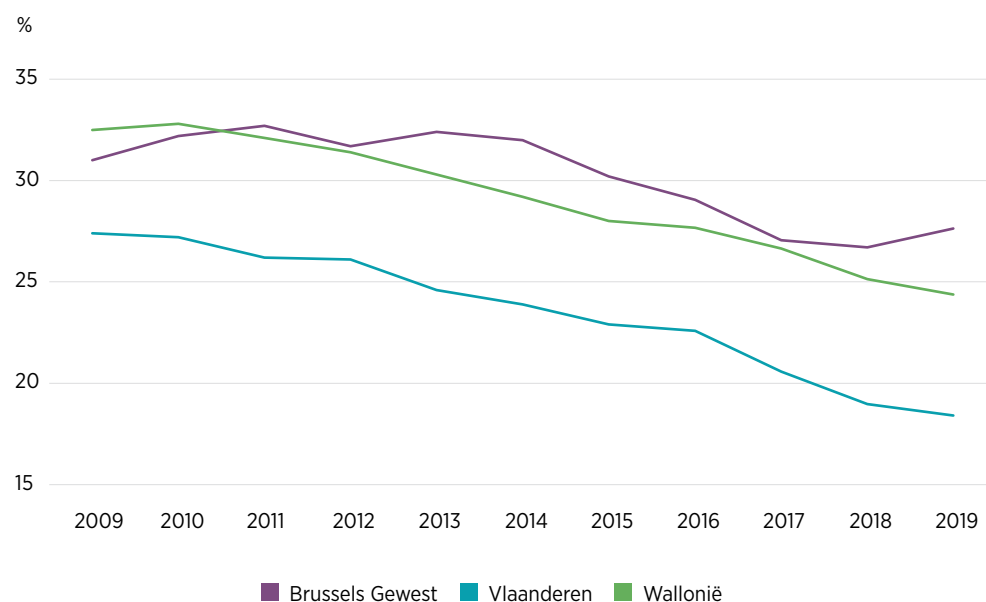
Bron: FOD Economie - Statistics Belgium, Arbeidskrachtenenquête; berekeningen Observatorium voor Gezondheid en Welzijn Brussel.

een oververtegenwoordiging van zowel laag- als hoogopgeleiden, ten koste van het aandeel gemiddeld gediplomeerden. In 2019 had 28% van de Brusselse bevolking van 25 tot 64 jaar hoogstens een diploma van het lager secundair onderwijs, 25% had een diploma van het hoger secundair onderwijs (als hoogste diploma) en 47% een diploma hoger onderwijs. Voor België bedragen deze percentages respectievelijk 21%, 38% en 41% (> figuur 5-2).

Het aandeel personen van 25 tot 64 jaar met ten hoogste een diploma van het lager secundair onderwijs kent in België over het algemeen een neerwaartse trend. In de loop van de periode 2009-2019 werd deze trend, in verschillende

mate, vastgesteld in de drie gewesten. In Vlaanderen was de daling het grootst, gevolgd door Wallonië en ten slotte het Brussels Gewest (> figuur 5-3). In 2019 wordt er in het Brusselse gewest zelfs een lichte toename vastgesteld van het aandeel van de 25-64-jarigen die ten hoogste een diploma van het lager secundair hadden. Gezien het om enquêtegegevens gaat moeten de schommelingen van het ene naar het andere jaar wel voorzichtig geïnterpreteerd worden. In ieder geval blijft het wel een feit dat in 2019 het aandeel van de personen met maximaal een diploma van het lager secundair onderwijs in het Brussels Gewest het hoogste was (terwijl het omgekeerde gold in het begin van de jaren 2000 – niet geïllustreerd).

Figuur 5-3: Evolutie van het aandeel van de bevolking van 25-64 jaar met ten hoogste een diploma van het lager secundair onderwijs per gewest, 2009-2019

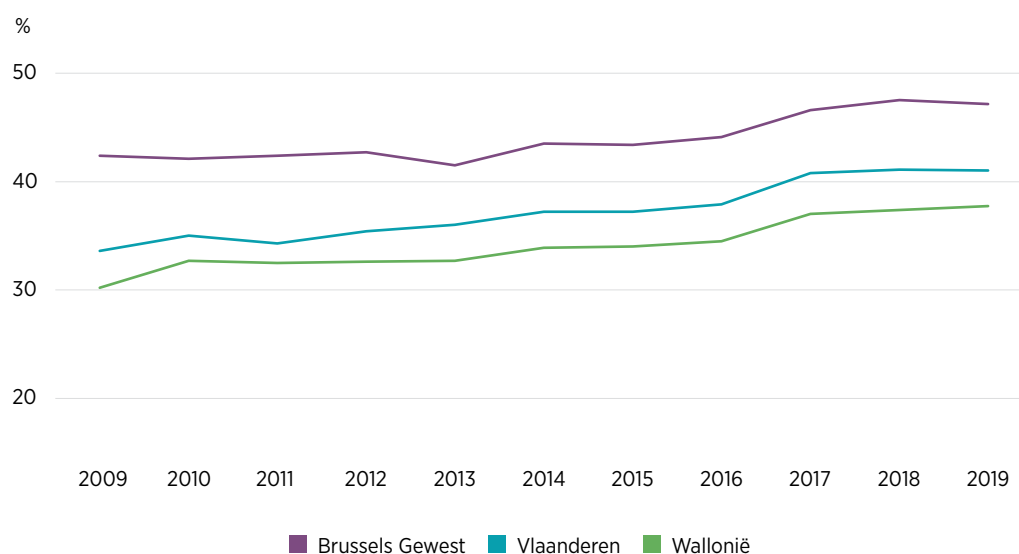

Bron: FOD Economie - Statistics Belgium, Arbeidskrachtenenquête; berekeningen Observatorium voor Gezondheid en Welzijn Brussel.

Aan het andere uiterste neemt het aandeel personen met een diploma van het hoger onderwijs in de drie gewesten toe. Hoewel het aandeel hoogopgeleiden in het Brussels Gewest in 2019 nog steeds beduidend groter is dan in de andere twee gewesten, is de kloof met het

Brussels Gewest wel iets kleiner geworden in vergelijking met de situatie in 2009. In alle drie de regio's wordt er de laatste paar jaren daarnaast ook een stabilisatie van het aandeel personen met een diploma hoger onderwijs vastgesteld (> figuur 5-4).

Figuur 5-4: Evolutie van het aandeel van de bevolking van 25-64 jaar met een diploma hoger onderwijs per gewest, 2009-2019

Bron: FOD Economie - Statistics Belgium, Arbeidskrachtenenquête; berekeningen Observatorium voor Gezondheid en Welzijn Brussel.

5.2. Schoolachterstand

Jongeren die het secundair onderwijs verlaten zonder diploma hebben vaak een moeilijk schoolparcours achter de rug.

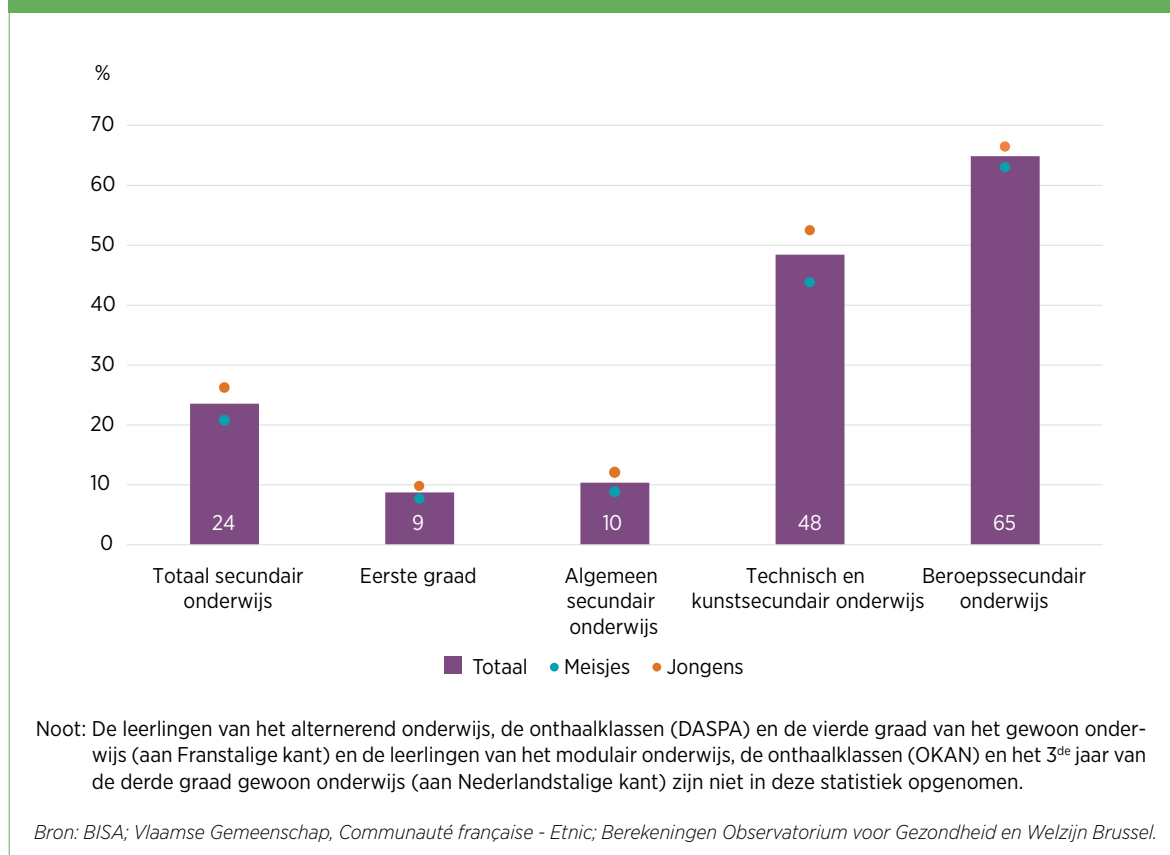
Dit moeilijk parcours kan benaderd worden met de indicator die het aandeel leerlingen meet die twee of meerdere jaren schoolachterstand opgelopen hebben. Er zijn verschillende redenen die zo'n schoolachterstand kunnen verklaren, waarvan er een aantal verbonden zijn met de sociaaleconomische situatie van de huishoudens (migratietraject, gebrekkige taalbeheersing, huisvestingscondities die ongunstig zijn om huiswerk te maken, enz.). Een kleine schoolachterstand oplopen betekent niet dat het kind per definitie zijn of haar schooltijd niet met succes zal afronden, maar het opstapelen van schoolachterstand verhoogt wel het risico op het verlaten van de school zonder een diploma van het hoger secundair onderwijs (Visée-Leporcq, 2011).

In het schooljaar 2018-2019 had bijna een kwart (24%) van de Brusselse leerlingen in het secundair

onderwijs (alle onderwijsvormen) een schoolachterstand van minstens twee jaar⁸⁷ (figuur 5-5). Dit is vaker het geval bij de jongens (26%) dan bij de meisjes (21%). Het aandeel leerlingen met schoolachterstand verschilt ook sterk tussen de onderwijsvormen: het beroepsonderwijs kent het grootste aandeel leerlingen met schoolachterstand (65%), gevolgd door het technisch- en kunstsonderwijs (48%) en ten slotte het algemeen onderwijs (10%).

Het aandeel leerlingen met minstens twee jaar schoolachterstand varieert sterk tussen de Brusselse gemeenten. De hoogste percentages worden teruggevonden in de gemeenten waar een belangrijk deel van de gezinnen in armoede leeft: de leerlingen die in Sint-Joost-ten-Node wonen vertonen het grootste aandeel in het schooljaar 2018-2019 (33%). In de meer welvarende gemeenten vinden we de kleinste aandelen terug, waarbij de leerlingen secundair onderwijs die in Sint-Pieters-Woluwe wonen het laagste percentage laten optekenen (9%)⁸⁸ (niet geïllustreerd).

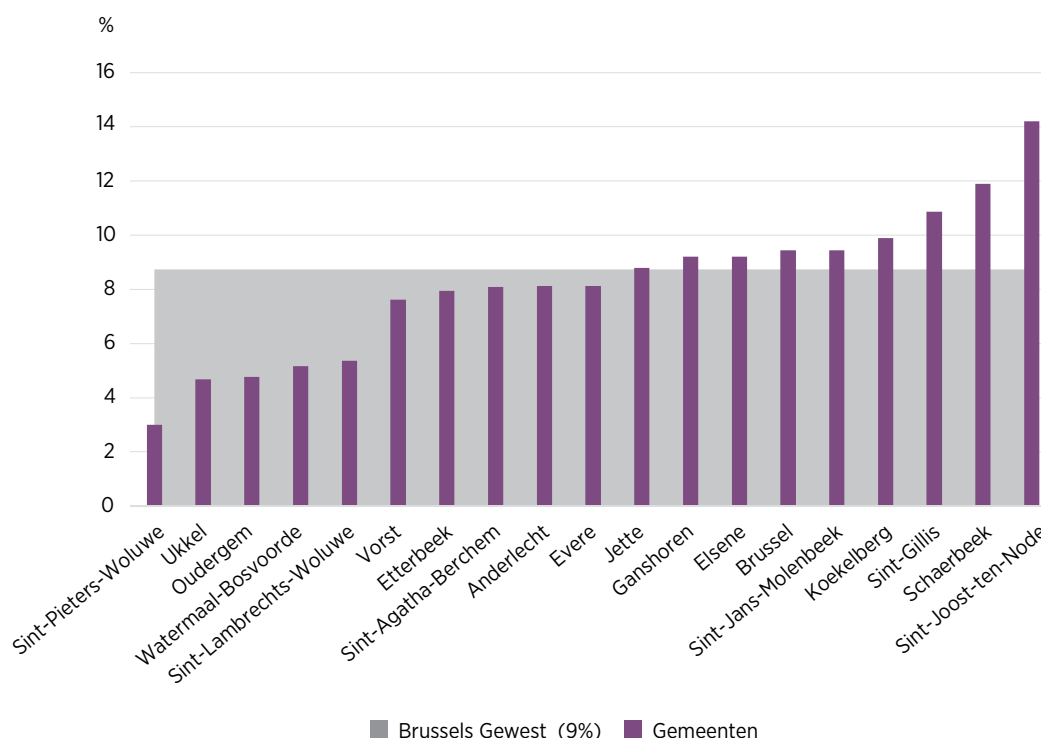
Figuur 5-5: Aandeel leerlingen in het secundair onderwijs met minstens twee jaar schoolachterstand, naar onderwijsvorm en geslacht, Brussels Gewest, schooljaar 2018-2019

87. De leerlingen van het alternerend onderwijs, de onthaalklassen (DASPA) en de vierde graad van het gewoon onderwijs (aan Franstalige kant) en de leerlingen van het modulair onderwijs, de onthaalklassen (OKAN) en het 3de jaar van de derde graad gewoon onderwijs (aan Nederlandstalige kant) zijn niet in deze statistiek opgenomen.

88. Bron: IBSA; Vlaamse Gemeenschap, Communauté française - Etnic; Berekeningen Observatorium voor Gezondheid en Welzijn Brussel.

Figuur 5-6: Aandeel leerlingen in de eerste graad secundair onderwijs met minstens twee jaar schoolachterstand naar woonplaats, Brussels Gewest, schooljaar 2018-2019

Noot: De leerlingen in onthaalklassen (DASPA en OKAN) zijn niet opgenomen in deze statistiek.

Bron: BISA; Vlaamse Gemeenschap, Communauté française - Etnic;
Berekeningen Observatorium voor Gezondheid en Welzijn Brussel.

Dit verschil in schoolachterstand naargelang het sociaaleconomisch niveau van de gemeente tekent zich al af vanaf de eerste graad secundair onderwijs (> figuur 5-6). Het aandeel leerlingen met al minstens 2 jaar schoolachterstand in de eerste graad varieert in het schooljaar 2018-2019 van 3% in Sint-Pieters-Woluwe tot 14% in Sint-Joost-ten-Node.

« In het Brussels Gewest heeft in de eerste graad secundair onderwijs bijna één leerling op tien al minstens twee jaar schoolachterstand (zonder de nieuwkomers in de onthaalklassen mee te tellen). Dit aandeel verschilt sterk tussen de Brusselse gemeenten en is bijzonder groot in een aantal arme gemeenten.»

5.3. Jongeren (18-24 jaar) zonder diploma van het hoger secundair onderwijs

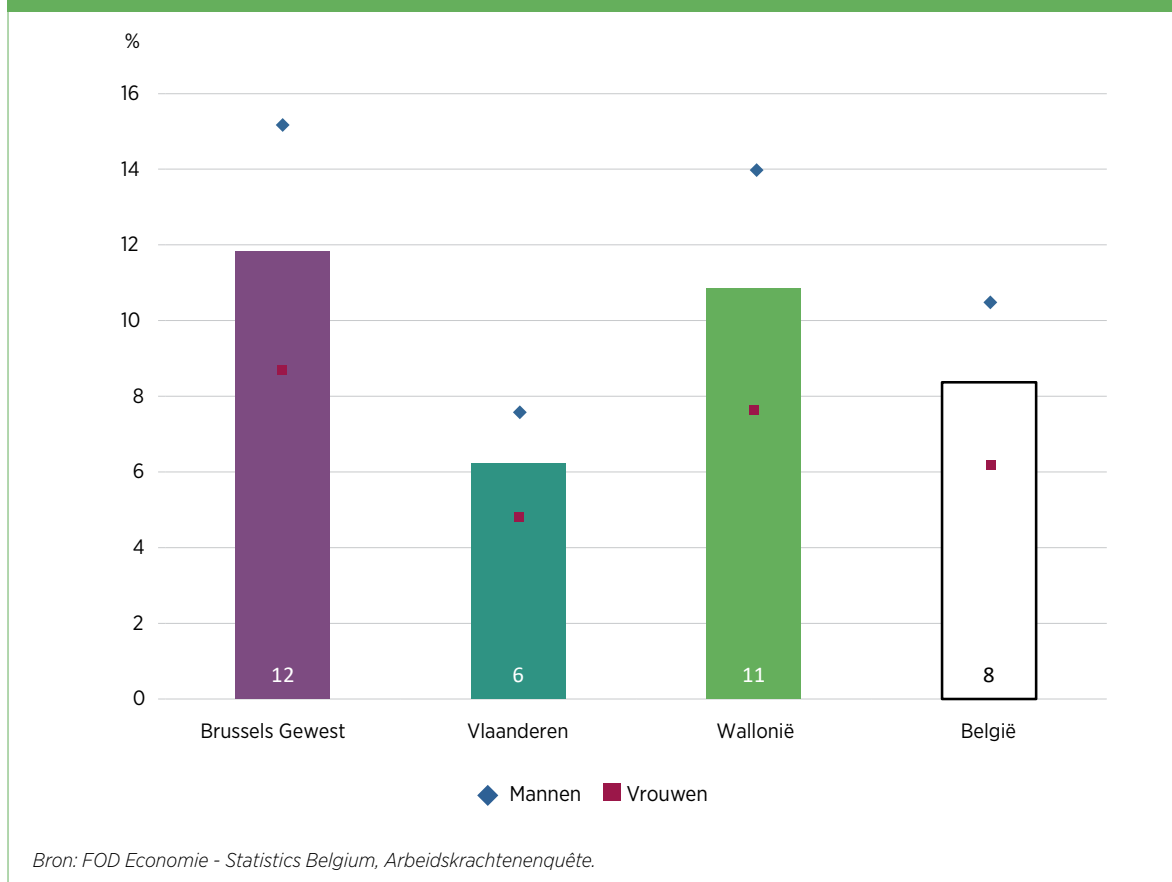
Het aandeel jongeren tussen 18 en 24 jaar dat ten hoogste een diploma van het lager

secundair onderwijs heeft en geen onderwijs of vorming meer volgt, is in het Brussels Gewest behoorlijk groot. In 2019 ging het om bijna één Brusselse jongere op negen. Over het algemeen verlaten meer jongens dan meisjes vroegtijdig de schoolbanken (> figuur 5-7). Deze aandelen zijn groter voor het Brussels Gewest dan voor heel België. Deze groep jongeren bestaat zowel uit jongeren die in België schoollieden en geen diploma hoger secundair onderwijs behaalden, als uit jonge immigranten die zich vanuit het buitenland in het Brussels Gewest zijn komen vestigen zonder een erkend diploma van het hoger secundair onderwijs.

Het aandeel jongeren in 2019 (15-24 jaar, die al dan niet een volledig schoolparcours doorliepen) dat geen opleiding of vorming meer volgt en niet aan het werk is, bedraagt 13% in het Brussels Gewest, ten opzichte van 8% in Vlaanderen, 11% in Wallonië en 9% in heel België⁸⁹. Sinds een aantal jaren verwijst men op internationaal niveau naar deze jongeren met de term NEETS (“not in employment, education or training”).

89. Bron: Eurostat, Arbeidskrachtenenquête 2019.

Figuur 5-7: Aandeel jongeren tussen 18 en 24 jaar die vroegtijdig de school verlieten met ten hoogste een diploma van het lager onderwijs en die geen onderwijs of opleiding meer volgen, per gewest en in België en naar geslacht, 2019

5.4. Volwassenen (25 jaar en ouder) zonder diploma van het hoger secundair onderwijs

Het aandeel laaggeschoolde volwassenen (met ten hoogste een diploma lager secundair onderwijs) verschilt naargelang de leeftijd. Zowel de cijfers voor heel België als voor het Brussels Gewest vertonen een heel duidelijk generatie-effect: het aandeel laaggeschoolden ligt aanzienlijk hoger bij de oudste leeftijdscategorieën en het laagst bij de jongere leeftijdscategorieën (› [figuur 5-8](#)).

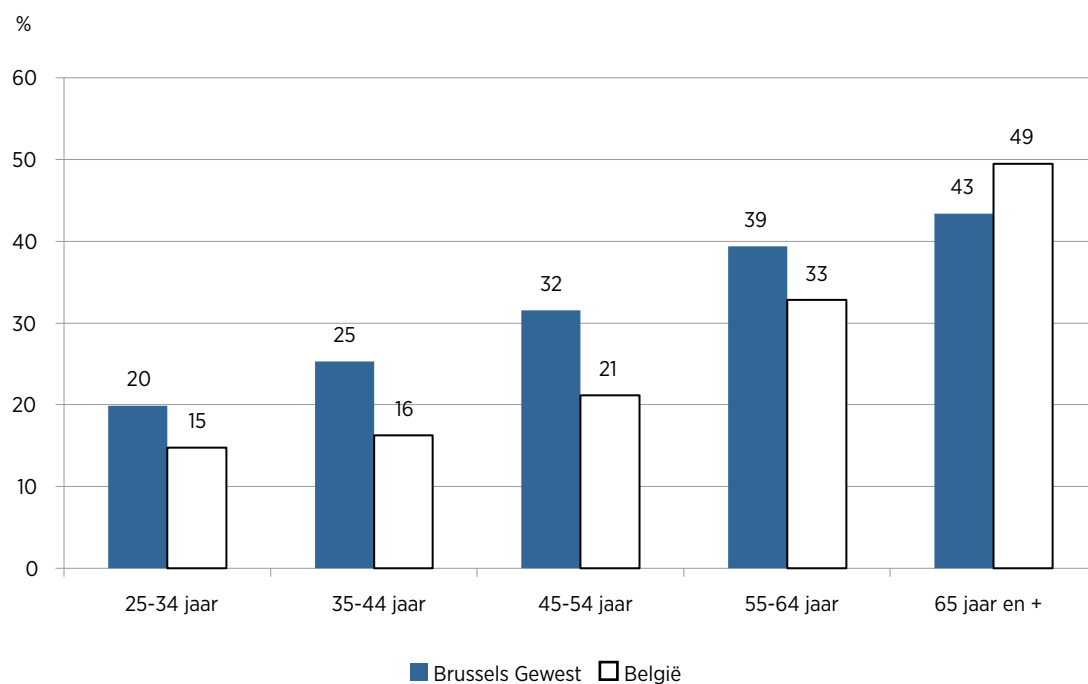
Vanaf ongeveer 65 jaar is het aandeel laaggeschoolden in Brussel kleiner in vergelijking met heel België. Bij de bevolking jonger dan 65 jaar, de bevolking op actieve leeftijd, ligt het aandeel laaggeschoolden in Brussel daarentegen hoger dan in de rest van het land. In 2019 beschikt een vijfde van de Brusselaars tussen 25-34 jaar over ten hoogste een diploma lager secundair onderwijs, tegenover 15% in heel België. Voor de 35-54-jarigen is deze kloof tussen het Brussels Gewest en heel België nog groter (› [figuur 5-8](#)).

« Het aandeel volwassenen op actieve leeftijd zonder diploma van het hoger secundair onderwijs is groter in het Brussels Gewest dan in heel België. Het omgekeerde geldt voor de oudere generaties: het aandeel laaggeschoolden onder de 65-plussers is kleiner in het Brussels Gewest dan gemiddeld in België. »

Er zijn ook beduidende verschillen naar nationaliteit met betrekking tot het hoogst behaalde diploma. Bij de volwassen Brusselaars van 25 jaar en ouder ligt het aandeel laaggeschoolden (maximum een diploma lager secundair onderwijs) twee keer hoger bij de niet-Europeanen (48%) dan bij de Europeanen (EU28) (24%) en ook hoger dan bij de Belgen (30%). In Vlaanderen en Wallonië ligt het aandeel laaggeschoolden eveneens het hoogst bij de inwoners afkomstig van buiten Europa.

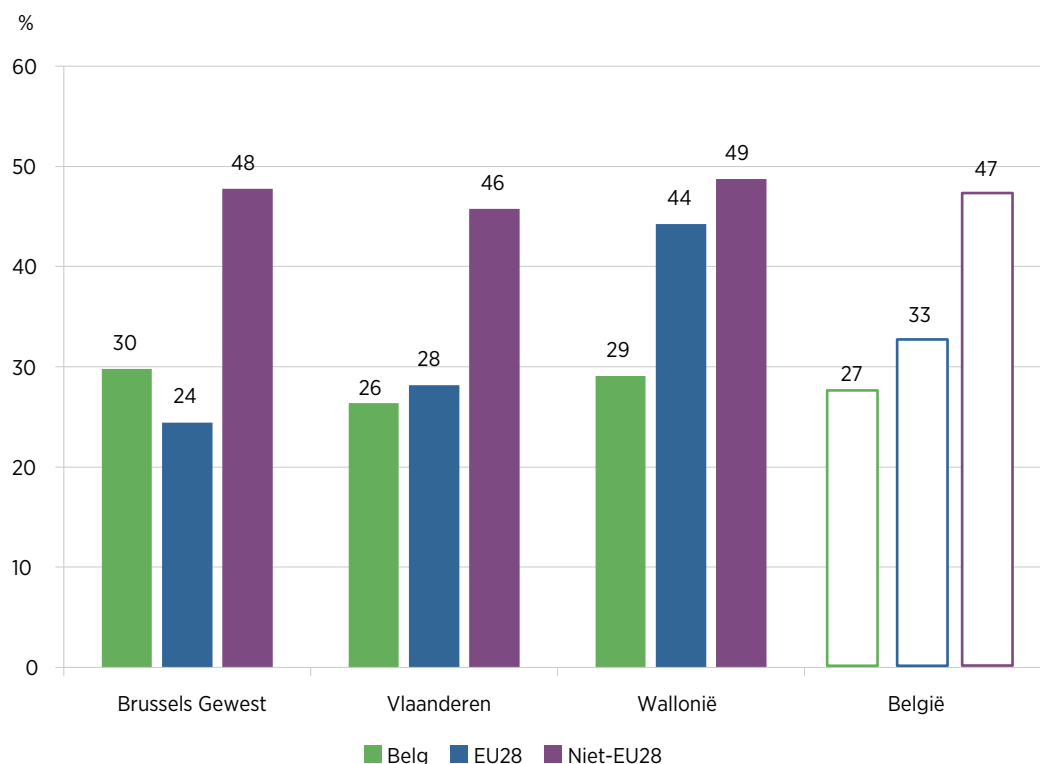
In Wallonië ligt het aandeel laaggeschoolden met een (niet-Belgische) nationaliteit van de EU28 evenwel duidelijk hoger dan in de twee andere gewesten (› [figuur 5-9](#)).

Figuur 5-8: Aandeel van de bevolking van 25 jaar en ouder met ten hoogste een diploma van het lager secundair onderwijs naar leeftijd, België en Brussels Gewest, 2019

Bron: FOD Economie - Statistics Belgium, Arbeidskrachtenenquête.

Figuur 5-9: Aandeel van de bevolking van 25 jaar en ouder met ten hoogste een diploma van het lager secundair onderwijs naar nationaliteit, België en gewesten, 2019

Bron: FOD Economie - Statistics Belgium, Arbeidskrachtenenquête.

5.5. Gevolgen van de Covid-19-crisis

Om de verdere verspreiding van Covid-19 tegen te gaan, werden er in maart 2020 in heel België lockdownmaatregelen genomen, waaronder het sluiten van scholen en het gedeeltelijk of volledig stopzetten van het lesgeven in de klas. De scholen hebben bijgevolg afstandsonderwijs moeten opzetten. De intrede van het afstandsonderwijs heeft een aanzienlijke invloed gehad op het dagelijks leven van jongeren in het algemeen en van jongeren uit kansarme milieus in het bijzonder.

Op het gebied van opleiding en onderwijs zijn de eerder beschreven sociale ongelijkheden in de context van de huidige crisis nog groter geworden tussen enerzijds kinderen, adolescenten en jongvolwassenen die de mogelijkheid hebben om in goede omstandigheden aan afstandsleren te doen en anderzijds degenen voor wie dit niet mogelijk is vanwege familiale omstandigheden, de mogelijkheid om thuis al dan niet over een computer te beschikken (digitale kloof), huisvestingsomstandigheden, enz. Uit een enquête van de universiteit van Bergen onder leraren van de Franstalige Gemeenschap blijkt dat 90% van de bevroagde leerkrachten van mening was dat de ongelijkheden op onderwijsvlak zijn toegenomen tijdens de lockdownperiode⁹⁰. Uit een studie van de KU Leuven blijkt eveneens dat de ongelijkheid is toegenomen als gevolg van de sluiting van scholen, zowel binnen eenzelfde school als tussen scholen onderling⁹¹.

De OESO (2020) wijst op de risico's die verbonden zijn aan leerhindernissen en roept regeringen op om schooluitval te bekampen om een "hysteresis"-effect in het onderwijs te voorkomen. In de arbeidseconomie verwijst hysteresis naar het langetermijneffect dat werkloosheid kan hebben op het vermogen van een werknemer om weer aan het werk te gaan. In het onderwijs zou het dan kunnen verwijzen naar het langetermijneffect van de sluiting van scholen op de resultaten van leerlingen. Het hysteresis-effect van de sluiting van scholen zou zich vooral kunnen voordoen bij leerlingen uit minder bevoorrechte milieus. Sommige leerlingen zijn zelfs helemaal van de radar verdwenen sinds de sluiting van de scholen.

*"Dit is te wijten aan een aantal factoren, die vaak verband houden met de sociaaleconomische context en die kunnen leiden tot een terugtrekking uit het schoolstelsel, met op lange termijn nadelige effecten op de resultaten van de leerlingen. Tot deze factoren behoren bijvoorbeeld de moeilijkheden die sommige leerlingen ondervinden om het leertempo te handhaven wanneer zij thuis zijn wegens gebrek aan middelen, de erosie van hun academische basisvaardigheden wegens gebrek aan oefening, de moeilijkheid om de onderwijsactiviteiten te hernemen, het verlies van motivatie naarmate zij verder achterop raken, en de verlaging van hun ambities wegens de onzekerheid die om de onderwijsomgeving hangt. De beschikbaarheid van geschikte computerhulpmiddelen en de betrokkenheid van de ouders zijn van essentieel belang geweest om een pedagogische continuïteit te waarborgen tijdens de crisis"*⁹².

De betrokkenen op het terrein getuigen dat de crisis van Covid-19 niet alleen gevolgen heeft gehad voor het leren, maar ook voor de gewoonten, de referentiepunten en het concentratievermogen, vooral bij kinderen uit kansarme milieus; en dan wordt nog geen rekening gehouden met de gevolgen van mogelijke spanningen binnen het gezin in de context van de lockdowns, als gevolg van verergerde sociale problemen en/of huisvesting die niet aan de behoeften van het gezin voldoet. In bepaalde gevallen is het huishoudelijk geweld, dat over het algemeen vooral kinderen en vrouwen treft, tijdens de crisis toegenomen terwijl het opvangen en aanpakken ervan moeilijker is geworden (verzaaiing van ondersteunende diensten).

Over het algemeen hebben de afstand, het verlies van referentiepunten, de desocialisatie, maar ook de economische en sociale crisis ten gevolge van de gezondheidscrisis, een diepe invloed op jongeren met gevoelens van demotivatie en een gebrek aan toekomstperspectieven. Uit de enquêtes van Sciensano blijkt inderdaad dat de negatieve impact van de Covid-19-crisis op de geestelijke gezondheid bijzonder groot is geweest bij jongvolwassenen.

De huidige statistieken laten nog niet toe om de invloed van de crisis op schooluitval te meten, maar het is duidelijk dat er aan dit verschijnsel veel aandacht moet en zal moeten worden besteed, vooral in het Brusselse Gewest, waar de armoede onder kinderen en jongeren groot is.

90. Duroisin et al (2021).

91. De Witte en Maldonado (2020).

92. OCDE (2020), Education et Covid-19: les répercussions à long terme de la fermeture des écoles: <https://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/education-et-covid-19-les-repercussions-a-long-terme-de-la-fermeture-des-ecoles-7ab43642/>

Gezondheid

Armoede en gezondheid zijn nauw met elkaar verweven. Armoede, in al zijn dimensies, kan leiden tot een verslechtering van de gezondheidstoestand en een slechte gezondheid kan leiden tot verarming. Sociale ongelijkheden in gezondheid komen voor op alle leeftijden en worden vastgesteld voor de meeste gezondheidsproblemen. In dit hoofdstuk worden, zoals elk jaar, enkele voorbeelden gegeven van sociale ongelijkheden met betrekking tot de gezondheidstoestand en de toegang tot zorg⁹³.

Daarnaast stond het jaar 2020 in het teken van de Covid-19-epidemie. In dit hoofdstuk wordt dan ook in eerste instantie de epidemiologische situatie met betrekking tot Covid-19 in Brussel gepresenteerd en daarnaast ook de impact ervan op de geestelijke gezondheid van de Brusselaars.

6.1. De Covid-19-epidemie in het Brussels Gewest

Op 31 december 2019 melden de gezondheidsautoriteiten in Wuhan, China, voor het eerst geclusterde gevallen van longontsteking met een onbekende oorzaak. Een nieuw coronavirus, SARS-CoV-2, zal op 7 januari 2020 worden geïdentificeerd als de oorzaak van deze nieuwe

ziekte, die Covid-19⁹⁴ wordt genoemd. Op 20 januari worden al bevestigde gevallen van de SARS-CoV-2-infectie gemeld in landen buiten China. Op 30 januari verklaart de Wereldgezondheidsorganisatie (WGO) dat de Covid-19-epidemie een “noodsituatie op vlak van de volksgezondheid op internationale schaal” is. Op 11 maart 2020 kwalificeert de WGO de wereldwijde situatie met betrekking tot Covid-19 als een “pandemie”, waarbij Europa op 13 maart 2020 wordt beschouwd als het nieuwe epicentrum van de ziekte⁹⁵.

In België werd het eerste bevestigde geval van SARS-CoV-2-infectie gemeld op 3 februari 2020, bij een asymptomatische persoon die gerepatrieerd was uit Wuhan⁹⁶. Het eerste epidemiologische bulletin dat door Sciensano⁹⁷ werd gepubliceerd, maakte op 13 maart 2020 melding van 689 bevestigde gevallen, waarvan 71 in Brussel, en 4 sterfgevallen, waarvan het eerste op 10 maart in Brussel. Op 31 december 2020⁹⁸, werden in België al 649 223 bevestigde gevallen gemeld, waarvan 81 655 in Brussel. Tussen het begin van de epidemie en 31 december 2020 zijn 19 665 mensen overleden aan de gevolgen van Covid-19, waarvan 2 595 in Brussel.

Naast de ernstige gevolgen voor de gezondheid van degenen die rechtstreeks door de ziekte worden getroffen, hebben de Covid-19-epidemie en

93. Meer informatie over sociale ongelijkheden in gezondheid in het Brussels Gewest kan worden gevonden in het uitgebreide dossier over dit onderwerp, opgesteld door het Observatorium voor Welzijn en Gezondheid (2019b).

94. Sciensano. Covid-19 epidemiologische situatie. <https://covid-19.sciensano.be/nl/covid-19-epidemiologische-situatie>
European Centre for Disease Prevention and Control (ECDC): Timeline of ECDC's response to COVID-19:
<https://www.ecdc.europa.eu/en/covid-19/timeline-ecdc-response>

95. zie hierboven.

96. Sciensano. Factsheet Covid-19 disease (SARS-CoV-2-virus) - versie van 24 december 2020.
https://covid-19.sciensano.be/sites/default/files/Covid19/COVID-19_fact_sheet_ENG.pdf

97. Sciensano. Covid-19 - Epidemiologische situatie op 14 maart 2020.
https://covid-19.sciensano.be/sites/default/files/Covid19/COVID-19_Daily%20report_20200314%20-%20FR.pdf

98. Gegevensbron: Sciensano. Interactief Dashboard. <https://epistat.wiv-isp.be/covid/> Raadplegingsdatum: 29-03-2021.

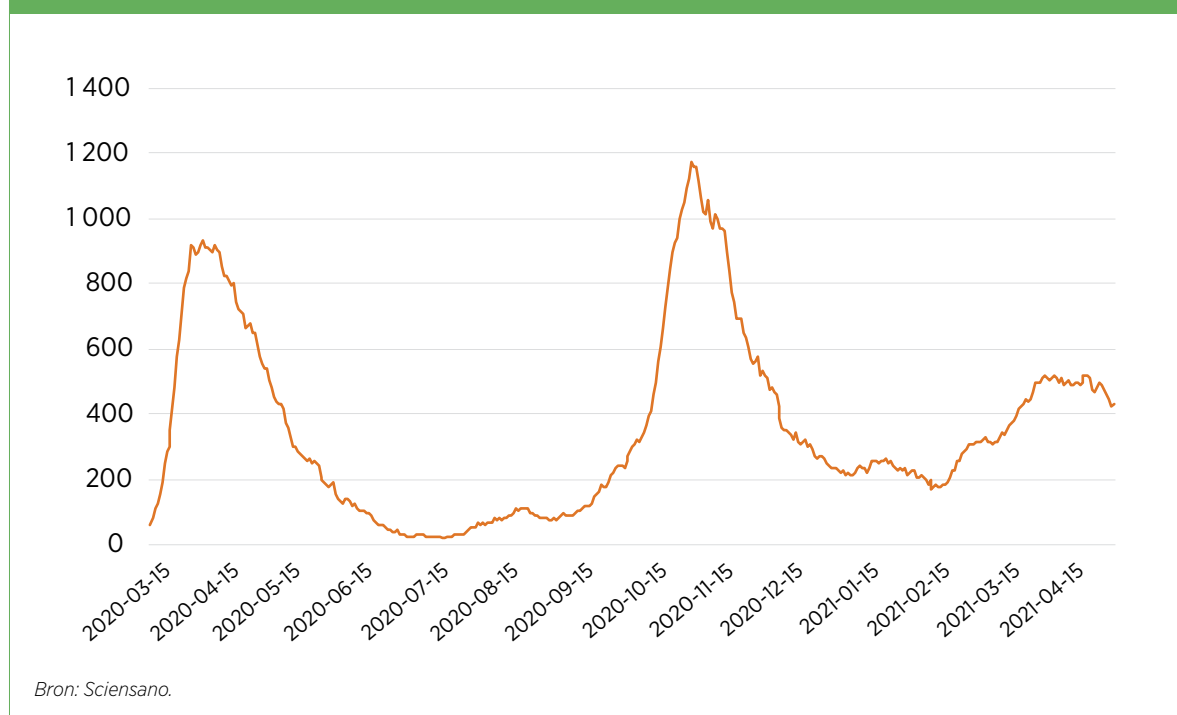
de beperkende maatregelen die genomen werden om er het hoofd aan te bieden ook andere gevolgen op gezondheidvlak (zoals op het gebruik van zorg en de geestelijke gezondheid) en op sociaal en economisch vlak (zie hiervoor de andere hoofdstukken van de Barometer). “*De impact van Covid-19 reproduceerde bestaande ongelijkheden op vlak van gezondheid en vergrootte deze in bepaalde gevallen*” (Public Health New England, 2020), en sociale ongelijkheden voor wat professionele en financiële kwetsbaarheid betreft lijken door de gezondheids crisis te zijn geaccentueerd (Bajos et al., 2020).

Verschillende factoren worden in verband gebracht met een hoger risico op het ontwikkelen van ernstigere vormen van de ziekte. Deze omvatten met name⁹⁹ leeftijd, comorbiditeiten (vooral hypertensie, hart- en vaatziekten, diabetes mellitus, chronische obstructieve longziekten en chronische nierziekten), en obesitas. Andere factoren zullen ook een rol spelen bij het verhogen van het risico op blootstelling aan/infectie met SARS-CoV-2, waaronder bijvoorbeeld het werken in bepaalde

beroepen, vooral in de zorgsector (Warszawski et al., 2020), maar ook leefomstandigheden, waaronder de bevolkingsdichtheid in de woongemeente (Warszawski et al., 2020) of het leven met een groot aantal mensen in dezelfde woning (Warszawski et al., 2020). Bovendien lijken bepaalde categorieën mensen factoren van blootstelling aan het virus op te stapelen (Bajos et al., 2020). De sociale groepen die het meeste risico lopen om aan SARS-CoV-2 te worden blootgesteld, zijn ook groepen die vaker lijden aan pathologieën die geassocieerd worden met een hoger risico op het ontwikkelen van een ernstige vorm van de ziekte (Bajos et al., 2020).

Momenteel beschrijft Sciensano¹⁰⁰ het verloop van de epidemie in België in vier periodes: de eerste golf (vanaf het begin van de epidemie tot 21 juni 2020), de “intergolf”-periode (tussen 22 juni en 30 augustus 2020), de tweede golf tussen 31 augustus 2020 en 14 februari 2021, en een derde golf vanaf 15 februari 2021 (zie de figuren 6-1 en 6-2 hieronder). Deze perioden werden bepaald voor gans België, hoewel er verschillen kunnen zijn qua evolutie in de tijd van de epidemie in de

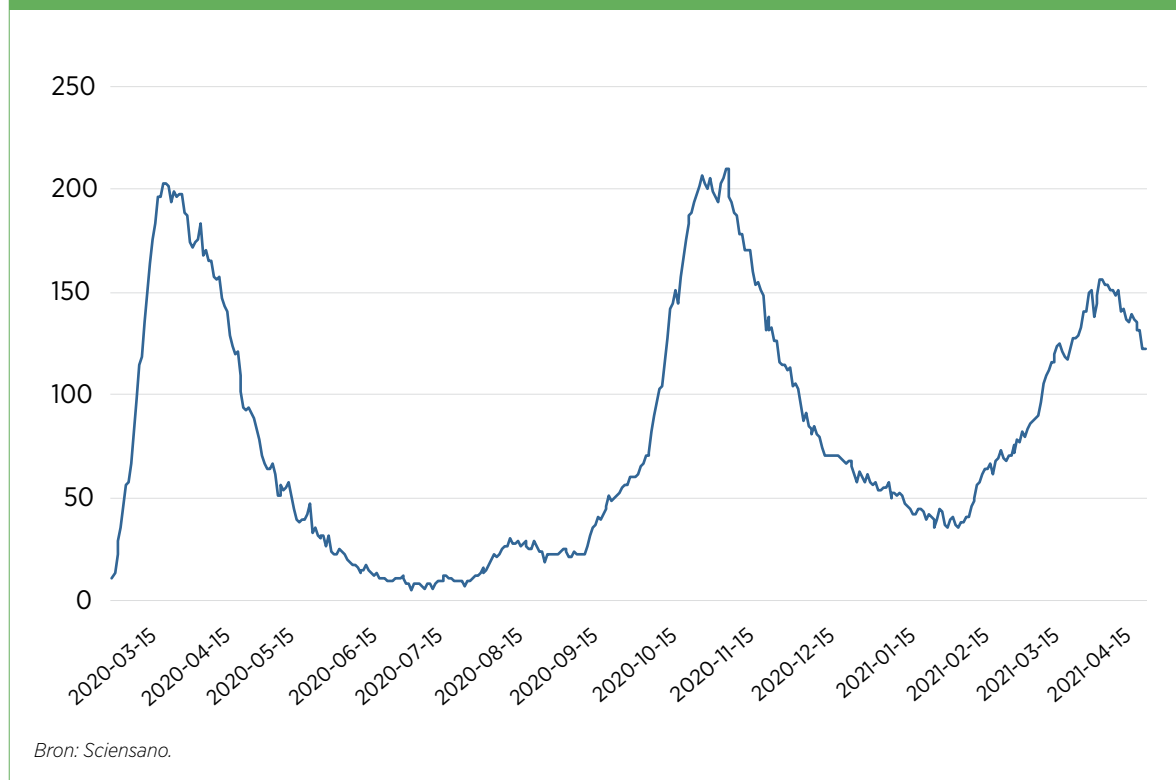
Figuur 6-1: Totaal aantal in het Brussels Gewest gehospitaliseerde patiënten voor Covid-19 (bevestigd in het labo), inclusief op intensieve zorgen, tussen het begin van de epidemie en 2 mei 2021

99. Sciensano. Factsheet COVID-19 disease (SARS-CoV-2 virus) (versie van 13 april 2021). https://covid-19.sciensano.be/sites/default/files/Covid19/COVID-19_fact_sheet_ENG.pdf

100. Sciensano. https://covid-19.sciensano.be/sites/default/files/Covid19/COVID-19_FAQ_NL_final.pdf -raadpleging 2 juni 2021; Surveillance in woonzorgcentra rapport week 21 (gegevens tot en met 25 mei 2021) https://covid-19.sciensano.be/sites/default/files/Covid19/COVID-19_Weekly_Pub_NH_NL_2021_05_26.pdf, raadpleging 2 juni 2021.

Figuur 6-2: Totaal aantal in het Brussels Gewest gehospitaliseerde patiënten op intensieve zorgen voor Covid-19 (bevestigd in het labo), tussen het begin van de epidemie en 2 mei 2021

verschillende gewesten/provincies, met name voor Brussel. In dit deel bekijken we voornamelijk de gegevens tot en met 31 december 2020, ook al is dat niet het einde van de tweede golf.

6.1.1. Aantal gevallen van Covid-19 in Brussel

Tussen het begin van de epidemie en 21 juni 2020, werden in Brussel 6 193 bevestigde gevallen van Sars-CoV-2-infecties gemeld. Als we kijken naar het aantal gevallen per 10 000 inwoners (zie figuur 6-3), zien we dat de 5 Brusselse gemeenten die het zwaarst getroffen werden tijdens deze eerste golf in volgorde Anderlecht, Sint-Agatha-Berchem, Sint-Jans-Molenbeek, Jette en Evere zijn. De 5 minst getroffen gemeenten waren St-Joost-Ten-Node, Etterbeek, Schaarbeek, Sint-Pieters-Woluwe en Oudergem.

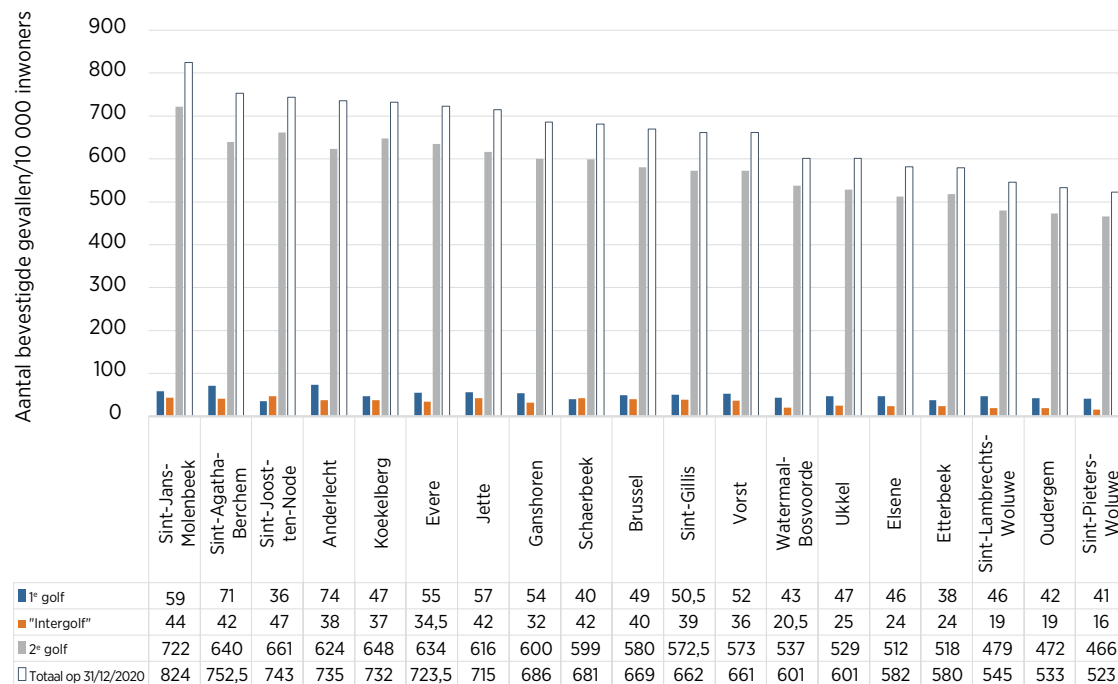
Tussen 31 augustus 2020 en 31 december 2020, bedraagt het aantal bevestigde gevallen van besmetting met Sars-CoV-2 in Brussel 70 883. Tijdens deze periode waren de 5 zwaarst getroffen gemeenten (aantal gevallen per 10 000 inwoners) Sint-Jans-Molenbeek, Sint-Agatha-Berchem en Evere, maar ook St-Joost-Ten-Node en Koekelberg. Tot de 5 minst getroffen gemeenten behoorden Sint-Pieters-Woluwe, Oudergem en Etterbeek, maar ook Sint-Lambrechts-Woluwe en Elsene.

Over beide golven heen vinden we onder de zwaarst getroffen gemeenten een aantal (maar niet uitsluitend) gemeenten met de laagste mediane inkomens (zie hoofdstuk 3 Inkomens), zoals Sint-Jans-Molenbeek en Sint-Joost-ten-Node. De gemeenten die over de twee golven heen het zwaarst getroffen zijn, behoren ook niet allemaal tot de dichtstbevolkte gemeenten (zie kaart 2-1).

Wat het aantal besmettingen per gemeente betreft, moet er rekening mee worden gehouden dat de hier gepresenteerde cijfers alleen betrekking hebben op de personen die zich hebben laten testen. In het begin van de epidemie werden namelijk niet alle vermoedelijk besmette personen getest. Bovendien is het mogelijk dat sommige mensen zich niet hebben laten testen, gezien de implicaties voor hen en hun gezinnen zoals quarantaine, isolatie en dus afwezigheid van het werk.

Voorzichtigheid is geboden bij de interpretatie van de evolutie in de tijd, en naargelang van de golven, van de cijfers betreffende het aantal besmettingen. De teststrategie, die een grote invloed heeft op het aantal gediagnosticeerde gevallen, is namelijk sinds het begin van de epidemie geëvolueerd en evolueert nog steeds. De teststrategieën worden in de loop van de tijd aangepast aan de ontwikkeling van de epidemie, de organisatie van de gezondheidszorg in België en

Figuur 6-3: Aantal bevestigde gevallen van SARS-CoV-2 per 10 000 inwoners en per Brusselse gemeente, voor de verschillende periodes tussen het begin van de epidemie en 31/12/2020*

De opdeling per gewest van de gevallen van Sars-CoV-2 gebeurt op basis van de woongemeente (op basis van de postcode van de patiënt). Dit verschilt van de gegevens van overlijden door Covid-19 waarbij het gewest bepaald wordt op basis van de plaats waar het overlijden zich voordeed, en niet door de woongemeente van de overledene.

* de gegevens van de tweede golf worden hier voorgesteld tot 31 december 2020.

Bron: Sciensano.

de beschikbare middelen¹⁰¹. Met name aan het begin van de epidemie was het testen voorbehouden aan bepaalde categorieën mensen¹⁰², de teststrategie werd vervolgens uitgebreid¹⁰³. De cijfers betreffende het aantal bevestigde gevallen zijn derhalve niet vergelijkbaar tussen de eerste twee golven van de epidemie. En tussen het einde van de eerste golf en eind 2020 is de teststrategie opnieuw geëvolueerd¹⁰⁴.

101. Sciensano. COVID-19. Wekelijks epidemiologisch bulletin van 15 januari 2021. https://covid-19.sciensano.be/sites/default/files/Covid19/COVID-19_Weekly%20report_20210115%20-%20NL.pdf

102. Sciensano: Veelgestelde vragen: https://covid-19.sciensano.be/sites/default/files/Covid19/COVID-19_FAQ_NL_final.pdf

103. Sciensano. COVID-19. Wekelijks epidemiologisch bulletin van 15 januari 2021. https://covid-19.sciensano.be/sites/default/files/Covid19/COVID-19_Weekly%20report_20210115%20-%20NL.pdf

104. Sciensano vestigt de aandacht op het effect van de wijziging van de teststrategie op het aantal nieuwe besmettingen. <https://www.sciensano.be/nl/pershoek/sciensano-waarschuwt-voor-impact-van-gewijzigde-teststrategie-op-besmettingscijfers>

Sciensano wekelijks verslag van 4 december 2020 - https://covid-19.sciensano.be/sites/default/files/Covid19/COVID-19_Weekly%20report_20201204%20-%20NL.pdf

Sciensano-procedures: meest recente wijzigingen: <https://covid-19.sciensano.be/nl/procedures/home> Laatst bekeken op 1 februari 2021.

Sciensano. COVID-19. Wekelijks epidemiologisch bulletin van 15 januari 2021. https://covid-19.sciensano.be/sites/default/files/Covid19/COVID-19_Weekly%20report_20210115%20-%20NL.pdf

6.1.2. Aantal sterfgevallen door Covid-19 in Brussel

Tussen 10 maart, de datum van het eerste sterfgeval in België dat zich voordeed in Brussel, en 21 juni 2020 zijn er in het Brussels Gewest 1 482 sterfgevallen geweest door Covid-19, waarvan 44% in rusthuizen en 56% in ziekenhuizen. Voor de periode van 31 augustus 2020 tot 31 december 2020 vonden in het Brussels Gewest 1 056 Covid-19 sterfgevallen plaats, waarvan 22% in rusthuizen en 77,5% in ziekenhuizen (> zie tabel 6-1).

Bemerk dat in België de sterfgevallen van zowel bevestigde als mogelijke gevallen worden meegeteld, alsook zowel de sterfgevallen in en buiten het ziekenhuis. Niet alle landen registreren de sterfgevallen door Covid-19 op dezelfde manier¹⁰⁵, wat het moeilijk maakt om de cijfers tussen de landen te vergelijken.

Daarnaast worden Covid-19 sterfgevallen ingedeeld volgens de plaats van overlijden, niet volgens de woonplaats van de overledene. Dit houdt in dat:

- **bewoners van woonzorgcentra die in het ziekenhuis zijn overleden, geteld worden als “sterfgevallen in het ziekenhuis”.** Volgens de gegevens van Sciensano¹⁰⁶, zijn tijdens de eerste golf van de epidemie, naast de sterfgevallen van bewoners in het woonzorgcentrum, 295 bewoners van woonzorgcentra in een ziekenhuis in het Brussels Gewest overleden. In de tweede golf (tot 27 december 2020¹⁰⁷), bedraagt dit aantal 166;
- **overlijdens door Covid-19 in Brussel van niet-Brusselaars ook worden meegeteld.** Brussel heeft immers een groot aanbod van gezondheidsdiensten en verzorgt een aanzienlijk deel van de niet-Brusselse patiënten. Wat betreft de Covid-19 sterfgevallen van bewoners van woonzorgcentra die zich in het ziekenhuis voordeden, schatte Sciensano¹⁰⁸ in zijn

Tabel 6-1: Aantal overlijdens door Covid-19 (vermoede en bevestigde gevallen) op het Brussels grondgebied, per periode tussen het begin van de epidemie en 31/12/2020

Plaats van overlijden	1 ^e golf (tot 21/06/2020)		“Tussenperiode” (van 22/06/2020 tot 30/08/2020)		2 ^e golf* (van 31/08 tot 31/12/2020)		Totaal op 31/12/2020	
	n	%	n	%	n	%	n	%
Ziekenhuis	825	56	50	88	818	77,5	1693	65
ROB/RVT **	650	44	6	10,5	234	22	890	34
Andere***	7	0,5	1	2	4	0	12	0,5
Totaal	1482		57		1056		2595	

De gegevens van overlijden door Covid-19 worden opgedeeld per regio op basis van de plaats van overlijden, en niet op basis van de woonplaats van de patiënt, wat verschilt van de gegevens over de gevallen van een Sars-CoV-2 infectie welke opgedeeld worden in regio's volgens de woonplaats van de patiënt

* De gegevens van de tweede golf worden hier weergegeven tot 31 december 2020.

** ROB/RVT : Rust- en verzorgingstehuizen.

*** Andere: andere collectieve woonvoorzieningen, thuis en andere plaatsen.

Bron: Sciensano.

105. Sciensano. Controle van Covid-19. Veelgestelde vragen https://covid-19.sciensano.be/sites/default/files/Covid19/COVID-19_FAQ_NL_final.pdf

106. Sciensano. Surveillance in woonzorgcentra - rapport van week 8 (gegevens tot en met 23 februari 2021). https://covid-19.sciensano.be/sites/default/files/Covid19/COVID-19_Weekly_Pub_NH_NL_2021_02_24.pdf

107. Sciensano. Surveillance in woonzorgcentra - rapport van week 53 (gegevens tot en met dinsdag 29 december 2020). https://covid-19.sciensano.be/sites/default/files/Covid19/COVID-19_Weekly_Pub_NH_NL_2020_12_30.pdf

108. Deze schattingen zijn gebaseerd op individuele patiëntgegevens die zijn geregistreerd in het klinische ziekenhuistoezicht COVID-19, dat niet alomvattend is.

wekelijks verslag van 26 juni dat van de bewoners die in Brusselse ziekenhuizen overleden ten gevolge van Covid-19, 14% in een woonzorgcentrum verbleef buiten Brussel (8% in een woonzorgcentrum in Vlaanderen en respectievelijk 6% in Wallonië)¹⁰⁹

6.1.3. Surveillance van de sterfte ongeacht de doodsoorzaak: oversterfte

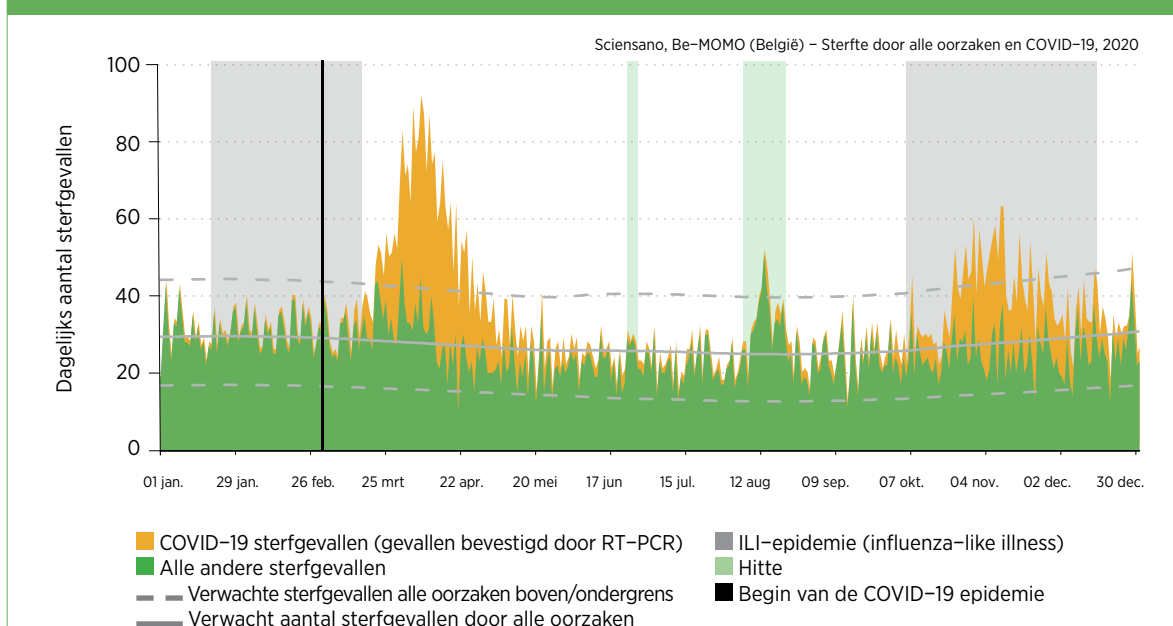
Oversterfte, of “een waargenomen sterfte die groter is dan de verwachte sterfte”, is een indicator die ook wordt gebruikt om de algemene impact van de Covid-19-epidemie te beoordelen, in het bijzonder de impact van de eerste golf (Lagasse en Deboosere, 2020). Deze indicator heeft betrekking op de sterfte door alle oorzaken en

maakt het onder meer mogelijk de verschillen te overbruggen tussen landen in de manier waarop Covid-19-sterfgevallen worden gerapporteerd (Lagasse en Deboosere, 2020).

Uit gegevens van het Be-MOMO-systeem¹¹⁰ blijkt dat Brussel, net als België in het algemeen, in 2020 drie perioden van oversterfte kende, twee perioden van oversterfte tijdens de eerste twee golven van de Covid-19-epidemie, alsook een periode van oversterfte tijdens de hittegolf in augustus¹¹¹ (zie figuur 6-4).

Tijdens de eerste periode van oversterfte die zich voordeed tijdens de eerste golf van de Covid-19-epidemie, en die zich in Brussel uitstreckte van de week van 23 maart tot de week van 20 april 2020, werden 1 231 extra sterfgevallen

Figuur 6-4: Het aantal overlijdens door alle doodsoorzaken (zonder de sterfgevallen door COVID-19) en het aantal overlijdens door COVID-19, tussen het begin en het einde van 2020 (analyse van week 1 van 2021), Brussels Gewest

Hoe lees je deze grafiek? Wanneer het aantal sterfgevallen per dag de door de modellering voorspelde boven- of ondergrens van sterfgevallen (grijze stippellijnen) overschrijdt, is er sprake van een significante over- of ondersterfte. Het oranje gedeelte geeft het aandeel van de COVID 19-sterfgevallen in de totale mortaliteit weer (bevestigde en mogelijke gevallen, alle plaatsen van overlijden).

Bron: Leroy Mathias, Dupont Yves, Braeye Toon, Bossuyt Nathalie, Bustos Sierra Natalia. Epistat, Belgian Mortality Monitoring (Be-MOMO), Sciensano, Brussels, Belgium. <https://epistat.wiv-isp.be/momo/>.

Noot: Er zullen in juli 2021 door Sciensano nieuwe mortaliteitsanalyses worden gepubliceerd van de periode die de twee eerste golven van de epidemie overspant. Gezien deze analyses nog niet beschikbaar waren op het moment dat deze barometer werd opgesteld kon er hier nog geen rekening mee worden gehouden.

109. Sciensano. Wekelijks epidemiologisch bulletin van 26 juni 2020 - https://covid-19.sciensano.be/sites/default/files/Covid19/COVID-19_Weekly%20report_20200626%20-%20NL_0.pdf

110. Sciensano analyseert gegevens van het Be-MOMO-systeem (Belgium Mortality Monitoring - Sciensano), een monitoringsysteem voor sterfte door alle oorzaken op basis van gegevens uit het Rijksregister. Het aantal extra sterfgevallen, en het hogere sterftecijfer, worden in dit systeem berekend in vergelijking met wat op basis van de laatste 5 jaar wordt verwacht. Meer informatie over Be-MOMO: <https://epistat.wiv-isp.be/momo/>

111. Persbericht Sciensano, 15 januari 2021: Analyse van de oversterfte ten gevolge van Covid-19 in 2020. <https://www.sciensano.be/nl/pershoek/analyse-van-de-oversterfte-gelinkt-aan-covid-19-2020>

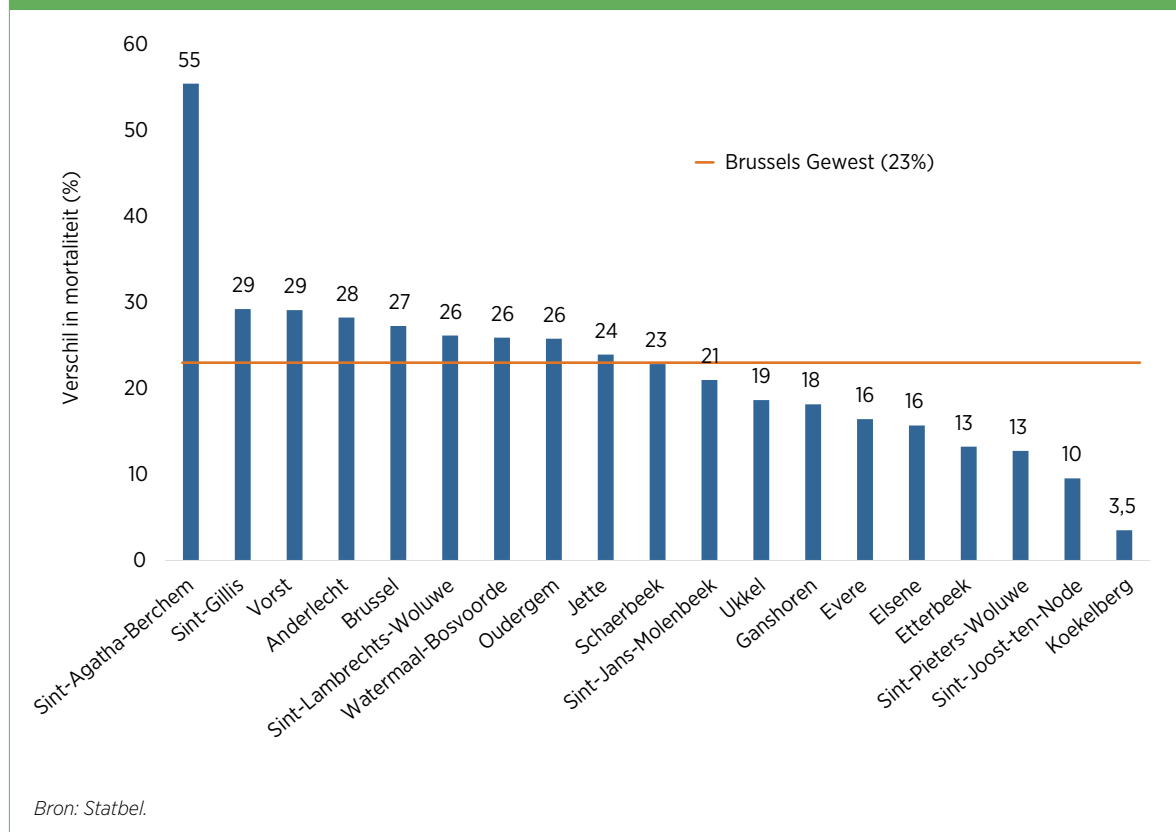
vastgesteld in vergelijking met wat op basis van de laatste vijf jaar werd verwacht, d.w.z. een oversterfte van 127%. Tijdens de tweede periode van oversterfte, die zich in Brussel tijdens de tweede golf van de epidemie voordeed van de week van 19 oktober 2021 tot de week van 23 november 2021, waren er 673 extra sterfgevallen, wat neerkomt op een oversterfte van 58%¹¹².

De oversterfte was aanzienlijk in Brussel tijdens de eerste golf van de epidemie. Verschillende verklarende elementen worden in verband hiermee genoemd, waaronder de hoge bevolkingsdichtheid in het Brussels Gewest (Bourguignon et al, 2020), het pendelen van veel mensen naar en van Brussel als gevolg van haar rol als hoofdstad en economisch knooppunt (Bourguignon et al, 2020), de vele verbindingen die Brussel heeft met de rest van België en met het buitenland, wat de introductie van het virus in de hand kan hebben gewerkt (Dehaibe et al, 2020), en het stedelijke

karakter van de Covid-19-pandemie (Dehaibe et al, 2020). Volgens de analyses van Lagasse en Deboosere (2020) betreffende de mortaliteit tijdens de eerste golf van de epidemie, was het effect van de epidemie inderdaad groter in stedelijke geografische gebieden met een hoge bevolkingsconcentratie dan in de rest van de betrokken landen.

Er worden ook andere verklarende elementen vermeld, zoals een hoger armoederisico in het Brussels Gewest (Bourguignon et al) en een groter aandeel van de bevolking in een moeilijke sociaaleconomische situatie (Dehaibe et al, 2020), een minder optimale toegang tot zorg in Brussel (Bourguignon et al, 2020), maar ook het feit dat de eerste golf van de Covid-19-epidemie vooral ouderen heeft getroffen (Dehaibe et al, 2020), wetende dat het aandeel ouderen dat verblijft in een woonzorgcentrum iets hoger ligt in Brussel dan in de andere twee gewesten¹¹³.

Figuur 6-5: Verschil in mortaliteit (in %) tussen het jaar 2020 en het gemiddelde van de jaren 2017-2019, per Brusselse gemeente

112. Zie boven.

De cijfers die hier vermeld worden dateren van januari 2021. Sciensano zal in juli 2021 nieuwe analyses publiceren omtrent de mortaliteit in de periode die de twee golven van de epidemie overspant. Gezien deze nog niet waren gepubliceerd toen deze barometer werd opgesteld hebben we er hier geen rekening mee kunnen houden. (Sciensano. Mortaliteit door alle oorzaken - Aanpassing van het Be-MOMO model naar aanleiding van de oversterfte in 2020 - 18 juni 2021. https://covid-19.sciensano.be/sites/default/files/Covid19/Be-MOMO%20adaptation%20baseline%20due%20to%202020%20excess%20mortality_NL.pdf

113. In Brussel is in 2018 7,6% van de 65-plussers geïnstitutionaliseerd in een woonzorgcentrum, tegenover 5,3% in Vlaanderen en 6,1% in Wallonië. Gegevensbron: IMA-atlas: <https://atlas.ima-aim.be/databanken/?rw=1&lang=nl>

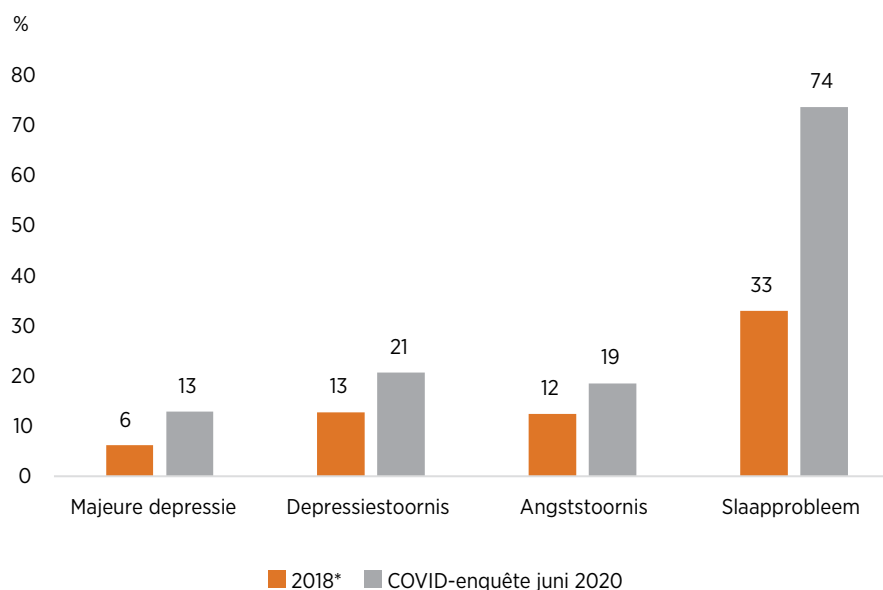
Statbel publiceert ook sterftecijfers voor 2020, vergeleken met het gemiddelde van de jaren 2017 tot 2019 (de berekeningsmethode die Statbel gebruikt verschilt van de methode die door het Be-MOMO-systeem wordt gebruikt (Statbel, 2021)). Deze cijfers zijn beschikbaar per Brusselse gemeente en hebben betrekking op de sterfte over het hele jaar 2020, en niet alleen op de periodes met een oversterfte tijdens de twee golven van de Covid-19-epidemie. Volgens deze gegevens is het aantal sterfgevallen in Brussel in 2020 met 23% gestegen ten opzichte van het gemiddelde van de jaren 2017 tot 2019. Het aantal sterfgevallen is het sterkst gestegen in Sint-Agatha-Berchem, namelijk met 55%, met 300 sterfgevallen in 2020 tegenover een jaargemiddelde van 193 sterfgevallen in de jaren 2017 tot 2019. Het verschil in sterfte is het kleinst voor de gemeente Koekelberg (3,5%), met 176 gerapporteerde sterfgevallen in 2020 tegenover een gemiddelde van 170 jaarlijkse sterfgevallen voor de jaren 2017 tot 2019 (› figuur 6-5).

6.2. Gevolgen van de Covid-19-crisis voor de geestelijke gezondheid

De Covid-19-epidemie en de lockdownmaatregelen die moesten worden genomen, hebben het welbevinden van ons allemaal beïnvloed. Voor sommige mensen heeft het echter ook geleid tot ernstige psychische problemen. In het kader van de Covid-19 Gezondheidsenquêtes heeft Sciensano de bevolking bevraagd om dit effect te beoordelen, met name aan de hand van bepaalde indicatoren van geestelijke gezondheidsproblemen, zoals majeure depressie, depressiestoornissen, angststoornissen en slaapproblemen.

Figuur 6-6 toont de resultaten van de Covid-19-Gezondheidsenquête van juni 2020 (afgenomen tussen 28 mei en 5 juni) en vergelijkt deze met de resultaten van de Gezondheidsenquête van 2018¹¹⁴.

Figuur 6-6: Aandeel van de bevolking met bepaalde mentale problemen, 2018* en juni 2020, Brussels Gewest

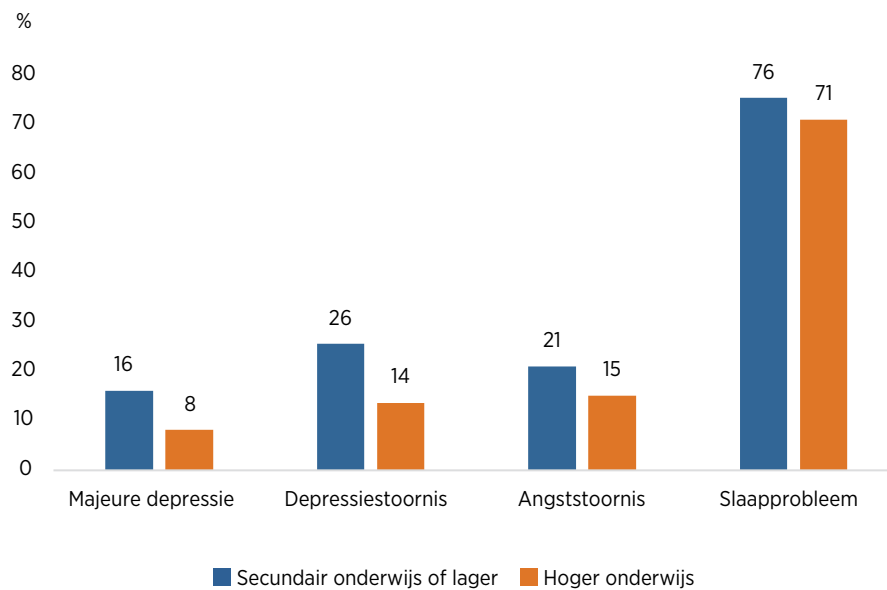

* Slaapproblemen werden in de gezondheidsenquête van 2018 niet bevraagd. De hier gepresenteerde waarde is die van de gezondheidsenquête van 2013.

Bron: Sciensano, Covid-19-gezondheidsenquête, juni 2020; Gezondheidsenquête 2018 en 2013.

114. We moeten voorzichtig zijn met de interpretatie van de resultaten, aangezien er nog bijkomende methodologische controles moeten gebeuren voor de Brusselse steekproef van de gezondheidsenquête 2018 om de resultaten te valideren/verklaren (Tafforeau, 2019).

Figuur 6-7: Aandeel van de bevolking met bepaalde mentale problemen, per opleidingsniveau, Brussels Gewest, juni 2020

Bron: Sciensano, Covid-19-Gezondheidsenquête juni 2020.

Naast de enquête van juni heeft Sciensano gedurende de hele epidemie verschillende keren gepeild naar de mentale gezondheid, onder meer in april en september 2020. De resultaten voor de in [figuur 6-6](#) gepresenteerde indicatoren komen sterk overeen met die van juni, met uitzondering van angststoornissen, die in april iets hoger waren (24%), en majeure depressie en depressiestoornissen, die in september iets lager waren (respectievelijk 10% en 16%).

Voor alle onderzochte mentale gezondheidsproblemen zijn de prevalenties tijdens de Covid-19-crisis dus veel hoger dan in voorgaande Gezondheidsenquêtes.

Er worden ook sociale ongelijkheden vastgesteld. In het Brussels Gewest rapporteren hoger opgeleiden gemiddeld minder mentale gezondheidsproblemen (majeure depressies, depressiestoornissen en angststoornissen) dan mensen met hoogstens een middelbaar onderwijs-diploma ([> figuur 6-7](#)). Slaapproblemen komen even vaak voor bij laag- als bij hoogopgeleiden (het verschil is statistisch niet significant).

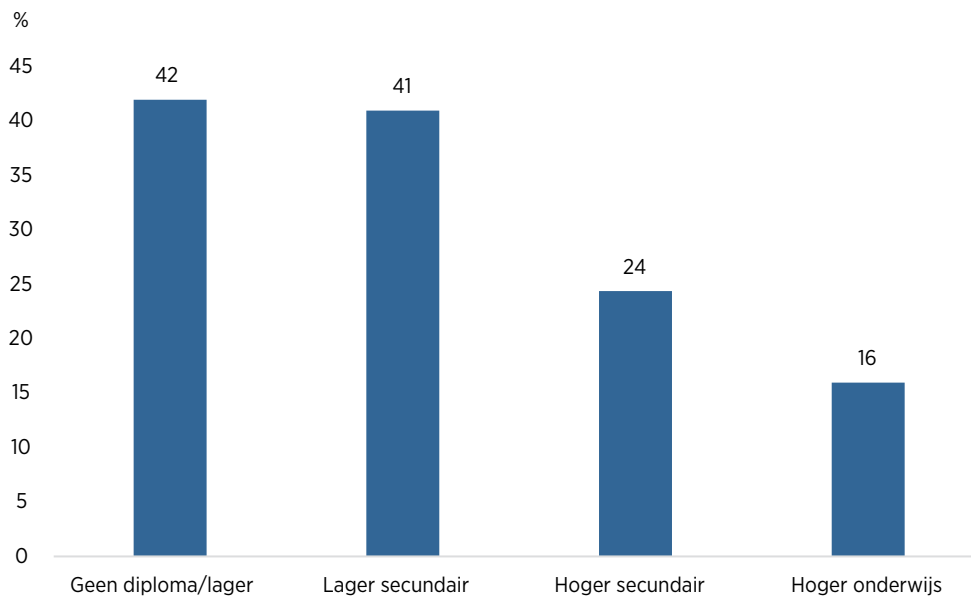
6.3. Sociale ongelijkheden in gezondheid in het Brussels Gewest

6.3.1. Subjectieve gezondheid

De “subjectieve gezondheid” is een begrip dat gezondheid in brede zin omvat. Het wordt gebruikt als algemene indicator van de gezondheid van een bevolking. Volgens de Gezondheidsenquête 2018 van Sciensano, verklaart 22% van de Brusselse bevolking van 15 jaar en ouder niet in een goede gezondheid te verkeren¹¹⁵. Er zijn (nog) geen gegevens beschikbaar over de subjectieve gezondheid tijdens de Covid-19-pandemie.

Het aandeel personen dat hun eigen gezondheidstoestand niet als goed beoordeelt, verschilt beduidend naargelang het socio-economisch statuut (bij gelijke leeftijd en geslacht), dat hier wordt gemeten door middel van het opleidingsniveau¹¹⁶. Er bestaat een duidelijke sociale gradiënt: hoe hoger het opleidingsniveau, hoe lager het aandeel personen dat de eigen gezondheid niet als goed beschrijft. Degenen met hoogstens een diploma van het lager secundair onderwijs (41-42%) hebben aanzienlijk meer kans om een slechte gezondheid aan te geven dan degenen met een diploma van het hoger secundair (24%) of hoger (16%) onderwijs (› figuur 6-8).

Figuur 6-8: Aandeel Brusselaars van 15 jaar en ouder die de eigen gezondheid niet als goed beoordelen naar opleidingsniveau, Brussels Gewest, 2018

Bron: Sciensano, Gezondheidsenquête 2018.

115. De daling in 2018 (-3%) van het totale aandeel van de Brusselse bevolking dat aangeeft een slechte gezondheid te hebben, doet vragen rijzen (22% in 2018 in vergelijking met 25-26% voor de verschillende enquêtes tussen 1997-2013). We moeten voorzichtig zijn met de interpretatie van de resultaten, aangezien er nog bijkomende methodologische controles moeten gebeuren voor de Brusselse steekproef van de gezondheidsenquête 2018 om de resultaten te valideren/verklaren (Tafforeau, 2019).

116. Inkomen, werk en opleiding zijn de drie dimensies die doorgaans worden gebruikt om de socio-economische situatie van personen te benaderen. Deze drie dimensies zijn uiteraard sterk gecorreleerd. Bijvoorbeeld, het armoederisico en het werkloosheidsrisico zijn hoger bij personen die lager zijn opgeleid (zie hoofdstuk 4 en 5).

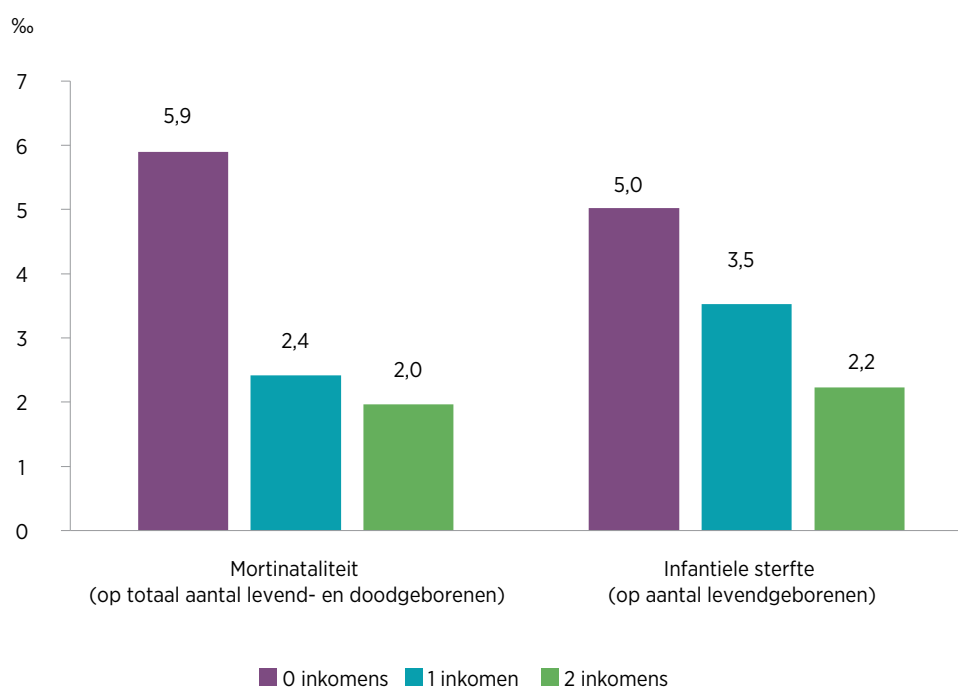
6.3.2. Mortinataliteit en infantiele sterfte

In 2018 wordt in het Brussels Gewest bijna één kind op vijf (18%) geboren in een huishouden zonder inkomen uit werk¹¹⁷. Daarnaast wordt een op de drie kinderen (32%) er geboren in een huishouden met slechts één inkomen uit werk. Verder wordt ongeveer 17% van de kinderen er geboren in een huishouden waar de moeder alleenstaand is op het moment van de geboorte. Van de alleenstaande moeders beschikt 59% niet over een inkomen uit werk¹¹⁸.

Al van voor de geboorte wordt de gezondheid van een kind beïnvloed door het sociaal statuut van de ouders. [Figuur 6-9](#) presenteert de mortinataliteit¹¹⁹ en de infantiele sterfte¹²⁰ in functie van het aantal inkomens van het huishouden.

Voor de periode 2015-2018 bedraagt de mortinataliteit voor kinderen geboren in een huishouden zonder inkomen uit werk 5,9 per 1000 geboorten (levend- en doodgeborenen), en de infantiele sterfte is 5 per 1000 levendgeborenen. Kinderen geboren in huishoudens zonder inkomen uit werk hebben drie keer meer kans om doodgeboren te worden en meer dan twee keer meer kans om te overlijden in het eerste levensjaar in vergelijking met kinderen geboren in huishoudens met twee inkomens ([figuur 6-9](#)).

Figuur 6-9: Mortinataliteit en infantiele sterfte naargelang het aantal inkomens uit arbeid in het gezin, Brussels Gewest, 2015-2018

Bron: Observatorium voor Gezondheid en Welzijn Brussel, Statistische formulieren voor geboorte & overlijden, 2015-2018.

117. Deze cijfers houden rekening met alle geboortes (levend- of doodgeborenen vanaf 22 weken zwangerschap of vanaf een minimumgewicht van 500 gram), en niet enkel met de levendgeborenen.

118. Bron: Observatorium voor Gezondheid en Welzijn Brussel, Statistische formulieren voor geboorte 2017.

119. De mortinataliteit of foetale sterfte wordt bepaald door het aantal overlijdens voor of tijdens de bevalling wanneer er 22 zwangerschapsweken overschreden zijn of de foetus 500 gram of meer weegt, per 1 000 levendgeborenen.

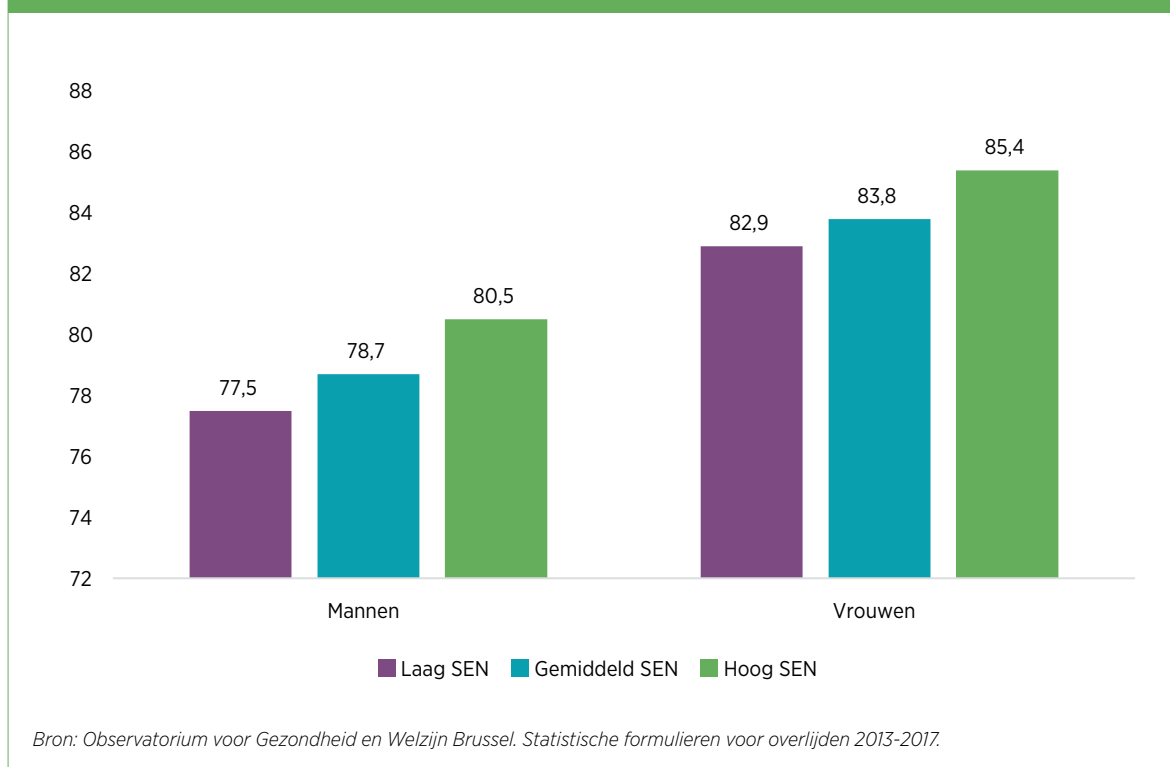
120. De infantiele sterfte wordt bepaald door het aantal levendgeborenen dat overleed voor de 365ste levensdag per 1 000 levendgeborenen.

6.3.3. Levensverwachting

De levensverwachting bij de geboorte¹²¹ verschilt eveneens naargelang het socio-economische statuut van de betrokkenen. Om dit fenomeen te illustreren werd, door ontbrekende gegevens op het individuele niveau, het socio-economische statuut op basis van het gemiddelde socio-economische niveau (SEN) van de woongemeente, gebruikt als indicator¹²².

Figuur 6-10 toont aan dat in het Brussels Gewest, zowel voor mannen als voor vrouwen, de levensverwachting bij de geboorte toeneemt wanneer de SEN van de gemeente hoger is. Tussen de armste en de rijkste gemeenten is het verschil in levensverwachting bij de geboorte, 3 jaar voor mannen en 2,5 jaar voor vrouwen in 2013-2017.

Figuur 6-10: Levensverwachting bij de geboorte naargelang het geslacht en het socio-economische niveau van de woongemeente, Brussels Gewest, 2013-2017

121. De levensverwachting bij de geboorte is het aantal jaren dat een kind geboren in een bepaald jaar, mag verwachten te leven indien hij of zij in de loop van zijn of haar leven dezelfde leeftijdsspecifieke sterfterisico's zou lopen als deze gemeten in dat welbepaalde jaar.

122. De gemeenten werden opgedeeld in drie categorieën op basis van een statistische clusteranalyse van hun bevolking. De indeling is gebaseerd op drie indicatoren (2012): het mediaan inkomen op de belastingaangiften, de werkloosheidsgraad en het aandeel begunstigden van een leefloon (18-64 jaar). Op basis van deze drie criteria bevat de categorie van gemeenten met een hoog SEN vijf gemeenten: Oudergem, Ukkel, Watermaal-Bosvoorde, Sint-Lambrechts-Woluwe en Sint-Pieters-Woluwe. De categorie met gemeenten met een laag SEN bevat zes gemeenten: Anderlecht, Brussel-Stad, Sint-Jans-Molenbeek, Sint-Joost-ten-Node, Sint-Gillis en Schaarbeek. De acht overige gemeenten maken deel uit van de tussenliggende categorie.

We merken op dat hoewel de levensverwachting van vrouwen hoger is dan die van mannen, de gezonde levensverwachting voor beide geslachten vergelijkbaar is. Daarnaast neemt de levensverwachting in goede gezondheid geleidelijk toe met het opleidingsniveau (Van Oyen et al., 2011).

De Covid-19-epidemie zou ook een impact kunnen hebben gehad op de levensverwachting in 2020 (zie hoofdstuk 2). Voor België wordt geraamd dat de levensverwachting in 2020 met 10 maanden zou zijn gedaald, terwijl zij sinds 1992 gemiddeld met 2,5 maanden per jaar is gestegen. De vraag of de daling van de levensverwachting ook zal variëren naar gelang van de sociaaleconomische positie, moet nog verder worden bestudeerd.

6.4. Sociale ongelijkheden in de toegang tot zorg in het Brussels Gewest

6.4.1. Preventie: borstkankerscreening als voorbeeld

Op basis van de IMA-gegevens en de fiscale statistieken¹²³, kunnen we de ongelijkheden in de dekking van borstkankerscreening door mammografie onderzoeken naargelang van het mediane inkomensniveau van de statistische sector van de woonplaats.

Onder de in aanmerking komende vrouwen tussen de 50 en 69 jaar, hebben in 2015 en 2016 gemiddeld 52 op de 100 een mammografie laten uitvoeren (waarbij “diagnostische” mammografieën en mammografieën in het kader van het georganiseerd bevolkingsonderzoek (“mammothest”) samen worden genomen).

Opnieuw wordt een belangrijke sociale gradiënt waargenomen: het percentage vrouwen dat zich laat screenen neemt systematisch toe met hun inkomen.

Van de mensen die wonen in een statistische sector met een laag inkomen, wordt “slechts” 44% gescreend. Dit percentage stijgt tot 51% voor mensen in woongebieden met een gemiddeld inkomen en tot 60% in de rijkste woongebieden (cijfers gestandaardiseerd voor leeftijd) (→ [figuur 6-11](#)).

In Brussel bereikt het georganiseerde programma voor borstkankerscreening (“mammothest”), dat gratis is, verhoudingsgewijs meer sociaal zwakkere vrouwen. Hoewel dit programma voor een kleine “inhaalbeweging” zorgt, kan het de verschillen in termen van de totale dekking niet beduidend verminderen omwille van de algemeen lage participatie van Brusselse vrouwen aan het georganiseerde programma¹²⁴.

[Kaart 6-1](#) toont het percentage vrouwen dat in 2017 (gedurende het jaar of het voorgaande jaar) een mammografie (diagnostisch of screenend) heeft laten maken per statistische sector. Het verkregen beeld stemt bijna perfect overeen met dat van de inkomensverdeling in het Brussels Gewest (zie hoofdstuk 3). In de arme sikkels is het aandeel vrouwen dat een mammografie ondergaat bijzonder klein, terwijl in de meer welvarende buurten de bewoners gemiddeld meer aan deze vorm van borstkankerpreventie doen. Dit toont nog maar eens aan hoe sterk de link is tussen iemands sociaaleconomische situatie en de toegang tot preventieve gezondheidszorg.

Aan het begin van de Covid-19-crisis werden de niet-dringende medische onderzoeken tijdelijk opgeschort (van half maart tot begin mei 2020). Dit was ook het geval voor borstkankerscreening. Het Kankerregister heeft berekend dat tussen 1 maart en 18 september 2020 in België 20% minder gevallen van borstkanker zijn gedetecteerd bij vrouwen van 50 tot 69 jaar in vergelijking met dezelfde periode in 2019¹²⁵.

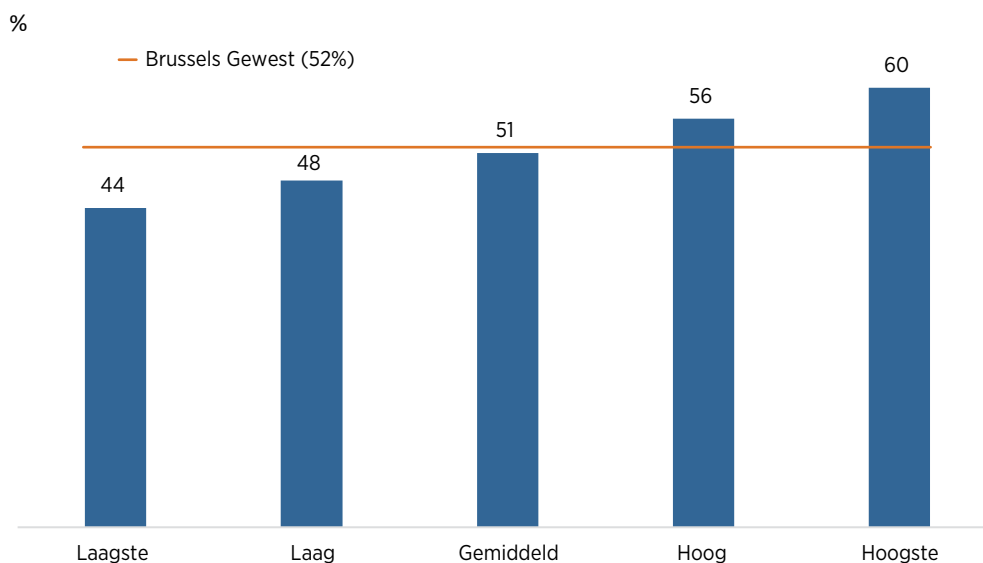
123. De databank van het InterMutualistisch Agentschap (dat gegevens verzamelt over de terugbetalingen van de gezondheidszorg door de verschillende ziekenfondsen) bevat geen informatie over inkomen, opleidingsniveau of andere indicatoren die gebruikt zouden kunnen worden om de sociaaleconomische situatie van individuen te schatten. Het woonadres kan echter worden gebruikt om de sociaaleconomische status bij benadering te schatten op basis van het mediane inkomensniveau van de statistische sector van de woonplaats (gebaseerd op de fiscale gegevens). Voor meer informatie, verwijzen we naar het rapport over socio-economische ongelijkheden van het Observatorium voor Gezondheid en Welzijn Brussel, 2019b.

124. Voor de exacte cijfers, verwijzen we naar het rapport over socio-economische ongelijkheden in gezondheid (Observatorium voor Gezondheid en Welzijn, Brussel 2019a).

125. De studie van het Kankerregister kan worden geraadpleegd via deze link:

https://kankerregister.org/media/docs/publications/Kanker-Impact-Coronacrisis_NL_finaal_nov2020.pdf

Figuur 6-11: Aandeel vrouwen (50-69 jaar) die een mammografie lieten uitvoeren naar inkomensgroep van de statistische sector van de woonplaats (gestandaardiseerde resultaten *), Brussels Gewest, 2016**

*Gestandaardiseerd voor leeftijd

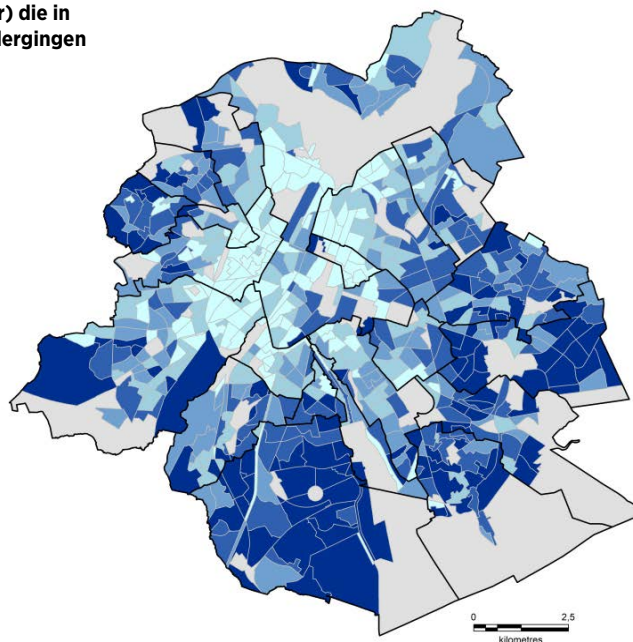
** in de loop van het jaar 2016 of het jaar ervoor

Bron: InterMutualistisch Agentschap (IMA), 2016.

Kaart 6-1: Percentage vrouwen in de leeftijdsgroep 50-69 jaar die een mammografie lieten uitvoeren (gestandaardiseerde resultaten*), per statistische sector, 2017**

Aandel vrouwen (50-69 jaar) die in 2017 een mammografie ondergingen

- 61,5 - 87,5%
- 55,8 - 61,5%
- 51 - 55,8%
- 45,9 - 51%
- 16,4 - 45,9%
- geen gegevens

* gestandaardiseerd voor leeftijd

** gedurende 2017 of het voorgaande jaar

Bron: InterMutualistisch Agentschap (IMA), 2017.

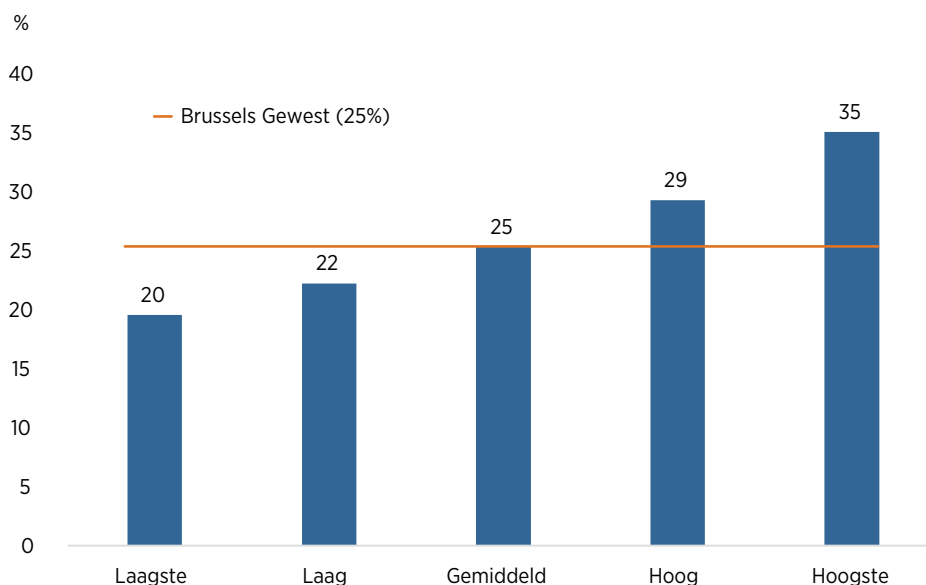
Cartografie: Observatorium voor Gezondheid en Welzijn Brussel.

6.4.2. Zorgconsumptie: orthodontie als voorbeeld

Hoewel orthodontie soms als een luxe wordt gezien, kan een scheefstand van de tand ervoor zorgen dat praten, eten of een goede tandverzorging moeilijker is. Het kan ook een invloed hebben op het sociale leven of op de mogelijkheid om bepaalde types jobs te kunnen uitvoeren.

Op basis van de gegevens van de verplichte ziekteverzekering en de fiscale statistieken is het mogelijk om het aandeel jongeren dat een orthodontische behandeling ondergaat, te berekenen volgens de mediane inkomenskwintielen van de statistische sector van hun woonplaats (> figuur 6-12).

Figuur 6-12: Aandeel jongeren (10-18 jaar) die een orthodontische behandeling ondergingen naargelang het inkomenskwintiel van de statistische sector van de woonplaats (gestandaardiseerde resultaten *), Brussels Gewest, 2016**

*Gestandaardiseerd voor leeftijd en geslacht.

** Minstens 1 terugbetaling van een prestatie voor orthodontie tussen 2010 en 2016.

Bron: InterMutualistisch Agentschap, 2016.

De sociale gradiënt is zeer duidelijk. Het percentage jongeren dat een orthodontische behandeling ondergaat, neemt systematisch toe naarmate het inkomensniveau van de woonplaats hoger is (> zie figuur 6-12). In gebieden met zeer lage inkomens ondergaat 20% van de jongeren een orthodontische behandeling, vergeleken met 25% in gebieden met een gemiddeld inkomen en 35% in gebieden met een zeer hoog inkomen.

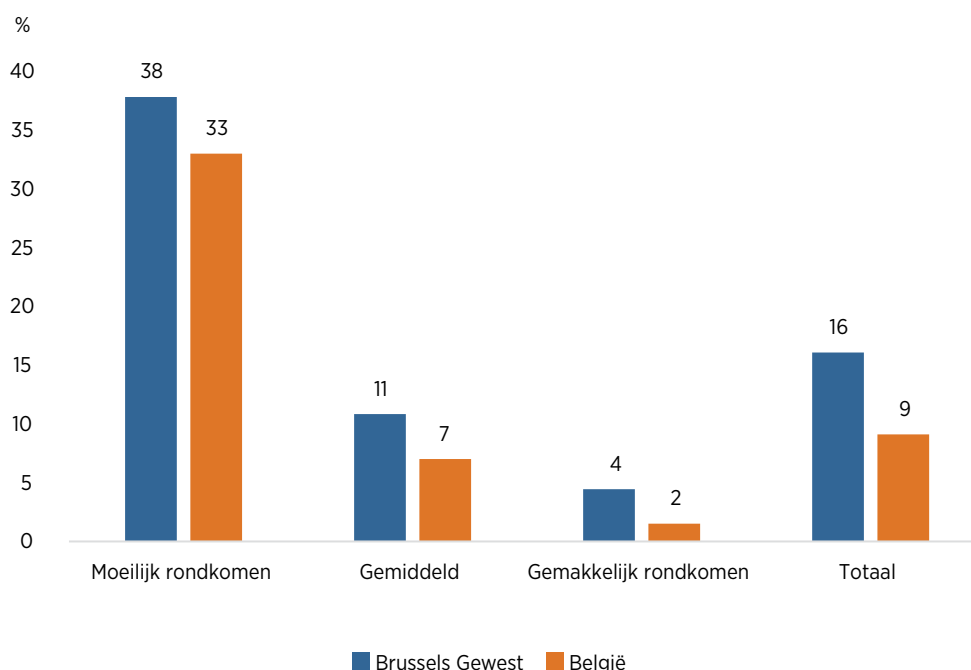
6.4.3. Zorg uitstellen

De toegang tot gezondheidszorg blijft moeilijk voor heel wat Brusselse huishoudens. Volgens de Gezondheidsenquête 2018¹²⁶, verklaart 16% van de Brusselse huishoudens gezondheidszorg te hebben uitgesteld om financiële redenen. Uitstel van zorg komt verhoudingsgewijs vaker voor in het Brussels Gewest dan in Vlaanderen (5%); het verschil met Wallonië is in 2018 statistisch niet significant.

Ook hier is de sociale gradiënt duidelijk: het uitstellen van gezondheidszorg neemt af naargelang de beschikbare financiële middelen toenemen. In het Brussels Gewest verklaart 38% van de huishoudens die aangaven moeilijk rond te komen, dat ze zich gezondheidszorgen hebben ontszegd of ze hebben uitgesteld om financiële redenen, tegenover 11% van de gezinnen die gemiddeld rondkomen en slechts 4% bij de huishoudens die aangeven gemakkelijk rond te komen (➤ figuur 6-13).

De crisis heeft een aanzienlijke impact gehad op het gebruik van de gezondheidszorg, en als gevolg daarvan mogelijk ook op de algemene gezondheidstoestand van de bevolking. Vooral in het beginstadium van de crisis kon veel zorg niet worden verleend zoals gepland. In de periode van medio maart tot medio april werd 32% van de consulten bij de huisarts en 80% van de consulten bij specialisten geannuleerd of uitgesteld (cijfers van de eerste Covid-19-gezondheidsenquête van Sciensano). In het najaar van 2020 was de situatie enigszins genormaliseerd en werd nog 4% van de consulten bij huisartsen en 20% van de consulten bij specialisten uitgesteld (cijfers van de vijfde Covid-19-gezondheidsenquête van Sciensano).

Figuur 6-13: Percentage huishoudens dat verklaart in het afgelopen jaar gezondheidszorg* te hebben moeten uitstellen om financiële redenen, naargelang financiële draagkracht, Brussels Gewest en België, 2018

* medische zorg, tandverzorging, (voorgeschreven) geneesmiddelen, een bril en/of geestelijke gezondheidszorg.

Bron: Sciensano, Gezondheidsenquête 2018; berekeningen Observatorium voor Gezondheid en Welzijn Brussel.

126. Bijkomende methodologische controles moeten nog worden uitgevoerd voor de Brusselse steekproef (zie eerder). Daarom kunnen de cijfers van 2018 (vooralsnog) niet worden vergeleken met de resultaten van de Gezondheidsenquêtes van de voorgaande jaren in Brussel.

6.5. Invaliditeit

Gezondheidsproblemen kunnen leiden tot langdurige werkonbekwaamheid (invaliditeit)¹²⁷, en bijgevolg tot inkomensverlies. Globaal genomen, neemt het aantal invaliden in het Brussels Gewest, net als in de rest van België, elk jaar progressief toe.¹²⁸

In 2020 ontvingen 37 252 loontrekkenden en 2 457 zelfstandigen een invaliditeitsuitkering¹²⁹ tegenover respectievelijk 35 191 en 2 192 in 2019. Dit komt overeen met een toename van 6% van het aantal invaliditeitsgevallen bij de loontrekkenden en 12% bij de zelfstandigen.

Verder is bijna één op de 10 gerechtigden onder de loontrekkenden invalide (het invaliditeitspercentage¹³⁰ bedraagt 9 per 100 gerechtigden), terwijl bij zelfstandigen 3,5 op de 100 gerechtigden invalide is. Deze aandelen zijn de afgelopen 10 jaar gestegen: tussen 2010 en 2020 stegen ze van 6 naar 9 procent onder loontrekkenden en van 2,6 naar 3,5 procent onder zelfstandigen (► tabel 6-2).

Hoewel de observatiedatum voor 2020 (namelijk 30 juni) binnen de eerste golf van de Covid-19-epidemie valt, kan de toename van het aantal invaliden niet zomaar aan de epidemie worden toegeschreven, aangezien deze tendens zich al verscheidene jaren voordoet. Bovendien zullen de mogelijke effecten van de epidemie en de crisis op invaliditeit zich waarschijnlijk pas later laten voelen.

Mentale gezondheidsproblemen blijven de vaakst voorkomende oorzaak van invaliditeit in 2020. Onder loontrekkenden zijn ze goed voor 44% van de invaliditeitsgevallen (tegenover 41% in 2019), gevolgd door spier- en skeletaandoeningen, die 27% van de invaliditeitsgevallen vertegenwoordigen (tegenover 25% in 2019). Bij de zelfstandigen bedragen deze percentages respectievelijk 29% van alle gevallen voor geestelijke gezondheidsproblemen en 28% van de gevallen voor spier- en skeletaandoeningen (cijfers niet geïllustreerd).

Tabel 6-2: Aantal en aandeel invaliden, loontrekkenden en zelfstandigen, Brussels Gewest, 2010-2020

		2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Loontrekkenden	Aantal invaliden	22 586	23 500	24 205	25 451	27 149	28 878	30 691	30 666	32 283	35 191	37 252
	Aandeel invaliden	6,0	6,1	6,2	6,4	6,8	7,3	7,7	7,7	8,0	8,6	9,0
Zelfstandigen	Aantal invaliden	1 489	1 500	1 570	1 606	1 713	1 809	1 934	1 837	1 982	2 192	2 457
	Aandeel invaliden	2,6	2,5	2,6	2,6	2,7	2,8	2,9	2,8	3,0	3,2	3,5

Bron: Rijksinstituut voor Ziekte- en Invaliditeitsverzekering (RIZIV); berekeningen Observatorium voor Gezondheid en Welzijn Brussel.

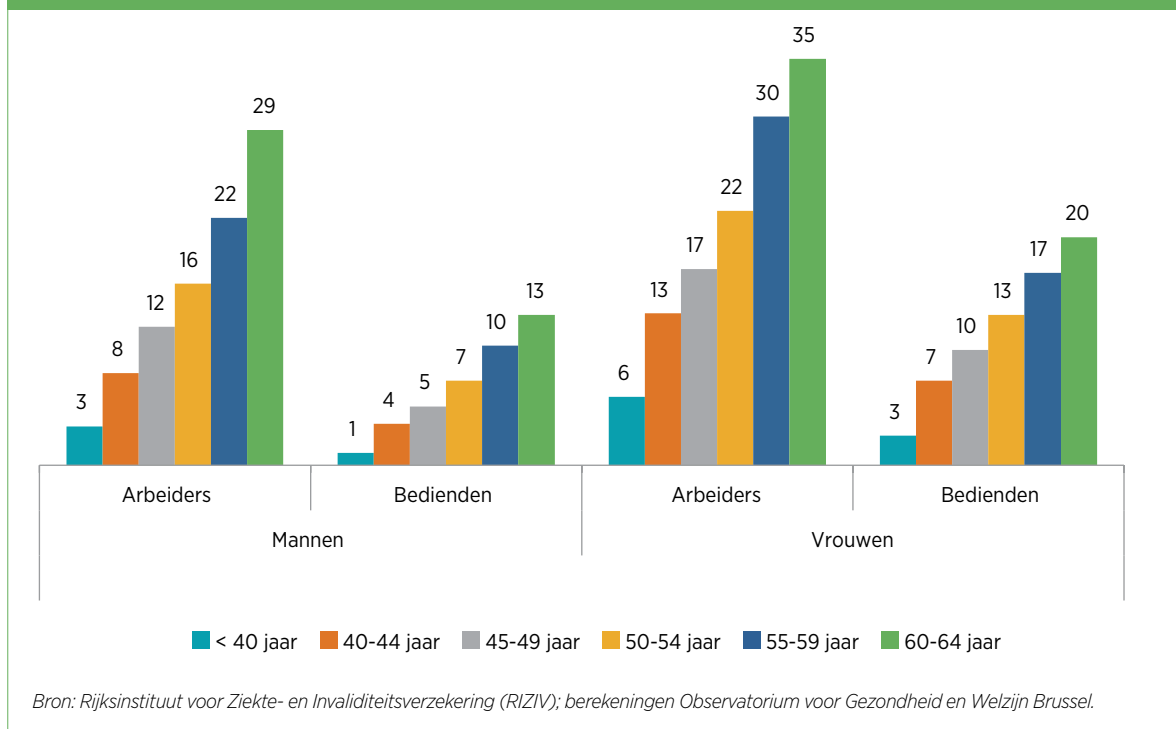
127. De hier gepresenteerde invaliditeitscijfers hebben betrekking op mensen die op 30 juni van het betreffende jaar na meer dan een jaar werkonbekwaamheid een invaliditeitsuitkering ontvingen. Het gaat hier dus niet om werkonbekwaamheid van korte duur (minder dan een jaar).

128. Voor meer informatie over verklarende factoren voor deze toename, zie Observatorium voor Gezondheid en Welzijn Brussel (2016).

129. De invaliditeitspercentages worden afzonderlijk gepresenteerd voor loontrekkenden en zelfstandigen, omdat de situatie van invaliden in beide stelsels anders is: behalve de verschillen qua profiel van mensen die als zelfstandige staan ingeschreven en de verschillende types van activiteit, bestaan er ook aanzienlijke verschillen in termen van het recht op een invaliditeitsuitkering. De invaliden uit het stelsel van loontrekkenden ontvangen een uitkering op basis van het verloren loon (met een toepassing van minima en maxima), terwijl invaliden in het stelsel van zelfstandigen een uitkering krijgen op basis van forfaits. Zie de website van het RIZIV: <https://www.inami.fgov.be/nl/themas/arbeidsongeschiktheid/Paginas/default.aspx>

130. Het invaliditeitsaandeel wordt berekend op basis van het aantal personen dat een invaliditeitsuitkering ontvangt (op 30 juni van het desbetreffende jaar) ten opzichte van het aantal potentieel rechthebbenden binnen het algemene stelsel (loontrekkenden of werklozen die op dat moment desgevallend aanspraak kunnen maken op een invaliditeitsuitkering), met uitzondering van pregepensioneerden. Voor de zelfstandigen wordt dit berekend door het aantal zelfstandigen en meewerkende echtgenoten (echtgenotes) dat een invaliditeitsuitkering ontvangt in verhouding te nemen tot het totale aantal zelfstandigen en meewerkende echtgenoten (echtgenotes) op 30 juni van het desbetreffende jaar.

Figuur 6-14: Aandeel invaliden per leeftijdsgroep, geslacht en professioneel statuut, loontrekkenden, Brussels Gewest, 2020

Onder de loontrekkenden blijven de sociale ongelijkheden in 2020 markant. Het risico om invalide te worden ligt iets meer dan tweemaal hoger bij arbeiders (13%) dan bij bedienden (6%). Vrouwen worden vaker getroffen, met een hoger invaliditeitspercentage (10%) dan dat onder mannen (7%).

Het invaliditeitspercentage neemt ook toe met de leeftijd, zowel bij mannen als vrouwen en zowel bij arbeiders als bedienden. In 2020 werd in het Brussels Gewest meer dan één persoon op drie (35%) onder de vrouwelijke arbeiders van 60-64 jaar en bijna één persoon op drie (29%) onder de mannelijke arbeiders van 60-64 jaar getroffen door invaliditeit (➤ [figuur 6-14](#)).

Huisvesting

Hoewel gegevens over de toegang tot huisvesting en de kenmerken ervan in het Brussels Gewest niet exhaustief zijn, maken de thematische armoederapporten in Brussel van het Observatorium voor Gezondheid en Welzijn (in het bijzonder het rapport “Armoede, slechte huisvesting en uithuiszettingen in het Brussels Gewest”, 2019) en de wel beschikbare gegevens (hierna gepresenteerd) echter duidelijk dat een groot aantal Brusselaars geconfronteerd wordt met grote moeilijkheden om toegang te vinden tot een degelijke woning. De huishoudbudget enquête van 2018 toont aan dat de Brusselse huishoudens in vergelijking met de andere gewesten gemiddeld een groter deel van hun budget aan huisvesting spenderen.

De bijzonder hoge huur- en verkoopprijzen, de verouderde staat van de woningen en de hoge armoedegraad in Brussel hebben als gevolg dat een niet verwaarloosbaar deel van de bevolking leeft in overbevolkte woningen van slechte kwaliteit, zich in een situatie van thuisloosheid bevindt of zich gedwongen ziet het Gewest te verlaten.

Ongelijkheid op het gebied van de toegang tot huisvesting en de woonomstandigheden vertonen een toenemende trend in de context van de Covid-19-crisis (zie punt 7.7).

7.1. Aantal huishoudens en aantal woningen

Het aantal woningen (op basis van het kadaster) is hoger dan het aantal huishoudens (op basis van het bevolkingsregister) in alle drie de gewesten van het land. Dit verschil is echter kleiner in het Brussels Gewest¹³¹ (→ tabel 7-1).

Dat het aantal woningen hoger is dan het aantal huishoudens valt gedeeltelijk te verklaren door de aanwezigheid van leegstaande woningen (tijdelijk of structureel). Er bestaat echter geen exhaustieve telling van het aantal leegstaande woningen op het gehele grondgebied van het Brussels Gewest. Volgens de Brusselse Bond voor het Recht op Wonen (BBRoW): “Niemand weet

Tabel 7-1: Aantal huishoudens en woningen en relatief verschil, gewesten en België, 2020

	Huishoudens	Woningen	Relatief verschil
Brussels Gewest	555 967	586 090	5%
Vlaams Gewest	2 841 372	3 255 725	15%
Waals Gewest	1 591 591	1 735 201	9%
België	4 988 930	5 577 016	12%

Bron: FOD Economie - Statistics Belgium en BISA; berekeningen Observatorium voor Gezondheid en Welzijn Brussel.

131. De inhoud van dit deel is voor een groot stuk gebaseerd op de nota van Defeyt, 2018.

precies hoeveel leegstaande woningen er zijn in het Brussels Gewest. We kunnen voorzichtig schatten dat het er tussen de 15 000 en 20 000¹³² zijn.” (BBRoW 2019).

Maar de verschillen tussen het aantal woningen en huishoudens moeten voorzichtig geïnterpreteerd worden, rekening houdend met de kwaliteit van de statistieken, zowel voor de woningen als de huishoudens. Het is immers zo dat de woninggegevens in het kadaster niet altijd de actuele situatie weergeven vanwege de achterstand in de registratie van nieuwe woningen of eventuele schrappingen van woningen. Sommige gebouwen waarin één huishouden woont, kunnen in het kadaster opgenomen zijn als meergezinswoningen. Omgekeerd zijn er woningen gecreëerd zonder bouwvergunning die niet opgenomen zijn in het kadaster, opnieuw hoofdzakelijk huizen die zijn onderverdeeld in appartementen of koten.

Wat de huishoudens betreft, zijn er naast het feit dat de niet-officiële bevolking niet opgenomen is in de statistieken (zie hoofdstuk 2) nog de mogelijke fouten die verband houden met situaties zoals personen in een collectief huishouden (bijv. rusthuis) die nog steeds gedomicilieerd zijn op hun oude adres, studenten die op kot wonen maar die gedomicilieerd blijven bij hun ouders, enz.

De beperkingen van de beschikbare gegevens in het achterhoofd houdend, is het aantal huishou-

dens tussen 2001 en 2020 sneller gestegen dan het aantal woningen in het Brussels Gewest. Het aantal private huishoudens is toegenomen met 81 345 eenheden, terwijl het aantal woningen slechts is toegenomen met 74 565 eenheden¹³³. Dit verschil wordt vooral waargenomen in de periode 2001-2011. In Vlaanderen en in Wallonië zien we een omgekeerde trend gedurende de twee decennia: het aantal woningen steeg er sneller dan het aantal huishoudens.

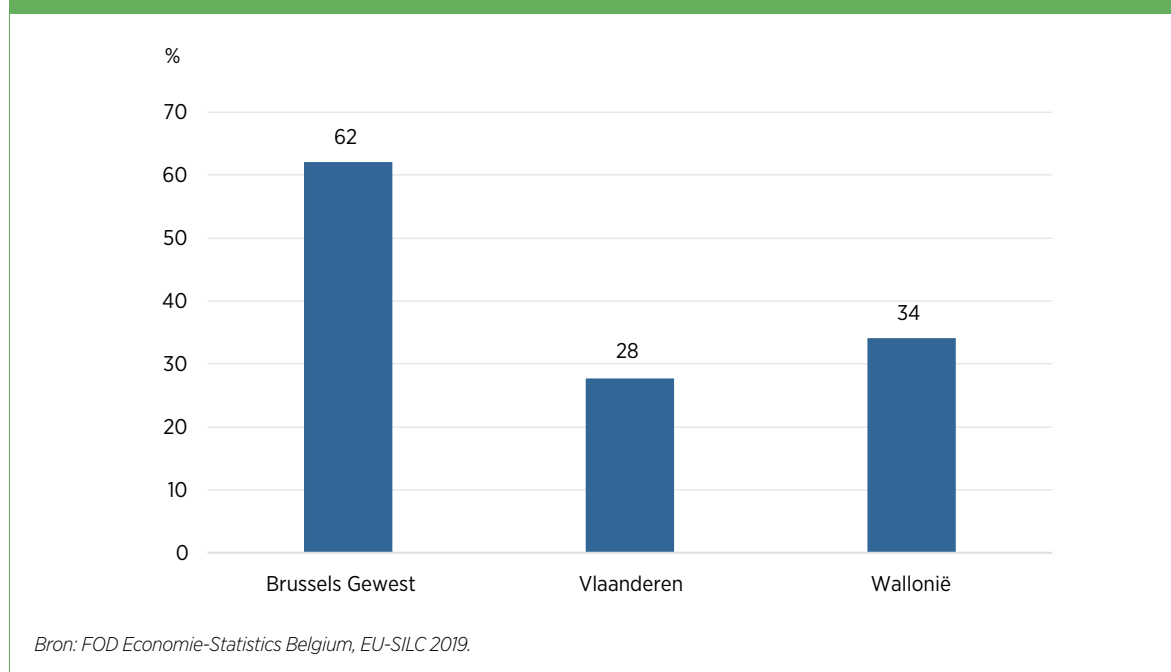
In het Brussels Gewest werd een deel van deze ‘overtallige vraag’ ongetwijfeld geabsorbeerd door het in gebruik nemen van gebouwen die vroeger onbewoond waren en door ‘residuele ruimtes’ te gaan gebruiken als woningen zoals zolders, kelders, enz. (Dessouroux et al, 2016).

7.2. Een meerderheid is huurder

Het Brussels Gewest wordt gekenmerkt door een bijzonder hoog percentage huurders, hoger dan in de andere gewesten en grote steden van het land.

Op basis van de EU-SILC-enquête 2019 is 62% van de huishoudens huurder in het Brussels Gewest, tegenover 28% in Vlaanderen en 34% in Wallonië (> figuur 7-1).

Figuur 7-1: Percentage huurders onder de huishoudens, Belgische gewesten, 2019

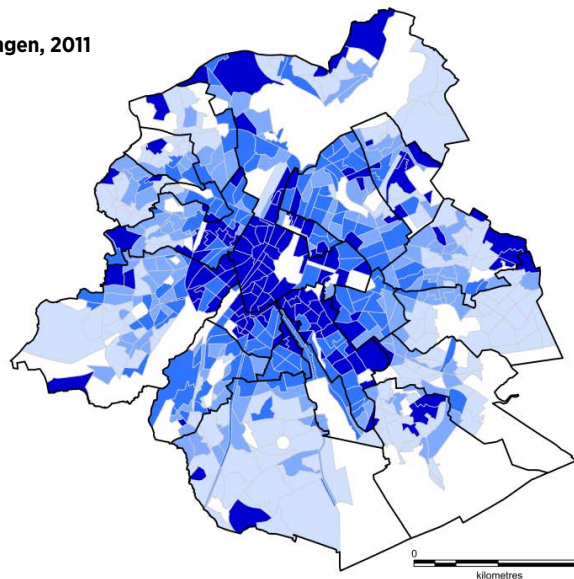
132. Gebaseerd op het aantal watermeters zonder verbruik.

133. Bron: BISA en berekeningen Observatorium voor Gezondheid en Welzijn Brussel.

Kaart 7-1: Aandeel huurwoningen in het totaal aantal woningen, per statistische sector, Brussels Gewest, 2011

Aandeel huurwoningen, 2011

- 70,4% - 100%
- 59,5% - 70,4%
- 46,2% - 59,5%
- 11,1% - 46,2%
- < 50 woningen

Bron: FOD Economie - Statistics Belgium, CENSUS 2011. Cartografie: Observatorium voor Gezondheid en Welzijn Brussel.

De CENSUS 2011 geeft ook subregionale gegevens: het percentage huurwoningen bedroeg ook iets meer dan 60% in het Brussels Gewest, tegenover ongeveer 50% in de meeste grote steden van het land. Binnen het Brussels Gewest zijn er grote verschillen in het aandeel huurders tussen de statistische sectoren (kaart 7-1): in het centrum van het Gewest en binnen de eerste kroon, met name in de arme sikkels, ligt het percentage huurders veel hoger dan in de tweede kroon. Ook de statistische sectoren waar de sociale huurwoningen gelegen zijn, onderscheiden zich van de rest van hun omgeving door het hoge aandeel huurders.

7.3. Kwaliteit van de huisvesting en woonomgeving

Op basis van de EU-SILC-enquête 2019 bedraagt het aandeel van de bevolking dat in een “onaangepaste” woning woont, d.w.z. met lekkende daken, vochtige muren, vloeren of funderingen, of

rot in raamkozijnen of vloer, 25%, tegenover 13% in Vlaanderen en 20% in Wallonië in 2019.

Daarnaast is 7% van de Brusselaars niet in staat hun woning voldoende te verwarmen, een percentage dat gelijk is aan dat van Wallonië maar hoger dan in Vlaanderen (2%).

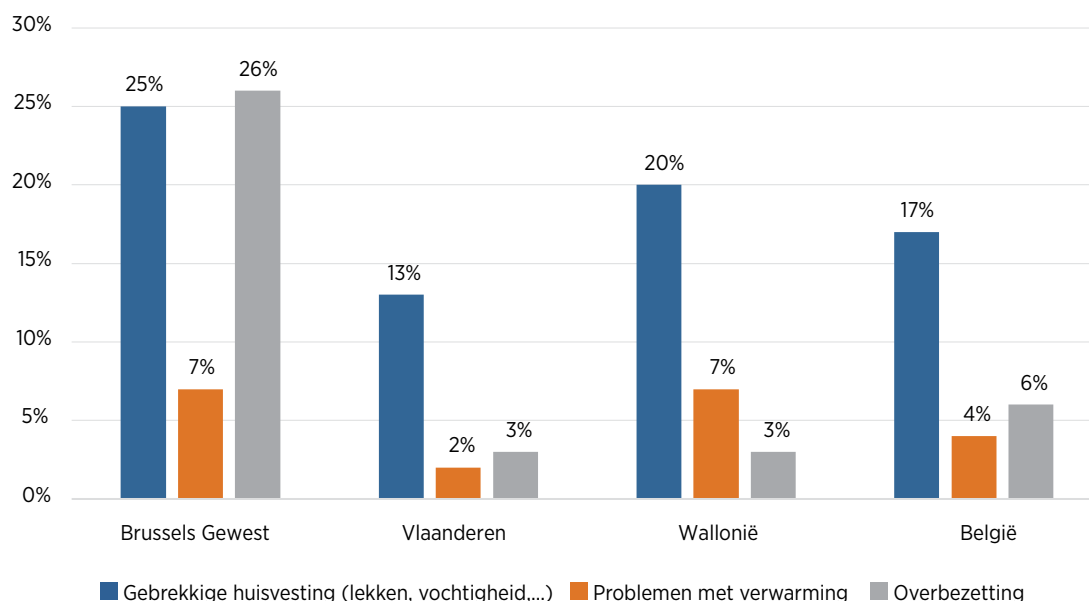
Ten slotte kent het Brussels Gewest een groot aandeel kleine woningen, wat verband houdt met het stedelijke karakter van het Gewest. 26% van de Brusselaars leeft, volgens de definitie van de EU-SILC-enquête¹³⁴, in een overbevolkte woning, tegenover 3% in Vlaanderen en 3% in Wallonië (> figuur 7-2).

Zoals blijkt uit figuur 7-3, komen in het Brussels Gewest problemen met de verwarming en overbevolking veel vaker voor bij gezinnen met een inkomen onder de armoederisicogrens. De helft van de Brusselse bevolking die in een armoederisicosituatie leeft, woont in een woning die te klein wordt geacht voor de omvang van hun huishouden. Het betreft over het algemeen huishoudens met kinderen.

134. Deze indicator wordt gedefinieerd als het percentage van de bevolking dat in een overbevolkt huishouden leeft. Een persoon wordt geacht in een overbevolkt huishouden te wonen als het huishouden niet ten minste een aantal kamers heeft dat gelijk is aan:

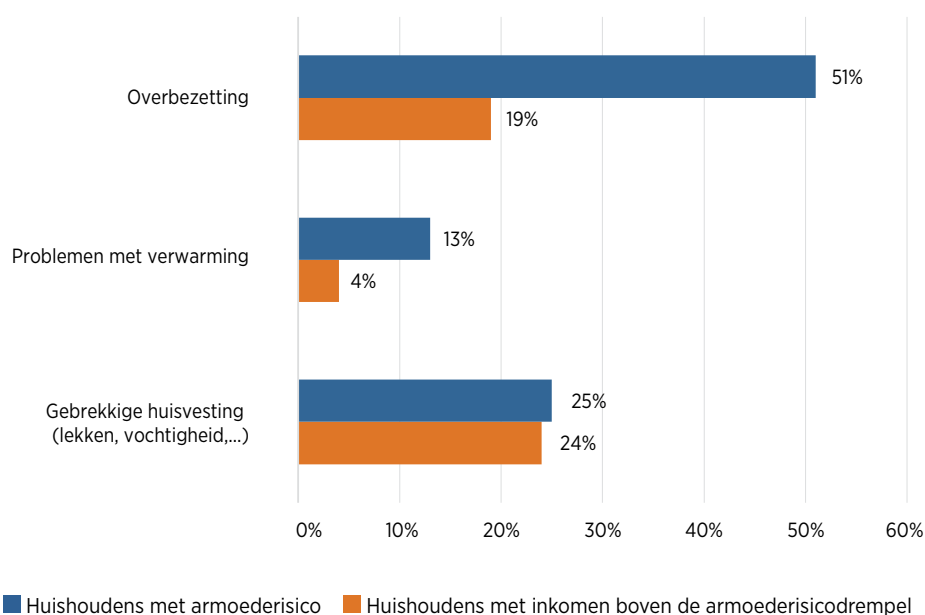
- één kamer voor het huishouden;
- één kamer voor elk koppel van het huishouden;
- één kamer voor elke ongehuwde persoon van 18 jaar of ouder;
- één kamer per koppel ongehuwde personen van hetzelfde geslacht tussen 12 en 17 jaar;
- één kamer voor elke ongehuwde persoon tussen 12 en 17 jaar die niet onder de vorige categorie valt;
- één kamer per koppel kinderen onder de 12 jaar. Bron: Eurostat.

Figuur 7-2: Aandeel van de bevolking dat in een gebrekkige woning woont, verwarmingsproblemen heeft en overbevolking kent in hun woning, per gewest en in België, 2019

Bron: FOD Economie-Statistics Belgium, EU-SILC 2019.

Figuur 7-3: Aandeel van de bevolking dat woont in een gebrekkige woning, verwarmingsproblemen heeft en overbevolking kent in hun woning, volgens het armoederisico van de huishoudens, Brussels Gewest, 2019

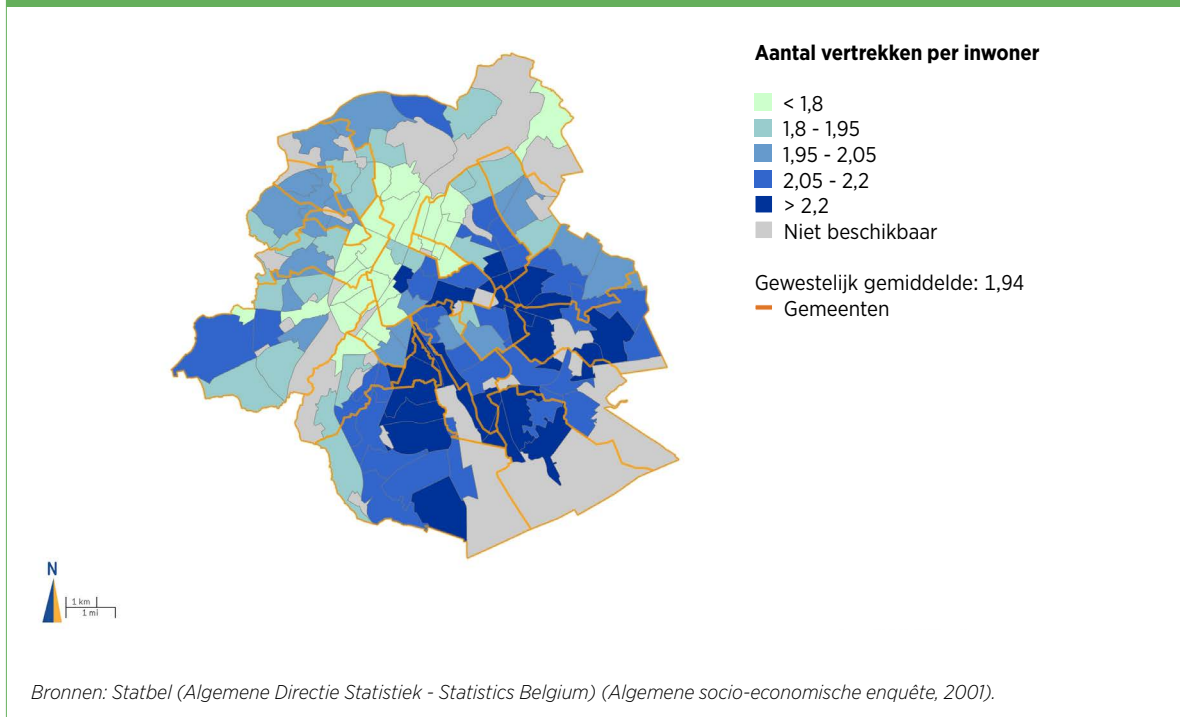
Bron: FOD Economie-Statistics Belgium, EU-SILC 2019.

Deze verschillende huisvestingsproblemen, zoals overbevolking, onvoldoende verwarmde woningen of vochtige woningen, kunnen aanzienlijke gevolgen hebben voor de fysieke en mentale gezondheid, het gezinsleven, het onderwijstraject van de kinderen, enz. Deze problemen, waarmee

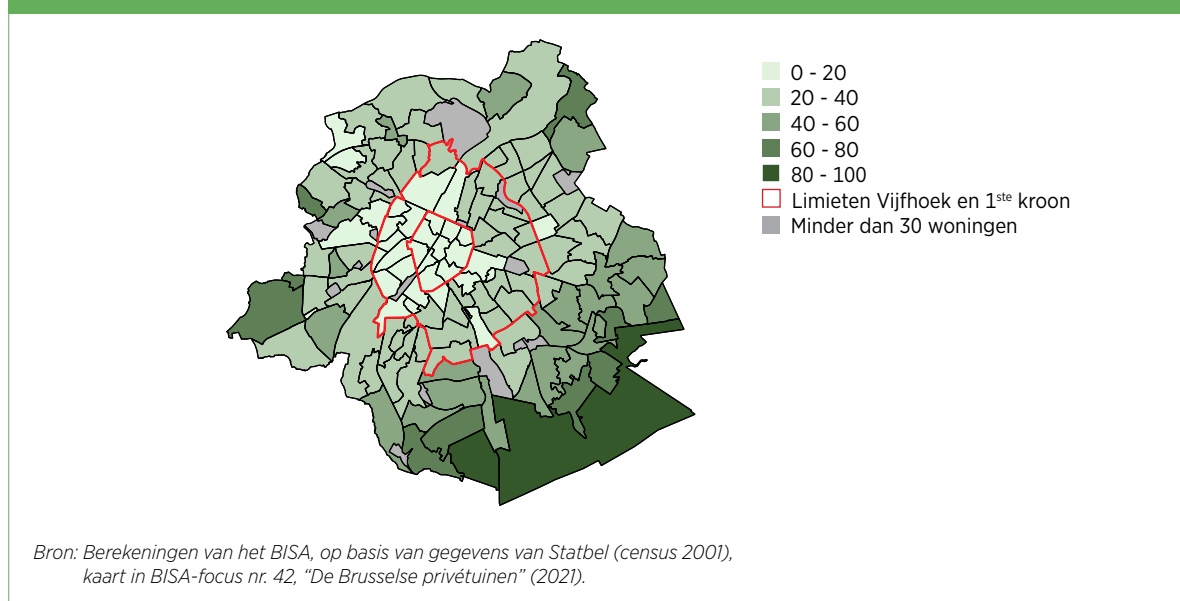
mensen die in precare omstandigheden leven vaak worden geconfronteerd, verergeren hun dagelijkse levensomstandigheden die reeds moeilijk zijn.

Naast de kwaliteit van de huisvesting, heeft ook **de leefomgeving of de woonbuurt** (naast talrijke

Kaart 7-2: Aantal kamers per inwoner in 2001 per wijk

Kaart 7-3: Aandeel woningen met toegang tot een privétuin in 2001 per wijk (%)

andere factoren) een impact op de gezondheid en het welzijn in het algemeen, zoals het gebrek aan toegang tot groenvoorzieningen, dat veel vaker voorkomt in de dichtbevolkte en achterstandsbuurten van de arme sikkels.

De kaarten 7-2 en 7-3 (op basis van de Socio-economische Enquête van 2001 - de laatste in zijn soort) zijn gedateerd, maar getuigen ook nog over de huidige situatie. Ze tonen de ongunstige situatie in de arme sikkels wat betreft de proble-

men van huisvesting en woonomgeving. Uit de kaart 7-2 blijkt dat situaties van overbevolking (het kleine karakter van de woningen in verhouding tot de grootte van de huishoudens) zeer duidelijk worden waargenomen in de arme sikkels, waar ook het aandeel kinderen het grootst is.

De kaart 7-3 over de toegang tot een private groene buitenruimte toont eens te meer de opeenstapeling van ongelijkheden, gezien het zeer lage aandeel van woningen met een tuin in de arme sikkels.

De buurten met de minste privétuinen hebben ook de minste openbaar toegankelijke groenvoorzieningen (zie BISA, 2021¹³⁵).

Deze verschillende aspecten maken ook dat de ervaring van de Covid-19-crisis en de lockdown zeer ongelijk verdeeld is over de Brusselse bevolking (zie punt 7.7.1).

7.4. Kosten van huisvesting op de private huurmarkt

7.4.1. Huurprijzen

De jaarlijkse enquêtes van het 'Observatiecentrum van de Huurprijzen' van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest (De Keersmaecker, 2019) verschaffen regelmatig informatie over de private huurwoningmarkt in het Brussels Gewest. Dit deel is identiek aan dat van de Welzijnsbarometer 2019, aangezien er op het moment van schrijven geen recentere enquête van het Observatiecentrum van de huurprijzen beschikbaar is. De SILC-enquête verschaft ook gegevens over huurprijzen, maar in minder detail. Er is voor gekozen om de bron van de laatste enquête van het Observatiecentrum van de huurprijzen (2018) voor dit gedeelte te behouden.

Deze enquête bevraagt de huurders over de huurprijzen van hun woning. Het gaat hier bijgevolg over de huurprijzen die momenteel worden betaald door alle huurders (met behulp van een

representatieve steekproef) en niet alleen over nieuwe huurovereenkomsten of advertenties. De huurprijzen op deze basis liggen beduidend lager dan de gemiddelde huurprijzen van woningen die op de huurmarkt komen via de site Immoweb.

Op basis van deze enquête bedraagt de mediane maandelijkse huurprijs € 700 in 2018, wat impliceert dat de helft van de Brusselse huurders een hogere huurprijs dan dit bedrag betaalt. De gemiddelde huurprijs bedraagt op zijn beurt € 739. **Bijna 90% van de woningen die worden verhuurd in het Brussels Gewest zijn appartementen**, die in 80% van de gevallen minder dan 3 slaapkamers tellen. De helft van de verhuurde woningen heeft een bewoonbare oppervlakte van minder dan 70 m² en 25% heeft een oppervlakte van minder dan 50 m². We noteren ook dat de gemiddelde huurprijs voor een studio (zonder slaapkamer) van minder dan 28 m² ongeveer € 461 bedraagt.

In de periode 2004-2018 stegen de reële huurprijzen met bijna 20%, dit wil zeggen dat er geen rekening wordt gehouden met de indexering gelinkt aan de gezondheidsindex (die de evolutie van de prijzen voor consumptieartikelen¹³⁶ weergeeft en die als basis dient voor de indexatie van huren, salarissen, pensioenen en sociale toeslagen); en dit, terwijl in parallel het woonoppervlak de afgelopen jaren in het Gewest is afgenomen.

De laagste huurprijzen vinden we terug in bepaalde buurten van de vijfhoek en van de noordelijke (Sint-Joost-ten-Node, Schaarbeek) en westelijke

Tabel 7-2: Vergelijking van de huurprijzen op Immoweb (2017) en gegevens van het Observatiecentrum van de huurprijzen (2018), Brussels Gewest

	Immoweb 2017	Observatiecentrum van de huurprijzen 2018
Gemiddelde huurprijs	€ 1 059	€ 738
1° kwartiel	€ 720	€ 550
Mediane huurprijs	€ 875	€ 700
3° kwartiel	€ 1 200	€ 830

Bron: De Keersmaecker, 2018 en 2019

NB : het verschil in jaar van waarneming impliceert een onderschatting van de kloof tussen de huurprijzen van de woningen op Immoweb en die in de enquête van het Observatiecentrum van de huurprijzen.

135. https://bisa.brussels/nieuws/focus-van-het-bisa-nr-42-de-brusselse-privetuinen?_ga=2.211227863.311879518.1623942054-1940408609.1623942054

136. Zonder rekening te houden met de prijs van alcoholische dranken, tabak en brandstof (met uitzondering van LPG).

(Sint-Jans-Molenbeek en Anderlecht) eerste kroon. De hoogste huurprijzen vinden we terug in buurten van de zuidoostelijke tweede kroon (Sint-Lambrechts-Woluwe, Sint-Pieters-Woluwe, Ukkel, enz.). In het algemeen liggen de huurprijzen hoger in de tweede dan in de eerste kroon; ze zijn ook hoger ten oosten van het kanaal dan ten westen ervan. We merken niettemin op dat het verschil in huurprijzen voor appartementen tussen de eerste en de tweede kroon in het oosten de neiging heeft te vervagen, vooral door de stijging van de huurprijzen voor dit type onroerend goed in buurten nabij de Europese instellingen. De huurprijzen stegen inderdaad sneller in bepaalde buurten van Elsene (Louizalaan, Kastelein) en Etterbeek, net zoals in Sint-Gillis.

De stijging is eveneens opmerkelijk in de buurten met een sterke renovatiedynamiek (stadscentrum, bij Tour & Taxis, station van Schaarbeek) (De Keersmaecker, 2019).

Volgens een onderzoek van het IWEPS steeg in gans het Brussels Gewest, net zoals in de rest van België, de huurprijs van kleine woningen sterker dan die van grote woningen: “de hoge huurprijzen en de huurprijzen voor grote woningen stijgen trager (en dalen zelfs) dan de minder hoge huurprijzen en de huurprijzen voor kleine woningen. De stijging weegt dus zwaarder door bij de kwetsbare doelgroepen die alleen maar (kleine) goedkope woningen kunnen huren” (IWEPS, 2018).

In deze studie heeft het IWEPS (2018) gebruikgemaakt van de gegevens over de huurprijzen van Immoweb en de geregistreerde huurovereenkomsten (de nieuwe huurovereenkomsten die elk jaar geregistreerd worden) op lokaal niveau, en dit voor heel België. Dit laat vergelijkingen toe tussen alle gemeentes van België. Hoewel deze verschillende gegevensbronnen beperkingen hebben en niet exhaustief zijn, bevatten ze wel een indicatie over de huurprijzen die huurders moeten betalen wanneer ze een (nieuwe) woning zoeken. De studie toont aan dat deze huurprijzen duidelijk hoger zijn dan de huurprijzen die gebaseerd zijn op de enquêtes bij een representatief aantal huurders over de huurprijzen die ze betalen in hun huidige woning, zoals bijvoorbeeld de enquête van het Observatiecentrum voor de huurprijzen. Dat wijst gedeeltelijk op de veralgemeende stijging van de huurprijzen. Dit heeft tot gevolg dat sommige huurders gevangen kunnen zitten in hun woning, aangezien het voor hen onmogelijk is om een nieuwe te vinden voor een prijs die overeenkomt met hun huidige huurprijs. Dit is in het bijzonder het geval in het Brussels Gewest.

De cartografie van de geregistreerde huurovereenkomsten voor heel België toont duidelijk aan dat de huurprijzen het hoogst zijn in de hoofdstad en dat ze dalen naarmate men er zich verder van weg begeeft. Het blijkt dat de huurprijzen in de arme sikkels van het Brussels Gewest hoger liggen dan in het merendeel van de rijke gemeenten die verder verwijderd zijn van het Gewest. Zo zijn de huurprijzen voor een appartement met twee slaapkamers in Namen en omliggende gemeenten lager dan in Molenbeek (IWEPS, 2018).

7.4.2. Het aandeel van de huur in het budget van de huishoudens

Gezien de hoge huurprijzen en de lage inkomens voor een belangrijk deel van de bevolking, is het aandeel van het huishoudensbudget dat naar de huur gaat vaak erg groot en voor vele Brusselaars zelfs onhoudbaar.

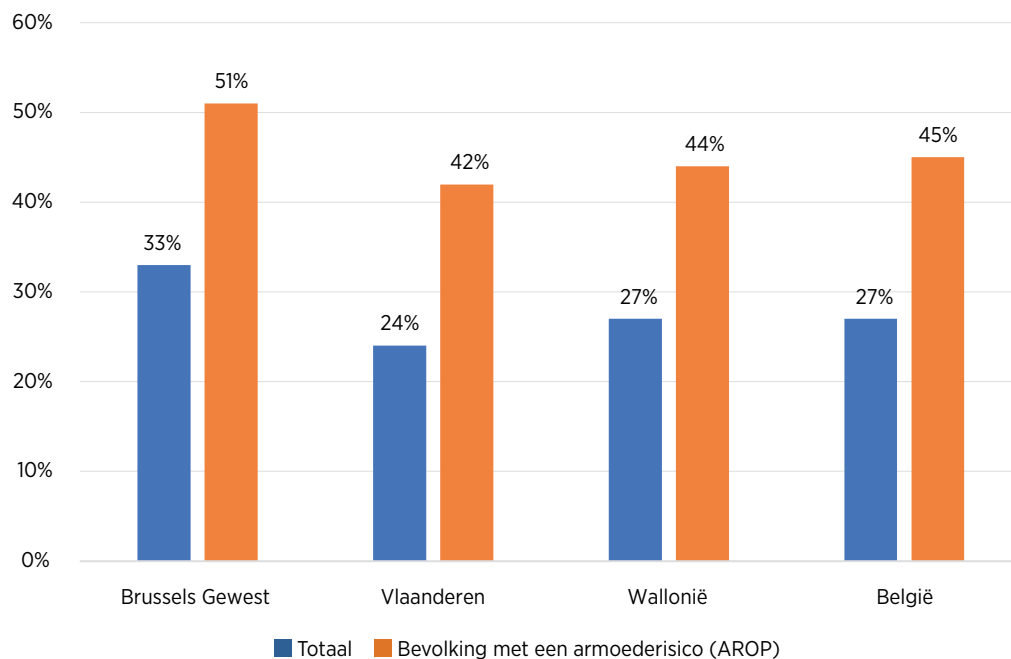
Op basis van de EU-SILC-enquête 2019 wordt geschat dat een derde van de Brusselaars woont in een huishouden waar de huisvestingskost meer dan 40% van het beschikbare inkomen uitmaakt. Meer dan de helft van de mensen met een armoederisico (51%) geeft meer dan 40% van hun beschikbaar inkomen uit aan de kost van huisvesting. Deze percentages zijn hoger dan die van de andere twee gewesten (➤ figuur 7-4).

Voor de leefloongerechtigden bijvoorbeeld betekent het betrekken van een woning op de private huurmarkt dat zij een groot deel van hun inkomen aan huur moeten besteden.

Op basis van de mediane huurprijs (€ 650)¹³⁷, (➤ figuur 7-5) zou een alleenstaande die een leefloon ontvangt in 2018 bijna 70% van zijn/haar budget moeten uitgeven aan de huur van een appartement met één slaapkamer. Dit betekent dat er slechts € 279 per maand zou overblijven voor andere uitgaven (bijkomende kosten voor water en energie, voeding, gezondheidsuitgaven, ...). Personen in armoede richten zich dus op de lagere segmenten van de huurmarkt, die vaak al verzadigd en van slechte kwaliteit zijn. Dit leidt vaak tot situaties van deprivatie, schulden, uitstellen van gezondheidszorgen, ... en soms, afhankelijk van de leefomstandigheden, wordt het onmogelijk om de huur nog te betalen. Merk op dat op basis van de Immoweb-gegevens (zie De Keersmaecker, 2018) de mediane huurprijs quasi 100% van het budget van een alleenstaande leefloongerechtigde zou innemen.

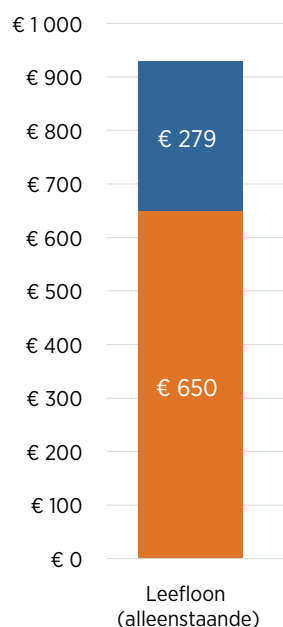
137. Observatiecentrum van de huurprijzen 2018.

Figuur 7-4: Aandeel van het totale huurdersbestand en van het huurdersbestand met een armoederisico dat in een huishouden woont waar de woonkosten meer dan 40% van het beschikbare inkomen uitmaken, 2019

Bron: FOD Economie-Statistics Belgium, EU-SILC 2019.

Figuur 7-5: Aandeel van de huurprijs voor een appartement (één slaapkamer) in het budget van een alleenstaande die een leefloon ontvangt, Brussels Gewest, 2018

■ Mediane huurprijs (eenkamerappartement)
■ Budget na betaling van de huur

Bron: POD Maatschappelijke Integratie; De Keersmaecker, 2019.

7.4.3. Welke “keuze” voor de huurders?

Een “strategie” van mensen in armoede om het hoofd te bieden aan de sociale en stedelijke druk bestaat erin om het Brussels Gewest te verlaten voor gebieden waar de huisvestingskost minder zwaar doorweegt.

Een studie van De Laet (2018), gebaseerd op gegevens van 2005 tot 2013, toont aan dat niet enkel de middenklasse het Gewest verlaat om zich te vestigen in de peri-urbane gemeenten: **bijna een derde van de personen die migreren uit het Brussels Gewest naar de periferie zijn personen uit de lagere inkomensklassen.** Wanneer men enkel kijkt naar de personen die de centrale wijken van het Gewest verlaten dan stijgt dit percentage zelfs tot 50% (De Laet, 2018). Deze vertrekken, gekozen of met een gedwongen karakter, kunnen voor een deel een weerspiegeling zijn van de kritieke situatie op vlak van toegang tot woningen in het Brussels Gewest.

Wat betreft de **mobilititeit van de huurders** in het Gewest, dit keer op basis van de enquête van het Observatiecentrum van de huurprijzen, worden er ongelijkheden geobserveerd tussen de huishoudens die een inkomen uit werk hebben en de huurders die leven met een sociale uitkering: de huurders met inkomen uit werk maken verhuisbewegingen in alle richtingen van het Brussels

Gewest, terwijl de personen met een uitkering voornamelijk naar de buurten in het westen van het Gewest gaan (naar de eerste maar ook naar de tweede kroon) (De Keersmaecker, 2019).

Naast de effecten van bepaalde demografische dynamieken (verjonging, internationalisering van de bevolking, enz.) kan niet worden uitgesloten dat **de toename van de omvang van huishoudens** die in het Brussels Gewest wordt vastgesteld (zie figuur 2-10) gedeeltelijk kan worden verklaard door de steeds moeilijkere toegang tot huisvesting, in het bijzonder voor preciaire gezinnen. Dit fenomeen manifesteert zich door een later vertrek van jongeren uit het ouderlijk huis (Dessouroux et al, 2016) en de keuze voor samenwonen (uit vrije wil of omdat het niet anders gaat) (BISA, 2016c) (zie hoofdstuk 2).

Op basis van de enquête van het Observatiecentrum van de huurprijzen van 2018, wordt 11% van de woningen gehuurd door **samenhuurders**. Het percentage ligt daarenboven nog hoger wanneer enkel de “pas betrokken woningen” beschouwd worden, wat betekent dat ze ten laatste drie jaar geleden op de huurmarkt zijn gekomen: ongeveer één vijfde (18%) wordt gehuurd door samenhuurders. We merken echter op dat mensen met een uitkering ondervertegenwoordigd zijn bij de samenhuurders (in vergelijking met hun aandeel in de totale huurmarkt). Een mogelijke verklaring is het negatieve effect van het statuut van samenwonende op het bedrag van de ontvangen uitkeringen (veel lager dan voor een alleenstaande¹³⁸). Verder zijn de geregistreerde samenhuurders relatief meer vertegenwoordigd in bepaalde duurder buurten van de vijfhoek en van het zuidoostelijke kwadrant van het Brussels Gewest (meer bepaald in buurten in Elsene, Etterbeek en Sint-Gillis).

De enquête bracht eveneens aan het licht dat meer dan een op de tien Brusselse huurders (11%) hun woning verliet in het kader van een **“gedwongen vertrek”** (huurcontract dat afloopt en niet verlengd werd, betrekking van de woning door de eigenaar of zijn familie, renovatiewerken door de eigenaar ...). Als we kijken naar de beweegredenen voor vertrek naargelang de inkomensbron, dan stellen we vast dat een gedwongen vertrek bijzonder vaak voorkomt bij gepensioneerden en vervolgens bij mensen die van een uitkering leven. Van de alleenstaande gepensioneerden verliet maar liefst 27% gedwongen hun vorige woning; dit was ook het geval voor 13% van de alleenstaanden die op het moment van de enquête

van een uitkering leefden, tegenover 9% van de alleenstaanden met een inkomen uit arbeid (De Keersmaecker, 2019).

Er zijn geen officiële statistieken over de **uithuiszettingen**, maar een schatting van de grootteorde van de vragen tot uitzetting en de daadwerkelijke uithuiszettingen die door het Observatorium is gemaakt, toont aan dat dit fenomeen, met extreem zware gevolgen voor de betrokkenen, niet te verwaarlozen is in het Brussels Gewest (Observatorium voor Gezondheid en Welzijn 2019a), zie punt 7.7.4.

7.5. Sociale huisvesting en aanverwante

De inkomenssituatie van veel Brusselaars in combinatie met hoge huurprijzen zorgen voor een heel grote vraag naar woningen van sociale aard met betaalbare huurprijzen. Het kan gaan om publieke woningen (sociale woningen, woningen van de gemeente, OCMW of Woningfonds) of om de woningen van privé-eigenaars maar die worden beheerd door een sociaal vastgoedkantoor (SVK).

7.5.1. De sociale woningen

Op dinsdag 31 december 2019 beheerde de Brusselse Gewestelijke Huisvestingsmaatschappij (BGHM) 39 947 sociale woningen waarvan er 36 013 verhuurd zijn en 3 934 onbewoond (door renovatie of leegstand). In vergelijking met het jaar voordien is het sociale woningbestand met 376 eenheden toegenomen, wat resulteert in 250 extra verhuurde eenheden en 126 bijkomende leegstaande eenheden.

Op 31 december 2019 bedroeg de verhouding van het aantal sociale woningen tot het aantal huishoudens, 7% in het hele Gewest, net zoals in voorgaande jaren.

Dit aandeel verschilt sterk tussen de Brusselse gemeenten: Watermaal-Bosvoorde is de gemeente met het hoogste aandeel sociale woningen (18%), Elsene telt het laagste aandeel (3%)¹⁴⁰. Deze percentages bleven de laatste jaren relatief stabiel.

Het aantal sociale woningen ligt ver onder de nog groeiende vraag naar sociale woningen in het Brussels Gewest. **Figuur 7-6** geeft de evolutie weer van de huishoudens op de wachtlijst, voor en na schrapping (zie kader 7-1), naast het aantal sociale woningen (totaal en

138. Zie tabel 3-1, hoofdstuk 3.

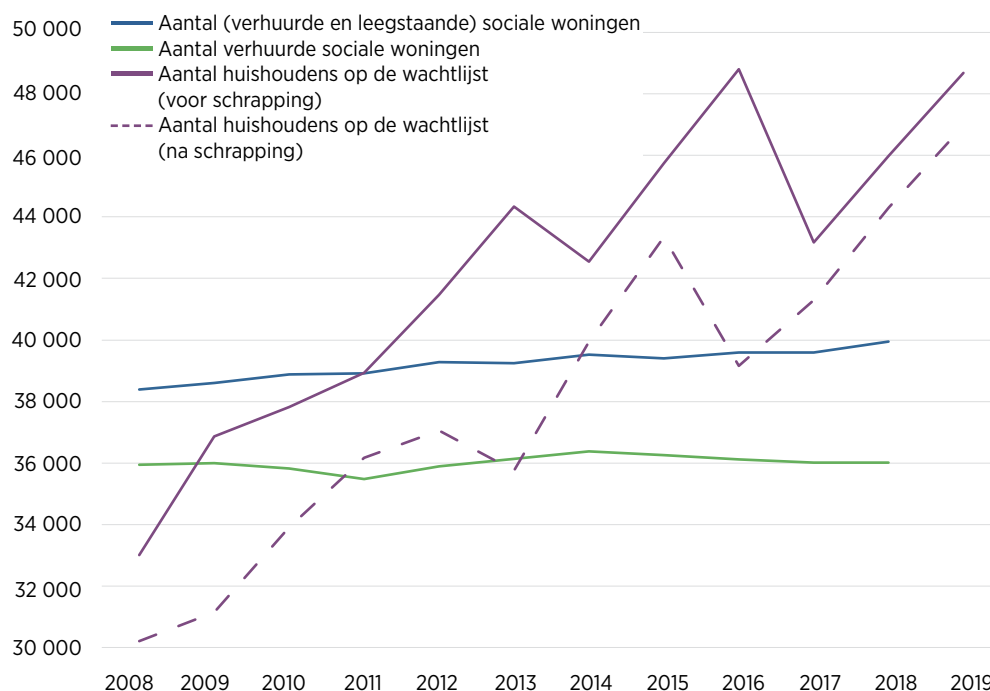
139. Wettelijk gezien impliceert wonen onder hetzelfde dak niet automatisch het statuut van samenwonende voor de Sociale Zekerheid. Voor meer informatie, zie van der Plancke en Bernard (2019).

140. Bron: BISA, Wijkmonitoring.

verhuurd). Op 31 december 2019 stonden er 48 675 huishoudens op de wachtlijst (voor schrapping), dit zijn 2 688 huishoudens meer dan het jaar voordien. Het aantal huishoudens

op de wachtlijst voor een sociale huurwoning steeg de afgelopen tien jaar zeer sterk.

Figuur 7-6: Aantal huishoudens op de wachtlijst (voor en na schrapping) voor een sociale woning en aantal (totaal en verhuurde) sociale woningen, Brussels Gewest, 31 december 2008-2019

Bron: Brusselse Gewestelijke Huisvestingsmaatschappij.

Kader 7-1: Schrapping van de wachtlijst voor een sociale woning

Men kan om verschillende redenen geschrapt worden van de wachtlijst: wanneer de personen hun kandidatuur niet hebben vernieuwd of omwille van andere administratieve problemen (zoals een adresverandering die niet gecommuniceerd werd), wanneer een woning werd toegekend, bij weigering of bij het ontbreken van een antwoord wanneer een woning wordt voorgesteld, enz. De Brusselse Gewestelijke Huisvestingsmaatschappij (BGHM) vraagt aan de kandidaat huurders om hun kandidatuur elke twee jaar te vernieuwen.

Wanneer er geen antwoord is, worden de kandidaten geschrapt (en verliezen ze hun prioriteitspunten). Merk op dat in 2016 ook bepaalde specifieke gegevens werden opgevraagd van kandidaat-huurders, wat mede het hoge aantal schrappingen dat jaar verklaart en de daling van het aantal huishoudens op de wachtlijst: 9 651 huishoudens werden van de wachtlijst geschrapt, waarvan 8 506 wegens het niet-verlengen van hun aanvraag (BGHM, 2016).

Niet minder dan 15% van de Brusselse huishoudens heeft een sociale woning of is ernaar op zoek. Aan minder dan de helft van de aanvragen voor sociale huisvesting kan worden tegemoetgekomen, en ongeveer 48 000 huishoudens staan op de wachtlijst."

Wanneer men het aantal verhuurde sociale woningen en het aantal personen op de wachtlijst samentelt, kan men stellen dat er in het Brussels Gewest een vraag is naar sociale woningen voor ongeveer 82 000 huishoudens, of 15% van de particuliere huishoudens in Brussel¹⁴¹. Er wordt dus slechts aan ongeveer de helft van de vraag voldaan.

7.5.2. De andere vormen van publieke huisvesting

Naast de sociale woningen die beheerd worden door de Openbare Vastgoedmaatschappijen (OVM's), bestaan er ook nog een (beperkt) aantal andere vormen van publieke huisvesting met sociaal karakter (gemeentelijke woningen, OCMW, Woningfonds).

Op 1 januari 2019 werden er 7 464 woningen van de gemeente, 2 486 woningen van een OCMW en 1 395 woningen van het Woningfonds geteld¹⁴². Gemeentes en OCMW's zijn dus eigenaar van 9 950 woningen in totaal. We merken wel op dat een deel van die woningen een huurprijs heeft die dicht bij de private huurmarkt ligt (en dus gereserveerd zijn voor de middenklasse) (BBRoW, 2018).

7.5.3. Woningen verhuurd door de SVK's

De opdracht van de Sociale Verhuurkantoren (SVK's) bestaat erin om een deel van de Brusselse huurmarkt te "socialiseren" en mensen met een bescheiden inkomen toegang te geven tot kwaliteitsvolle woningen, aan een redelijke huurprijs. De SVK's worden gesubsidieerd door het Gewest om het verhuurbeheer op zich te nemen en de relaties met de huurders te verzorgen. Om toegang te krijgen tot een woning via een SVK gelden dezelfde voorwaarden als voor een sociale woning. Toch heeft elk SVK haar onafhankelijke werking en haar eigen inschrijvings- en toewijzingsprocedures (er bestaat geen gecentraliseerde procedure)¹⁴³.

Het aantal woningen dat via een SVK wordt verhuurd, neemt jaar na jaar toe. Op 30 september 2020 beheerden de 23 "klassiek erkende" SVK's in het Brussels Gewest 6 691 woningen, op basis van gegevens verzameld door de Federatie van de Sociale Verhuurkantoren (FEDSVK). Daarnaast beheerde het "Studenten-SVK" 297

wooneenheden voor studenten. In totaal worden in het Brussels Gewest dus 6 988 woningen beheerd door SVK's.

7.6. Een moeilijke toegang tot eigendom

De toegang tot eigendom is eveneens moeilijk of zelfs onmogelijk voor veel Brusselse huishoudens. Het is interessant om de verkoopprijs van het vastgoed te bekijken aangezien deze voor een belangrijk deel de huurprijs bepaalt.

Volgens de enquête van het Observatiecentrum van de huurprijzen van 2018, overweegt 71% van de huurders helemaal niet om op een dag zelf eigenaar te worden. Twee derde van de huurders die niet de intentie hebben om een huis te kopen constateren dat hun inkomen te laag is en/of dat de prijs van de woningen te hoog ligt (De Keersmaecker, 2019) en dit zelfs nog voor de Covid-19-crisis en de aanzienlijke sociaaleconomische gevolgen ervan.

In het Brussels Gewest ligt de prijs van vastgoed hoger dan in de andere twee gewesten. In het derde kwartaal van 2020 bedroeg de mediane verkoopprijs van appartementen 230 000 euro in het Brussels Gewest, tegenover 207 000 in Vlaanderen en 155 000 in Wallonië. In vergelijking met 2019 zijn de prijzen van appartementen in het Brussels Gewest ook het sterkst gestegen (+7%, tegenover +5% in Vlaanderen en +3% in Wallonië). Het is echter wel belangrijk voor ogen te houden dat de appartementen niet dezelfde kenmerken hebben in de drie gewesten. Voor een appartement van dezelfde grootte en hetzelfde niveau van comfort, zal het verschil tussen het Brussels Gewest en de twee andere gewesten waarschijnlijk nog groter zijn.

7.7. Gevolgen van de Covid-19-crisis

De gezondheidscrisis en de lockdownmaatregelen brengen de ongelijkheden op het gebied van de kwaliteit van de huisvesting en de woonomgeving nog meer aan het licht. Het hebben van woning die aan de behoeften van het huishouden voldoet, is rechtstreeks van invloed geweest op het vermogen om deze ongekennde situatie het hoofd te bieden. Bovendien heeft het gebrek aan huisvesting de moeilijkheden waarmee daklozen te kampen hebben, nog verergerd¹⁴⁴.

IMPACT
COVID

141. Bron: BISA en berekeningen Observatorium voor Gezondheid en Welzijn Brussel.

142. Bron: Observatorium Brussel Huisvesting, Gewestelijke overheidsdienst Brussel.

143. Bron: Federatie van de Sociale Verhuurkantoren van het Brussels Gewest.

144. https://bisa.brussels/sites/default/files/publication/documents/20201218_diagnose-covid_december.pdf

Tijdens de Covid-19 crisis kende een deel van de bevolking, en dan voornamelijk de minder bevoorrechte bevolkingsgroepen, een daling van het inkomen. Dit verhoogt het risico op een opeenhoping van betalingsachterstanden en een te hoge schuldenlast, met name wat betreft huurachterstanden (en dus het risico op uithuiszetting), energieschulden (en dus het risico op stroomafsluitingen) en waterrekeningen; de basisuitgaven die zwaar op het budget van de Brusselse gezinnen wegen.

Bemerk dat een groot aantal oproepen naar het groene nummer “Hallo? Welzijnswerk”, dat in het leven is geroepen in het kader van de crisis in het Brusselse Gewest, verband houdt met huisvestingsproblemen. Deze zijn goed voor 11,5% van de oproepen in de periode oktober 2020-januari 2021, of iets meer dan een op de tien oproepen.

7.7.1. Niet allemaal gelijk wat betreft de lockdown

In het algemeen heeft de lockdown mensen in bestaansonzekere situaties hard getroffen op vlak van welbevinden en dus algemene gezondheid. De armere wijken zijn zeer dicht bevolkt: in het centrum van Sint-Joost bijvoorbeeld, bedraagt de bevolkingsdichtheid 31 043 inwoners per km² tegenover 3 713 per km² in het centrum van Watermaal-Bosvoorde.

De omstandigheden tijdens de lockdown zijn minder gunstig in arme buurten, waar geen groen in de buurt is, geen privétuinen en vaak overbevolkte woningen (zie punt 7-3). Naast deze minder gunstige woonomstandigheden zijn de financiële moeilijkheden door de crisis nog verergerd voor mensen die om te beginnen al minder welgesteld waren.

Onder meer de in bestaansonzekerheid levende bevolking in de arme sikkels, lijdt onder deze “dubbele” ongelijkheid wat betreft huisvesting en de gevolgen van de lockdown. Naast het feit dat de woningen in armere buurten doorgaans ouder zijn, en van een slechtere kwaliteit, heeft de grootte van de woningen, en bijgevolg de overbezetting ervan, een directe invloed op de levensomstandigheden van de huishoudens in het algemeen en tijdens perioden van lockdown in het bijzonder. “Die situatie heeft ertoe geleid dat de beschikbare oppervlakte en de eventuele buitenruimte (terras, privétuin) zich meer dan ooit hebben gemanifesteerd als sociale markers en tekenen van maatschappelijke dualisering.”¹⁴⁵

De grafieken en kaarten gepresenteerd in hoofdstuk 7-3 laten zien hoe de Brusselse bevolking vanuit een zeer ongelijke beginsituatie met deze realiteit werd geconfronteerd. Met name de buurten van de arme sikkels, die worden gekenmerkt door een hoge bevolkingsdichtheid, overbezette woningen en vaak vervallen gebouwen, hebben over het algemeen ook smalle straten en trottoirs, en daardoor weinig buitenruimten die kunnen worden gebruikt. Deze wijken worden ook bevolkt door de hoogste aandelen kinderen en jongeren.

De toegang tot een groene buitenruimte heeft een aanzienlijke invloed op de geestelijke en lichamelijke gezondheid, vooral tijdens de crisis. **Kaart 7-3** (zie hoofdstuk 7-3) laat de opeenstapeling van ongelijkheden zien, met het zeer lage aandeel woningen met een tuin in de arme sikkels, en eveneens de minste openbaar toegankelijke groenvoorzieningen (zie BISA, 2021).

145. Idem.

7.7.2. Energiearmoede

Elektriciteit en gas vormen een belangrijke kost voor de huishoudens. De combinatie van ontoereikende inkomens, de verouderde en dikwijls slecht geïsoleerde woningen, en in het bijzonder, de hoge energiekosten zorgt ervoor dat een groot aantal huishoudens te maken heeft met energiearmoede (d.w.z. het bijzonder moeilijk heeft om te voldoen aan hun basisbehoeften op vlak van energie) (Huybrechts, Meyer en Vranken 2011). Naast de impact op het budget, heeft energiearmoede (of het nu gaat over verwarming, verlichting, warm water...) een impact op de fysieke en mentale gezondheid, de beroepssituatie, het onderwijsparcours van de kinderen, enz. (zie Delvaux en Grévisse, 2017).

De Barometer energie- en waterarmoede (Coen en Meyer, 2021), gebaseerd op gegevens van de EU-SILC-enquête 2019, wijst erop dat bijna 28% van de Brusselse huishoudens een zekere vorm van energiearmoede zou ervaren: energiefacturen die te hoog zijn in verhouding tot het beschikbare inkomen, een beperking van het energieverbruik dat onder de basisbehoeften ligt¹⁴⁶, moeilijkheden om de woning naar behoren te verwarmen. Dit percentage is gelijk aan dat in Wallonië (28%) en aanzienlijk hoger dan dat in Vlaanderen (15%).

In het algemeen worden huurders, en in het bijzonder huurders van sociale woningen, vaker getroffen dan eigenaars. Alleenstaande ouderen en eenoudergezinnen worden het meest getroffen door energiearmoede.

Energiearmoede gaat tenslotte vaak samen met een slechte huisvestingskwaliteit (met bijvoorbeeld een lekkend dak, een te hoge vochtigheid, een slechte isolatie, enz.). Huishoudens zonder inkomen uit werk lopen een verhoogd risico om in energiearmoede te vervallen, maar ook een beduidend deel van de huishoudens met inkomens uit werk heeft te maken met energiearmoede.

De Covid-19 crisis, die voor veel mensen een daling van de inkomsten met zich meebracht en meer tijd die thuis wordt doorgebracht, leidde, in deze toch al benarde context van energiearmoede, voor bepaalde gezinnen tot zowel een inkrimping van het budget als een potentieel hogere lastenfactuur en op termijn voor een verhoogd risico op een opeenstapeling van uitgestelde betalingen, energieschulden en waterrekeningen.

146. Voor deze twee indicatoren (te hoge energiefactuur in verhouding tot het beschikbaar inkomen en een beperking van het energieverbruik tot onder het niveau om de basisbehoeften te dekken), berust de methode op het bepalen van een grens (ratio van de energiekosten in het beschikbaar inkomen) waarboven het aandeel van de energiekosten als te groot wordt beschouwd in vergelijking met de bevolking als geheel. Net zoals voor de berekening van de armoederisicograad, gaat het om een relatieve grens, die wordt vastgelegd in functie van de mediane ratio voor de Belgische bevolking. Voor meer informatie, zie Coene & Meyer (2021).

Kader 7-2: Verschillende steunmaatregelen voor huishoudens met energiearmoede

Er zijn verschillende maatregelen om mensen te ondersteunen die moeite hebben om hun energierekening te betalen.

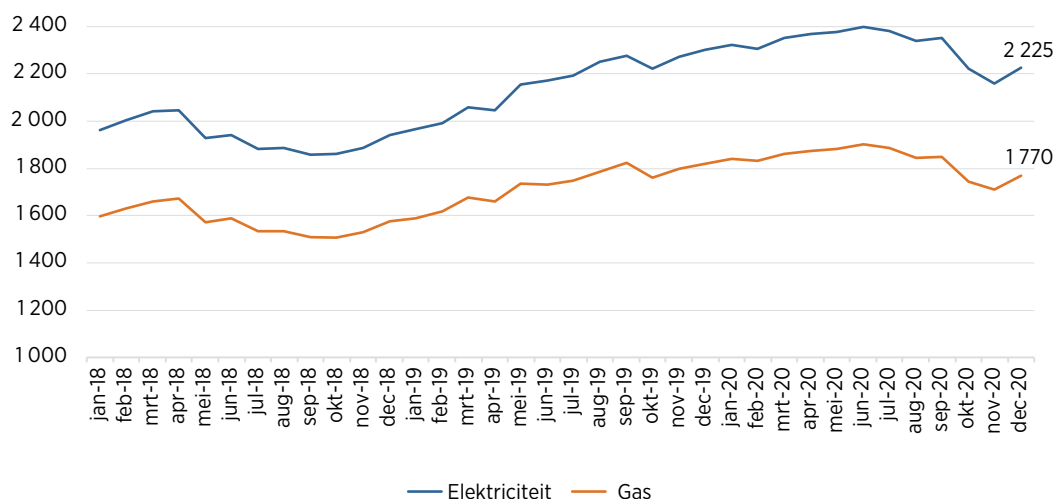
Op federaal niveau hebben bepaalde mensen recht op een **sociaal energietarief**. In het Brussels Gewest telde de CREG in januari 2021 62 175 begunstigden van het sociaal tarief voor elektriciteit, waarvan 45 911 ook voor gas (bron: CREG-boordtabel¹⁴⁷). Samen met de gewestelijke sociale klanten (die veel minder talrijk zijn, zie hieronder) vertegenwoordigen de sociale klanten (die recht hebben op het sociaal tarief en/of het statuut van beschermde klant) 13% van de residentiële (d.w.z. niet-professionele) klanten in het Brussels Gewest, tegenover 12% in Wallonië en 8% in Vlaanderen. Hoewel het aandeel het hoogst is in het Brussels Gewest, lijkt het te laag in verhouding tot de sociale situatie van de Brusselaars en de omvang van de energiearmoede.

Op niveau van het **Brussels Gewest** zijn verschillende systemen voorzien:

1. Het statuut van **beschermde klant** is een systeem van tijdelijke bescherming dat bedoeld is om te voorkomen dat een klant met een schuldenlast die een betalingsachterstand heeft op het moment van de ingebrekestelling door zijn commerciële energieleverancier wordt afgesloten. Sibelga wordt dan de sociale leverancier en het leveringscontract met de commerciële leverancier wordt opgeschort. Dankzij deze tijdelijke bescherming kunnen huishoudens met betalingsproblemen voorkomen dat hun energietoevoer door hun leverancier wordt afgesloten en kunnen ze van het sociale tarief genieten. Nadat de schuld is betaald, keert de klant terug naar zijn commerciële leverancier. In het kader van de Covid-19-crisis heeft de regering sinds juni 2020 een statuut van “tijdelijke beschermde klant Covid” ingevoerd. Dit is een vereenvoudigde en gemakkelijkere toegang tot het statuut van beschermde klant, voor een periode van één jaar, bestemd voor begunstigden van tijdelijke werkloosheid en overbruggingsrecht met een schuld in de fase van de ingebrekestelling. Het enige toekenningskanaal is BRUGEL.
2. **“Winterklanten”** zijn afnemers voor wie een afsluiting is besloten door de vrederechter of wegens niet-verlenging van het contract (en die geen contract met een andere leverancier hebben gesloten). Deze afsluiting mag niet uitgevoerd worden in de winterperiode, d.w.z. tussen 1 oktober en 31 maart. Zo moet Sibelga, indien een commerciële leverancier of de leverancier van de laatste redding tijdens deze periode de gerechtelijke verbreking van het contract tussen hem en zijn klant verkrijgt, de continuïteit van de bevoorrading aan het specifieke sociale tarief verzekeren van 1 oktober tot 31 maart (einde van de winterstop). In “normale” tijden zouden deze klanten op 1 april worden afgesloten indien zij geen contract met een leverancier hebben gesloten. Tijdens de Covid-19-crisis werd echter een moratorium op gas- en elektriciteitsafsluitingen ingesteld (zie hieronder).
3. **“End of contract” (EOC)-klanten** zijn klanten wier energiecontract, dat ten einde loopt, niet is verlengd door hun commerciële leverancier (en die geen contract hebben getekend met een andere leverancier). Zij kennen bijgevolg een onderbreking van hun energietoevoer. Er dient te worden opgemerkt dat er kosten in rekening worden gebracht voor het heropenen van een contract. Tijdens de winterstop worden deze klanten bevoorrad door Sibelga tot het bevoorradingspunt wordt overgenomen door een commerciële leverancier. Vanaf 2018 wordt toezicht gehouden op EOC-klanten. Dit scenario bestond al eerder, maar werd niet als zodanig gevolgd omdat het niet op grote schaal werd toegepast. In 2017 stelde BRUGEL vast dat sommige leveranciers systematisch gebruik maakten van dit scenario van niet-verlenging van contracten (niet-toepassing van de stilzwijgende verlenging die in de algemene voorwaarden kan zijn voorzien) om te vermijden dat de contracten van klanten met een betalingsachterstand zouden worden verlengd. Door deze aanpak kunnen zij de kosten van de procedures bij de vrederechter en de verdragen die hiermee gepaard gaan vermijden, hetgeen de facto tot een toename van de schuld leidt.
4. Tenslotte is er ook nog een systeem van **vermogensbegrenzers** dat door Sibelga is opgezet. Een vermogensbegrenzer is een systeem dat het elektrisch vermogen van de elektriciteitsmeter beperkt maar wel zorgt voor een minimale continue stroomvoorziening. Het wordt op aanvraag van de energieleverancier geplaatst wanneer een klant betalingsmoeilijkheden heeft. Op donderdag 31 december 2020 werden er 27 106 vermogensbegrenzers gebruikt in het Brussels Gewest, tegenover 27 370 in december 2019 (bron: BRUGEL).

147. Commissie voor de Regulering van de Elektriciteit en het Gas.

Figuur 7-7: Evolutie van het aantal beschermde klanten voor elektriciteit en gas, Brussels Gewest, januari 2018-december 2020

Bron: Brugel, op basis van Sibelga's gegevens.

NB: om het totale aantal betrokken huishoudens te kennen, kunnen de afnemers die beschermd zijn voor elektriciteit en gas niet bij elkaar worden opgeteld. Dit omdat afnemers die beschermd zijn voor elektriciteit in het algemeen ook beschermd zijn voor gas wanneer hun woning voorzien is van gas. Het totale aantal beschermde afnemers kan dus worden benaderd door het aantal beschermde afnemers voor elektriciteit, d.w.z. 2 225 in december 2020.

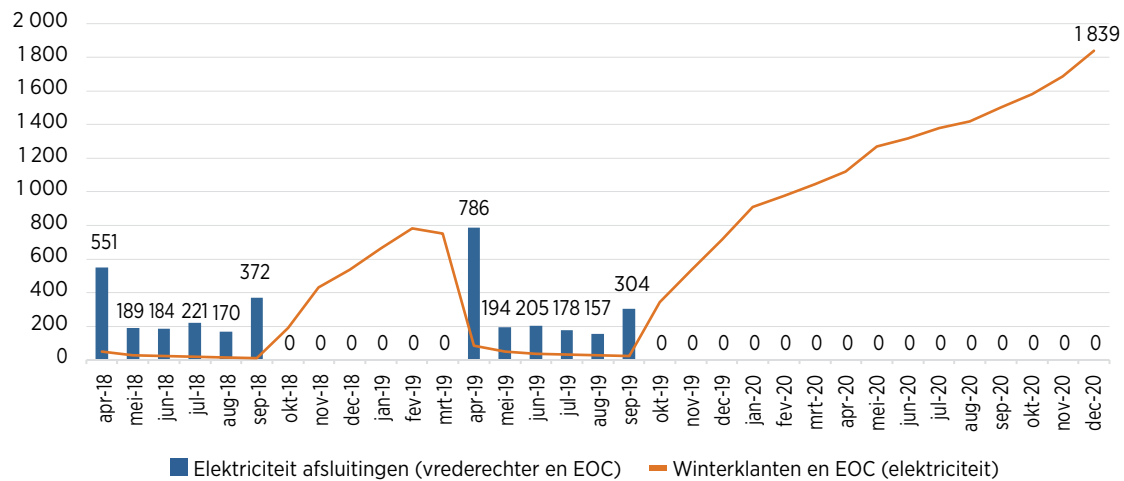
Figuur 7-7 toont de evolutie van het aantal beschermde klanten in het Brussels Gewest. Na een opwaartse trend die in 2018 begon, is in de zomer van 2020 een daling te zien, om vervolgens in december weer te stijgen. Eind december heeft BRUGEL 140 beschermingen toegekend in het kader van het tijdelijk statuut van "beschermde klant Covid". Het aantal beschermde cliënten lijkt relatief laag te zijn in het licht van de Covid-19-crisis.

In het kader van de Covid-19-crisis is een tijdelijk moratorium op gas-, elektriciteits- en waterafsluitingen ingesteld. Het verbod op afsluiting tijdens de lockdown is verlengd tot de ganse periode tussen de twee winterperioden, tijdens welke het automatisch van toepassing is, en is dus met andere woorden uitgebreid tot heel 2020.

Zoals uit de onderstaande figuren blijkt, is het aantal winterklanten en "end of contract" (EOC)-klanten elke maand aanzienlijk gestegen voor respectievelijk elektriciteit en gas (**figuren 7-8 en 7-9**).

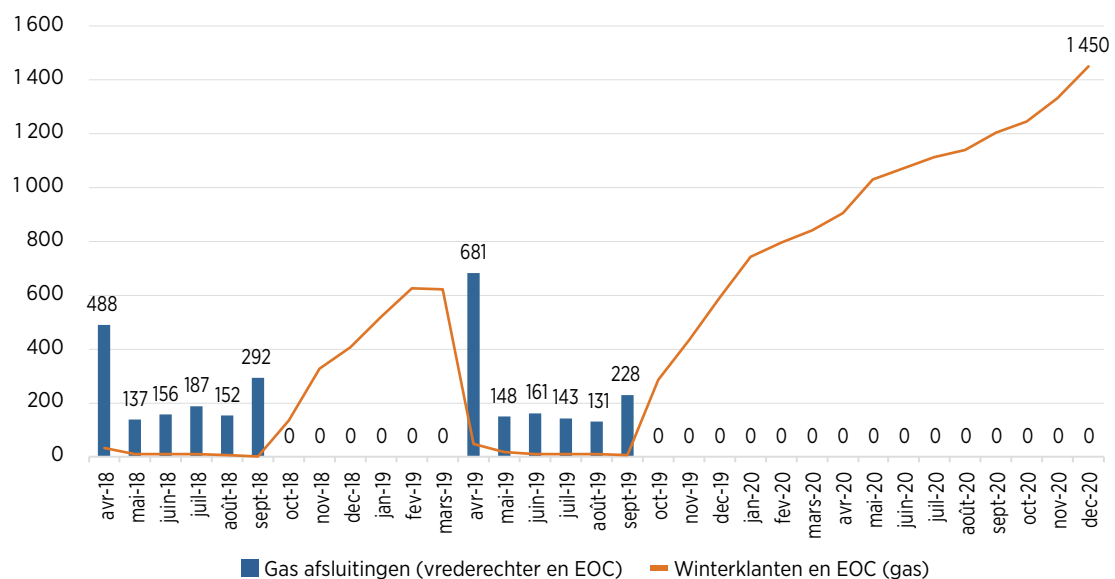
Aangezien de meeste winterklanten van gas ook winterklanten van elektriciteit zijn, worden minstens 1 839 gezinnen geconfronteerd met een dreigende afsluiting van het elektriciteitsnet, die meestal gepaard gaat met een afsluiting van het gasnet aan het einde van het moratorium (dat op het moment van schrijven gepland is voor 31 mei 2021). Dit is het cijfer van december 2020, waarschijnlijk ligt dit nog hoger in mei 2021 gezien de waargenomen tendens.

Figuur 7-8: Maandelijkse trend van het aantal “winter”- en “end of contract”-klanten voor elektriciteit, en van het aantal elektriciteitsafsluitingen, Brussels Gewest, april 2018-december 2020

Bron: Brugel (2021).

Figuur 7-9: Maandelijkse evolutie van het aantal “winter”- en “end of contract”- (EOC) klanten voor gas en van het aantal gasafsluitingen, Brussels Gewest, april 2018-december 2020

Bron: Brugel (2021).

7.7.3. Waterarmoede

Waterarmoede duidt op een situatie waarin iemand onvoldoende toegang heeft tot water (in termen van hoeveelheid en/of kwaliteit) waardoor die niet aan zijn of haar basisbehoeften kan voldoen (aangaande voeding, persoonlijke hygiëne of huishoudelijke hygiëne). “Waterarmoede in België is hoofdzakelijk het resultaat van een te

laag inkomen, een te hoge waterfactuur en een woning van slechte kwaliteit” (Van Vooren, 2018).

De waterfactuur steeg in de drie gewesten de afgelopen jaren sterk, in reële termen (i.e. een duidelijk hoger ritme dan de stijging van de gezondheidsindex).

Voor België geldt in het algemeen dat de waterfactuur stijgt met het inkomensniveau. Met andere woorden, armere huishoudens beperken hun waterverbruik meer. Ondanks deze lagere consumptie weegt de waterfactuur voor de armste huishoudens sterker door in hun huishoudensbudget.

Waterarmoede¹⁴⁸ trof in 2019 23,5% van de Brusselse huishoudens, tegenover 21% in Wallonië en 10% in Vlaanderen (Coen en Meyer, 2021).

Voor mensen die moeilijkheden hebben om hun waterfactuur te betalen, biedt VIVAQUA twee mogelijke oplossingen, zijnde het Sociaal Fonds en afbetalingsplannen (betaling gespreid over enkele maanden). In 2020 werden er 29 618 afbetalingsplannen toegekend in het Gewest, dit zijn er 1 223 meer dan in 2019. In 2020 werd voor ongeveer 9% van de huishoudelijke waterfacturen een afbetalingsplan opgesteld. Het aantal afbetalingsplannen en het aandeel betrokken "huishoudelijke klanten" groeide snel tot 2014 en bleef daarna stabiel (tussen 8% en 9%).

Het aantal achterstallige facturen is de afgelopen jaren gestaag gegroeid: de bedragen zijn daarbij gestegen van 29 miljoen euro in 2011 naar 56,1 miljoen euro in 2019, ofwel een groei van 93% in 8 jaar (VIVAQUA, 2020). Op 31 december 2020 was dit 61,5 miljoen, wat neerkomt op een stijging met bijna 10% in de loop van 2020.

Meestal verstrijkt er een lange wachttijd, soms zelfs meerdere jaren, tussen de vervaldatum van de factuur en de afsluiting van de watertoevoer¹⁴⁹. In 2019 werd de waterbevoorrading bij 891 huishoudelijke gebruikers afgesloten (in 2018 ging het om 1 014 huishoudens) (VIVAQUA, 2019 en 2020). In 2020 heeft VIVAQUA in het kader van de Covid-19-crisis de drinkwatervoorziening voor huishoudens niet onderbroken vanwege het moratorium. In juni 2020 waren er evenwel 724 goedkeuringen van een afsluiting in behandeling, en dit aantal is eind januari 2021 gestegen tot 866, een netto toename van 142 zaken (+20%)¹⁵⁰.

Er werden 212 nieuwe afsluitingen goedgekeurd tussen juni 2020 en januari 2021. Deze nieuwe zaken hebben echter betrekking op procedures

in verband met facturen die dateren van voorafgaand aan de Covid-19-periode en waarin het enige tijd heeft geduurd voordat een uitspraak werd gedaan. In deze cijfers zit dus nog niet het effect van de Covid-19-crisis, de daaruit voortvloeiende faillissementen of de daaruit voortkomende bestaansonzekerheid van een deel van de Brusselse bevolking.

De Brusselse regering heeft echter een nieuwe ordonnantie goedgekeurd betreffende maatregelen in verband met de watervoorziening. Deze zou begin 2022 van kracht moeten worden. Tot de geplande wijzigingen behoort de invoering van een sociaal watertarief in het Brussels Gewest, in de vorm van een automatische toekenning van een tegemoetkoming in de jaarlijkse waterfactuur voor huishoudens met een RVT-statuuut. Bovendien zal het voortaan verboden zijn water af te sluiten, in overeenstemming met het tijdens de gezondheidscrisis ingestelde moratorium. Wanbetalers die hierom verzoeken, krijgen een "redelijk" plan aangeboden om hun waterrekening te betalen, met een termijn van maximaal 18 maanden.

7.7.4. Risico op uithuiszetting

De huur drukt bijzonder zwaar op het budget van de Brusselaars, vooral van diegenen die in armoede leven (zie hierboven). De Covid-19-crisis en het inkomensverlies als gevolg van de activiteitenbeperkende maatregelen zouden dit probleem nog kunnen verergeren. Dit kan een hogere huurachterstand betekenen, maar ook een kleiner budget voor andere uitgaven, met een verhoogd risico op overmatige schuldenlast en ontberingen. Het cumuleren van huurschulden kan, in het uiterste geval, leiden tot een verzoek tot uitzetting door de verhuurder.

In het kader van de gezondheidscrisis werd door de Brusselse regering een moratorium ingesteld om de organisatie van een gerechtelijke uithuiszetting te verhinderen. Het eindigde op 26 april 2021 en de bevelen tot uithuiszetting kunnen nadien opnieuw leiden tot daadwerkelijke uithuiszettingen indien de betrokken huishoudens niet tijdig verhuizen en passende huisvesting vinden.

148. Men stelt dat een huishouden zich in een situatie van waterarmoede bevindt wanneer een te groot aandeel van het huishoudensbudget naar de waterfactuur gaat. Deze drempel is berekend over de Belgische bevolking en komt overeen met het dubbele van de mediaan van de ratio "waterfactuur/beschikbaar inkomen na aftrek van de huisvestingskosten". In 2017 en 2018 bedroeg die drempel 2,26%.

149. Tot dusver kon het waterbedrijf, buiten de Covid-crisis en voorafgaand aan de nieuwe ordonnantie (zie hieronder), een aanvraag indienen tot afsluiting wanneer betalingsproblemen zich blijven voordoen en er niet werd gereageerd op een ingebrekestelling. Volgens deze procedure moest de aanvraag tot afsluiting van de watervoorziening eerst voor advies worden toegezonden aan de burgemeester en/of de voorzitter van het OCMW van de woongemeente van de klant. De afsluiting zou dan kunnen plaatsvinden op basis van een vonnis.

150. Maar van de 724 zaken in juni 2020 konden er 47 van de lijsten (6,5%) worden geschrapt wegens daadwerkelijke betaling en werden er 23 van de lijst gehaald omdat de personen die moesten worden afgesloten, waren verhuisd.

Het is bijzonder moeilijk om gegevens te verkrijgen over het aantal mensen dat het slachtoffer is van uithuiszettingen, aangezien er geen systematische, exhaustieve en gevalideerde centrale gegevensbank over dit verschijnsel bestaat.

Bij vragen om een gerechtelijke uithuiszetting (verzoekschrift enz.) wordt het OCMW in principe verplicht verwittigd. Om het gebrek aan gegevens van justitie te compenseren, wendde het Observatorium voor Gezondheid en Welzijn zich in het kader van het Armoederapport 2018 over uithuiszettingen bijgevolg tot de 19 Brusselse OCMW's. Op basis van de verzamelde cijfers en een extrapolatie van de ontbrekende gegevens heeft het onderzoek een schatting opgeleverd van ongeveer 5 000 verzoeken voor een gerechtelijke uithuiszetting per jaar, uiteraard met de nodige voorzichtigheid te nemen. De kamer van Gerechtsdeurwaarders van het arrondissement Brussel geeft schattingen van 500 tot 600 effectieve uithuiszettingen per jaar.

Op basis van deze ramingen kunnen we de hypothese aannemen dat het aantal uithuiszettingen het komende jaar vanaf 26 april 2021 minstens zal verdubbelen, vanwege de uitgestelde uithuiszettingen in het kader van het moratorium dat ongeveer een jaar duurde. Dit zou ongeveer 1 000 tot 1 200 effectieve uithuiszettingen betekenen, gespreid over het jaar vanaf het einde van het moratorium (26 april 2021). Bovendien zal het negatieve effect van de crisis op het inkomen van een aanzienlijk deel van de bevolking, het aantal mensen dat het risico loopt uit huis te worden gezet waarschijnlijk verder doen toenemen. Om over nauwkeurige cijfers te kunnen beschikken en de evolutie van de omvang van het verschijnsel te kunnen meten moet een monitoring worden opgezet voor verzoeken tot gerechtelijke uithuiszetting en effectieve uithuiszettingen.

7.7.5. Dak- en thuislozen

Het verlies van huisvesting is vaak het resultaat van een langdurig en complex proces. Dakloosheid komt in bepaalde gevallen voort uit een uithuiszetting waarbij geen herhuisvesting mogelijk was (Observatorium voor Gezondheid en Welzijn Brussel, 2019a).

Het hebben van een huis, een domicilie en een adres is de basis voor de toekenning van sociale rechten en de toegang tot rechten in het algemeen. Het ontbreken of het verliezen van een woning, zonder dat een referentieadres wordt verkregen, blijkt ernstige gevolgen te hebben in termen van niet-toegang en uitsluiting van rechten (Observatorium voor Gezondheid en Welzijn, 2017).

Personen zonder papieren, daklozen, werknemers in een precare werksituatie en zigeuners zijn in het bijzonder getroffen door de Covid-19-crisis, met name door een grotere blootstelling aan infecties en uitsluiting¹⁵¹. Tijdens de lockdown hebben verschillende zaken de reeds uiterst precare levensomstandigheden van de daklozen nog meer verergerd, zoals de onmogelijkheid om voorbijgangers om geld te vragen, de beperkte toegang tot voedselhulp, het gebrek aan vrijwilligers, de overbelasting van de nog in werking zijnde hulpstructuren, enz. Bovendien zal de verslechtering van de sociaaleconomische situatie als gevolg van de crisis waarschijnlijk leiden tot een toename van het aantal mensen dat zich in een situatie van sociale uitsluiting bevindt en/of niet in staat is hun huisvesting te betalen.

Op 9 november 2020 organiseerde Bruss'help een zesde telling van dak- en thuislozen en mensen in ontoereikende huisvesting in het Brussels Gewest. Het steunpunt herinnert eraan dat de cijfers de realiteit altijd zullen onderschatten, gezien de moeilijkheden om de hele problematiek te overzien, in het bijzonder met betrekking tot mensen die tijdelijk worden ondergebracht bij familieleden, bij gebrek aan een andere oplossing voor huisvesting (Bruss'help, 2021).

Maar liefst 5 313 mensen werden die avond geteld, waarvan 50% dakloos (in de openbare ruimte, noodopvangcentra en crisisopvangstructuren), 21% thuisloos (in opvanghuizen en transitwoningen) en 28% in ontoereikende huisvesting (NEOS¹⁵², onderhandelde bezettingen en kraakpanden). In vergelijking met de telling van 2008, is er in twaalf jaar een verdriedubbeling (+208%) van het aantal getelde personen in het Brussels Gewest. In vergelijking met de vorige telling (2018), is het aantal dak- en thuislozen toegenomen met 28%. De stijging van het aantal thuislozen was het sterkst (van 1 044 naar 1 495 mensen, of +43%).

151. Perspectieve (2020).

152. Niet erkende opvangstructuren.

Bijdrage van het onderzoeksteam van Bruss'help, 11-12-2020

De Covid-crisis heeft het nog duidelijker gemaakt dat er dringend nood is aan huisvestingsoplossingen voor de daklozen. Begin juni boden de gemobiliseerde hotels onderdak aan meer dan 800 mensen en de noodopvangplaatsen aan meer dan 1000 mensen.

De toegang tot de onthaalhuizen werd vanaf de eerste dagen van de crisis bemoeilijkt door sanitaire voorschriften, de configuratie van de gebouwen en/of een gebrek aan personeel.

Een zeer hoog percentage van deze daklozen heeft een illegaal statuut, waardoor het moeilijk is rechten te openen en toegang te krijgen tot huisvesting en zelfs tot de onthaalhuizen.

Tenslotte vormden de drempels van de onthaalhuizen een probleem in de specifieke context van de gezondheids crisis, waar de snelheid van de opvang en de flexibiliteit van de toegang cruciale operationele aspecten waren voor de mensen die er behoefte aan hadden.

Op vlak van gezondheid werden tijdens de epidemie 200 plaatsen gemobiliseerd en aangepast om daklozen die (vermoedelijk) besmet waren met Covid-19, onderdak te bieden met medische ondersteuning. Een van de leerpunten van de crisis was de beperkte mate van medicalisering van de sector om het hoofd te bieden aan Covid, maar ook aan de gevolgen van het uitstellen van zorg en de groeiende afstand tot de zorg voor andere aandoeningen.

In de tweede helft van 2020 moest ook gebruik worden gemaakt van tijdelijke bewoning en hotelkamers. Er waren niet genoeg van deze tijdelijke oplossingen in vergelijking met het aantal mensen die gehuisvest moesten worden. Dit betekent dat een aanzienlijk aantal mensen geen andere keuze heeft dan op straat te leven. Bovendien maken de criteria voor de toegang tot sommige hotels, met name de betaling van verblijfskosten door gebruikers die een inkomen hebben, het niet mogelijk alle personen op te nemen die onderdak nodig hebben en die werden geïdentificeerd door de sociale teams van de noodhulpstructuren en de straathoekwerkers. Als gevolg daarvan blijven de levensomstandigheden van honderden daklozen precair, vooral van degenen die zonder verblijfsvergunning en zonder adres geen mogelijkheid hebben om hun administratieve situatie te regulariseren en in een toestand van extreme sociale uitsluiting leven.

Maatschappelijke integratie en participatie

De laatste dimensie die in deze barometer aan bod komt, betreft de maatschappelijke participatie. Ondanks de grote rijkdom van het sociale en verenigingsleven in het Brussels Gewest is het niet voor iedereen even toegankelijk.

De Covid-19-crisis en de maatregelen om de verspreiding van de epidemie te beperken, hebben grote gevolgen gehad voor de culturele, sport- en recreatiesector, die sinds het begin van de crisis vrijwel tot stilstand zijn gekomen. Daarnaast heeft de covid-19-epidemie, de maatregelen inzake afstand houden en de beperking van de sociale contacten een zeer grote invloed gehad op het sociale leven. Dit heeft de situaties van eenzaamheid aanzienlijk verergerd (met onder meer een aantasting van de geestelijke gezondheid van de bevolking, zie hoofdstuk 6).

8.1. Sociale contacten

Het belang van sociale contacten in het welbevinden en de levenskwaliteit is uitvoerig gedocumenteerd. Ook het Federaal Planbureau toont in zijn werk het belang aan van sociale relaties als bepalende factor voor het welzijn van mensen (FPB, 2017; Joskin, 2017; FPB 2020).

In het Brussels Gewest zegt, op basis van de EU-SILC-enquête 2019, 18% van de Brusselaars niet in staat te zijn ten minste eenmaal per maand vrienden of familie te ontmoeten voor een drankje of een maaltijd, tegenover 8% in Vlaanderen en 13% in Wallonië.

Er wordt ook een samenhang vastgesteld tussen het inkomensniveau en de frequentie en kwali-

teit van sociale contacten. Armoede is niet enkel kwestie van geld, het gaat ook vaak samen met sociaal isolement, zoals aangegeven wordt door de cijfers van de Gezondheidsenquête (zie sectie 8.4).

8.2. Maatschappelijke en culturele participatie

De EU-SILC-enquête bevat een aantal indicatoren over sociale en culturele participatie. Volgens de EU-SILC-enquête 2019 kan 26% van de Brusselaars niet regelmatig deelnemen aan een vrijetijdsactiviteit (sport, bioscoop, concert, enz.), tegenover 18% in Wallonië en 9% in Vlaanderen.

Bovendien kon 28% van de Brusselaars het zich in 2019 niet veroorloven om één week per jaar op vakantie te gaan. Dit percentage ligt nog hoger in Wallonië (33%) en opmerkelijk lager in Vlaanderen (15%)¹⁵³.

In de meest achtergestelde wijken van het Gewest, vooral in de arme sikkels, is er een gebrek aan verschillende soorten voorzieningen, met name sportinfrastructuur (bv. zwembaden) en culturele infrastructuur (bibliotheken, speelgoedbibliotheken, mediatheken, jeugdcentra, culturele centra) (Perspective.brussels, 2020).

8.3. Gebruik van een computer en internet

Toegang hebben tot informatie- en communicatietechnologie (ICT) en deze kunnen gebruiken bevordert de maatschappelijke integratie, het zoeken naar werk en informatie, enz.

153. Bron: SPF Economie, Statistics Belgium - EU-SILC 2019.

Kader 8-1: De digitale kloof: een eenvoudige term die een meervoudige realiteit dekt

De term “digitale kloof” dekt eigenlijk meerdere verschijnselen die verbonden zijn met het gebruik van digitale technologieën. Het gaat dus niet enkel over het al dan niet beschikken over deze technologieën. De ongelijkheden houden ook verband met de aard van hun gebruik en de vaardigheden die nodig zijn voor een duurzaam en autonoom gebruik (Brotcorne en Vendramin, 2021).

Brotcorne en Vendramin (2021) wijzen op de verscheidenheid aan vormen van dit verschijnsel en onderscheiden drie soorten ongelijkheid of “graden” van de digitale kloof:

1. De digitale kloof van de eerste graad heeft betrekking op de ongelijkheid in toegang tot digitale technologieën (beschikbaarheid van instrumenten - computer, smartphone, internetnetwerk), met inbegrip van het kwaliteitsniveau van die instrumenten en verbinding.
2. De digitale kloof van de tweede graad heeft betrekking op de ongelijkheid in vaardigheden die nodig zijn om digitale technologieën te beheersen en op de intensiteit en de aard van het gebruik. Hier wordt op ongelijkheid in termen van gebruik gewezen.
3. De digitale kloof van de derde graad heeft betrekking op de ongelijkheid in effectieve sociale voordelen door het gebruik van digitale technologieën en het internet, met name wat betreft de deelname aan onderwijs, werkgelegenheid, administratieve procedures (toegang tot rechten), enz.

Bepaalde administratieve handelingen maar ook andere dagelijkse activiteiten worden vaak vergemakkelijkt door het internet of zijn soms zelfs onmogelijk zonder een computer en internet. De digitalisering kan over het algemeen bijdragen aan de moeilijkheden om rechten te doen gelden en draagt zo bij tot een grotere ongelijkheid (Mazet, 2017).

De sociaaleconomische digitale kloof verwijst naar de sociale ongelijkheden in de toegang tot ICT en het gebruik hiervan (zie kader 8-1). De digitale kloof is nauw verbonden met de arbeidsmarktsituatie, het opleidingsniveau en de leeftijd van de personen (FOD Economie-Statistics Belgium). Volgens Valenduc (2013) zijn er steeds minder mensen zonder toegang tot ICT, maar verhogen de risico's op uitsluiting wel sterk voor niet-gebruikers.

Brotcorne en Mariën (2020) hebben aan de hand van talrijke indicatoren aangetoond hoe groot de ongelijkheid in toegang tot het internet in België is. De kloof tussen de meest welvarende huishoudens (99% met internetverbinding) en de meest kansarme (71% met internetverbinding) bedraagt wel 28 procentpunten (tegen 21 in Frankrijk, 15 in Duitsland, 7 in Luxemburg en 4 in Nederland). Alleenstaanden ontbreekt het vaker aan een internetverbinding, vooral oudere vrouwen. Ook blijkt dat hoe lager het opleidingsniveau ligt, hoe meer de smartphone het enige middel is om verbinding te maken met het internet (dit geldt voor 17% van de laag tot gemiddeld opgeleiden

tegenover slechts 2% van de hoger opgeleiden in België). Dit beperkt de mogelijkheden voor meer complexe toepassingen, met name in de school- en studiecontext, de beroepscontext of de administratieve context.

Brotcorne en Vendramin (2021) wijzen er ook op dat het een hele beproeving is voor veel mensen dat de apparatuur constant veroudert, net als hun bijhorende digitale vaardigheden: *“Onzekerheid en ontmoediging komen bovenop het gevoel voortdurend leerinspanningen te moeten leveren, die evenwel steeds ontoereikend zijn”*.

Cijfers over de digitale kloof in het Brussels Gewest zijn te vinden in punt 8.4.3.

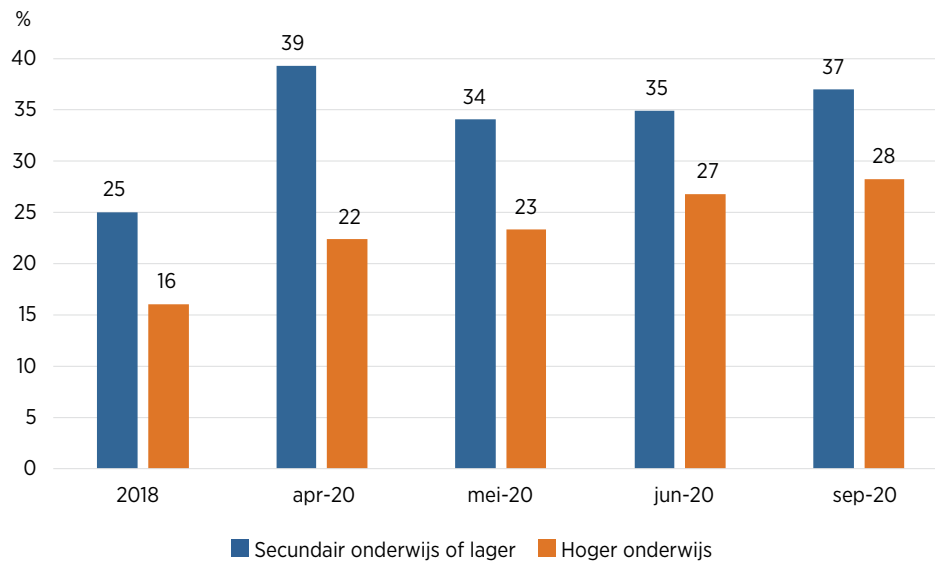
8.4. Gevolgen van de Covid-19-crisis

IMPACT
COVID

8.4.1. Sociale steun

De Covid-19-crisis, de lockdownmaatregelen, de sluiting van de horeca en van culturele gelegenheden, de sluiting van de evenementensector en de beperking van de sociale contacten hebben een zeer grote invloed gehad op het welzijn van de gehele bevolking. *“De crisis heeft geleid tot een duidelijke verslechtering van de sociale contacten: ze worden alom als onbevredigend beschouwd en bijna een derde van de bevolking [in België] lijdt onder de afwezigheid van mensen aan wie ze hulp kunnen vragen of die ze in vertrouwen kunnen*

Figuur 8-1: Percentage van de bevolking van 18 jaar en ouder dat aangeeft weinig sociale steun te ontvangen, naar opleidingsniveau, Brussels Gewest, 2018 en 2020

Bronnen: Gezondheidsenquête 2013 en Covid 2020-enquêtes, Sciensano; berekeningen Observatorium voor Gezondheid en Welzijn Brussel.

* deze cijfers moeten met de nodige voorzichtigheid worden geïnterpreteerd, aangezien de steekproeftrekking voor de "standaard"-gezondheidsenquêtes verschilt van die voor de Covid-enquêtes en de representativiteit niet kan worden gegarandeerd.

nemen. De groepen die het meest te lijden hebben onder het verlies van sociale contacten zijn ook de groepen die hun geestelijke gezondheid zagen verslechteren". (Federaal Planbureau, 2020).

Figuur 8-1 toont de sociale ongelijkheden (volgens het opleidingsniveau) in termen van sociale steun in het Brussels Gewest en de impact van de crisis op deze indicator. In de Gezondheidsenquête van 2018 meldde een kwart van de laag en gemiddeld opgeleiden weinig sociale steun, tegenover 16% onder hoogopgeleiden. Tijdens de lockdown van april 2020 meldden bijna vier op de tien laag tot gemiddeld opgeleiden weinig sociale steun, tegenover twee op de tien hoogopgeleiden. In september 2020 is de kloof nog steeds duidelijk aanwezig, hoewel ze iets kleiner is geworden.

8.4.2. Stopzetting van culturele, sportieve en recreatieve activiteiten

Culturele, sportieve en recreatieve activiteiten creëren sociale banden en bieden plaats aan uitwisseling en discussie. Deze activiteiten werden vrijwel helemaal stopgezet als onderdeel van de maatregelen die genomen werden om de verspreiding van de epidemie tegen te gaan. Behalve de gevolgen voor de betrokken werknemers en het risico op faillissementen (zie hoofdstuk 4),

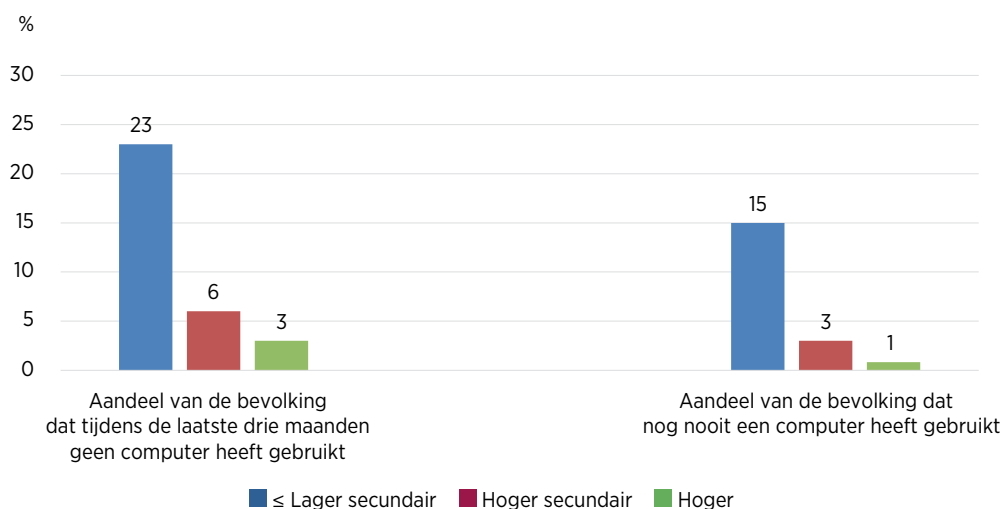
dragen deze sectoren bij tot het welzijn, de sociale cohesie en de lokale solidariteit. Het zijn plaatsen van expressie en ontmoeting voor de hele bevolking, met inbegrip van kwetsbare groepen en dit voor alle leeftijdscategorieën.

Wat buitensporten betreft, bestaat er een ongelijke toegang als gevolg van sociaal-ruimtelijke ongelijkheden, meer bepaald wat faciliteiten en groenvoorzieningen betreft en in het bijzonder tijdens de crisis. "De beoefening van buitensporten, die zowel aan de nood aan openbare ruimtes, mobiliteit en sociale activiteiten raakt, onthult bepaalde tekortkomingen inzake aangepaste voorzieningen (specifieke openbare ruimtes) en wellicht ook op de maatschappelijke dualisering waarbij de welvarendste bevolkingsgroepen over het algemeen meer sport beoefenen en kunnen gebruik maken van een omgeving die gunstiger is voor de gezondheid en het welbevinden, van een gemakkelijkere toegang tot de zorgverlening en bijgevolg kunnen genieten van een gezonder en langer leven" (Perspective.brussels, 2020).

8.4.3. Dematerialisatie van openbare en particuliere diensten

Een moeilijk te kwantificeren maar belangrijk gevolg van de lockdown, betreft de versterking van

Figuur 8-2: Aandeel van de bevolking (16-74 jaar) dat tijdens de laatste drie maanden geen computer heeft gebruikt en dat nog nooit de computer heeft gebruikt, naar opleidingsniveau, Brussels Gewest, 2020

Bron: FOD Economie-Statistics Belgium, Enquête ICT- en internetgebruik bij huishoudens 2020.

de dematerialisatie¹⁵⁴ van openbare en particuliere dienstverlening aan personen en dus ook van de problemen in verband met de digitale kloof. *“Door alle activiteiten plots online uit te voeren, heeft de lockdown de afhankelijkheid van digitale technologieën groter dan ooit gemaakt: of het nu is om te werken, onderwijs te volgen, sociale contacten te onderhouden, toegang te krijgen tot vrijetijdsbesteding of gezondheidszorg of elk ander aspect van het sociale leven.”* Ongelijkheden worden hierdoor nog versterkt. *“Maar bovenal toont de digitalisering van essentiële openbare diensten, van algemeen of particulier belang, de nog grotere risico's op sociale uitsluiting van wie niet over de voorwaarden beschikt voor toegang tot en toe-eigening van deze technologieën”.* (Brotcorne en Vendramin, 2021).

De Enquête ICT- en internetgebruik bij huishoudens¹⁵⁵, toonde aan dat in het Brussels Gewest (net als elders) het gebruik van een computer¹⁵⁶ inderdaad sterk samenhangt met het opleidingsniveau: in 2020 had 23%¹⁵⁷ van de mensen met maximaal een diploma van het lager secundair onderwijs

geen computer gebruikt gedurende de drie maanden voorafgaand aan de enquête, tegenover 6% van de personen die beschikken over een diploma hoger secundair onderwijs en 3% onder de personen met een diploma hoger onderwijs. Bovendien heeft 15%¹⁵⁸ van de personen die laaggediplomeerd zijn in het Brussels Gewest nog nooit een computer gebruikt (tegenover verwaarloosbare aandelen onder de personen met een hoger diploma) (→ figuur 8-2).

Daarnaast had 10% van de Brusselse huishoudens in 2020 geen internetverbinding, een percentage gelijkaardig aan dat voor heel België.

Figuur 8-3 toont een belangrijke sociale gradiënt (opnieuw volgens het opleidingsniveau) bij het gebruik van het internet voor het zoeken naar administratieve informatie.

Ouderen en mensen in bestaansonzekerheid worden bijzonder getroffen door de digitale kloof en de lockdown, aangezien een reeks diensten alleen nog toegankelijk waren via

154. Dit vormt een bijkomende factor in de toename van de non take-up van sociale rechten: pagina 141-144 in Observatorium voor Gezondheid en Welzijn Brussel (2017), *Inzichten in non take-up van de sociale rechten en in sociale onderbescherming in het Brussels Gewest*, Thematisch Rapport van het Brussels Armoederapport 2016, Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie: Brussel.

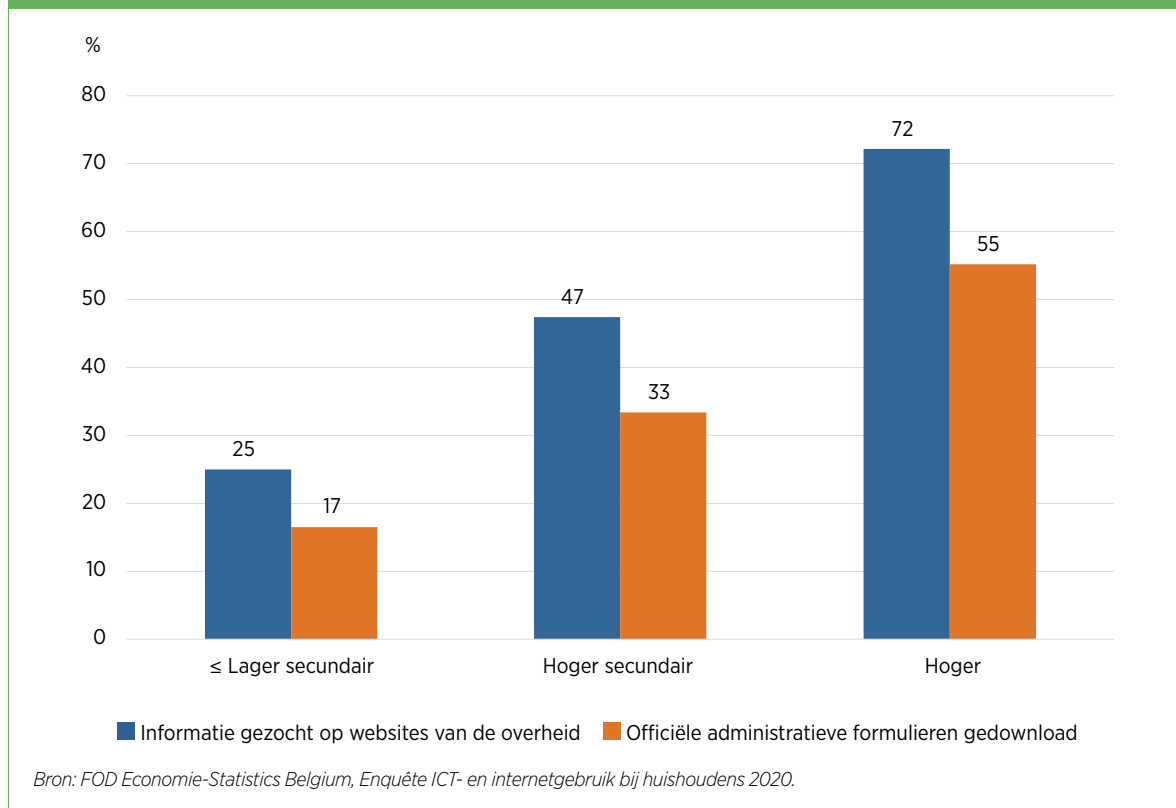
155. De enquête over het gebruik van ICT en internet bij huishoudens werd, als specifieke module “internet en ICT”, opgenomen in de Arbeidskrachtenenquête (FOD Economie - Statistics Belgium).

156. Met “computer” wordt hier verstaan: een vaste pc, een laptop, een tablet (bv. iPad) of een tablet (tablet met een telefoonfunctie), maar geen gsm, smartphone of pda met telefoonfunctie, mediaspeler, e-reader of spelconsole zoals een Playstation of Nintendo. De computers die thuis staan, maar die worden gebruikt voor het werk, worden eveneens mee in rekening gebracht.

157. Dit % moet met voorzichtigheid worden geïnterpreteerd gezien de beperkte omvang van de steekproef, het moet gezien worden als een indicatie.

158. Idem.

Figuur 8-3: Percentage van de bevolking (16-74 jaar) dat informatie heeft opgezocht op de websites van een overheidsdienst of administratieve formulieren heeft gedownload, naar opleidingsniveau, Brussels Gewest, 2020

telecommunicatiemiddelen en het internet (bijv. bankdiensten). Voor mensen in bestaansonzekerheid kan het feit dat zij geen toegang hebben tot een telefoon of een computer (of slechts één computer voor een groot gezin, slechts één gezinslid dat weet hoe hem te gebruiken, geen printer, enz.) of tot een internetverbinding, of niet in staat zijn deze technologieën te gebruiken voor administratieve of andere doeleinden (om redenen van talenkennis, enz.), ernstige gevolgen hebben. Denk aan de moeilijkheden om toegang te krijgen tot informatie over sociale rechten, moeilijkheden om toegang te krijgen tot diensten die zijn overgeschakeld op digitale technologie, moeilijkheden om contact op te nemen met leraren voor de ouders, moeilijkheden voor gezinnen om de school van op afstand te volgen, moeilijkheden van studenten om op afstand te studeren, enz. (Deprez, Noël en Ramirez, 2020).

De verschillen in toegang tot en gebruik van technologie hebben dus discriminerende effecten op verschillende gebieden van het leven (onderwijs, werkgelegenheid, administratief en burgerlijk leven), waardoor sociale uitsluiting ontstaat, die nog wordt verergerd in de context van de versnelde dematerialisatie van essentiële diensten. *“De dematerialisatie van de diensten legt ook een verantwoordelijkheid bij het*

individu: de verantwoordelijkheid om zich uit te rusten met voldoende recente apparatuur, en de verantwoordelijkheid om deze digitale instrumenten te kunnen beheersen. Digitale technologie wordt zo een dominante sociale norm met meervoudige eisen die vaak worden onderschat door dienstverleners en institutionele actoren. De bevolking die zich niet gemakkelijk aan deze nieuwe dominante sociale norm kan conformeren, loopt derhalve het risico gemarginaliseerd of uitgesloten te worden. Het niet respecteren van deze nieuwe norm gaat gepaard met wat sociologen als sancties beschouwen: geen toegang tot rechten, toegang tot diensten van mindere kwaliteit of duurder, uitval, verlies van verbinding, sociale uitsluiting.” (Brotcorne en Vendramin, 2021). Dit is een factor die de non take-up van sociale rechten nog dreigt te versterken en de contouren van dit fenomeen ook minder duidelijk dreigt te maken (door het gebrek aan persoonlijke contacten met de mensen) en dus de moeilijkheden om het te voorkomen en te verhelpen dreigt te vergroten.

Onlangs is door gespecialiseerde onderzoekers in een Belpo-project een gids voor het inclusief ontwerpen van digitale diensten ontwikkeld (Faure, Brotcorne, Vendramin, 2021)¹⁵⁹.

159. <https://uclouvain.be/fr/chercher/cirtes/actualites/guide-pour-une-conception-inclusive-des-services-numeriques.html>

Besluit en samenvatting

De Welzijnsbarometer presenteert jaarlijks een reeks indicatoren die licht werpt op verschillende aspecten van armoede in het Brussels Gewest. Het legt de sociaaleconomische situatie van de Brusselaars bloot en dit over verschillende levensdomeinen heen.

Het jaar 2020 stond in het teken van de Covid-19-crisis en de aanzienlijke gevolgen daarvan voor de volksgezondheid en de samenleving. Zoals in deze Barometer wordt uiteengezet, hebben de maatregelen die zijn genomen om de epidemie in te dammen, gevolgen gehad voor mensen die in armoede en bestaansonzekerheid leven. De eerste gevolgen van de Covid-19-crisis kunnen reeds worden waargenomen op de verschillende levensgebieden die in deze Barometer worden gepresenteerd: inkomen, werkgelegenheid, onderwijs, gezondheid, huisvesting en sociale participatie en integratie. Het Brussels Gewest, waar de armoede en de sociale ongelijkheid reeds groot waren, is bijzonder zwaar getroffen door de Covid-19-crisis. In dit laatste hoofdstuk worden de kerncijfers van de sociaaleconomische context in Brussel voorafgaand aan de crisis gepresenteerd. Vervolgens worden enkele van de gevolgen van de Covid-19-crisis hernomen.

9.1. Context in het Brussels Gewest voorafgaand aan de Covid-19-crisis

Kerncijfers

De indicatoren **voor inkomensarmoede** tonen aan dat een groot deel van de inwoners van het Gewest van een laag inkomen leeft: een derde van de Brusselse bevolking leeft van een inkomen dat onder de armoederisicogrens ligt (1 230 euro per maand voor alleenstaanden en 2 584 euro

per maand voor een koppel met twee kinderen). Dit percentage is de afgelopen tien jaar stabiel gebleven. Het **armoederisicocijfer voor kinderen en adolescenten** (0-17 jaar) is nog hoger, wat wijst op de financiële moeilijkheden waarmee veel gezinnen met kinderen in het Brussels Gewest te kampen hebben: 41% van de kinderen in de hoofdstad leeft in een huishouden met een inkomen onder de armoederisicogrens. Het armoederisico is bijzonder hoog bij mensen die in een huishouden leven zonder werk of met een lage werkintensiteit. In het Brussels Gewest leeft evenwel meer dan een op de vijf volwassenen (18-59 jaar) en meer dan één op de vier kinderen (0-17 jaar) in een huishouden met zeer lage werkintensiteit.

Een vijfde van de bevolking in de werkende leeftijd (18-64) leeft van een bijstandsuitkering of een vervangingsinkomen (exclusief pensioenen), waarvan de meeste minimumbedragen onder de armoederisicogrens liggen. Terwijl dit aandeel de laatste jaren stabiel is gebleven, vertoont de aard van het ontvangen inkomen een opmerkelijke evolutie: tussen januari 2010 en januari 2020 is het aantal personen dat een leefloon ontvangt van het OCMW sterk gestegen (+49%), terwijl het aantal personen dat een werkloosheidsuitkering (of inschakelingsuitkering) ontvangt, is gedaald (-27%). Ook het aantal personen in invaliditeit is aanzienlijk gestegen (+65%). In januari 2020 leeft bijna 6% van de Brusselaars van 18-64 jaar van een leefloon (of gelijkwaardig), 5% van een invaliditeitsuitkering, 7% van een werkloosheidsuitkering (of inschakelingsuitkering) en 2,4% van een inkomensvervangende tegemoetkoming en/of integratietegemoetkoming (voor personen met een handicap).

Onder **jongvolwassenen (18-24 jaar)** is de toename van het aantal leefloongerechtigden nog

opmerkelijker: tussen januari 2010 en januari 2020 is hun aantal met 83% gestegen. Bemerk dat een groot deel van de stijging van het aantal leeflonen betrekking heeft op studenten. In dezelfde periode daalde het aantal mensen met een werkloosheids- of inschakelingsuitkering in deze leeftijdsgroep met -75%. In januari 2020 leeft 13% van de 18-24-jarigen van een (equivalent) leefloon en 2% leeft van een werkloosheids- of inschakelingsuitkering.

De daling van het aantal mensen dat een werkloosheids- of inschakelingsuitkering ontvangt, met name onder jongvolwassenen, is gedeeltelijk te wijten aan de opeenvolgende hervormingen die de voorwaarden voor toegang tot deze uitkeringen restrictiever hebben gemaakt. Terwijl sommigen van hen (opnieuw) een baan vinden, wenden anderen zich tot het OCMW. Weer anderen verzeilen in een situatie zonder enig statuut.

Van de **65-plussers** in het Brussels Gewest ontvangen er 19 457 een IGO (waarvan 61% vrouwen en 39% mannen). Dit komt overeen met 12% van de bevolking van 65 jaar en ouder, tegenover 9% in 2010. Bemerk dat het totale aantal mensen van 65 jaar en ouder sinds 2010 toeneemt, en volgens demografische prognoses zal het de komende jaren nog aanzienlijk blijven aangroeien (+11% tussen 2020 en 2030).

In het Brusselse Gewest heeft een kwart van de leerlingen in het secundair onderwijs een **schoolachterstand** van minstens twee jaar. Meer dan een op de tien 18- tot 24-jarigen **heeft de school voortijdig verlaten** zonder een diploma hoger secundair onderwijs te hebben behaald. Voor alle leeftijden geldt dat personen zonder diploma secundair onderwijs grote moeite hebben om aan werk te komen: 25% van de Brusselse beroepsbevolking met maximaal een diploma lager secundair onderwijs is werkloos.

De **hoge kosten van huisvesting** drukken zwaar op het budget van de Brusselse gezinnen. De toegang tot huisvesting voor mensen met een laag inkomen is bijzonder moeilijk in een Gewest waar de overgrote meerderheid van de woningen wordt bewoond door huurders (62%). Dit blijkt onder meer uit het grote en groeiende aantal huishoudens op de wachtlijst voor een sociale woning, die 48 675 huishoudens telt (+32% tussen 31 december 2009 en 2019). Er wordt slechts aan ongeveer de helft van de vraag voldaan. In het Brussels Gewest neemt het aantal daklozen en slecht gehuisveste mensen toe.

Wat de **kwaliteit van de huisvesting** betreft, woont ongeveer 25% van de Brusselse huishoudens in “gebrekkige” woningen (met ofwel lek-

kende daken ofwel problemen met vocht en/of rot in de ramen of de vloer). Daarnaast is 7% van de Brusselaars niet in staat om hun woning naar behoren te verwarmen. Tot slot leeft 26% van de Brusselaars in een situatie van overbevolking in hun woning (volgens de definitie van de EU-SILC-enquête). Dit heeft te maken met het stedelijke karakter van het Brussels Gewest waar het aandeel kleine woningen groot is. Problemen met de kwaliteit van de huisvesting, in het bijzonder verwarming en overbezetting, hangen sterk samen met het inkomensniveau: van de mensen met een inkomen onder de armoederisicogrens heeft 13% verwarmingsproblemen en 51% woont in een overbevolkte woning in het Brussels Gewest.

De toegang tot energie en water is niet gemakkelijk voor een groot deel van de Brusselaars: bijna 28% van de huishoudens in het Gewest verkeert in een of andere vorm van energiearmoede en 23% verkeert in een situatie van waterarmoede. De lasten van energie- en waterrekeningen dragen vaak bij tot de overmatige schuldenlast van Brusselse huishoudens.

Er bestaat een **digitale kloof** in het gewest. Onder de laagopgeleiden in het Brussels Gewest, heeft 15% nog nooit een computer gebruikt (onder de personen met een hoger diploma is dit aandeel verwaarloosbaar).

Onder de “onzichtbare bevolking” in de statistieken telt het Brussels Gewest, naast de personen die in het Rijksregister zijn ingeschreven maar onbekend zijn bij de sociale zekerheid (omdat ze geen toegang (meer) hebben tot sociale rechten), ook een aantal personen die niet in het Rijksregister zijn ingeschreven, onder meer **de mensen zonder papieren**. Het enige recht waar deze mensen op kunnen beroep doen is de dringend medische hulp (DMH). De non take-up van deze steun is echter aanzienlijk. Uit de verdeling van het aantal aanvragen tot dringende medische hulp (DMH) per gewest blijkt dat het aantal personen zonder papieren in het Brussels Gewest veel hoger ligt dan in de andere twee gewesten van het land: twee derde van de DMH die in België worden toegekend, voltrekt zich in het Brussels Gewest.

Uit de meeste indicatoren die in de Barometer worden gepresenteerd, blijkt dat het percentage mensen dat in armoede leeft in het Brussels Gewest over het algemeen hoger is dan in de andere twee gewesten van het land. Uit de vergelijking van het Brusselse Gewest met de grote Belgische steden blijkt echter dat de sociaaleconomische situatie in de grote Waalse steden even ongunstig of nog ongunstiger zou zijn, afhankelijk van de beschouwde indicator. Anderzijds blijkt

de **inkomensongelijkheid** in het Brussels Gewest duidelijk groter te zijn dan in de andere twee gewesten en in de andere grote steden van het land.

Gezondheidsongelijkheden

De sociaaleconomische status van individuen heeft een zeer belangrijke invloed op hun gezondheids-toestand. De grote sociale heterogeniteit die het Brussels Gewest kenmerkt, komt tot uiting in aanzienlijke **ongelijkheden op vlak van gezondheid**. Gezondheidsongelijkheden ontstaan gedurende het hele leven, enerzijds samenhangend met de levensomstandigheden (arbeidsomstandigheden, huisvesting, enz.) en anderzijds met de toegang tot gezondheidszorg (curatief en preventief).

De ongelijkheden op het vlak van sterfte vormen het topje van de ijsberg: tussen de inwoners van de armste en de meest welvarende Brusselse gemeenten bedraagt het verschil in levensverwachting 3 jaar bij de mannen en 2,5 jaar bij de vrouwen. Al voor de geboorte heeft de sociale situatie van de ouders invloed op de gezondheid van de pasgeborene: kinderen geboren in een huishouden zonder inkomen uit werk hebben meer dan drie keer meer kans om doodgeboren te worden en lopen een meer dan 2 keer groter risico om in het eerste levensjaar te overlijden in verhouding tot kinderen die worden geboren in een huishouden met twee inkomens.

Ook onder de beroepsbevolking worden sociale ongelijkheden op gezondheidsgebied geconstateerd: het **risico op invaliditeit** is meer dan twee keer zo groot onder arbeiders als onder bedienden.

Ongelijkheden op het gebied van de **toegang tot zorg** worden in deze Barometer ook geïllustreerd: 38% van de Brusselaars met financiële moeilijkheden heeft om die reden zorg moeten uitstellen (een percentage dat bijna vier keer hoger ligt dan bij welgestelde personen). Wat de preventieve zorg betreft, bijvoorbeeld borstkankerscreening (preventieve mammografie), is de dekking aanzienlijk hoger bij vrouwen met een hoog inkomen dan bij vrouwen met een laag inkomen.

Sociaal-ruimtelijke ongelijkheden

De globale cijfers voor het Brussels Gewest verhullen de belangrijke sociaal-ruimtelijke ongelijkheden op het grondgebied. Er bestaan immers grote verschillen in armoede tussen de Brusselse wijken en gemeenten. Mensen die in armoede en bestaansonzekerheid leven, zijn vooral geconcentreerd in de **“arme sikkel”** van het Brussels Gewest (het gebied dat een sikkel vormt ten westen van het stadscentrum), en dat al decennialang.

Zo verschilt het werkloosheidscijfer sterk van gemeente tot gemeente: het hoogste cijfer wordt genoteerd in Sint-Jans-Molenbeek (23%) en het laagste in Sint-Pieters-Woluwe (8%). Het percentage personen dat een (equivalent) leefloon van het OCMW ontvangt, varieert van 1% in Sint-Pieters-Woluwe tot 10% in Sint-Jan-Molenbeek. Tenslotte varieert het mediane (jaarlijkse) inkomen van de belastingaangiftes van 15 633 euro in Sint-Joost-ten-Node tot 26 197 euro in Sint-Pieters-Woluwe.

Verder verschilt het percentage leerlingen met een leerachterstand ook aanzienlijk van gemeente tot gemeente (en dat al vanaf de eerste graad van het middelbaar onderwijs). Het percentage leerlingen in het secundair onderwijs dat minstens twee jaar schoolachterstand opliep, bedraagt 33% onder leerlingen in Sint-Joost-ten-Node, tegenover 9% in Sint-Pieters-Woluwe.

Het percentage ouderen met IGO ten slotte bereikt 26% in Sint-Joost-ten-Node, tegenover 4% in Sint-Pieters-Woluwe.

9.2. Gezondheids- en sociale gevolgen van de Covid-19-crisis

IMPACT
COVID

Het jaar 2020 wordt gekenmerkt door ingrijpende veranderingen ten gevolge van de Covid-19-pandemie en de maatregelen die zijn genomen om de epidemie in te dammen. De lockdown en de beperkingen drukten hun stempel op 2020 en 2021. Zoals uit de cijfers van deze barometer blijkt, was de sociaal-sanitaire context in het Brussels Gewest reeds voor de Covid-19-crisis ongunstig voor een groot deel van de bevolking. De non take-up van sociale rechten en het ontbreken van sociale bescherming zijn situaties die vaker voorkomen bij de Brusselse bevolking. Bovendien is er sprake van sociale, sociaal-ruimtelijke en gezondheidsongelijkheden (zie boven). In deze context zijn de gevolgen van de Covid-19-crisis in de hoofdstad bijzonder groot.

Gevolgen voor de gezondheid

In het jaar 2020 werden in België 649 223 **bevestigde gevallen van de SARS-CoV-2-infectie** gemeld, waarvan 81 655 in Brussel, d.w.z. bijna 13%. Factoren die het infectierisico verhogen zijn bijvoorbeeld de uitoefening van bepaalde beroepen, zoals in de zorg, maar ook levensomstandigheden, zoals de bevolkingsdichtheid in de woongemeenschap of het wonen met een groot aantal mensen in dezelfde woning. De gemeenten waar het aantal gevallen in verhouding tot de bevolking in 2020 het hoogst is, zijn bepaalde gemeenten van de

arme sikkels, met name Molenbeek, Sint-Joosten-Node en Anderlecht, maar ook gemeenten van de tweede kroon die in het noorden van het Gewest liggen (met name Sint-Agatha-Berchem, Koekelberg en Evere). De gemeenten met het laagste aantal gevallen waren Sint-Pieters-Woluwe, Oudergem en Sint-Lambrechts-Woluwe.

Bepaalde sociale groepen die het meeste risico lopen aan SARS-CoV-2 te worden blootgesteld, zijn ook groepen met aandoeningen die in verband worden gebracht met een hoger risico op het ontwikkelen van een ernstige vorm van de ziekte. De risicofactoren voor **ernstige vormen van de ziekte en overlijden** na het virus, zijn behalve leeftijd, ook comorbiditeiten zoals hypertensie, hart- en vaatziekten, diabetes mellitus, chronische obstructieve longziekten, chronische nieraandoeningen en obesitas.

In 2020 waren er **twee golven van de** epidemie met verschillende kenmerken. Tussen maart en juni 2020 vond van de 1500 Covid-19 sterfgevallen in het Brussels Gewest, 44% plaats in een woonzorgcentrum en 56% in een ziekenhuis. Voor de periode september-december 2020 vond van de duizend Covid-19 sterfgevallen die in de Brusselse regio werden geregistreerd, 22% plaats in een woonzorgcentrum en 78% in een ziekenhuis¹⁶⁰. In het jaar 2020 kende het Brussels Gewest een **oversterfte** van 127% in maart-april en 58% in oktober-november. Over heel 2020 is het aantal sterfgevallen in het Brussels Gewest met 23% gestegen ten opzichte van het gemiddelde over de jaren 2017 tot 2019. De gemeente Sint-Agatha-Berchem kent de hoogste oversterfte.

Naast de grote gevolgen voor de gezondheid van degenen die rechtstreeks door de ziekte worden getroffen, hebben de Covid-19-epidemie en de beperkende maatregelen die zijn genomen om deze het hoofd te bieden, ook andere gevolgen voor de gezondheid van de bevolking in het algemeen, met name voor de levensstijl van de inwoners of het gebruik van de gezondheidszorg voor andere aandoeningen (veel mensen hebben hun behandeling uitgesteld), enz. Ook de gevolgen voor de **mentale gezondheid** van de bevolking zijn bijzonder groot. Volgens de Covid-enquête van Sciensano in juni 2020 rapporteerde 13% van de bevolking een majeure depressie (ten opzichte van 6% in 2018) en 74% van de bevolking rapporteerde slaapstoornissen (ten opzichte van 33% in 2013). Jongeren worden bijzonder getroffen door mentale gezondheidsproblemen, net als mensen met sociaaleconomische moeilijkheden.

Sociale gevolgen

Op basis van de maandelijkse consumenten-enquête meldde 34% van de Brusselaars een **inkomensverlies** in mei 2020 en 30% in maart 2021. In het bijzonder de zelfstandigen hebben te lijden onder de crisis: in het Brussels Gewest verklaart niet minder dan 61% van de zelfstandigen dat hun financiële situatie in maart 2021 was verslechterd (in mei 2020 was dit 68%). Deze percentages zijn hoger dan de percentages die in de andere twee gewesten zijn geconstateerd.

De crisis heeft de bevolking van het Brussels Gewest in verschillende mate getroffen, afhankelijk van hun werksituatie, hun beschikbare middelen (met name of ze over een spaarpotje beschikken), hun toegang tot de sociale zekerheid, hun huisvestingsomstandigheden, hun leeftijd, hun gezins- en sociale situatie, enz.

De lockdownmaatregelen onthulden op een schrijnende manier de **ongelijkheden op het gebied van huisvesting en levensomstandigheden**. De geschiktheid van de huisvesting voor de behoeften van de gezinnen was een bepalende factor voor de beleving van deze onuitgegeven situatie. De omstandigheden van een lockdown zijn bijzonder ongunstig in de arme, dichtbevolkte buurten, zonder groenvoorziening in de buurt, zonder tuin en met vaak overbevolkte woningen. Daarnaast heeft het gebrek aan huisvesting de moeilijkheden waarmee daklozen te kampen hebben in deze context nog verergerd. Op de avond van 9 november 2020 werden 5 313 dak- en thuislozen geteld in de telling van Bruss'help.

In het algemeen zijn de **reeds bestaande sociale ongelijkheden nog toegenomen** tijdens de crisis. Ter illustratie: wat de **financiële middelen** betreft, is op Belgisch niveau de spaarquote van de particulieren (in % van het beschikbare inkomen) globaal genomen bijna verdubbeld in 2020, terwijl tegelijkertijd een groot deel van de bevolking inkomensverliezen heeft geleden, waardoor zij soms hun eventuele spaarpotje hebben uitgeput of in een situatie van overmatige schuldenlast zijn terechtgekomen doordat zij hun rekeningen niet meer konden betalen om in hun basisbehoeften te voorzien. Het aandeel van de Brusselse bevolking dat niet over een spaarpotje beschikt om zelfs maar één maand de noodzakelijke uitgaven (huur, aankopen, enz.) te dekken en in zijn levensonderhoud te voorzien, wordt in de loop van 2020 en begin 2021 tussen 10 en 20% geschat.

160. We herinneren er aan dat Covid-19-sterfgevallen worden ingedeeld volgens de plaats van overlijden en niet volgens de woonplaats van de overledene. Dit impliceert in de eerste plaats dat bewoners van woonzorgcentra die in het ziekenhuis zijn overleden, als "sterfgevallen in het ziekenhuis" worden geteld. Bovendien kunnen er ook niet-Brusselaars in Brussel overleden zijn aan Covid-19.

In de context van de crisis zijn specifieke **maatregelen** genomen op het gebied van sociale bescherming of zijn bestaande maatregelen aangepast. Er werden twee blikvangende maatregelen gebruikt (en in de context van de crisis aangepast) om het banenverlies te beperken en bescherming te bieden aan mensen die hun beroepsactiviteit niet konden uitvoeren tijdens de crisis: **tijdelijke werkloosheid** voor loontrekkenden en het **overbruggingsrecht** voor zelfstandigen. De piek van het aantal werkenden in deze situaties werd bereikt in april 2020 (tijdens de eerste lockdown): in het Brussels Gewest waren 92 390 werknemers tijdelijk werkloos en werd aan 48 829 zelfstandigen het overbruggingsrecht toegekend. In januari 2021 waren nog 36 832 werknemers tijdelijk werkloos en in december 2020 genoten 14 902 zelfstandigen een overbruggingsrecht. Over het ganse jaar 2020 was gemiddeld 16% van de loontrekkenden tijdelijk werkloos en kreeg 22% van de zelfstandigen het overbruggingsrecht toegekend (hogere percentages in vergelijking met de andere twee gewesten).

Hoewel de meeste van deze mensen hun levensstandaard zagen dalen, situeert het meest acute probleem zich bij het grote aantal mensen in het Gewest die **door de mazen van het net van de sociale zekerheid vallen**. Dit geldt voor sommige zelfstandigen, een groot aantal kunstenaars, werknemers met een onzekere baan, studenten, zwartwerkers, daklozen en mensen zonder papieren. Personen die niet in aanmerking komen voor tijdelijke werkloosheid of overbruggingsrecht blijven daarnaast ook vaak verstoken van de talrijke vormen van crisishulp, waarvoor deze statuten een voorwaarde zijn.

Verder is er ook sprake geweest van **banenverlies** ondanks deze tijdelijke maatregelen, zoals blijkt uit de evolutie van het aantal bij Actiris ingeschreven niet-werkende werkzoekenden, dat tussen mei 2020 en februari 2021 met +6% is gestegen. Deze stijging is echter "kunstmatig" beperkt door een **sterke daling van het aantal OCMW-gebruikers dat tijdens de crisis bij Actiris is ingeschreven**.

Als gevolg van de verarming van een groot deel van de bevolking wordt de stroom van aanvragen bij talrijke sociale diensten steeds groter. Onder meer de **aanvragen bij de OCMW's nemen toe**: tussen januari en november 2020 is het aantal personen dat een leefloon ontvangt in het Brussels Gewest met bijna 9% gestegen, tegenover -0,2% en +1,5% tijdens dezelfde periode in de twee voorgaande jaren. Deze stijging was groter in het Brussels Gewest dan in de andere twee gewesten.

Door de inkomensdaling bij een deel van de bevolking, en in het bijzonder bij de minder bevoorrechten, stijgt het risico dat er achterstallige betalingen en **een te hoge schuldenlast** worden opgebouwd, vooral in de vorm van huurachterstanden (en dus het risico van uithuiszetting), energieschulden (en dus het risico van stroomafsluiting) en waterrekeningen. Het einde van het moratorium op **uithuiszettingen** zou weleens de voorbode kunnen zijn van een hoger tempo van daadwerkelijke uithuiszettingen in vergelijking met de jaren voor de crisis, met ongeveer 1 000 potentiële uithuiszettingen tussen april 2021 en april 2022. Ten slotte zou het einde van het moratorium op **gas- en elektriciteitsafsluitingen** ook gevolgen kunnen hebben voor bijna 2 000 gezinnen in het Brussels Gewest.

De sociale gevolgen van de crisis blijven niet beperkt tot de gevolgen voor het inkomen, overmatige schuldenlast en de situatie op de arbeidsmarkt.

Voor kinderen en jongeren hebben de perioden van **onderbreking van lessen en activiteiten op school en afstandsonderwijs** grote gevolgen gehad, vooral voor deze uit minder bevoorrechte milieus. De reeds bestaande ongelijkheden zijn door de crisis ook daar nog groter geworden; tussen enerzijds kinderen/adolescenten/jongvolwassenen die de mogelijkheid hadden om in goede omstandigheden afstandsonderwijs te volgen, en anderzijds degenen voor wie dat moeilijker was - vanwege de gezinssituatie, de mogelijkheid om thuis al dan niet over een computer te beschikken (digitale kloof), de woonomstandigheden, enz. Sommige scholieren zijn zelfs helemaal van de radar verdwenen.

In het algemeen - of het nu gaat om onderwijs, het gebruik van sociale rechten of sociale participatie - heeft de crisis het proces van **dematerialisatie** van openbare en particuliere diensten aan individuen grondig versterkt en bijgevolg ook de problemen in verband met de digitale kloof. De snelle opkomst van "alles online" heeft op alle gebied geleid tot een noodzaak aan toegang tot en beheersing van digitale technologieën: of het nu gaat om werk, toegang tot rechten, het verkrijgen van informatie, studeren of de ontwikkeling van een sociaal leven. De digitalisering van essentiële diensten in het bijzonder heeft de digitale kloof vergroot, d.w.z. de ongelijke toegang tot technologie, zowel wat betreft de toegang tot instrumenten (computer, internetaansluiting, enz.) als de nodige beheersing van de gebruiksmogelijkheden van deze instrumenten. Dit is een factor die de sociale uitsluiting en het gebrek aan non take-up van sociale rechten - die in de regio al aanzienlijk zijn - nog dreigt te

versterken, in het bijzonder in deze tijden van crisis.

Tot besluit, kan worden gesteld dat de Covid-19-crisis en de genomen beperkende maatregelen grote sociale gevolgen hebben voor de bevolking, vooral voor wie zich reeds in bestaansonzekerheid bevond. Dit versterkt de sociale ongelijkheid op verschillende gebieden van het leven. Het Brussels Gewest wordt in vergelijking met de twee andere gewesten voor de crisis al gekenmerkt door meer armoede en een grotere ongelijkheid. Uit de indicatoren die in deze Barometer worden gepresenteerd, blijkt dat de sociale kloof tussen het Brussels Gewest en Vlaanderen en Wallonië als gevolg van de crisis nog groter zou kunnen worden, wat ruimte biedt voor tal van uitdagingen waarbij alle bestuurs- en bevoegdheidsniveaus betrokken zijn. De impact van de crisis op middellange en lange termijn zal afhangen van talrijke parameters (economisch herstel, ingevoerde maatregelen, evolutie van de gezondheidssituatie, enz.) die echter moeilijk te voorspellen zijn, zoals het jaar 2020 ons op een zeer eigenzinnige manier heeft getoond.

10

Woordenlijst

Arbeidsongeschiktheidsuitkering en invaliditeitsuitkering: verschillende regelingen zijn van toepassing wanneer iemand omwille van een ongeval of ziekte niet kan werken. Loontrekkenden hebben in de beginperiode (maximum een maand) recht op het volledige loon, betaald door de werkgever. Wanneer de arbeidsongeschiktheid langer duurt dan een maand, betaalt de mutualiteit gedurende een jaar een arbeidsongeschiktheidsuitkering die overeenkomt met 60% van het geplafonneerd vroegere bruto-inkomen. Wanneer de ongeschiktheid langer duurt dan een jaar, spreekt men van invaliditeit en krijgt de persoon een invaliditeitsuitkering uitbetaald door de mutualiteit. Deze bedraagt 65% van het geplafonneerd vroegere bruto-inkomen voor een persoon met minimum een persoon ten laste, 55% voor een alleenstaande werknemer en 40% voor een samenwonende.

Voor meer informatie zie:
www.socialsecurity.be

Arme sikkel: zone van het Brussels gewest waar al meerdere decennia een concentratie van de op economisch vlak meest kansarme bevolkingsgroepen woont. Deze bestaat uit de wijken in het noorden en het westen van de eerste kroon. Deze wijken behoren tot de armste wijken van het Brussels Gewest, ze vormen een sikkel rond het stadscentrum, van de lage gedeelten van Vorst tot Sint-Joost-ten-Node.

Armoederisicogrens/armoederisicodrempel: inkomensgrens vastgelegd op 60% van het nationaal mediaan equivalent beschikbaar inkomen. Voor België lag de armoederisicogrens op basis van de EU-SILC-enquête 2019 (inkomens 2018) op € 14 765 per jaar of € 1 230 per maand voor een alleenstaande. Voor een alleenstaande ouder met twee kinderen lag de grens op € 1 969 per maand, voor een koppel met twee kinderen op € 2 584 per maand.

Artikel 60\$7 en 61: het artikel 60\$7 en het artikel 61 zijn tewerkstellingsmaatregelen die het OCMW toelaat om uitkeringsgerechtigden van een leefloon of equivalent leefloon gedurende een bepaalde periode tewerk te stellen. Het doel van deze maatregel is om personen een werkervaring aan te bieden die hen later toelaat om het recht op een werkloosheidsuitkering te heropenen. Bij een artikel 60 is het OCMW zelf de werkgever (het OCMW kan de persoon tewerkstellen in de eigen diensten of ter beschikking stellen aan een derde), bij een artikel 61 is een privaat organisme de werkgever. Deze maatregel is, net als een groot deel van de andere tewerkstellingsmaatregelen, geregionaliseerd in het kader van de zesde staatshervorming.

Betrouwbaarheidsinterval: interval om de nauwkeurigheid in te schatten van cijfers en indicatoren die berekend zijn op basis van gegevens van enquêtes.

Bruto Binnenlands Product (BBP) per inwoner: het bruto binnenlands product is een belangrijke indicator van de nationale rekeningen die de gerealiseerde economische activiteit meet (de waarde van het geheel van geproduceerde goederen en diensten) over een bepaalde periode en binnen een bepaald gebied. Het bruto binnenlands product per inwoner is de verhouding tussen deze indicator en het aantal inwoners van het betreffende gebied. In een gewest als het Brusselse, is het BBP per inwoner erg hoog dankzij de bijdrage van de pendelaars.

Consumptieprijsindex: deze index van de consumptieprijzen is een economische indicator die maandelijks de evolutie nagaat van de prijzen aan de hand van de waarde van een korf met consumptiegoederen en diensten die een gemiddeld gezin gebruikt. Het verloop van de indexcijfers toont de evolutie van de levensduurte voor de gezinnen.

Dringende medische hulp: dringende medische hulp is hulp in de vorm van een financiële tegemoetkoming van het OCMW voor medische zorgen voor personen die geen ziekteverzekering hebben en die niet over voldoende financiële middelen beschikken. Ze wordt voornamelijk gegeven aan mensen zonder wettig verblijf, om op die manier het fundamentele mensenrecht om toegang te hebben tot gezondheidszorgen waar te maken.

Voor meer informatie, zie onder andere:

Roberfroid et al (2015) "Welke gezondheidszorg voor personen zonder wettig verblijf?", beschikbaar op <https://kce.fgov.be>

We merken op dat een wet die een gedeeltelijke hervorming voorziet van de DMH werd gestemd in de plenaire zitting van de Kamer van Volksvertegenwoordigers, op 15 maart 2018. Er werd heel wat kritiek geformuleerd op deze hervorming. De kritiek ging hoofdzakelijk over het nieuwe controlemechanisme. Momenteel komt het immers enkel aan de behandelende arts toe om het probleem van een DMH-patiënt te beoordelen. Het wetsontwerp wou dit wijzigen door aan een 'controlearts' van de HZIV de opdracht toe te vertrouwen om nadien een controle te laten doen van deze beoordeling. Zo zou de controlearts van de HZIV de taak hebben om nadien (d.w.z. maanden na de medische prestatie) op basis van een administratief dossier na te gaan of de toegekende behandeling wel onder DMH viel. In de media sprak de bevoegde minister over de wil om de strijd aan te binden tegen misbruik. In het geval dat de controlearts een verkeerde of ongerechtvaardigde DMH-kwalificering zou vaststellen, dan zou de HZIV weigeren om de medische prestatie terug te betalen.

Wat de toegankelijkheid van de zorgverstrekking betreft, ging de ongerustheid hoofdzakelijk over het feit dat de artsen en in het bijzonder de ziekenhuizen veel terughoudender zouden worden om DMH toe te kennen, aangezien de betaling van hun prestatie nadien door de HZIV kon geweigerd worden op basis van heel subjectieve criteria. Dat is zeker, maar niet enkel, waar voor dure, medische prestaties.

De wet doe deze hervorming voorziet, werd nog steeds niet gepubliceerd. De uitvoering hangt bovendien volledig af van een koninklijk besluit dat ook nog niet werd gepubliceerd.

Eerste kroon: in de concentrische voorstelling van een stad duidt een kroon wijken aan met een zekere maatschappelijke, stedenbouwkundige homogeniteit, die een ring vormen binnen de stad. de eerste kroon van het Brussels Gewest verwijst naar de wijken tussen de lanen van de kleine ring en de middenring, gevormd door de grote lanen in

het zuiden (Churchilllaan) en in het oosten (generaal Jacqueslaan, Louis Schmidlaan, Saint-Michellaan, Brand Whitlocklaan, August Reyerslaan en Lambermontlaan) en de spoorlijnen in het westen. Deze eerste kroon was volledig verstedelijkt rond 1930.

Equivalent beschikbaar inkomen (definitie EU-SILC): het equivalent beschikbaar inkomen komt overeen met het totale inkomen waarover een huishouden beschikt (lonen, sociale voordelen, pensioenen, inkomen vanuit eigendom, kindergeld, kapitaalsintresten, ...), na belastingen en gedeeld door het aantal leden van het gezin omgezet naar het equivalent voor volwassenen. Dit equivalent tussen de gezinsleden wordt bekomen na een weging in functie van de leeftijd: 1 voor de eerste volwassene, 0,5 voor elk ander gezinslid ouder dan 14 jaar en 0,3 voor kinderen jonger dan 14 jaar. Op deze manier kan bijvoorbeeld het inkomen van iemand die samenwoont en twee kinderen heeft, vergeleken worden met het inkomen van een alleenstaande.

Meer informatie op:

<http://epp.eurostat.ec.europa.eu>

Equivalent leefloon: het equivalent van het leefloon is een financiële hulp die in het kader van het Recht op Maatschappelijke Hulp (wet van 2 april 1965) door het OCMW toegekend wordt aan mensen die om bepaalde redenen (bijvoorbeeld nationaliteit) niet in aanmerking komen voor het Recht op Maatschappelijke Integratie. De bedragen zijn dezelfde als die van het leefloon.

EU13/EU15/EU27/EU28: de Europese Unie (EU) werd opgericht in 1993. Ze telde toen 12 lidstaten: België, Denemarken, Duitsland, Frankrijk, Griekenland, Ierland, Italië, Luxemburg, Nederland, Portugal, Spanje en het Verenigd Koninkrijk. In 1995 vervoegden Finland, Oostenrijk en Zweden de EU (EU15). De EU werd in 2004 uitgebreid met Cyprus, Estland, Hongarije, Letland, Litouwen, Malta, Polen, Slovenië, Slowakije en de Tsjechische Republiek (EU25) en in 2007 met Bulgarije en Roemenië (EU27). Sinds juli 2013 is ook Kroatië toegetreden tot de Europese Unie (UE28). EU13 verwijst in deze Welzijnsbarometer naar de 13 nieuwe lidstaten.

Meer informatie op: www.europa.eu

Europa 2020: Europa 2020 is de groeistrategie van Europa voor de periode 2010-2020. De EU moest een slimme, duurzame en inclusieve economie worden. Hiervoor werden vijf becijferde doelstellingen vastgelegd over werkgelegenheid, innovatie, onderwijs, sociale samenhang, energie en klimaat. Elke lidstaat heeft zijn nationale doelstellingen bepaald op elk van deze gebieden.

De nationale hervormingsprogramma's bevatten meer specifiek de prioritaire acties die het land moet nemen in antwoord op de sociaaleconomische aandachtspunten geïdentificeerd in het kader van de Europa 2020 strategie.

Meer informatie op:

www.socialsecurity.belgium.be
en www.be2020.eu

Fiscale statistieken: deze statistieken bevatten informatie over inkomens op basis van de aangiften in de personenbelastingen van personen die hun hoofdverblijfplaats in België hebben. Om deze te kunnen interpreteren moet men rekening houden met een aantal zaken. De gegevens hebben enkel betrekking op de inkomens die onderworpen zijn aan de personenbelasting. Sommige soorten inkomens zijn niet belastbaar en worden dus niet mee opgenomen in de fiscale statistieken. Dit betekent dat sommige sociale transfers (leefloon, equivalent leefloon en kinderbijslag in het bijzonder) vrijgesteld zijn van belastingen en dus niet mee opgenomen worden in het belastbaar inkomen. Ook zijn er enkele personen met een hoog inkomen dat niet belastbaar is via het nationaal systeem, zoals de buitenlandse diplomaten of internationale ambtenaren. De personen met deze verschillende soorten niet belastbare inkomens kunnen worden opgenomen in de aangiften waarvan het belastbaar inkomen nul is (en dus niet worden vermeld in de meeste fiscale statistieken) of in de lage inkomensklassen. Daarenboven onderschatten fiscale statistieken de inkomens uit kapitaal (roerende goederen en vastgoed) zwaar.

Meer informatie op: BISA (2016d), beschikbaar op www.bisa.brussels

Gezondheidsindex: de gezondheidsindex wordt bekomen door bepaalde producten uit de korf van de consumptieprijsindex weg te laten, meer bepaald alcoholische dranken, tabak en brandstoffen (uitgezonderd LPG). De evolutie van de gezondheidsindex wordt gebruikt voor de indexatie van de huur, lonen, pensioenen en sociale uitkeringen.

Inkomensgarantie voor Ouderen (IGO): het is een uitkering, toegekend door de Rijksdienst voor pensioenen die tot doel heeft financiële hulp te bieden aan personen ouder dan 65 jaar die niet over voldoende middelen beschikken. De uitkering wordt toegekend op basis van een onderzoek naar de bestaansmiddelen van de persoon, samen met andere voorwaarden (in termen van nationaliteit en verblijfplaats). De IGO vervangt sinds 2001 het vroegere "gewaarbord inkomen voor ouderen". De personen die reeds een gewaarborgd inkomen kregen voor de verandering blijven deze behouden indien deze regeling voordeliger is dan de IGO. De cijfers in de Welzijnsbarometer omvatten zowel de

begunstigden van een IGO als deze van een gewaarborgd inkomen voor ouderen.

Om een IGO te ontvangen moet de voornaamste woonplaats in België liggen en moet men daar effectief en permanent verblijven. Slechts 29 "dagen in het buitenland" (met inbegrip van vertrek- en aankomstdatum), aansluitend of niet, zijn jaarlijks toegelaten (mits uitzonderlijke omstandigheden die gerechtvaardigd moeten worden). We merken op dat sinds 1 juli 2019 de controle inzake verblijfplaats versterkt werd, door onder andere de postbode te betrekken bij de controle. De oudere persoon die een IGO ontvangt en die de FOD Pensioenen niet verwittigd heeft alvorens te vertrekken naar het buitenland, of die ergens anders verblijft buiten de voornaamste woonplaats (zelfs wanneer men in België blijft) gedurende meer dan 21 dagen wordt gesanctioneerd (gedurende één maand geen IGO). Merk op dat tijdens de Covid-19 crisis deze controle tijdelijk werd opgeheven.

Meer informatie op: www.sfpd.fgov.be

Inkomenskwintiel: dit zijn de waarden (de inkomens) die toelaten om de bevolking in te delen in vijf even grote groepen, geordend in stijgende lijn in functie van hun inkomen. De inkomens van het eerste kwintiel bepalen de bovengrens voor een vijfde van de bevolking met een inkomen kleiner of gelijk aan dit inkomen. Het vijfde kwintiel bepaalt de ondergrens voor een vijfde van de bevolking met een inkomen hoger dan deze waarde. Men kan ook andere indelingen gebruiken, men kan de bevolking in vier gelijke groepen indelen (dan spreekt men over 'kwartielen'), in tien gelijke groepen ("decielen") enz.

Inkomensvervangende tegemoetkoming (IVT): de inkomensvervangende tegemoetkoming wordt toegekend aan de persoon met een handicap (tussen 21 en 65 jaar) van wie is vastgesteld dat zijn lichamelijke of psychische toestand zijn verdienvermogen sterk heeft verminderd. Het recht op deze uitkering gaat gepaard met enkele voorwaarden, zoals de medische bepaling van de graad van handicap en het bedrag hangt af van het gezinsinkomen.

Meer informatie op: www.handicap.fgov.be

Inschakelingsuitkering: de inschakelingsuitkering (vroegere "wachtkering") wordt door de RVA uitgekeerd aan jongeren die niet meer studeren en nog niet gewerkt hebben. Het bedrag is afhankelijk van de leeftijd en gezinssituatie, maar ligt lager dan de werkloosheidsuitkering. De uitkering wordt pas toegekend na een wachtperiode van 310 dagen, deze periode wordt de socioprofessionele inschakelingsperiode genoemd. De uitkering wordt voor een periode van maximaal 36 maanden toegekend,

maar deze periode is onder bepaalde voorwaarden verlengbaar.

Meer informatie op: www.rva.be

Leefloon: het leefloon is een minimuminkomen, toegekend door het OCMW, voor mensen die niet over toereikende bestaansmiddelen beschikken, noch aanspraak op kunnen maken, noch in staat zijn deze hetzij door eigen inspanningen, hetzij op een andere manier te verwerven. Het leefloon is een specifieke vorm van het RMI, de begunstigde moet voldoen aan de voorwaarden voor het RMI. De ondertekening van een geïndividualiseerd project voor maatschappelijke integratie (GPMI) is vanaf november 2016 verplicht voor alle leefloon-gerechtigden.

Meer informatie op: www.ocmw-info-cpas.be

Mediaan inkomen: wanneer men alle aangiftes rangschikt van het kleinste tot het hoogste bedrag, is het mediaan inkomen het bedrag in het midden van de rangschikking. Dit betekent dat de helft van de inkomens lager is dan het mediaan inkomen en de andere helft hoger is. De mediaan wordt in tegenstelling tot het gemiddelde niet beïnvloed door extreme waarden (zeer hoog of zeer laag). De armoederisicogrens werd vastgelegd op 60% van het nationale mediaan equivalent beschikbare inkomen.

Niet-werkende werkzoekenden (NWW): personen zonder bezoldigd werk die ingeschreven zijn als werkzoekende bij een gewestelijke openbare dienst voor arbeidsbemiddeling (Actiris, Forem, VDAB of ADG). Het gaat zowel om uitkeringsgerechtigde werklozen, als om jongeren in de socio-professionele inschakelingstijd, vrij ingeschreven werkzoekenden en verplicht ingeschreven werkzoekenden (bijvoorbeeld doorverwezen door een OCMW).

Officiële bevolking: alle personen die wettelijk ingeschreven zijn bij hun gemeentelijke administratie, met uitzondering van de asielzoekers.

Overbruggingsrecht: het overbruggingsrecht is een sociaal recht voor zelfstandigen. Sinds de coronaviruscrisis wordt een onderscheid gemaakt tussen het “klassieke overbruggingsrecht” en de “overbruggingsrecht in het kader van de coronaviruscrisis”.

Het klassieke overbruggingsrecht is van toepassing wanneer de zelfstandige gedwongen is zijn beroepsactiviteit voor een bepaalde tijd of zelfs definitief te staken. Om deze periode te overbruggen, wordt een financiële compensatie toegekend voor maximaal 12 maanden. Er zijn bepaalde

voorwaarden om er aanspraak op te kunnen maken, waaronder werkzaam zijn als zelfstandige in hoofdberoep en gedurende een bepaalde periode socialezekerheidsbijdragen te hebben betaald. Bovendien is het klassieke overbruggingsrecht slechts in bepaalde situaties van toepassing: faillissement, collectieve schuldenregeling, gedwongen onderbreking of economische moeilijkheden

Anderzijds in het geval van het Corona-overbruggingsrecht zijn de voorwaarden voor de verlening van het klassieke overbruggingsrecht in de context van een gedwongen onderbreking tijdelijk versoepeld. Zo kunnen zelfstandigen die hun activiteiten in het kader van Covid-19 moeten stopzetten, gebruikmaken van het recht op toegang tot het corona-overbruggingsrecht voor de maanden oktober 2020 tot en met december 2020. Om in aanmerking te komen, moet de zelfstandige in België socialezekerheidsbijdragen als zelfstandige verschuldigd zijn. Er wordt echter een onderscheid gemaakt tussen zelfstandigen die recht hebben op de volledige uitkering en degenen die recht hebben op de gedeeltelijke uitkering.

Aangezien het overbruggingsrecht in 2021 is aangepast, is het ook mogelijk om in 2021 het (dubbele) overbruggingsrecht aan te vragen. Dit overbruggingsrecht is een tijdelijke steunmaatregel voor alle zelfstandigen, mantelzorgers en meewerkende echtgenoten die als gevolg van de crisis te maken krijgen met een aanzienlijk omzetverlies, ongeacht de sector waarin zij actief zijn. Deze maatregel is van kracht van 1 januari 2021 tot en met 30 juni 2021. Meer informatie over het overbruggingsrecht in 2021: <https://www.securex.be/nl/covid-19/overbruggingsrecht>

Voor meer informatie: www.securex.be

Overlevingspensioen: uitkering voor de partner van de overleden echtgeno(o)t(e) gebaseerd op het loon en de werkperiode van de overledene. Sinds januari 2015 bestaat er ook een andere uitkering voor de echtgeno(o)t(e) van een overledene: de overgangsuitkering. Deze uitkering is (onder bepaalde voorwaarden) bedoeld voor personen die niet aan de leeftijdsvoorwaarde van het overlevingspensioen voldoen. Aan het einde van de periode waarin een overgangsuitkering werd betaald (een of twee jaar), kan de rechthebbende beroep doen op een werkloosheidsuitkering (als hij of zij nog geen werk gevonden heeft).

Meer informatie op: www.sfpd.fgov.be

Recht op een Verhoogde tegemoetkoming voor geneeskundige Verzorging (RVV): om personen met een laag inkomen financieel toegang te geven

tot de gezondheidszorg wordt voor verschillende categorieën van de bevolking (evenals de personen ten laste van de RVV-gerechtigde) voorzien in een verhoogde tegemoetkoming van de verplichte verzekering voor geneeskundige verzorging en dus in een verlaging van het remgeld. Er zijn sinds 2014 drie mogelijke voorwaarden die recht geven op deze verhoogde tegemoetkoming: (1) als recht-hebbende op een specifieke uitkering (leefloon, equivalent leefloon, inkomensgarantie voor ouderen of gewaarborgd inkomen voor bejaarden, tegemoetkoming voor personen met een handicap, toeslag voor kinderen met een handicap of aan-doening); (2) via de hoedanigheid als wees of als niet-begeleide minderjarige vreemdeling; of (3) op basis van een laag inkomen. Voor de eerste twee categorieën wordt het RVV automatisch toege-kend. Personen met een laag inkomen die niet au-tomatisch het RVV krijgen, moeten een aanvraag indienen en krijgen dit recht na een inkomenson-derzoek. Deze hervorming van het recht op een verhoogde tegemoetkoming is het resultaat van een fusie van het oude RVV en OMNIO. Een andere naam voor verhoogde tegemoetkoming is “voor-keurregeling”.

Recht op maatschappelijke hulp (RMH): mensen die niet in aanmerking komen voor het RMI omdat niet voldaan is aan de voorwaarden inzake natio-naliteit, leeftijd of inkomen, kunnen beroep doen op het Recht op Maatschappelijke Hulp. Het zijn hoofdzakelijk kandidaat-vluchtelingen en vreem-delingen met recht op verblijf die niet in het be-volkingsregister staan ingeschreven die genieten van het RMH. Deze personen hebben o.a. recht op financiële steun equivalent aan het leefloon en kunnen worden ingeschakeld via een tewerkstel-tingsmaatregel (o.a. in het kader van artikel 60§7).

Meer informatie op:

www.mi-is.be of www.ocmw-info-cpas.be

Recht op maatschappelijke integratie (RMI): het RMI is van kracht sinds de invoering van de wet op maatschappelijke integratie in oktober 2002 en kwam in de plaats van het recht op het bestaans-minimum. Het RMI gaat verder dan de zuiver fi-nanciële bijstand van het bestaansminimum: het RMI streeft naar een maximale integratie en par-ticipatie aan het maatschappelijk leven. Hiervoor beschikt het OCMW over drie belangrijke instru-menten: tewerkstelling (o.a. in het kader van arti-kel 60§7), een leefloon en een geïndividualiseerd project voor maatschappelijke integratie (GPMI). Het GPMI is vanaf november 2016 verplicht voor alle leefloongerechtigden. Het hoofddoel is in de mate van het mogelijke de integratie door tewerk-stelling te verwezenlijken en mensen te helpen om autonoom te leven. De RMI-begunstigden moeten voldoen aan bepaalde voorwaarden op vlak van

nationaliteit, woonplaats, leeftijd, gebrek aan be-staansmiddelen, bereidwilligheid om te werken en uitputting van sociale rechten. In 2016 is de wet Maatschappelijke Integratie grondig gewij-zigd. Naast de uitbreiding van het GPMI, werd het toepassingsgebied van de leefloonwet uitgebreid met subsidiair beschermden. Daarnaast werd de gemeenschapsdienst ingevoerd. Dit kan door het OCMW gebruikt worden om de werkbereidheid van de hulpvrager die een leefloon ontvangt te evalueren.

Meer informatie op:

www.mi-is.be of www.ocmw-info-cpas.be

Significant (statistische significantie): wanneer een verschil tussen twee cijfers als statistisch sig-nificant wordt omschreven, duidt dit erop dat de kans zeer groot is dat dit verschil reëel is en niet beschouwd kan worden als het resultaat van toe-valsfactoren of de onnauwkeurigheid van de schat-ting (cf. betrouwbaarheidsintervallen).

Socioprofessionele inschakelingstijd (voordien wachtstijd): na hun studies hebben jongeren die zich inschrijven als werkzoekende niet onmid-dellijk recht op een uitkering. De socioprofessio-nele inschakelingstijd refereert naar de periode (310 dagen) tussen het verlaten van de school en het moment waarop men een inschakelingsuitke-ning van de RVA krijgt (voordien wachttuitkering), ook gedurende deze periode moet de jongere een “actieve beschikbaarheid” op de arbeidsmarkt kunnen bewijzen.

Statistische sectoren: de statistische sectoren vertegenwoordigen de kleinste administratieve eenheid en is het resultaat van de onderverdeling van het grondgebied door de Algemene Directie Statistiek, op basis van structurele kenmerken die worden geïdentificeerd via volkstellingen (de laat-ste belangrijke aanpassingen dateren van 2001).

Subsidiaire bescherming: het statuut van subsidi-air beschermde kan worden gegeven aan vreem-delingen die niet erkend zijn als vluchteling en die niet ernstig ziek zijn, maar die een reëel risico lopen in hun land van origine. Bijvoorbeeld wanneer hun land in oorlog is.

Voor meer informatie: www.droitsquotidiens.be

Tegemoetkomingen voor personen met een han-dicap: de tegemoetkomingen garanderen een inkomen voor personen ouder dan 21 jaar die om-wille van hun handicap niet in staat zijn om zelf een voldoende hoog inkomen te verwerven en compenseren in zekere mate de bijkomende kos-ten die te wijten zijn aan de handicap. Ze worden toegekend onder bepaalde voorwaarden, zoals de

inkomenssituatie en de medische erkenning van de handicap. Er zijn drie types tegemoetkomingen. Voor de personen tussen 21 en 64 jaar is er de inkomensvervangende tegemoetkoming en de integratie tegemoetkoming. Deze twee tegemoetkomingen zijn cumuleerbaar en worden onafhankelijk van elkaar toegekend. Personen ouder dan 65 jaar krijgen een tegemoetkoming voor hulp aan bejaarden. Deze laatste tegemoetkoming werd recent overgedragen aan de gemeenschappen.

Meer informatie op: www.socialsecurity.be

Tijdelijke werkloosheid: indien een werkgever zijn werknemers niet meer in dienst kan nemen, kan hij hen onder bepaalde voorwaarden tijdelijk werkloos stellen en kunnen de betrokken werknemers in beginsel gedurende deze periode een uitkering van de RVA ontvangen, mits aan bepaalde formaliteiten is voldaan.

Afhankelijk van de situatie waarin de werknemer zich bevindt, zijn er twee soorten tijdelijke werkloosheid waarop de werkgever een beroep kan doen:

- tijdelijke werkloosheid ten gevolge van overmacht;
- tijdelijke werkloosheid om economische redenen.

Overmacht veronderstelt in beginsel een plotselinge, onvoorzienbare gebeurtenis buiten de wil van de partijen, die de uitvoering van het contract tijdelijk en totaal onmogelijk maakt. Van 13-03-2020 tot en met 30-06-2021 wordt het begrip “overmacht” soepel toegepast en kunnen alle situaties van tijdelijke werkloosheid ten gevolge van het coronavirus worden beschouwd als tijdelijke werkloosheid ten gevolge van overmacht (ook wanneer het bijvoorbeeld nog mogelijk is om op bepaalde dagen te werken).

Indien de tijdelijke werkloosheid niet het gevolg is van het coronavirus, kan de werkgever ook om economische redenen een beroep doen op de regeling inzake tijdelijke werkloosheid, indien de werkgever tijdelijk geen of minder werk aan zijn werknemers kan verschaffen als gevolg van een daling van de omzet, de productie, het aantal klanten of het aantal orders als gevolg van het coronavirus. De gebruikelijke voorwaarden om in aanmerking te komen, zijn niet van toepassing op tijdelijke werkloosheid om economische redenen die wordt ingevoerd in de periode van 01-02-2020 tot en met 30-06-2021.

Tijdelijke werkloosheid (zowel wegens overmacht als om economische redenen) kan van toepassing zijn:

- op arbeiders en bedienden (in de particuliere, de openbare en de non-profitsector);
- op uitzendkrachten gedurende de looptijd van hun (eventueel verlengde) tijdelijke contract;
- contractueel personeel in dienst van een onderwijsinstelling (administratief of toezichthoudend personeel, enz.);
- op leerlingen die een alternerende opleiding volgen.

Anderzijds is tijdelijke werkloosheid wegens overmacht en om economische redenen niet van toepassing:

- op statutaire werknemers in de publieke sector;
- op studenten;
- op stagiairs (individuele beroepsopleiding, bijzondere leerovereenkomst voor omscholing voor personen met een handicap).

Meer informatie op: www.rva.be

Tweede kroon: in de concentrische voorstelling van een stad duidt een kroon wijken aan met een zekere maatschappelijke, stedenbouwkundige homogeniteit, die een ring vormen binnen de stad. De tweede kroon van het Brussels gewest omvat de wijken die het meest aan de buitenkant van de stad liggen, buiten de middenring, gevormd door de grote lanen in het zuiden (Churchillaan) en in het oosten (generaal Jacqueslaan, Louis Schmidlaan, Saint-Michellaan, Brand Whitlocklaan, August Reyerslaan en Lambermontlaan) en de spoorlijnen in het westen. Deze tweede kroon werd verstedelijkt na de eerste kroon en bereikte de grenzen van het Brussels gewest rond 1960.

Werkloosheidsuitkering: de werkloosheidsuitkeringen worden uitgekeerd door de RVA. Om recht te hebben op een werkloosheidsuitkering moet men gedurende een bepaald aantal dagen gewerkt hebben (het aantal dagen is afhankelijk van de leeftijd) ofwel de socioprofessionele inschakelings-tijd hebben doorlopen (waarna men spreekt over een inschakelingsuitkering), ofwel reeds werkloosheidsuitkeringen hebben ontvangen in het recente verleden. Er zijn verschillende voorwaarden voor de uitkering, onder andere ingeschreven zijn in een gewestelijke dienst voor arbeidsbemiddeling (Forem, Actiris, ADG of VDAB) en aantonen dat men actief op zoek is naar werk. Het bedrag van de werkloosheidsuitkering is afhankelijk van het laatste loon, de duurtijd van de werkloosheid en de gezinssituatie. Als aan de voorwaarden wordt

voldaan, wordt de werkloosheidsuitkering (in tegenstelling tot inschakelingsuitkeringen) in principe voor onbepaalde duur uitgekeerd. Sinds 2012 bestaat er wel een degressief systeem waarbij het bedrag daalt met de werkloosheidsduur. Voortaan wordt er bij een werkloosheidsduur van meer dan 48 maanden voor de meeste werklozen geen rekening meer gehouden met het vroegere loon maar is het een vast bedrag dat lager ligt dan de armoederisicogrens.

Meer informatie op:

www.rva.be en www.werk.belgie.be

Lijst van acroniemen

Actiris	Brusselse gewestelijke dienst voor arbeidsbemiddeling
ADG	Dienst voor arbeidsbemiddeling van de Duitstalige Gemeenschap
BBP	Bruto binnenlands product
BGHM	Brusselse Gewestelijke Huisvestingsmaatschappij
BISA	Brussels Instituut voor Statistiek en Analyse
COVID-19	Coronavirus disease 2019
EAK	Arbeidskrachtenenquête
EU	Europese Unie
EU-SILC	European Union – Statistics on Income and Living Conditions
FOD	Federale Overheidsdienst
FOREM	Office wallon de la Formation professionnelle et de l'Emploi
GGC	Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie
IAB	Internationaal Arbeidsbureau
ICT	Informatie- en communicatietechnologie
IGO	Inkomensgarantie voor Ouderen
IWEPS	Institut wallon de l'Evaluation de la Prospective et de la Statistique

KSZ	Kruispuntbank van de Sociale Zekerheid
NWW	Niet-werkende werkzoekende
OCMW	Openbaar Centrum voor Maatschappelijk Welzijn
OVM	Openbare Vastgoedmaatschappijen
POD	Programmatorische Overheidsdienst
RH	Rusthuis
RIZIV	Rijksinstituut voor ziekte- en invaliditeitsverzekering
RMH	Recht op maatschappelijke hulp
RMI	Recht op maatschappelijke integratie
RVA	Rijksdienst voor Arbeidsvoorziening
RVT	Verzorgingstehuis
RVV	Recht op een Verhoogde tegemoetkoming voor geneeskundige verzorging
SVK	Sociaal Verhuurkantoor
VDAB	Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling en Beroepsopleiding

12

Referenties

Bajos N., Warszawski J., Pailhé A., Counil E., Jusot F., et. al. (oktober 2020). Sociale ongelijkheid in de tijd van COVID-19. IRESP, Questions de santé publique, nr. 40.

Bourguignon M., Damiens J., Doignon Y., Eggerickx T., Fontaine S., Lusyne P., Plavsic A., Sanderson J.-P. (september 2020). Surmortalité liée à la Covid-19 en Belgique: variations spatiales et socio-démographiques. Démographie et société. Document de travail 17.

Brotcorne en Vendramin (2021), “An online society producing exclusion?”, Changing Societies, nummer 11, maart 2021.

Brotcorne, P & Mariën, I. (2020). Barometer voor digitale inclusie, verslag in opdracht van de Koning Boudewijnstichting. URL: https://www.kbs-frb.be/nl/Activities/Publications/2020/2020_08_24_CF.

Brugel (2021) De aardgas- en elektriciteitsmarkten in het Brussels Hoofdstedelijk gewest in cijfers, Beschermde Klanten, 4^e kwartaal 2020.

Bruss'help (2021), Dak- en thuislozentelling in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, zesde editie, 9 november 2020. Brussel.

BISA (2015a), Een demografische boom onder de loep: Roemenen, Polen en Bulgaren in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, Focus nr. 9, juni 2015.

BISA (2015b), Demografische barometer 2015 van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, Focus nr. 11, december 2015.

BISA (2016a), Wijkmonitoring. Analysefiche. Aandeel Fransen.

BISA (2016b), Demografische barometer 2016 van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, Focus nr. 16, december 2016.

BISA (2016c), De vergroting van de Brusselse huishoudens, Focus nr. 13, februari 2016.

BISA (2016d), Fiscale statistiek van de inkomens, een geschikte gegevensbron om de levensstandaard van de Brusselaars te meten? Focus nr. 14, februari 2016.

BISA (2021a), Tijdelijke werkloosheid Covid-19: redenen voor een tragere terugkeer naar werk in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, Focus nr. 40, februari 2021.

BISA (2021b), Focus nr. 42, “De Brusselse privétuinen”, maart 2021.

Brusselse Bond voor het Recht op Wonen (2018), De huurprijzen van woningen van gemeenten en OCMW's verlagen, De analyses van de BBRoW, septembre 2018.

Brusselse Bond voor het Recht op Wonen (2019), De gewestverkiezingen van 26 mei 2019 & de fundamentele uitdagingen op het vlak van wonen in Brussel, Memorandum BBRoW 2019.

Brusselse Gewestelijke Huisvestingsmaatschappij (2016), Verslagen kandidaat huurders inschrijvingen 2016, beschikbaar via www.slr.b.irisnet.be.

Brussels Observatorium voor de Werkgelegenheid (view.brussels), Actiris (2017), De arbeidsmarkt in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.

Brusselse raad voor gelijkheid tussen mannen en vrouwen (2021), De impact van COVID-19 op de ongelijkheid van mannen en vrouwen in Brussel.

Cantillon B. (2018), La protection sociale face au défi de la nouvelle pauvreté, Centrum voor sociaal beleid – Universiteit Antwerpen, februari 2018.

Coene J. en Meyer S. (2021), Barometer Energie- en waterarmoede 2019, Koning Boudewijnstichting: Brussel.

De Keersmaecker M.-L. (2018), Observatiecentrum van de huurprijzen: enquête 2017. Brussel: Gewestelijk Observatiecentrum voor de huisvesting, Brusselse Gewestelijke Huisvestingsmaatschappij.

De Keersmaecker M.-L. (2019), Observatiecentrum van de huurprijzen: enquête 2018. Brussel: Gewestelijk Observatiecentrum voor de huisvesting, Brusselse Gewestelijke Huisvestingsmaatschappij.

De Laet S. (2018), "Ook de volksklassen verhuizen uit Brussel. Een analyse van de randverstedelijking van de bevolkingsgroepen met een laag inkomen", Brussels Studies, Algemene verzameling, nr. 121.

De Witte K. en Elisa Maldonado J. (2020), De effecten van de COVID-19 crisis en het sluiten van scholen op leerprestaties en onderwijsongelijkheid, KU Leuven, Leuvense economische standpunten 2020/181.

Defeyt P. & Guio A.-C. (2011), Pauvreté: une définition limitée, une politique à revoir, Institut pour un Développement Durable, maart 2011.

Defeyt Ph. (2018), Ménages et logements – Évolutions 1995-2017, Belgique, régions et communes, Institut pour un Développement Durable, april 2018.

Dehaibe X, Hin S en Wertz I. (oktober 2020), Waarom heeft Covid-19 het Brussels Hoofdstedelijk Gewest hard getroffen? BISA. Focus nr. 39.

Delvaux A. en Grévisse F. (2017), Précarité énergétique, Pauvreté n°17, Forum Bruxelles contre les inégalités.

Deprez A., Noël L., Solis Ramirez F. (2020), Analyse des impacts sociaux de la première vague et du premier confinement dans le cadre de la crise de la Covid-19, Verslag van de verkennende fase (juni tot augustus 2020), Fédération Wallonie Bruxelles, Institut Wallon de l'Évaluation, de la Prospective et de la Statistique, Observatorium voor Gezondheid en Welzijn van Brussel-Hoofdstad.

Dessouroux C., Bensliman R., Bernard N., De Laet S., Demonty F., Marissal P. & Surkyn J. (2016), Huisvesting in Brussel: diagnose en uitdagingen, Brussels Studies, BSI Synthesenota n° 99, juni 2016.

Duroisin, N., Beauset, R., Flamand, A. & Leclercq, M. (2021), Ecole & Covid : Pratiques enseignantes en temps de pandémie (résultats de la deuxième enquête). Rapport de recherche. Université de Mons, België.

Englert M. (2013), Analyse des déterminants du chômage urbain et politique de rééquilibrage entre l'offre et la demande de travail en Région de Bruxelles-Capitale, Working Paper DULBEA, Research series, N°13-03, januari 2013.

Englert M. en Feyaerts G. (2018), « Bruxelles est une ville riche », dans « Pauvrophobie: Petite encyclopédie des idées reçues sur la pauvreté », Le Forum – Bruxelles contre les inégalités, éditions Luc Pire.

Faure, L. ; Brotcorne, P. ; Vendramin, P., (2021) Guide pour une conception inclusive des services numériques, BELSPO. <https://bit.ly/3vRrqMJ>.

FDSS (2021), Bilan des appels reçus 26 octobre 2020 au 29 janvier 2021.

Federaal Planbureau (2011), Welvaartsbinding van sociale en bijstandsuitkeringen, Working paper 4-11, maart 2011.

Federaal Planbureau (2017), Aanvullende indicatoren bij het bbp.

Federaal Planbureau (2020), COVID-19-crisis : welke impact op het welzijn van de Belgen? April 2020, Arnaud Joskin, Alain Henry.

Federaal Planbureau en FOD Economie - Statistiek België (2020), Demografische vooruitzichten 2019-2070, januari 2019.

FOD Sociale Zekerheid (2019), "The evolution of the social situation and social protection in Belgium 2019 'Slowly falling behind'. Monitoring the social situation in Belgium and the progress towards the social objectives and the priorities of the National Reform Programme", november 2019.

FOD Sociale Zekerheid (2021), Evolutie van de situatie en de sociale bescherming in België 2020.

Gangji A. (2008), Analyse micro-économique du coût du chômage en Belgique: Réflexions en matière de perspectives sur le marché du travail et de pauvreté, thèse de doctorat, Bruxelles: Université Libre de Bruxelles, Faculté des sciences sociales, politiques et économiques - Sciences économiques.

Goedemé T., Storms B., Stockman S., Penne T., Van den Bosch K. (2015) "Towards Cross-Country Comparable Reference Budgets in Europe: First Results of a Concerted Effort", European Journal of Social Security.

Herman G. & Bourguignon D. (2008), Les politiques d'emploi à la lumière de la santé mentale des chômeurs, L'Observatoire, januari 2008.

Hermia J.-P. et Treutens P.-P. (2021), Recente evolutie van de inkomens in Brussel op wijkniveau, BISA, Focus N°41.

Huybrechts F., Meyer S., & Vranken J. (2011), Energiearmoede in België, Finaal Rapport. OASes ; ULB-CEE-SE.

Institut wallon de l'évaluation, de la prospective et de la statistique (2018), Le marché locatif sous la loupe. Mesurer les loyers dans les communes belges et wallonnes, Regards Statistiques n°2.

Joskin, A. (2017), Wat telt voor de Belgen? Analyse van de determinanten van het individuele welzijn in België, Federaal Planbureau, Working Paper 4-1, februari 2017.

Lagasse R. en Deboosere P. (Juli 2020). Évaluation épidémiologique de l'impact du Covid-19 en Belgique à la date du 15 juillet 2020. Rapport remis en date du 15 juillet 2020 à la Première Ministre, Madame Sophie Wilmès.

Martens A., Ouali N., Van de Maele M., Vertommen S., Dryon P., & Verhoeven H. (2005), Etnische discriminatie op de arbeidsmarkt in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, synthese rapport, Studie in het kader van het Sociaal pact voor de werkgelegenheid van de Brusselaars.

Mazet P. (2017), Conditionnalités implicites et productions d'inégalités : les coûts cachés de la dématérialisation administrative, La Revue Française de Service Social, ISSN 0297-0376, N°. 264, 1, 2017, p. 41-47

Myria (2017), “Migratie- en asielstromen: de cijfers ontrafeld”, Myriatics n°8, Myria Federaal Migratiecentrum, november 2017.

Nationale Bank van België (2021), Statistieken 2020 van de Centrale voor kredieten aan particulieren. Brussel: Nationale Bank van België.

Observatorium voor Gezondheid en Welzijn van Brussel-Hoofdstad (2015), Armoede, slechte huisvesting en uithuiszettingen in het Brussels Gewest, Thematisch rapport van het Brussels Armoederapport 2014, Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie. Brussel.

Observatorium voor Gezondheid en Welzijn van Brussel-Hoofdstad (2016), De invaliditeit in het Brussels Gewest, Gezondheidsindicatoren van het Brussels Gewest, Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie, Brussel 2016.

Observatorium voor Gezondheid en Welzijn van Brussel-Hoofdstad (2017), Inzichten in non take-up van de sociale rechten en in sociale onderbescherming in het Brussels Gewest, Thematisch katern van het Armoederapport van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest 2016, Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie. Brussel.

Observatorium voor Gezondheid en Welzijn van Brussel-Hoofdstad (2019a), Armoede, slechte huisvesting en uithuiszettingen in het Brussels Gewest, Thematisch rapport van het Brussels Armoederapport 2018, Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie, Brussel.

Observatorium voor Gezondheid en Welzijn van Brussel-Hoofdstad (2019b). Iedereen even gezond in Brussel? Recente cijfers en kaarten over sociale ongelijkheden in gezondheid. Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie, Brussel, 2019.

Observatorium voor Gezondheid en Welzijn van Brussel-Hoofdstad en Brussels Observatorium voor de Werkgelegenheid (2015), Vrouwen op de arbeidsmarkt in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie en Actiris: Brussel.

OECD (2020), Éducation et COVID-19 : Les répercussions à long terme de la fermeture des écoles: <https://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/education-et-covid-19-les-repercussions-a-long-terme-de-la-fermeture-des-ecoles-7ab43642/>.

Penne T., Cussó Parcerisas I., Mäkinen L., Storms B., Goedemé T. (2016), Can reference budgets be used as a poverty line, ImPRovE Working Paper N°16/05. Antwerp: Herman Deleeck Centre for Social Policy – University of Antwerp.

Perspective.brussels (2020), “Diagnose: Sociaal-economische, territoriale en ecologische herstructurering na de COVID-19-crisis”, december 2020

POD Maatschappelijke Integratie (2017a), Statistisch Verslag nr. 18, juni 2017.

POD Maatschappelijke Integratie (2017b), Erkende vluchtelingen en subsidiair beschermden die zich melden bij het OCMW, Focus nr. 18, juni 2017.

POD Maatschappelijke Integratie (2019), Statistisch Verslag nr. 24, juli 2019.

POD Maatschappelijke Integratie (2021), Enquête impact social Covid-19, februari 2021.

Public Health New England. (2020). Disparities in the risk and outcomes from Covid-19. Accessible via: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/908434/Disparities_in_the_risk_and_outcomes_of_COVID_August_2020_update.pdf; Laatste raadpleging op 10 mei 2021.

Roberfroid D., Dauvrin M., Keygnaert I., Desomer A., Kerstens B., Camberlin C., Gysen J., Lorant V. & Derluyn I. (2015), Welke gezondheidszorg voor personen zonder wettig verblijf? Samenvatting. Health Service Research (HSR). Brussel: Federaal kenniscentrum voor de gezondheidszorg (KCE). 2015. KCE reports 257As. D/2015/10.273/109.

Schockaert I., Morissens A., Cincinnato S., & Nicaise I. (2012), Armoede tussen de plooiën : aanvullingen en correcties op EU-SILC voor verborgen groepen armen, Onderzoeksinstituut voor Arbeid en Samenleving (HIVA), Onderzoek in het kader van het Federaal Wetenschapsbeleid, op vraag van het Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting.

Statbel. (januari 2021). Voorlopig sterftcijfer 2020 per gemeente. Toegankelijk via: <https://statbel.fgov.be/nl/themas/bevolking/sterfte-en-levensverwachting/sterfte>. Laatste raadpleging op 10 mei 2021.

Storms B. & Van den Bosch K. (2009), Wat heeft een gezin minimaal nodig? Een budgetstandaard voor Vlaanderen. Leuven : Centrum voor Sociaal Beleid Herman Deleeck, Katholieke Hogeschool Kempen.

Storms B. & Van den Bosch K. (2010), Quel est le revenu minimum nécessaire pour une vie digne ? Les budgets de référence et la protection du revenu minimal, Pensée plurielle, n° 25, p. 63-73.

Storms B. (2012), Referentiebudgetten voor maatschappelijke participatie, Doctoraatsthesis, Departement Politieke en sociale wetenschappen, Universiteit Antwerpen.

Tafforeau J., Drieskens S., Charafeddine R., Van der Heyden J. (2019), Gezondheidsenquête 2018 : subjectieve gezondheid. Brussel, België: Sciensano. D/2019/14.440/26.

Van Hamme G., Grippa T. & Van Crieelingen M. (2016), Migratiebewegingen en dynamische processen in de Brusselse wijken, Brussels Studies, Algemene collectie, n° 97.

Van Hamme G., Wertz I. & Biot V. (2011), Economische groei zonder sociale vooruitgang: stand van zaken in Brussel, Brussels Studies, Nr. 48.

Van Oyen, H., Charafeddine, R., Deboosere, P., Cox, B., Lorant, V., Nusselder, W., & Demarest, S. (2011). Contribution of mortality and disability to the secular trend in health inequality at the turn of the century in Belgium. European Journal of Public Health, 21(6), 781-787.

Van Vooren D. (2018), Water voor iedereen! Situatieschets van waterarmoede in België, Koning Boudewijnstichting, Brussel.

Vanderstraeten L. & Van Hecke E. (2019), Les régions urbaines en Belgique, Belgeo 1.

View.brussels (2019), Profiel en traject van de werkzoekenden in het Brussels hoofdstedelijk gewest, monitoring volgens origine, juni 2019.

View.brussels (2020), Covid-19 - Focus handel, Observatie van de arbeidsmarkt, Actiris, december 2020.

View.brussels (2021a), De impact van de coronacrisis op de Brusselse arbeidsmarkt, Arbeidsmarktobservatie, Actiris, maart 2021.

View.brussels (2021b), Covid-19 - Focus Horeca, Observatie van de arbeidsmarkt, Actiris, maart 2021.

Visee-Leporcq D. (2011), Décrochage scolaire et pauvreté. Brussel: ATD Quart Monde, collection 'Connaissance et Engagement: Analyses et études'.

VIVAQUA (2020), Activiteitenverslag 2019. Brussel.

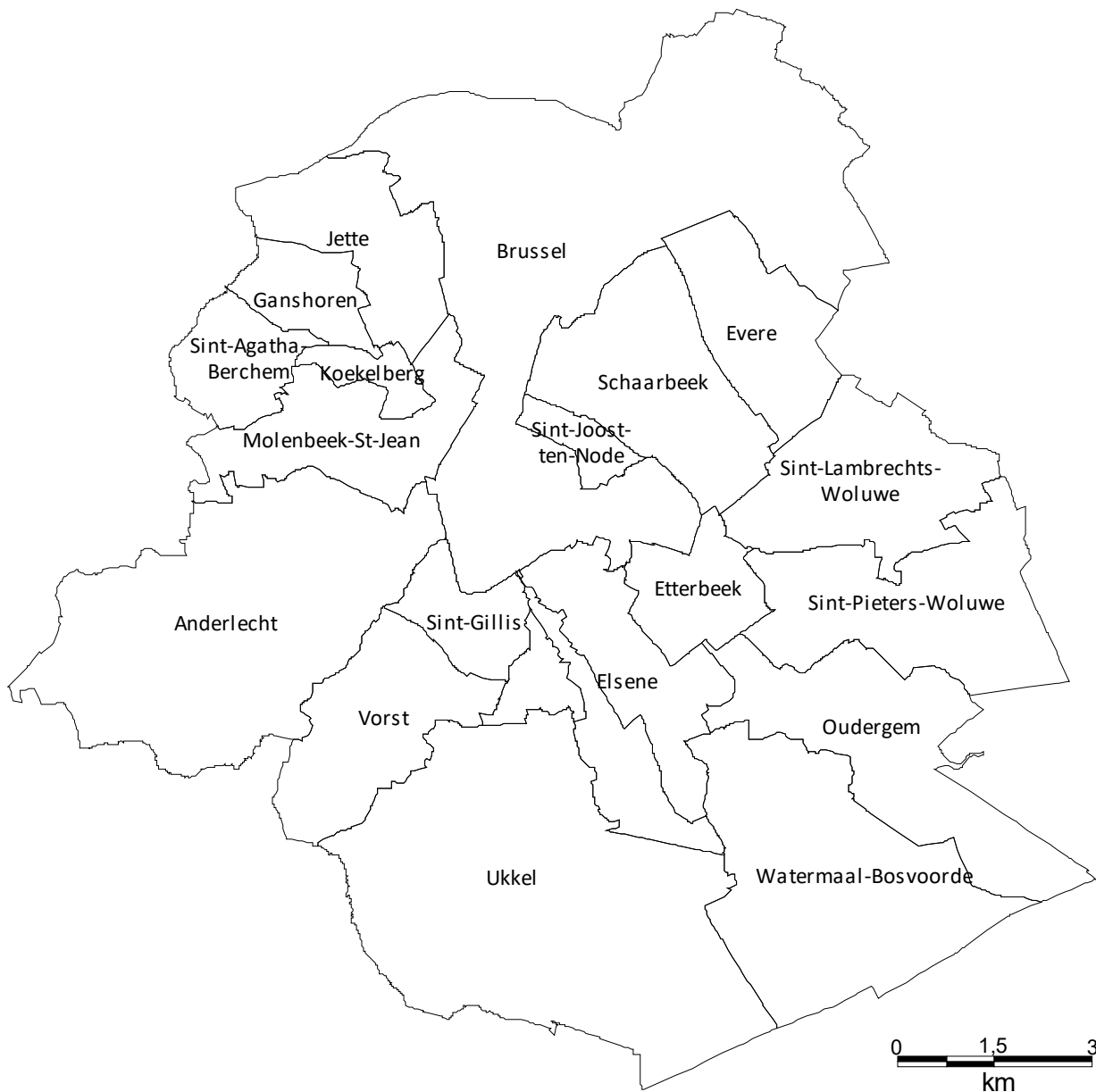
Warszawski J, Bajos N, Meyer L, de Lamballerie X, Seng R., et.al. (oktober 2020). Premiers résultats de l'enquête nationale EpiCov. DREES, Etudes & résultats, n° 1167.

Voor meer informatie

Andere publicaties van het Observatorium voor Gezondheid en Welzijn zijn complementair aan deze Barometer en verruimen het beeld van de Brusselse situatie (de “Zoom op de gemeenten”, de Gezondheidsindicatoren van het Brussels Gewest, de Dossiers van het Observatorium, de Thematische Rapporten, ...). Al deze publicaties, evenals een selectie indicatoren van armoede en gezondheid, zijn te raadplegen en te downloaden via de website <https://www.ccc-ggc.brussels/nl/observatbru/accueil>

De Welzijnsbarometer is bovendien complementair aan andere publicaties en instrumenten van Brusselse overheidsdiensten (het Brussels Instituut voor Statistiek en Analyse (BISA) met onder meer de Wijkmonitoring, het Brussels Observatorium voor werkgelegenheid en opleidingen: view.brussels, het Observatiecentrum van de Huurprijzen, la Strada enz.).

Ook andere federale of gewestelijke instanties publiceren indicatoren over armoede, in het bijzonder het Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting, via haar website of in haar tweejaarlijkse armoederapporten. Andere instanties realiseren jaarlijks hun eigen Barometer, zoals bijvoorbeeld de “Interfederale armoedebarmeter” uitgegeven door de POD Maatschappelijke Integratie of de jaarlijkse “Analyse van de evolutie van de sociale situatie en sociale bescherming in België” voor de Belgische situatie van de FOD Sociale Zekerheid en de “Vlaamse armoedemonitor” van de Studiedienst van de Vlaamse Regering (SVR) voor Vlaanderen. In Wallonië is een groot aantal gegevens met betrekking tot armoede en de levensomstandigheden van de bevolking (inkomen van de gezinnen, huisvesting, enz.) beschikbaar via het Institut wallon de l'Évaluation, de la Prospective et de la Statistique (IWEPS).

Welzijnsbarometer 2020

De Welzijnsbarometer is het kwantitatieve deel van het Brusselse Armoederapport. Naast de demografische contextindicatoren zijn in de Barometer indicatoren van armoede bij de Brusselaars opgenomen die samenhangen met verschillende levensdomeinen: inkomen, werk, opleiding, huisvesting en maatschappelijke participatie.

Deze Barometer verschijnt jaarlijks en laat toe om de socio-economische situatie van de Brusselaars doorheen de tijd op te volgen. In deze editie 2020 van de Barometer wordt bijzondere aandacht besteed aan de gevolgen van de Covid-19-crisis voor de Brusselse bevolking met betrekking tot de verschillende levensdomeinen die in de publicatie aan bod komen.

<https://www.ccc-ggc.brussels/nl/observatbru/accueil>

Dit document is ook in het Frans beschikbaar.

Ce document est aussi disponible en Français :
'Baromètre social. Rapport bruxellois sur l'état de la pauvreté 2020'